

TRENT UNIVERSITY

LIBRARY
OF RELIGION

CORPUS
SCRIPTORUM ECCLESIASTICORUM
LATINORUM

EDITUM CONSILIO ET IMPENSIS
ACADEMIAE LITTERARUM CAESARAE
VINDOBONENSIS

VOL. VII.
VICTORIS EPISCOPI VITENSIS HISTORIA PERSECUTIONIS
AFRICANAE PROVINCIAE
EX RECENSIONE MICHAELIS PETSCHENIG.

VINDOBONAE
APUD C. GEROLDI FILIUM BIBLIOPOLAM ACADEMIAE
MDCCCLXXXI.

Reprinted with the permission of the original publishers

JOHNSON REPRINT CORPORATION
111 Fifth Avenue, New York, N.Y. 10003

JOHNSON REPRINT COMPANY LTD.
Berkeley Square House, London, W. 1

VICTORIS EPISCOPI VITENSIS
HISTORIA
PERSECUTIONIS AFRICANAE PROVINCIAE

RECENSUIT

MICHAEL PETSCHENIG

ACCEDIT INCERTI AUCTORIS PASSIO SEPTEM MONACHORUM
ET NOTITIA QUAE VOCATUR.

VINDOBONAE

APUD C. GEROLDI FILIUM BIBLIOPOLAM ACADEMIAE

MDCCLXXXI.

Reprinted with the permission of the original publishers

JOHNSON REPRINT CORPORATION

111 Fifth Avenue, New York, N.Y. 10003

JOHNSON REPRINT COMPANY LTD.

Berkeley Square House, London, W. 1

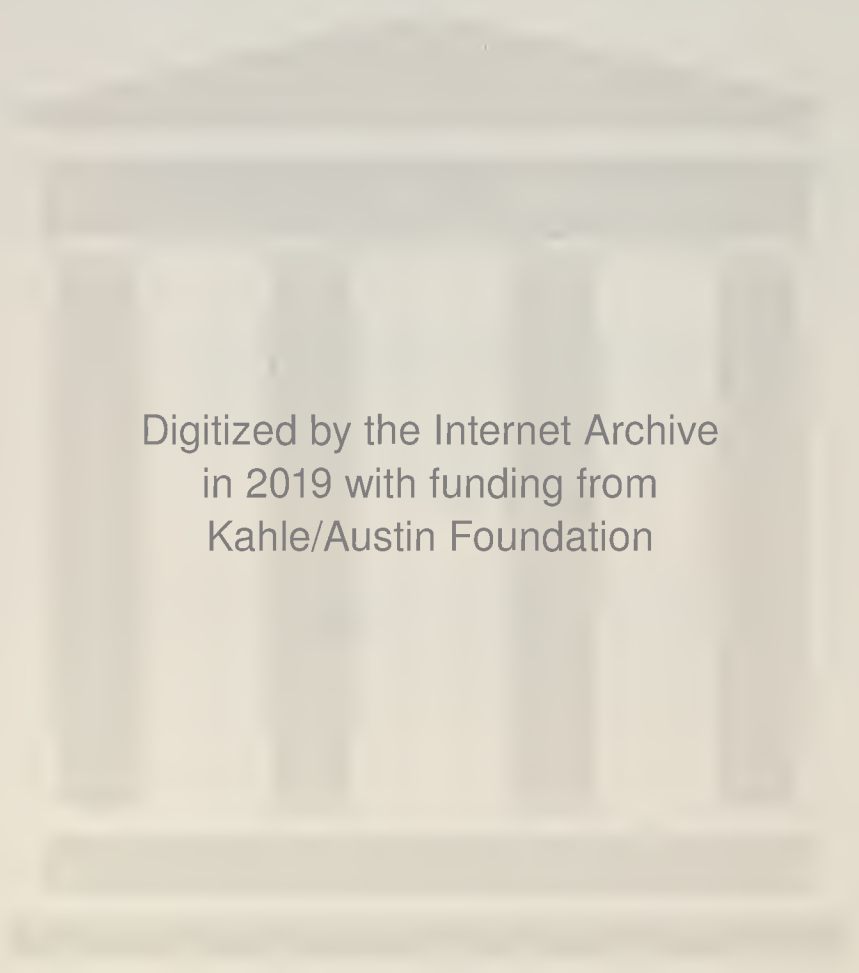
L.R. BK 60 .C6 v. 7

UIRO DOCTISSIMO ATQUE HUMANISSIMO
PRAECEPTORI CARISSIMO

C A R O L O S C H E N K L

HUNC LIBELLUM

GRATO ANIMO DEDICO.

Digitized by the Internet Archive
in 2019 with funding from
Kahle/Austin Foundation

PRAEFATIO.

Ad Uictoris Uitensis historiam emendandam libri manu scripti mihi praesto fuerunt nouem. Quorum ut antiquissimus, ita optimus est

B Cod. bibliothecae Bambergensis sign. E. III. 4, membranaceus, formae minoris, foliorum 248, saeculo IX ut uidetur litteris admodum nitidis atque perspicuis exaratus. Continet Uictorem et Pauli historiam Romanam. Libri Bambergensis bonitas atque praestantia tanta est, ut plurimis locis lectio uera aut in eo solo nitatur aut nisi illo adhibito e reliquorum librorum scripturis discrepantibus erui omnino non possit. Cuius rei exempla proferre superuacaneum est, cum quauis pagina editionis nostrae inspecta, quae ratio inter *B* et libros reliquos intercedat, facile cognoscatur. Quamquam nec Bambergensis mendis et uitiiis omnino caret. Descriptus enim est ex archetypo, in quo multa propter falsam litterarum pronuntiationem, quae saeculis VI—IX maxime grassata est, corrupte tradita, nonnulla etiam incuria librarii omissa erant. Contra interpolationis uestigia frustra in eo quaeras, nisi illud II, 83 *in libro Iob primo*, quod omnes libri eiusdem familiae tuentur, eo pertinere existimes.

V Cod. bibl. imp. Uindobonensis n. 583, membr., formae minoris, fol. 216, saec. X, et ipse Uictorem ac Pauli historiam continet. Hic liber quin ex eodem archetypo quo Bambergensis fluxerit, dubitari non potest, sed uno plus gradu a communi fonte distat, quam *B*. Multa enim in eo transposita, plura etiam interpolandi libidine uitata sunt. Archetypi errata haud pauca, quae in *B* fere integre seruantur, in *V* aut manus prima statim correxit, aut una alteraue manus posterior

partim recte emendauit, partim coniectura peruersa mutauit. Quamquam igitur Uindobonensis bonitate Bambergensem non aequat, tamen minime spernendus est, cum horum codicum consensus, in primis in libro secundo et tertio, pro uno codice eoque satis antiquo aestimandus sit ¹⁾.

- C** Cod. monasterii Cremifanensis in Austria superiore, sign. n. 36, saec. XII, membran., forma quadrata, foliorum 252. Uictorem antecedit Ambrosii Hexaameron, sequitur Pauli historia. Simillimus est Uindobonensi, non tamen ex eo deriuatus. Lectionibus enim, quas cum *V* solo communes habet, aliae haud paucae repugnant prorsus diuersae. Quam ob rem ex eodem fonte utrumque fluxisse puto. Liber Cremifanensis inter optimos numerandus est, cum librarius, qui eum ex archetypo uetusto descripsit, munere suo diligentissime functus sit. Praeterëa is, qui saeculo tertio decimo ut uidetur codicis emendandi opus suscepit, coniecturas aliquot egregias in usum nostrae editionis suppeditauit. Cf. II, 31. III, 10. 12.
- W** Cod. Uindobonensis 408, olim Admontensis, saec. XI, membr., formae maioris, fol. 189. Uictorem antecedunt Thegani uita Ludouici Pii et Reginonis Prumiensis Chronicon ab anonymo continuatum usque ad a. 967. *W* interpolationibus audacioribus non uacat, melioribus autem utique adnumerandus est.
- M** Cod. lat. Monacensis 2545, olim Alderspacensis, saec. XII, membr., formae quadratae, fol. 127. Continet praeter Uictorem Bedae expositionem super actus apostolorum, Isidori soliloquiorum libros II, Leonis papae sermonem de fide catholica.

---

¹⁾ In lectionibus codicum *BV* enotandis Halmius nonnumquam errauit. E. g. I, 4 *B* non habet *domus*, sed *domos*, I, 11 *quas*, I, 16 *ad sepulture*, I, 22 *conpleretur* (sic etiam *V*), I, 35 *sesaoni*, I, 42 *tunuzuda*, I, 43 *diruptas*. Ubi cumque alias atque Halmius lectiones ex *BV* attuli, ita in eis legi contendo ut a me indicatum est, idque optimo iure, cum illos codices semel atque iterum diligentissime excusserim. At etiam de libro Bernensi, quem raro tantum laudauit, falsa nonnumquam rettulit uir alioquin de Uictore meritissimus. Is enim liber I, 32 non habet *commercia*, sed *conuertia*, II, 31 non *aucupari*, sed *occupare*, II, 54 non *detestantes*, sed *destantes*, II, 72 in eo non desunt uerba *potuit intimare . . . generationis*.

s Cod. monasterii Admontensis in Styria, sign. n. 739, saec. XII, membr., formae minoris, fol. 151. Uictorem sequitur 'uita sancti Iohannis elemosinarii'.

Monacensis et Admontensis in omnibus grauioribus consentientes aut e codice Uindobonensi *V* iam emendato aut ex eius apographo quodam fluxerunt. Nam et plurimis locis lectiones *V* primarias seruant et ubi ille correctus est, plerumque eandem correctionem tamquam lectionem integram exhibent. Multa autem in eis temere mutata, uerba omissa addita transposita sunt. Admontensem praeterea manus altera partim ope codicis *W* correxit, partim coniecturas inutiles pro uera scriptura posuit, locos etiam difficiliore penitus erasit. Hos igitur codices non magni momenti esse ad Uictoris uerba emendanda facile apparet; tamen eos omnino neglegere nolui, cum haud raro ab optimis stent illorumque lectionem testimonii instar comprobent. Itaque scripturas notatu dignas recepi, deterrima quaeque reieci.

a Cod. Abrincensis 162, saec. XII, membran., binis columnis scriptus, quamquam et mutilus est ¹⁾ et interpolatus, tamen ad aliquot locos sanandos opem haud spernendam tulit. Sic ut exemplum proferam Pass. 11 lectio uulgata est *perferimus praeparatum supplicium*. At *perferimus* deteriores tantum libri praebent; *V*¹ habet *proferimur*, *B* *proferimur* ~~ad~~, cui egregie consentit *a*, in quo item *proferimur ad* extat.

b Cod. Bernensis 48, olim Floriacensis, saec. X²⁾, membran., forma maxima, fol. 192, binis columnis scriptus. Uictorem excipiunt passiones et uitae sanctorum. Primum folium deperditum est. Bernensis negligentissime scriptus a manu antiqua ope libri cuiusdam codici *a* simillimi plurimis locis correctus est.

P Cod. Parisinus latinus 2015, olim Colbertinus 905, saec. X,

¹⁾ Desunt in hoc libro praeter I, 49—II, 7 et II, 99—III, 8, quas lacunas in comm. crit. accuratius notaui, etiam compluria in libri primi §§. 19—21, 27—29, parte folii tertii auulsa.

²⁾ Bernensem saeculo decimo scriptum esse inde suspicor, quod in eo *a* littera aperta (= *u*) saepe reperitur.

membran., forma maxima, fol. 188. Uictorem antecedunt sermones s. Augustini de uerbis domini.

Codicis Abrincensis collationem humanitati Alfredi Schoenii debeo, reliquos ipse contuli. Praeterea lectiones duorum librorum, quibus Halmius usus est¹⁾, Berolinensem (*L*) dico et Bruxellensem (*R*), in meum usum conuerti. Horum Berolinensis minimi est pretii, Bruxellensis simillimus Parisini et paene gemellus.

Uictoris librorum duo esse genera iam Halmius intellexerat (cf. eius praef. p. V). Ad alterum, quod textum meliorem sincerioremque praebet, pertinent *BVCMSaL*; horum librorum α archetypum littera α signauit. Ab altera parte stant *Pb¹R* (β); β nam b^2 , ut supra dixi, lectiones codicis cuiusdam familiae α exhibet²⁾. Librorum α consensus praecipue in lectionibus communibus cernitur, non item in lacunis. Nam quae in uetustioribus omissa sunt, recentiores partim praebent aut per coniecturam suppleta ut *C²MSL*, aut e codicibus alterius generis intrusa ut *a*. Cuius rei exempla haec sunt:

	deest in	extat in
I, 24 <i>ut</i>	<i>BVCMSa</i>	<i>L</i> (s. m. 2)
I, 37 <i>simul</i>	<i>BVCMSL</i>	<i>a</i> (ex β)
I, 38 <i>indomitis</i> <i>equis plangentibus</i>	<i>BVCMSL</i>	<i>a</i> (ex β)
II, 8 <i>regi</i>	<i>BVCMSL</i>	<i>a</i> (ex β)
III, 2 <i>dederant</i>	<i>BVCsL</i>	<i>M</i> ³⁾
III, 22 <i>est</i>	<i>BVC</i>	<i>aMSL</i> (at in <i>MSL</i> transpositum)
III, 49 <i>matre</i>	<i>BVM</i>	<i>CasL</i> (in <i>Cs</i> supra lin.)
III, 70 <i>non</i>	<i>BVC¹MS¹</i>	<i>C²s²aL</i> (sed in <i>L</i> transpositum).

φ Peculiari cognationis nexu *VCMs* inter se coniunctos esse iam supra significauit; hos libros e communi fonte (φ) manasse manifestum est.

¹⁾ Cf. Mon. Germ. hist. auct. antiquiss. tom. III, pars prior, p. V.

²⁾ Familiae β affinis fuit liber ille sub finem saeculi noni in Francogallia conscriptus, cuius etiam nunc folia duo in bibliotheca *F* imperiali Petropolitana adseruantur. Istud fragmentum, cuius lectiones I. Koenigio intercedente roganti mihi benignissime transmisit A. Kreisberg Petropolitanus, partem libri tertii inde a §. 52 '*immanitatis eorum*' usque ad §. 63 '*calumniis gerunt*' complectitur.

³⁾ *a* hoc loco mutilus est.

Multo artius *P b R* inter se cohaerent, quos e codice non adeo uetusto deriuatos esse plurimarum lectionum, interpolationum, lacunarum consensu aperte demonstratur. Igitur archetypum β , in quo unum folium transpositum erat (cf. ad III, 9), neque antiquiorem fuisse Bambergensi neque meliorem iure affirmaueris.

Locum prorsus singularem *W* obtinet. Qui cum ab utraque familia sit longe diuersus, propius tamen ad α accedit quam ad β . Habet suas lectiones, suas lacunas, suas interpolationes, suam etiam orthographiam. Quae cum ita sint, haud scio an rectius tria librorum genera quam duo esse statuas.

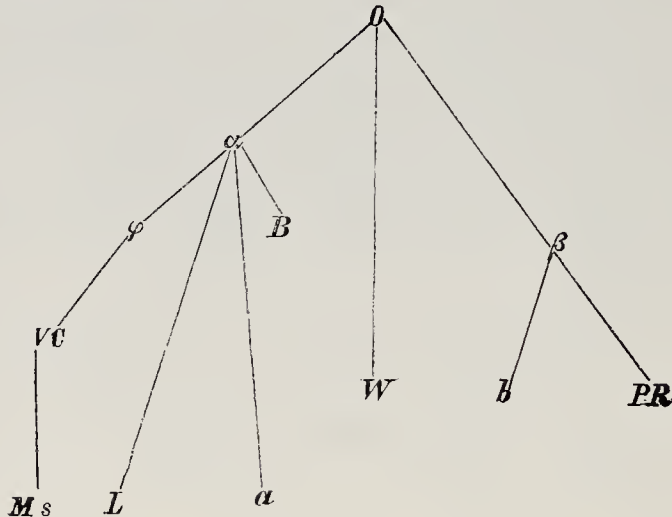
Communem omnium librorum originem lectiones quaedam uitiatæ ostendunt, quae aut in omnibus aut in melioribus aequè reperiuntur.

lectio librorum	uera lectio
I, 21 <i>alio generis argumento (genere argumenti Ms²)</i>	<i>alius generis argumento</i>
I, 51 <i>Epiro uetus uel (uel om. β)</i>	<i>Epiro uel</i>
II, 31 <i>puniuntur . . . fustibus</i>	<i>ponuntur . . . postibus</i>
II, 45 <i>secundi donationum (donationum Wβ)</i>	<i>Secundianum</i>
III, 10 <i>populares (pupulares W)</i>	<i>principales</i>
III, 12 <i>superius neglecta (neglegenda W)</i>	<i>super his neglecte</i>
III, 39 <i>uero (uel uiro) dimittuntur</i>	<i>ueredi mittuntur</i>
III, 54 <i>imperio regi (regis C W M a L b)</i>	<i>impio regi.</i>

Sed ne additamentis spuriiis quidem archetypus ille omnino caruit. Nam et libri tertii finem (§. 71) recte iam deleuit Halmius et III, 42 nomina septem monachorum e Passione quae uocatur eo translata esse nemo non uidet, cum in omnibus libris exceptis *WL* aut unum aut plura nomina desint. Quid autem de prologo obscurissimo et in quo sensum ac rationem frustra quaeras existimandum sit, alio loco fusius exposui¹⁾. Iam uero quae sit librorum inter se cognatio uel diuersitas quouè quisque interuallo ab archetypò distet, stemma infra adiectum indicabit. Quod si quis hanc rem accuratius per-

¹⁾ In commentatione infra memorata p. 727—732.

quirere cupit, adeat commentationem meam quae inscribitur *Die handschriftliche Ueberlieferung des Uictor von Uita, Sitzungsber. d. kais. Akad. d. Wissensch. in Wien, phil.-hist. Classe, tom. XCVI, p. 637 sqq.*, in qua et de libris manu scriptis in uniuersum et de singulis locis uel emendandis uel recte aestimandis copiosissime disputauit.

Hactenus de Uictoris historia. Non eadem est ratio emendandi Libri fidei catholicae, quem a Uictore ipso operi suo insertum esse ueri simile est ¹⁾. Ille enim libellus non solum

¹⁾ Minime uera sunt quae Papencordtius (*Gesch. d. vand. Herrsch. in Afrika* p. 115) protulit: 'Unter dem 18. Februar reichten die Bischöfe eine schriftliche Auseinandersetzung ihres Bekenntnisses dem Könige ein'; et in adnot. 3: 'Dasselbe (Glaubensbekenntniss) trägt zwar die Unterschrift XII Kalendarum Maiarum; aber augenscheinlich fällt es vor der Verordnung Hunerichs, wie Victor selbst erzählt, und „Maiarum“ ist in „Martiarum“ zu verbessern.' Librum enim fidei regi traditum non fuisse antequam edictum contra catholicos promulgaret, quod factum est a. d. VI. Kal. Martias, ipsa uerba edicti docent. In quo cum rex animum episcoporum catholicorum obstinatum non semel sed saepius (cf. III, 6.7) designaret, qui *seditione et clamoribus omnia perturbantes ad conflictum facerent minime perueniri*, nusquam tamen eius libelli mentionem fecit. Quod certe euitare non poterat, si liber iam traditus fuisset. Inde patet Librum fidei primum episcopis Arianis tantum oblatum esse (cf. II, 55; III, 1), postea uero etiam regi innotuisse.

4 in Uictoris libris manu scriptis, sed etiam in codice Laudunensi n. 113 saec. IX seruatus est. Sed Laudunensem, quamuis hic illic optimae sit notae, tamen saepius interpolationibus inquinatum esse atque recensionem exhibere a Uictoris libris longe diuersam in commentatione, cuius supra mentionem feci, multis exemplis et argumentis probaui. Qua re in textu Libri fidei constituendo Uictoris codices ita secutus sum, ut Laudunensem uetustate insignem nusquam neglexerim ¹⁾).

Ex editionibus uetustioribus Lorichianam et Ruinarthianam inspexi. Quas cum post Halmii curam eximiam fere nullius pretii esse intellexissem, penitus abieci, reliquas cognoscere non curauim, quippe qui Halmium lectionibus editionis

---

Igitur quod legimus in libri illius subscriptione (II, 101) '*directa XII Kal. Maiarum*', intellegendum erit '*directa ad regem*'. Sententiae nostrae mirum in modum fauet Gennadius in Catal. c. 97: *Eugenius Carthaginensis Africae ciuitatis episcopus et confessor publicus, admonitus ab Hunerico, Uandalorum rege, catholicae fidei expositionem et maxime uerbi 'homousii' proprietatem disserere* (id quod in Librum fidei plane cadit), *cum consensu omnium Africae Mauritaniae et Sardiniae atque Corsicae episcoporum et confessorum* (cf. Uict. II, 55 *nostri . . . libellum conscripserant*), *qui in catholica permanserunt fide, composuit librum fidei non solum sanctarum scripturarum sententiis, sed et patrum testimoniis munitum* (in hoc Gennadius errauit), *et per collegas confessionis suae direxit* (scil. per quattuor illos, qui apud Uict. II, 101 nominantur). — Ipsum autem Uictorem Librum fidei inseruisse historiae cum per se probabile est — quid enim maioris momenti episcopo catholico quam defensio fidei et refutatio haereticorum? — tum ex auctoris uerbis consequitur. Cum enim in fine libri secundi dixisset '*nostri . . . libellum conscripserant dicentes: si nostram fidem cognoscere desideratis, haec est ueritas quam tenemus*', tertium sic incipit: '*Qui cum noster libellus legeretur oblatu*', quae uerba, si sermonem Uictori usitatum consideres (cf. Indic. III '*relatiuo adiungitur substantiuum*'), uertas necesse est: *Als nun diese von uns überreichte Schrift gelesen wurde*. Quod si quis cum Halmio (ad II, 56) existimat episcopos catholicos potius perscripturos fuisse '*fidei dogmata breuibus sententiis concepta*' quam '*tractatum dogmaticum prolixum de una trinitate*', is legat uelim Fulgentii Ruspensis libros '*Contra Arianos*' et '*Ad Trasimundum regem Uandalorum*'.

¹⁾ Codicis A lectiones ex Halmii editione deprompsi.

principis receptis apparatusum criticum onerasse magis quam ditasse uiderem.

Restat ut de codicum orthographia quam accuratissime disseram. Hanc quidem multo rectius se habere in α quam in β nomina propria documento sunt. Sic nomen *Geisericus* in α nusquam uitiatum in Pb uarie scribitur. *geysericus* habent Pb I, 12, 19, 39, 51, b alias, ut I, 20, 21, 24, 33, 37, 43, II, 1, 13, 14, 15, III, 25. P uero, cui consentit R , plerumque praebet formam *geysiricus* (I, 2, 20, 24, 37, 43, II, 1, 14, 15, III, 25, 33), bis habet *geiricus* (I, 21, II, 13), semel tantum recte *geiserici* (I, 33). Aliorum nominum exempla in commentatione mea p. 649 sq. dedi. Similis ratio inter α et β etiam in ceteris scribendis intercedit. Minime deformatus est B , qui semper recte habet *prouincia solacium sollemnitas nuntiare oboedire sociare urguere*; nonnumquam etiam solus ueram scripturam seruauit ut II, 31 *lucustarum*. Iam uero singulorum librorum menda orthographica, quibus commentarios onerare nolui, hoc loco exponere libet.

Codicis B uitia longe plurima in commutatione litterarum e , e , ae consistunt. Leguntur itaque in eo *seuus uuandalice equor edem africe sepius* (fere), item *praecipue cereas fidei proprie* (fere) *patre penitus*, et similia; ae pro e bis tantum: II, 66 *sempiternae*, III, 15 *aedicta*. Multo rarius oe , e , e confunduntur, ut I, 18, II, 12 *cepit*, II, 28 *ceperunt*, III, 29 *cepit*, III, 9 *poenitus* et *pena*. Praeterea notanda sunt I, 3 *spetiositatem*, II, 18 *presbiter*, III, 8 *presbiteros*, III, 29 *misteria*, I, 8 *chartagine*, I, 12 *chartaginem*, II, 27 *chartagini*; *cartago* sine aspiratione scriptum est I, 29, 44, II, 47, III, 2, 14, 39, 53.

Communem originem librorum $VC M$ haec produunt: I, 7 *canicies*, I, 16 et Pass. 11 *sollempnitatem*, I, 29 *prouintiae*, III, 62 *condempnationem*, Pass. 16 *secula seculorum*, *cartago* absque h I, 12, 44, 51, II, 3, 27, III, 2, 14, 15, 27, 53. — VC communia habent haec: I, 1 *equor*, I, 16 *martiris*, I, 18 *cepit*, I, 25 *sataegit*, II, 1 *presbiteros*, II, 16 *cybarioque*, II, 46 et III, 38 *cybum*, II, 100 *misteriis*, III, 8 *penitus*, Pass. 3 *inluuie*, II, 60 et 67 *euuangelista*. — Et in V et in

M leguntur I, 15 *cartaginis*, II, 84 *euuangelista*, III, 36 *cenam*, in *C* et *M* III, 60 *uendicauit*. In *V* insuper occurrunt *i* pro *y* ut *presbiter* I, 51, II, 16, 18, III, 42, *martir* Pass. 9 et 15, *y* pro *i* in *cyborum* II, 46, *oe* pro *e* in *poenitus* III, 9, *u* pro *uu* in *uandalis* I, 17, *uu* pro *u* in *euuangelium* et *euuangelista* (fere semper) II, 59, 60 (ter), 61, 68 (bis), 82, 87, 88, 89, 90, III, 20, 69. — Ex *C* notanda sunt *i* pro *y* in *tirannus* II, 23, *misterium* II, 81, III, 4, 29, *paralisi* II, 26, *n* pro *m* in *tanquam* I, 6, 50, II, 68, *p* pro *b* in *obpropria* III, 65. Plura *M* praebet, ut *e* pro *i* in *uendicare* I, 7, II, 23, III, 4, *i* pro *y* in *martir*, *martirium* I, 9, 30, *tirannus* Pass. 3, *y* pro *i* in *ymbre* I, 36, *ff* pro *f* ut *affrica affricanus* I, 1 (bis), 25, *h* omissum in *ymnus* I, 16, II, 49, 80, *cartago* II, 42, 47, III, 49, *ch* pro *h* in *nichil* I, 43, *mpn* pro *mn* semper, ut *calumpnia* I, 22, II, 2, III, 19, 63, *dampnum dampnare* II, 16, 28, 99, III, 12, 46, *sollemnitas* I, 41, II, 34, *columpna* I, 47, *n* pro *m* in *menbrum* (semper), *nunquid* III, 18, *tt* pro *t* in *cottidie* (ubique). Similia etiam in *s* occurrunt, sed multo rarius.

Codicis Abrincensis haec propria sunt: *e* pro *ae* et *oe* fere semper, item *i* pro *y* in *martir martirium tirannus abissus himnus misterium paralisis*, *y* pro *i* in *hyspaniam* I, 1, III, 29, *hylaes* II, 30, *ydiota* II, 98, *omousyon* et *omousyani* (fere), *ff* pro *f* in *affrice affricamque* I, 1, *h* omissum in *cartago* I, 15, II, 27, III, 14, *tronum* II, 53, *ioannes* (semper), *sepulcrum* I, 46, III, 58, 60, *eh* pro *h* in *nichil* I, 43, *mpn* in *calumpnia* I, 22, II, 8, III, 19, 63, *dampnare* II, 16, 28, III, 12, 46, *columpna* I, 47, *solempnitate* Pass. 11, *l* pro *ll* in *solemnis solemnitas* I, 16, 41, II, 34, *n* pro *m* in *tanquam* I, 6, *nunquid* III, 18, *menbrum* I, 26, 31, *u* pro *uu* in *uandalus* ubique excepto *wandalice* I, 1. Notandum denique *epiphaniorum* II, 47 (*epif.* plerique).

In *W* nonnulla recte sunt scripta, ut *caenum*, *sollemnitas*, *oboedire*; alia satis inconstanter uariantur, ut *cotidie* et *cottidie*, *urgere* et *urguere*; *faetor* et *faetidus* alias, at II, 18 *fetor*; *heresis* et *heretici* passim, at III, 44 *haeretica*, III, 65 *haerciticum*. Notandum autem, in hoc libro saepissime *ae* pro *e* poni,

ut legatur *aeclesia* (fere), *caena*, *haeremo*, *laegatum*, *paenitus*, *inaedia*, *egraessus*; rarius *oe* pro *ac* et *e* ut *poene* I, 42, II, 1, *poenitus* II, 57, III, 9, 15, 28, 51, *ae* pro *oe* ut *caeperint*, *facderata*. Confunduntur praeterea *e* et *i* in *uendicabat* I, 7, *uendicasset* II, 23, *i* et *y* in *martir* et *martirium* (I, 9, 16, 30, 47), *misterium* (I, 18, II, 77, 81), *tirannum* (II, 51), *paralisis* (III, 43), *syon* (I, 7), *epyphaniorum* (II, 47). Haud raro *c* pro *t* ponitur, saepissime uero *t* pro *c*, item *s* pro *ss*. Aspiratio neglegitur aut falso ponitur in *chartagine* I, 8, *chartaginem* I, 12, *charthaginis* I, 15, *cartago* I, 29, II, 27, III, 2, 14, 31, 39, 53, 59. Semper scribitur *gensericus*, semel *uandalus* (I, 35), nonnumquam *mpn* ut *condempnatione* III, 11. Reliqua in commentariis adnotauit.

Librorum *Pb* consensum haecce indicant (nam codicis *R* scripturas uitiosas praetereo): I, 16 *ymnorum*, II, 49 *ymni*, I, 26 *menbris* (sic *P* fere), I, 29 *prouintiae*, I, 48 *dyacono*, II, 16 *condempnauit*, II, 28 *dampnabili*, II, 46 *cyborum*, II, 99 *dampnat*, III, 4 *misteriorum*, III, 8, 9, 28 *poenitus*, III, 34 *dyaconus*. — Ex *P* notanda sunt *i* pro *y* in *martiris* I, 16, *martiria* I, 30, *ciprianus* II, 33, *abissum* II, 77, *y* pro *i* in *dyacones* II, 1, *epyfaniorum* II, 47, *archidyaconum* III, 35, *dyaconus* Pass. 7, *subdyaconus* ibid., *laycorum* III, 63; *mpn* in *sollempnitas* I, 16, 41, Pass. 11, *sollempnibus* II, 34, *dampnatio* III, 46, *h* omissum in *cartago* I, 44, 51, additum in *charthaginis* II, 3, *charthgenis* (sic!) II, 42, *ch* pro *h* in *nichil* I, 43; singularis error est *carthanis* pro *carthaginis* III, 39. — Ex *b*: *oe* pro *e* in *acoeto* III, 68, *i* pro *y* in *misterium* II, 28, 77, 100, *y* pro *i* in *archydiaconum* III, 35, *dyaconi* III, 34, *cybum* II, 46, *epyphaniorum* II, 47, *laycos* I, 14, *cybarioque* II, 16; *ll* pro *l* in *collumna* I, 47, *l* pro *ll* in *solempnibus* II, 34, *n* pro *m* in *nunquid* III, 62, *uu* pro *u* in *cuuangelio* II, 59, 60, *cuuangelista* II, 60, *h* omissum in *chartagine* III, 2.

Sunt etiam menda quaedam in utroque librorum genere obuia ut I, 6 *cenum* (*caenum* *WMs*), I, 11 *greci*, I, 18 et II, 52 *merore*, I, 26 *egrotorum*, I, 31 *secularium*, I, 42 *poene* pro *paene* *BVCWPb*, contra II, 1 *pene* mei praeter *Wb*, qui

poene exhibent, I, 49 *coeuas* pro *coaeuas*, Pass. 5 *cementis*, I, 44 *condempnat* (sic etiam *B*, sed tantum hoc loco et III, 9 *condempnationis*), III, 11 *condempnatione* V C W | M s a P b, III, 26 *contempnebat* *V C M s a P*, II, 82, III, 7, 64 *conditio*, II, 33 *ymnum*. In omnibus praeter *B* litterae *c* et *t* saepe confunduntur, ut legatur *eciam* *preciosus* *fidutia* *solatium* *sotiare* et similia.

In consonantibus assimilandis uel non assimilandis, ne res per se dubia et librariorum libidini obiecta omnino labaret, ut certissimum ducem secutus sum *B* siue consensum codicum α aut omnium aut meliorum (*BVC*). Nam etiam in hac parte orthographiae longe optimum esse Bambergensem scripturis libri primi, in quibus assimilatio non admittitur, ante oculos positus statim apparebit. (*O* = omnes libri).

I, 3	<i>immunis</i> <i>B W M s a</i>	I, 28	<i>obprobrium</i> <i>O</i>
6	<i>inbutis</i> <i>BVC W a</i>	—	<i>computans</i> <i>BVCW</i>
—	<i>adpositis</i> <i>B a</i>	32	<i>conpunctus</i> <i>BVC b</i>
7	<i>inlustribus</i> <i>BVC W P</i>	33	<i>inplacabilis</i> <i>BVC W M s P b</i>
—	<i>inposuerint</i> <i>BVC</i>	—	<i>adfligeret</i> β
9	<i>obpugnare</i> <i>BVC W M s P b</i>	36	<i>inlicita</i> <i>BVC W M s</i>
11	<i>comprehendere</i> <i>B W</i>	38	<i>inluminatam</i> <i>BVC W M s P b</i>
15	<i>inpositam</i> <i>BVC W P¹</i>	41	<i>conpererunt</i> <i>BVC (W b)</i>
20	<i>adferatur</i> <i>BVC</i>	42	<i>adtriti</i> α
—	<i>adferri</i> <i>B</i>	49	<i>inlecebrosa</i> <i>BVC W s P b</i>
—	<i>adprehendens</i> <i>B s</i>	—	<i>conplectitur</i> <i>BVC</i>
22	<i>compleretur</i> <i>BV</i>	50	<i>adtraheres</i> <i>O</i>
23	<i>adfligebantur</i> β		

Cum igitur *B* solus uno loco, α septies litteram principalem integre seruauerit, familia β sola bis tantum assimilationem non admittit. Atque hic illic singuli quoque codices a ceteris omnibus discrepant: ueluti *a* I, 33 legit *subcumberent*, I, 47 *inmobilis* (sic etiam *M s*), II, 46 *communis*, Pass. 6 *conmutauerunt*, *M* III, 48 *inputabant*, *P* I, 27 *adtentus*, I, 38 *adtestatus*, *b* I, 22 *inmolandi*, II, 72 *inperitiam*, III, 3 *compensari*, III, 50 *computa* (ita etiam *W*), *W* I, 23 *inpleretur*, II, 40 *inminens* (consentiunt *P b*), II, 88 *inpleo*, III, 26 *subputare*. Haec in commentariis neglexi, codicum uero β consensum singulis quibusque locis adscripsi.

Uictoris operi adieci *Passionem septem monachorum*, quae sub eius nomine circumfertur, sed ab alio quodam composita est¹⁾, et *Notitiam* quae uocatur. Et haec quidem in solo cod. Laudunensi mendosissime tradita est; qua re nomina quotquot potui corrigere non dubitavi. Sed de hac re pluribus uerbis mihi exponendum esse uideo.

Primum ea nomina, quae et apud Uictorem et in *Notitia* occurrunt, in Uictoris libris plerumque recte, in *A* mendose scribuntur, ut conspectus infra positus docet.

Uictor		Notitia	
III, 26	<i>culusitana</i>	Proc. 33	<i>culsitanus</i>
I, 23	<i>teudalensem</i>	— 53	<i>eudalensis</i>
II, 101	<i>zattarensem</i>	Num. 50	<i>iacterensis</i>
II, 52	<i>laetum</i>	Byz. 14	<i>letus</i>
I, 23	<i>eustratium</i>	— 21	<i>enstrasius</i>
II, 101	<i>foratianense</i>	— 66	<i>fortianensis.</i>

Scripsi igitur *Culusitanus*, *Teudalensis*, *Iattarenis* (nam *i* pro *z* haud raro scribitur; cf. Corssen. I², p. 217 et 309, Schuch. I, p. 69), *Laetus*, *Eustratius*, *Foratianensis*, denique Proc. 20 *Uricitanus* coll. Uict. I, 10 (*urcitanus A*, *uracitanus* cod. Halleri deperditus). Alia menda plurima, quae latinitatem uulgarem sapiunt et de falsa litterarum pronuntiatione originem traxerunt, tacite correxi. Talia sunt *e* pro *ae* ut Maur. C. 49 *cecilius* (contra M. C. 91 recte *caecilius*), *mpn* pro *mn* ut M. C. 12 *columpnatensis*, *u* pro *b* ut Num. 19 *lamuiritanus*, M. C. 96 *uassinus*, M. S. 10 *lesuitanus*, Sard. 8 *euuso*; *b* pro *u* ut Num. 26 *nobabarbarensis*, Num. 28 *nobagermaniensis* et multa; cf. Num. 29, 31, 36, 45, 48, 73, 96, Byz. 10, 16, 18, 24, 38, M. C. 19, 41, 64, 73, 74, 93. De reliquis conferas commentarium criticum et Ruinarti 'Annotationes in Notitiam Africae'. Ruinartus quidem multa iam recte emendauerat aut ingeniose coniecerat, sed lectiones *A* quamuis uitiatas reuerentia quadam libri antiqui ductus plane mutare ausus non erat.

¹⁾ Cf. Die handschriftliche Ueberlieferung des Uictor von Uita p. 717—727.

Victorem nuperrime edidit Carolus Halmius in libro, cuius titulus est: 'Victoris Vitensis historia persecutionis Africanae prouinciae sub Geiserico et Hunirico regibus Wandalarum (Monumenta Germaniae historica. Auctorum antiquissimorum tomi III pars prior). Berolini apud Weidmannos MDCCCLXXVIII.' Hac editione me magnopere adiutum esse in uerbis auctoris restituendis ingenue fateor. Nam etsi quaedam minus recte scripsisse existimandus est uir doctissimus, ea mehercle minutiora sunt neque ita comparata, ut labori eius atque acumini laudem possint detrudere. Quis enim non interdum laberetur in edendo scriptore a ueterum norma et genere scribendi prorsus alieno, cuius sermo tam rudis est atque agrestis, ut bonae latinitatis uestigia supersint paene nulla, uerba saepe tam obscura, ut intellegi uix queant, librorum denique lectio tam diuersa, ut te 'in re critica tractanda certo duce, quem potissimum sequere, destitutum esse' et moleste feras et doleas. Mihi quidem Uictoris opus edituro id potissimum munus iniunctum esse uolui, ut a fide eorum librorum, quos optimos esse cognoueram, non recederem, nisi ubi apertis uitiiis in eis deprehensis ad alterum codicum genus confugere necesse haberem; quae uero in uerborum contextu recte scripsisse aut intellexisse mihi uisus essem, in indice uerborum et locutionum, quem summo cum labore confeci, quam plenissime explicarem atque exemplis aliunde quaesitis approbarem.

Antequam praefationi finem impono, non possum non gratias agere academiae litterarum caesareae Uindobonensi, cuius liberalitate satis magna librorum manu scriptorum copia mihi uti licuit, deinde uiris eximiis, quorum doctrinae et humanitati permultum debeo, Carolo Schenkl et Guilelmo Hartel, tum Iacobo Wichner bibliothecario honestissimo, qui codicis Admontensis copiam mihi fecit, et Carolo Zetter collegae amicissimo, qui de sacrae scripturae locis uel de antiquitatibus Christianis iterum iterumque consultus operam mihi egregiam nauare non destitit.

Scriebam Graecii in Styria mense

Martio a. 1881.

Michael Petschenig.

INDEX NOTARVM.

- B* = cod. Bambergensis E. III. 4 saec. IX
V = cod. Uindobonensis 583 saec. X.
C = cod. Cremifanensis 36 saec. XII.
W = cod. Uindobonensis 408 saec. XI.
M = cod. Monacensis 2545 saec. XII.
s = cod. Admontensis 739 saec. XII.
a = cod. Abrincensis 162 saec. XII.
P = cod. Parisinus 2015 saec. X.
b = cod. Bernensis 48 saec. X.
F = fragm. Petropolitanum Q. I. 23 saec. IX.
L = lectiones cod. Berolinensis lat. quart. 1 saec. XII. } in Halmii
R = lectiones cod. Bruxellensis 1794 saec. X. } editione.
α = consensus librorum *BVCMSaL*.
φ = consensus librorum *VCMs*.
β = consensus librorum *PbR*.
v = lectio uulgata.
-

[P R O L O G V S.]

[Quondam ueteres ob studium sapientiae enucleare atque 1
 sciscitari assidue minime desistebant, quae forte uel qualia
 prospere uel secus prouinciis, locis aut regionibus euenissent,
 de quibus uel in quibus exacuerent stilum ingenii sui atque
 5 redolentes magisterii flores ignaris historiae calathorum offerrent
 gratuito munere propinatos, dabantque operam ut nequaquam
 lateret in totum, quod in parte forte fuerat gestum. Sed illi 2
 fastu mundialis amoris inflati gloriam elationis suae longe
 lateque gestiebant laudabiliter diffamari. At uero uenerabilitas
 10 studii tui historiam texere cupiens, inquiris simili quidem
 feruore, dispari tamen amore; et illi ut laudarentur in saeculo,
 ipse ut praeclarus appareas in futuro et dicas: in domino
 laudabitur anima mea: audiant mansueti et lae-
 tentur. Poteris ut uoluisti, quia omne datum optimum
 5 et omne donum perfectum caelitus accepisti, eruditus a

12 Ps. 33, 3.

14 Iac. 1, 17.

Incipit prologus *B V W* Incipit prologus uictoris episcopi patriae
 uitensi *C* Incipit prologus in historiam persecutionis africanae prouinciae
a Incipit prologus sancti Victoris episcopi *s* Incipit historia persecu-
 tionis africanae (africanae *b*) prouintiae (prouinciae *b*) temporum geiserici
 et honorici regis uuandalorum scribente ea (eam *b*) sancto uictore epi-
 scopo patriae uitensis (patriã vincensis *sic b*, in quo titulus *a m. rec.*
additus est, cum prior euanuerit) β *M* hic inscriptione caret

3 secus per *s* prouincias loca aut regiones φ 5 redolentes
W historiae *L* hystoriis *M* historiis *rell.* calathorum ∇^2
 calatorum *W s* galathorum $V^1 C M^2 a$ galatharum M^1 galatorum *PR*:
in B haec uox euanuit 6 gratuito *B* debantque *P* 7 in
 toto φL forte *om.* φPR 8 fastum *B* 9 lateque *om.* φ
 10 retexere *W* inquiri *W v: cf. Indic. III 'part. absol.'* simili
 quidem] similitudinem *PR* 11 sed dispari *a* 14 potiris *PR*

tanto pontifice totoque laudis genere praedicando beato Diadoco, cuius ut astra lucentia extant quam plurima catholici dogmatis monumenta dictorum. Et sat est tibi ut aequiperes doctrinam doctoris, quia satis est discipulo ut sit quomodo magister eius. 3 Alium uideo Timotheum ab incunabulis infantiae sacris 5 litteris eruditum, nec non inter alios sublimem atque expeditum magisterii gentium Lucam, arte medicum, apostoli 4 Pauli discipulum. Ego namque iubentis imperio oboedientiae ceruicem submitbens, quae obuenerunt in partibus Africanis debaccantibus Arrianis, sensim breuiterque indicare temptabo, 10 et quasi rusticanus operarius defatigatis ulnis aurum colligam de antris occultis, speciem uero adhuc sordentem atque confusam non cunctabor artificio iudicio ignis examinandam contradere, qui monetarios possit solidos picturare.]

5 cf. II Tim. 3, 15.

1 generis *P* diacono *MPR* 2 luculentia *W* dogmatis
W 3 monumenta *φa* uti *P* equipperes *M* 4 quia] qui *B*
 5 Timotheum] timotheum scilicet in te *C*; in *Vs* haec s. l. addita
 sunt ab incunabilis *B* a cunabulis *a* 6 eruditum litteris
W 7 magisterii *ego*: magistri *mss* 9 ceruice *B* africani
P affricanis *φa* 10 debacantibus *P* debachantibus *φ* in-
 dicare temptabo] explicabo *a* temptabo *BW* 11 rusticus *PR*
 defatigans ulnas *PR* colligant *P* 13 artificis *WPR* igni
aPR 14 monetarios *VC* picturare. Incipit historia (istoria
W) persecutionis africanae prouinciae temporum geiserici (gensericus *W*)
 et hunerici (hunerici *L*) regis (regum *L*) uuandalorum scribente sancto
 uictore episcopo patriae uitensi (uitensis *L*) *BWL* Explicit prologus.
 Incipit liber historie persecutionis africane prouincie tempore geiserici et
 hunerici regum uandalorum edite a sancto uictore episcopo patri uitensi
a Incipit liber geiserici et hunerici regis uuandalorum scribente sancto
 uictore episcopo patriae uitensi *VC* Incipit liber africanae historiae
 (hyst. s) scribente sancto uictore episcopo patriae uitensi *Ms* Explicit
 prologus. Incipit historia *P*

LIBER PRIMUS.

(I, 1) Sexagensimus nunc, ut clarum est, agitur annus ex eo, 1
 quo populus ille crudelis ac saeuus Uuandalicae gentis Africae
 miserabilis attigit fines, transuadans facili transitu per angustias ^{a. p. Ch.}₄₂₇
 5 maris, quod inter Hispaniam Africamque aequor hoc magnum
 et spatiosum bisseis milibus angusto se limite coartauit.
 Transiens igitur quantitas uniuersa calliditate Geiserici ducis, 2
 ut famam suae terribilem faceret genti, ilico statuit omnem
 multitudinem numerari, usque ad illam diem quem huic luci
 10 uterus profuderat uentris. Qui reperti sunt, senes, iuuenes,
 paruuli, serui uel domini, LXXX milia numerati. Quae opinio
 diuulgata, usque in hodiernum a nescientibus armatorum tantus
 numerus aestimatur, cum sit nunc exiguus et infirmus. Inue- 3
 nientes igitur pacatam quietamque prouinciam, speciositatem
 15 totius terrae florentis, quaquauersum impietatis agminibus im-
 pendebant, deuastando depopulabantur, incendio atque homi-
 cidiiis totum exterminantes. Sed nec arbustis fructiferis omnino
 parebant, ne forte quos antra montium aut praerupta terrarum
 uel seclusa quaeque occultauerant, post eorum transitum illis
 20 pabulis nutrirerentur; et sic eadem atque iterum tali crudelitate

2 sexagesimus *mss praeter B¹*   3 quo *om. BVC* ex eo quod *W*
 ex quo *Ms¹L*   4 miserabiles *a PR*   attingit *P¹*   angusti
W   5 quod] qua *a*   7 uniuersitatis φ genserici *W (ubique)*
 genserici *a*   8 gentis φ 9 quem] *cf. Indic. III 'constructio ad*
sensum'   10 profunderat *W¹*   11 uel *om. φ*   oponio *P*
 12 uulgata φ hodiernum diem φ ascendentibus armatorum
 transitus *P*   14 pacatum *P*   15 quaquauersuum *BV¹W¹P¹R:*
cf. Schuch. Vocalismus II, 507; III, 309   impetebant *W²v: sed cf.*
Indic. III s. v. impendere   16 populebantur *VCs¹*   populabantur
Ms²a   18 atra *PR*   praerupta *VC*   19 seclusa *C*   ullis
 φ 20 crudelitati *PR*

furentes, ab eorum contagione nullus remansit locus immunis.
 4 Praesertim in ecclesiis basilicisque sanctorum, cymiteriis uel
 monasteriis sceleratius saeuiebant, ut maioribus incendiis domos
 orationis magis quam urbes cunctaque oppida concremarent.
 Ubi forte uenerabilis aulae clausas reppererant portas, certatim 5
 ictibus dextralium aditum reserabant, ut recte tunc diceretur:
 quasi in silua lignorum securibus consciderunt
 ianuas eius in id ipsum, in securi et ascia deiece-
 runt eam. incenderunt igni sanctuarium tuum; in
 terra polluerunt tabernaculum nominis tui. 10

5 (I, 2) Quanti tunc ab eis praeclari pontifices et nobiles sacer-
 dotes diuersis poenarum generibus extincti sunt, ut traderent
 si quid auri uel argenti proprium uel ecclesiasticum haberent!
 Et dum, quae erant, urgentibus poenis facilius ederentur,
 iterum crudelibus tormentis oblatores urguebant, autumantes 15
 quandam partem, non totum oblatum; et quanto plus dabatur,
 6 tanto amplius quempiam habere credebant. Aliis palorum
 uectibus ora reserantes fetidum caenum ob confessionem pec-
 uniae faucibus ingerebant, nonnullos in frontibus et tibiis
 neruis remugientibus torquendo cruciabant; plerumque aquam 20
 marinam, aliis acetum, amurcam liquamenque et alia multa
 atque crudelia, tamquam utribus inbutis, ore adpositis sine
 misericordia porrigebant. Non infirmior sexus, non consideratio
 nobilitatis, non reuerentia sacerdotalis crudeles animos miti-
 gabat; sed quin immo ibi exaggerabatur ira furoris, ubi 25
 7 honorem conspexerant dignitatis. Quantis sacerdotibus quantis-
 que inlustribus onera ingentia ut camelis uel aliis generibus

7 Ps. 73, 5—7.

2 cymeteriis <i>C</i>	cimiteriis <i>MsL</i>	3 domus <i>PR</i>	7 consciderunt
<i>W</i> exciderunt φ	8 ascia <i>PR</i>	9 ea αW : recte?	11 ab
eis <i>om. Ms¹</i>	14 quae erant]	querunt φ	pe(e)nis ut facilius
proderetur φ	16 totam <i>aPR</i>	esse oblatum φL	esse oblatam
α	17 alii <i>PR</i>	palorum] i. e. cuspidibus <i>s. l. additum in</i> φ	
18 fetidum <i>Ws</i>	confusionem <i>aPR</i>	20 plerisque φ	22 atque]
quae <i>P</i>	23 infirma <i>P</i>	25 exaggerabatur <i>BW¹</i>	exaggerabatur
φ	27 inlustribus uiris <i>W</i>	honera <i>a</i>	

iumentorum inposuerint, nequeo enarrare; quos stimulis ferreis ad ambulandum urgebant, quorum nonnulli sub fascibus miserabiliter animas emisere. Senilis maturitas atque ueneranda canities, quae caesariem capitis ut lanam candidam deal-
 5 barat, nullam sibi ab hospitibus misericordiam uindicabat. Sed etiam paruulos ab uberibus maternis rapiens barbarus furor insontem infantiam elidebat ad terram: aliis e regione pedes tenentes a meatu prorsus naturali usque ad arcem capitis dissipabant; quando tunc forte Sion captiua cantabat: dixit
 10 inimicus incendere fines meos, interficere infantes meos, et paruulos meos elisurum ad terram.

(I, 3) In aedificiis nonnullis magnarum aedium uel domorum, 8 ubi ministerium ignis minus ualuerit, tectis admodum despiciatis pulcritudinem parietum solo aequabant, ut nunc antiqua
 15 illa speciositas ciuitatum nec quia fuerit prorsus appareat. Sed et urbes quam plurimae aut raris aut nullis habitatoribus incoluntur. Nam et hodie si qua supersunt, subinde desolantur, sicut ibi Carthagine odium, theatrum, aedem Memoriae et uiam, quam Caelestis uocitabant, funditus deleuerunt. Et ut de
 20 necessariis loquar, basilicam maiorem, ubi corpora sanctarum martyrum Perpetuae atque Felicitatis sepulta sunt, Celerinae uel Scilitanorum et alias quas non destruxerunt, suae religioni

4 cf. Esai. 1, 18.

9 IV Reg. 8, 12.

1 imposuerunt *PR*   narrare *PR*   3 amisere φ 4 lana
 candida *Wa*   5 sibi *om.* *W*   hostibus *a* ospitibus *PR*   6 ab
 maternis uberibus φ rapiens maternis *a*   barbaricus *Ms*
 7 elidabat *VC*   aliis] *hic incipit b* alii pedibus paruulum tenentes
 φ 9 syon φ *Wa*   canebat φ 10 incendere se *ab*   11 eli-
 serunt *W*   13 minister φ ualuerat *Wa* β testis *P*
 14 pulcritudinem] *sic B¹C¹Ma*   solo] *i. e. terrae s. l. VCs*
 15 qua *W*   appareat] ignoratur φ 17 quae φ 18 sicuti
P   iui *b* in *aPR*   odium *Halmius*: odii *B* odii *W* odio β ;
om. a   theatrum *Wa*: theathru *B* theatra β ibi cartagineo the-
 atro φ idem *P*   memoriae dignam φ 19 quae caelestis
 uocabatur β de necessariis *V* decessariis *C*   20 maiorum *mss*
praeter WL   21 sunt destruxerunt φ 22 sicilitanorum φ scilli-
 tanorum *W* β et *om. BW fort. recte*   non *om. C*   destru-
 xerant β

licentia tyrannica mancipauerunt. Ubi uero munitiones aliquae uidebantur, quas hostilitas barbarici furoris obpugnare nequiret, congregatis in circuitu castrorum innumerabilibus turbis, gladiis feralibus cruciabant, ut putrefactis cadaueribus, quos adire non poterant arcente murorum defensione, corporum liquescentium enecarent fetore. Quanti et quam numerosi tunc ab eis cruciati sunt sacerdotes, explicare quis poterit? Tunc enim et nostrae ciuitatis uenerabilis Panpinianus antistes candentis ferri lamminis toto adustus est corpore. Similiter et Mansuetus Uricitanus in porta incensus est Fornitana. Qua tempestate Hipporegiorum obsessa est ciuitas, quam omni laude dignus beatus Augustinus, librorum multorum confector, pontifex gubernabat. Tunc illud eloquentiae, quod ubertim per omnes campos ecclesiae decurrebat, ipso metu siccatum est flumen, atque dulcedo suauitatis dulcius propinata in amaritudine synthii uersa est, ut Dauiticum praeconium conueniret: dum consisteret peccator aduersum me, obmutui et humiliatus sum, et silui a bonis. Usque ad illud tempus ducentos iam triginta et duo confecerat libros, exceptis innumerabilibus epistulis uel expositione totius psalterii et euan- geliorum atque tractatibus popularibus, quas Graeci omelias uocant, quorum numerum comprehendere satis impossibile est.

12 (I, 4) Quid multa? Post has truces impietates insaniae ipsam

16 Ps. 38, 2—3.

1 munitores *P* 2 quos *C* 3 turmis ^{uel bis} *W* 5 liquentium enecarent fetore corporum φ : in *V* corporum *m. 2 s. l. addit.* 6 necarentur *a* faetore *WMs* foetore β 7 etenim *a* 8 panpinianus *B*; cf. III, 55 panpineis et *Schuchardt*. I, 108; III, 58: panpinianus *W* pampinianus φ *Lb*² pampinias *Pb*¹*R* 9 lamini *VCW*¹ *Ma* totus *Pb*¹*R* 10 uircitanus *W* iuricitanus *Pb*¹*R* 11 ipporegiorum *W* ippos (yppos *Ms*) regionum *B* φ yppos regio *////m* *P* ypporegium *ab* ciuitas obsessa est φ 12 agustinus *BV* (*Schuch.* II, 311) 14 metu: *num* meatu? 15 amaritudinem *mss praeter BP*; cf. *Indic.* III 'in *cum abl. pro in cum acc.*' 17 omutui *W* 19 duos *mss praeter B* 20 epistolis *VCW* *aPb* psalterii totius φ *a* 21 populariis *B* (ex populariis) φ *W fort. recte* quos *CM* et *b s. l.* quod β homelias β 23 impietatis *BW* $\alpha\beta$ insanias *W* $\alpha\beta$

urbem maximam Carthaginem Geisericus tenuit et intrauit, et
 antiquam illam ingenuam ac nobilem libertatem in seruitutem
 redegit; nam et senatorum urbis non paruam multitudinem
 captiuauit. Deinde proponit decretum, ut unusquisque auri,
 5 argenti, gemmarum uestimentorumque pretiosorum quodcumque
 haberet offerret; et ita in breui auitas atque paternas opes
 tali industria abstulit rapax. Disponens quoque singulas quas- 13
 que prouincias sibi Bizacenam, Abaritanam atque Getuliam
 et partem Numidiae reseruauit, exercitui uero Zeugitanam uel
 10 proconsularem funiculo hereditatis diuisit, Ualentiniano adhuc
 imperatore reliquas licet iam exterminatas prouincias defendente;
 post cuius mortem totius Africae ambitum obtinuit,
 nec non et insulas maximas Sardiniam, Siciliam, Corsicam,
 Ebusum, Maioricam, Minoricam uel alias multas superbia sibi
 15 consueta defendit. Quarum unam illarum id est Siciliam Odu- 14
 acro Italiae regi postmodum tributario iure concessit; ex qua
 eis Oduacar singulis quibusque temporibus ut dominis tributa
 dependit, aliquam tamen sibi reseruantibus partem. Praeterea
 praecipere nequaquam cunctatus est Uuandalis, ut episcopos
 20 atque laicos nobiles de suis ecclesiis uel sedibus nudos penitus
 au fugarent: quodsi optione proposita exire tardarent, serui per-
 petui remanerent. Quod etiam in plurimis factum est. Multos

a. 439
 mense Octo-
 bri

a. 442
 (Papenc.
 p. 179)

a. 476

1 inarauit *Pb*¹   3 redigit *B*   4 propoposuit *VC*¹ propo-
 suit *C*²*M**s*   auri et φ 6 brebi *B*   abitas *Bb*¹ habitas
 φ *WPR*   7 industria] i. e. calliditate sic *VCs* s. l.   8 uiza-
 cenam *B* φ *WL* bizancenam *a* biacenam *Pb*¹*R*   abaritanam *om.*
W   getulam *P*   9 exercitu *P*   zeuitanam *W* eugitanam *P*
*b*¹*R*   10 heriditatis *V*   diuisit] ^{i. diuisit} dissipauit sic *VCs*   11 iam
om. M   exterminata *B*, s. s. l. *addita*   defendentem *BVCPR*
 12 optinuit *WMaPR*   14 ebuso α *Wb*² efesum *PR*   maiorica
B φ *W*   minorica *BVCWs*   minoria *M*: fort. scrib. Corsicam cum
 Ebuso, Maiorica, Minorica   alia *W*   15 illarum *om. W*   odu-
 acro *BVb*¹ aduacro *C* oduacro *MsL* oduacro *Wab*² obduacro *PR*
 16 iure tributario *a*   17 eis] ei $\alpha\beta$ oduacar *B* adouacar *VC*
 oduacar *Ms* oduacer *Pb*¹*R*   oduacer *L*   oduacer *Wab*²   domino
 $\alpha\beta$ 18 rependit φ seruantibus φ reseruans *a*   20 sedibus
 uel (et *a*) ecclesiis φ *a*   21 effugarent *W*   quodsi . . . remanerent
*om. Pb*¹*R*   obtione *bL*   preposita *VC*

enim episcopos et laicos, claros atque honoratos uiros, seruos esse nouimus Uuandalorum.

- 15 (I, 5) Tunc uero memoratae urbis episcopum id est Carthaginis, deo et hominibus manifestum, nomine Quoduultdeus, et maximam turbam clericorum nauibus fractis inpositam 5 nudos atque expoliatos expelli praecepit. Quos dominus miseratione bonitatis suae prospera nauigatione Neapolim Campaniae perducere dignatus est ciuitatem. Senatorum atque honoratorum multitudinem primo exilio crudeli contriuit, postea transmarina in parte proiecit. Pulso namque episcopo, ut praefati 10 sumus, cum clero uenerabili, ilico ecclesiam nomine Restitutam, in qua semper episcopi commanebant, suae religioni mancipauit, atque uniuersas, quae intra muros fuerant ciuitatis, cum 16 suis diuitiis abstulit. Sed etiam foris muro quascumque uoluit occupauit, et praecipue duas egregias et amplas sancti martyris 15 Cypriani, unam ubi sanguinem fudit, aliam ubi eius sepultum est corpus, qui locus Mappalia uocitatur. Quis uero sustineat atque possit sine lacrimis recordari, dum praeciperet nostrorum corpora defunctorum sine sollemnitate hymnorum cum silentio ad sepulturam perducere? Addidit adhuc, ut et pars clericorum 20 17 quae remanserat poenali exilio truderetur. Et dum ista geruntur, qui supererant magni sacerdotes atque insignes uiri memoratarum prouinciarum, quas diuiserat Uuandalis, cogitauerunt supplicandi gratia regem adire. Qui dum, ut moris est, ad Maxulitanum litus exisset, quod Ligula uulgi consuetudine 25 uocitatur, amissis iam ecclesiis et rebus occurrere uisi sunt supplicantes, ut ad consolandum populum dei saltem habitandi

1 episcopos *V* cleros *W* 2 nouimus esse *φa* 4 quoduultdeum *W* 6 deus *β* 9 primū *W* in transmarinam partem *φ* transmarinā in partē *W* 11 ecclesia *B* restituta *CL* 13 ciuitatis fuerant *φ* 14 foris muro *B* (I, 40; III, 15, 16): f. muros *Wβ* f. murum *a* quae f. (foras *L*) muro (muros *MsL*) erant *φL* 17 uocitatur] dicitur *β* qui *P* 18 recordare *P'R* 20 ad sepulturem *B* sepulturae *β* addit *a* et *om. P* 21 truderetur *β* geruntur] fierent *β* 22 memoratorum *B* 24 ut *om. BVCs'aPR* 25 maxilitanum *Waβ* exissent *W* exissent et *β* 26 occurre *P* iussi *C* 27 saltim *BVCWsL* salutem *b*

facultas Uuandalis iam dominantibus concederetur. Quibus ille 18
per internuntium rabido respondisse ore probatur: 'decreui ego
de nomine et genere uestro nullum dimittere, et uos audetis
talia postulare?' Quos etiam uicino mari uoluit eadem hora
5 demergere, nisi a suis diu ne hoc faceret rogaretur. Recedentes
illi tristitia et maerore confecti, coeperunt qualiter poterant
et ubi poterant ablatis ecclesiis diuina mysteria celebrare.
Subinde autem crescente opibus regno maior coepit et superbia
propagari.

10 (I, 6) Referam factum, quod ipso gestum est tempore. Fuit 19
comes quidam Sebastianus, famosi illius gener comitis Boni- circa a. 440
fatii, acer consilio et strenuus in bello; cuius Geisericus sicut
consilia necessaria habebat, ita et praesentiam formidabat.
Cupiens autem illum extinguere, occasionem mortis de religione
15 quaesiuit. Cogitauit rex ut praesentibus episcopis atque dome-
sticis suis Sebastianum taliter conueniret. 'Sebastiane', inquit,
'scio quia fideliter nobis adhaesisse iurasti, cuius ueritatem
sacramenti labores tui uigilantiaque demonstrant. Sed ut nobis
conexa semper iugisque maneat amicitia tua, hoc placuit prae-
20 sentibus sacerdotibus nostris, ut eius efficiaris cultor religionis,
quam et nos et noster populus ueneratur.' Cui Sebastianus, 20
rem inueniens miram multisque necessariam, pro tempore acute
respondit: 'quaeso, domine rex, ut nunc unus panis mundissimus
ac simulacius adferatur'. Qui cum ignorasset Geisericus Se-
25 bastiani uictoriam, ilico iussit adferri. Adprehendens itaque
Sebastianus mundissimum panem ita effatus est: 'Hic enim

1 quibus . . . probatur] quibus dixit rex *Pb¹R* 2 comprobatur
a ergo *VC¹Wb¹* ego *//////* ex genere *P* 5 recedentes igitur
illi *a* 7 ministeria *a* 8 crescentibus *M* et *om. a* su-
perba *P* 10 referam autem *a* fructum *P* 11 bonefatii *a* boni-
facii *CMsLβ* 13 et] eius *Halmius* 16 inquit *BVC* 17 ad-
hesise *B* adhessise *W¹* 19 connexa *a* tua in *B s. l. addit.*
20 eius] similis *a* cultor *W²s²b*: cultui *W¹* cultu *rell. at cf. Cod.*
Theod. XVI, 5, 6 catholicae religionis uerus cultor; *Pauli Hist. XVI,*
7 rectae fidei cultor 21 uester *W* populus] prosper *W* prae-
(pre- *R*) positus *PR* propositus *b* 23 unus *om. a* 24 atque *Pb*
simulacius *Bb ante rasuram*: similacius *B²WPb²* similatius *φL* 26 se-
bastianus post panem habet *P* affatus *WbR* affectus *P*

panis ut ad tantum decorem splendoris uenisset et mensae regiae necessarius haberetur, discussa spurcitia furfuris ex massa simulaginis conspersus per aquam transiuit et
 21 ignem; idcirco et aspectu clarus et esu suauis habetur. Ita et ego mola catholicae matris commolitus et cribro examina- 5
 tionis ut simula munda purgatus, rigatus sum aqua baptismatis et igne sancti spiritus coctus. Et ut hic panis de furno, ita et ego per officia sacramentorum diuinorum artifice deo de fonte mundus ascendi. Sed fiat, si uelis, ut ipse propono. Iste panis confringatur in frusta, madidetur aqua et iterum con- 10
 spergatur, mittatur in furnum: si melior exierit, faciam quae hortaris.' Quam propositionem Geisericus cum omnibus qui aderant cum audisset, ita ligatus est, ut se soluere omnino non posset. Quem alius generis argumento postea bellicosum uirum occidit. 15

22 (I, 7) Et ut ad id redeamus, unde digressi sumus, terret praecipis feralibus, ut in medio Uuandalorum nostri nullatenus respirarent neque usquam orandi aut immolandi concederetur gementibus locus, ut manifeste tunc prophetiae uaticinium compleretur: non est in hoc tempore princeps aut 20
 propheta uel dux, neque locus ad sacrificandum nomini tuo. Nam et diuersae calumniae non deerant cotidie etiam illis sacerdotibus, qui in his regionibus uersabantur, quae regiones palatio tributa pendebant. Ut si forsitan quispiam, ut moris est, dum dei populum ammoneret, Pharaonem, 25

3 Ps. 65, 12.

20 Dan. 3, 38.

1 splendoris *P* ueniret β 2 spurcitia *scripsi*: spuria *mss et uulgo*
 3 simulaginis] *sic BVL* conspersus *W* conspers *P*
 5 mala *W* crebro *P* 6 simula] *sic BVCL* 7 forno
 β 9 ut] quod β 10 frustra *BVa* medidetur *C* conspar-
 gatur β 11 et mittatur *b* fornus β faciamque *B'* faciam
 quod *a* 13 se *om. W* 14 quemquem *P* alius *Lorichius*:
 alio *mss* genere argumenti *Ms²* postea *om. P* 18 neque]
W nec *a* 19 locus gementibus *a* uaticinium *P* 20 prin-
 ceptis *om. P* 24 religiones *BV¹Cs* ut si *BqaW* (ut = uelut,
 exempli gratia): et si β 25 populum dei *a* ammoneret] *sic*
Bqa (II, 28, 32, 35, 41; III, 5) pharathonem *b*

Nabuchodonosor, Holofernem aut aliquem similem nominasset, obiciebatur illi, quod in persona regis ista dixisset, et statim exilio trudebatur. Hoc enim persecutionis genus agebatur hic aperte, alibi occulte, ut piorum nomen talibus insidiis interiret.

5 Qua de re plurimos sacerdotum tunc nouimus relegatos: sicut 23
Urbanum Girbensem, Crescentem metropolitanum Aquitanae ciuitatis, qui cxx praeerat episcopis, Habetdeum Teudalensem, Eustratium Sufetanum, et Tripolitanos duos Uicis Sabratenum et Cresconium Oensem, et Adrumetinae ciuitatis Felicem
15 episcopum, ob hoc quod suscepisset quendam Iohannem monachum transmarinum; sed et alios multos, quos longum est enarrare. Quibus tamen in exilio positis dum obitus obuénisset, non licebat alios eorum ciuitatibus ordinari. Inter haec tamen dei populus in fide consistens, ut examina apum cereas aedificans mansiones, crescendo melleis fidei calculis firmabatur,
20 ut impleretur illa sententia: quanto eos affligebant, tanto magis multiplicabantur et inualescebant nimis.

(I, 8) Post haec factum est supplicante Ualentiniano Au- 24
20 gusto, Carthaginensi ecclesiae post longum silentium desolationis episcopum ordinari nomine Deogratias; cuius si nitatur a. 454
quisquam quae per illum dominus fecerit paulatim excurrere, ante incipient uerba deficere, quam ille aliquid ualeat explicare.

16 Exod. 1, 12.

1 nabocodonosor ^h *P* nabucodonosor *a* olofernem β 2 personam *Lv* dixisset *om. C* 3 enim *om. a* genus] tempore
genus *Pb¹R* agebatur *B in fin. uers.* 5 religatos *WP²b*
7 *XX C* abetdeum *BVCWsa* theudalensem *Ms* teudalensem *b* 8 eustracium *sa* tripoletanos *M* sabrathenum
Ms 9 eensem *BVs* eensem *C* ^{uel meensem} censem *W* censem *ML* meensem *Pb¹R* uticensem *ab²* adrametine *a* adrumentine β 10 hoc
om. a quandam *b* 11 et *om. W* 12 uenisset φ
13 alios *om. Pb¹R* 14 populos *P¹* examen *Lv* 15 milleis
b calculis *W β* (calculis = lapidibus *uel* caementis; *cf. II, 10*
fidei infringere non ualuit murum) 16 impler-tu- *B (duae litt. euan.)*
eos affligebant] magis eos affl. *W* magis adffligebantur β
20 cartha(cart-a-)ginensi *WC²a¹L β*

Illo igitur episcopo constituto factum est peccatis urgentibus,
 ut urbem illam quondam nobilissimam atque famosam quinto
 a. 455 decimo regni sui anno Geisericus caperet Romam; et simul
 mense Iunio exinde regum multorum diuitias cum populis captiuauit.
 25 Quae dum multitudo captiuitatis Africanum attingeret litus, 5
 diuidentes Uuandali et Mauri ingentem populi quantitatem,
 ut moris est barbaris, mariti ab uxoribus, liberi a parentibus
 separabantur. Statim sategit uir deo plenus et carus uniuersa
 uasa ministerii aurea uel argentea distrahere et libertatem de
 seruitute barbarica liberare, ut et coniugia foederata manerent 10
 et pignora genitoribus redderentur. Et quia loca nulla suffi-
 ciebant ad capessendam multitudinem tantam, basilicas duas
 nominatas et amplas Fausti et Nouarum cum lectulis atque
 straminibus deputauit, decernens per singulos dies, quantum
 26 quis pro merito acciperet. Et quia plerosque insuetudo nauigii 15
 et crudelitas captiuitatis afflixerat, non paruus inter eos nu-
 merus fuerat aegrotorum, quos ille beatus antistes ut nutrix
 pia per momenta singula cum medicis circuibat sequentibus
 cibus, ut inspecta uena, quid cui opus esset, illo praesente
 daretur. Sed nec nocturnis horis ab hoc opere misericordiae 20
 feriabatur, sed pergebat excurrans per singulos lectus, sciscitans
 qualiter quisquam haberet. Ita se tradiderat omnino labori, ut
 27 nec defessis membris nec cariosae iam senectuti parceret. Quo
 liuore Arriani succensi dolis eum quam plurimis uoluerunt
 saepius enecare. Quod credo peruidens dominus cito passe- 25
 rem suum de manibus accipitrum uoluit liberare. Cuius

25 cf. Ps. 123, 7.

2 ut *om.* *BVCMS*¹*a*   condam *W*¹   ut quinto *a*   5 ca-
 ptiuitatis *om.* *a*   6 diuidentibus uuandalis et mauris *Lβ*   7 et
 liberi *aβ*   apparentibus *b*   9 ministerii uasa *β*   10 et ut
aW fort. recte; cf. Fulgent. Myth. I, 1 Muncker.   permanerent *a*
 11 pignora *a*   12 capescendam *φb*¹   14 quanto *BVCW*¹*s*¹*a*
 18 cum medicis] uice (uia *b*) medici *Pb*¹*R*   21 feriebatur *BV*¹*CW*¹*L*¹
 ferebatur *V*²*Ms*   pergebat excurrans] currebat *a*   lectus] *sic*
BVPR lecto *W*   22 se] se huic *β*   omni *W*   23 canosae
Ms   24 libere *B*   quam plurimis eum *φ*   25 necare *a*
 crebro *W*   praeuidens *mss praeter Bb*²   pascercm *W*¹ pascere
*b*²   26 ancipitrum *a*

exitum ita urbici captiui planxerunt, ut tunc se putarent magis
tradi manibus barbarorum, quando ille perrexit ad caelum.
Functus est autem sacerdotio annis tribus. Cuius amore et
desiderio populus attentus potuerat membra digni corporis
5 rapere, nisi consilio prudenti, dum auocatur, nesciente multi-
tudine sepeliretur.

(I, 9) Et quia tacendum semper non est de impietatibus 28
hereticorum, nec uerecundum poterit esse quod ad laudem
proficit patientis, ordinator quondam memorati sacerdotis no-
mine Thoma dum uariis ab eis insidiis saepius artaretur,
10 quodam tempore uenerabilem senem in publica facie catomos
cecidere. Quod ille non ad obprobrium, sed ad mercedem
computans gloriae suae, in domino laetabatur. Unde factum est, 29
ut post obitum episcopi Carthagini Zeugitanae et proconsulari
15 prouinciae episcopos interdiceret ordinandos; quorum erat nu-
merus centum sexaginta quattuor. Qui paulatim deficiens, nunc,
si uel ipsi supersunt, tres tantum esse uidentur: Uincencius
Gigitanus, Paulus Sinnaritanus, uere merito et nomine Paulus,
et alius Quintianus, qui nunc persecutionem fugiens apud
20 Edessam Macedoniae ciuitatem commanet peregrinus.

(I, 10) Sed etiam martyria quam plurima esse probantur, 30
confessorum autem ingens et plurima multitudo; ex quibus
aliqua narrare temptabo. Erant tunc serui cuiusdam Uuandali
— fuit hic Uuandalus de illis quos millenarios uocant — Mar-
25 tinianus, Saturianus et eorum duo germani. Erat et conserua

1 mais *W*¹   2 barbarum *VC*   3 est *om. PR*   5 euocatur
W dum more uacatur *aβ*   7 non est semper *φ*   9 ordinator
*W*²*s*²*Lb*² ordinator *BVCW*¹*Pb*¹*R* ordinator *Ms*¹   memorati *om.*
PR sacerdotii *W* sacerdotio *PR*   10 thomas *WPR* tomas *b*
11 quondam *BV*¹   catamis *C* catomis *WMsLb*   12 obprobrium
BVCPR obprobrium *W*   14 ut *om. PR*   carthagini episcopi *β*
eugitanae *Pb*¹*R*   proconsulari *V*   15 intercederet *φ*   16 de-
ficientes *s*²*Lb*²   17 uincencius *C*   18 sitinaritanus *PR*
20 edissam *MsL* adessam *PR*   macedoniae *BVCWL* mace-
donia *P*   21 sed] sed et *a*   etiam] etiam tunc *Ws*²*aβ*
23 aliquos *Pb*¹*R*   24 fuit] fuit autem *β*   marturianus *BVWa*
PR (*in V supra script. a m. 1 uel martinianus*)

eorum quaedam, egregia Christi ancilla, nomine Maxima, corpore simul et corde decora. Et quia Martinianus armifactor erat et domino suo satis uidebatur acceptus et Maxima uniuersae domui dominabatur, credidit Uuandalus, ut fideles sibi magis memoratos faceret famulos, Martinianum Maximamque 5
 31 coniugali consortio sociare. Martinianus adolescentulorum saecularium more coniugium affectabat, Maxima namque iam deo sacrata humanas nuptias refutabat. At ubi uentum est, ut cubiculi adirentur secreta silentia, et Martinianus, nesciens quid de illo decreuerat deus, maritali fiducia quasi cum coniuge 10
 cuperet cubitare, uiua ei uoce memorata famula Christi respondit: 'Christo ego, o Martiniane frater, membra mei corporis dedicaui, nec possum humanum sortire coniugium, habens iam caelestem et uerum sponsum. Sed dabo consilium: si uelis, poteris et ipse tibi praestare, cum licet, ut cui ego concupiui 15
 32 nubere, delecteris et ipse seruire'. Ita factum est domino procurante, ut oboediens uirgini etiam adulescens suam animam lucraretur. Nesciente igitur Uuandalo spiritalis secreti commercium, compunctus atque mutatus Martinianus etiam suis fratribus persuasit, ut thesaurum, quod inuenerat, haberent utpote 20
 germani communem. Conuersus itaque cum tribus fratribus suis, dei quoque puella comitante, nocte clam egredientes Tabraceno monasterio, cui praeerat tunc nobilis pastor Andreas, sociantur. Illa uero haut procul monasterium incoluit puellarum. Sciscitante igitur barbaro inquisitionibus et muneribus 25
 33 crebris, quod gestum erat celari non potuit. Inueniens itaque iam non sua sed Christi mancipia, conicit uinculis et uariis

1 quaedam conserua eorum β corpori *W* 2 marturianus
W armifactor *b* armifactor φ 3 acceptus uidebatur *a* acceptus . . . dominabatur *om. W* 5 famulos si . . . sociaret *Ws²ab*
 marturianum *W* 6 sociat *Ms¹* adolescentularum *B φ L*
 7 Maxima namque] maximaque *Pb¹R* maxima uero *M* 8 ad *BV*
 (III, 47) 10 cū iuge *B*, con *s. l. addit. a m. 2 ut uid.* 11 nubitare *Pb¹R* 12 ergo *V¹C* 13 sortiri *Ws²aL β* 15 dum *a*
 18 commertio *PR* commertia *b* 20 quod] quem *WC²Ms²aL*
 haberent *post* communem *habet a* 21 fratribus tribus *W*
 22 noctē *W* tabraceno *VC* 24 haut] *sic BVMsa* 27 uinculis *W* uanis *a*

tormentis dei famulos insectatur, agens cum eis non tantum
 ut pariter miscerentur, sed quod grauius est, per rebaptiza-
 tionis caenum fidei suae ornamenta turparent. Peruenit hoc
 ipsum usque ad notitiam Geiserici: decernit rex, ut tamdiu
 5 inplacabilis ferus seruos affligeret, quamdiu illius succumberent
 uoluntati. Iubet in modum serrarum fustes robustos ueluti
 palmatos cum stirpibus fieri, qui quatientibus tergis non solum
 ossa confringerent, sed etiam terebrantes aculei intrinsecus
 remanerent. Qui, dum sanguis efflueret et dissipatis carnibus 34
 10 uiscera nudarentur, sequenti die Christo medente semper in-
 colomes reddebantur. Hoc saepius ac multo factum est tempore
 et nulla plagarum uestigia uidebantur, sancto spiritu subinde
 curante. Post hoc artatur Maxima durae custodiae cuspidique
 crudeli extenditur: cui cum dei seruorum uisitantium non
 15 deesset frequentia, uidentibus cunctis ingentium lignorum
 putrescens soluta est fortitudo. Miraculum hoc et uoce omnium
 celebratur, et nobis, ad quem custodia pertinebat, cum sacra-
 mento testatus est ita fuisse.

(I, 11) At ubi Uuandalus uirtutem neglexit cognoscere diui- 35
 20 nam, coepit in domo eius uindictrix ira grassari. Moritur ipse
 simul et filii; familiae atque animalium quaecumque optima
 erant pariter intereunt, remansitque domina uidua, marito,
 filiis et substantia destituta. Seruos Christi cognato regis Sesaoni
 gratia muneris offert; qui cum eos utpote oblatos cum gra-
 25 tulatione nimia suscepisset, filios uel domesticos sanctorum

1 insectatus *VC²M^s* insectatos *C¹* 3 cenum *B* coeno *b¹*
 coenum *b²*: pro r. caeno *PR* 4 decernit rex] regis qui praecepit β
 5 erus *W¹* herus *W²s²v*: in *V* addit. s. l. scilicet homo heros *C²*
 impl. et homo ferus *M* seruos] serus *V¹C¹* eos *C²* seruo *W¹* seruos
 dei *b²* adfligeret β 6 ferarum *M¹a* 9 et om. *WPR*
 10 incolomes] sic *BWMsL* (II, 11) 12 spiritu sancto *MP*
 13 artantur *PR* dure *BVCP²* ducere *W* dura *ab* custodia
aPb turpidinique *W* 14 extenduntur *PR* cui *WMab²L*:
 qui *BV¹Pb¹R* quae *V²C* 17 nobis ille *ab²* 20 uindictrix *B*
VCM recte: uindicans s corr. uindicatrix *rell.* crassari *W β*
 22 remansit *a* remanens itaque β 23 atque seruos *a* sersaoni
W β 25 demosticos *VC* domesticos eius *W^sa β* sanctorum
 om. *a*

merito male coepit daemon uariis motibus agitare. Ex ordine ille cognatus, ut gestum erat, suggerit regi. Decernit statim rex cuidam gentili regi Maurorum, cui nomen inerat Capsur, relegandos debere transmitti. Maximam uero Christi famulam confusus et uictus propriae uoluntati dimisit; quae nunc superest 5 uirgo, mater multarum uirginum dei, nobis etiam nequaquam ignota. Peruenientes autem traduntur memorato regi Maurorum, 36 commanenti in parte heremi, quae dicitur Caprapicti. Uidentes igitur Christi discipuli multa apud gentiles et inlicita sacrificiorum sacrilegia, coeperunt praedicatione et conuersatione sua 10 ad cognitionem domini dei nostri barbaros inuitare; et tali modo ingentem multitudinem gentilium barbarorum Christo domino lucrauerunt, ubi ante a nullo fama Christiani nominis fuerat diuulgata. Tunc deinde cogitatur quid fieret, ut ager iam cultus et egraminatus uomere praedicationis euangelicum 15 37 susciperet semen et imbre sacri baptismatis rigaretur. Mittunt legatos per itinera distenta deserti; peruenitur tandem ad ciuitatem Romanam, rogatur episcopus, ut presbyterum et ministros credenti populo destinaret. Explet cum gaudio quod petebatur pontifex dei: construitur ecclesia, baptizatur multitudo 20 maxima barbarorum, et de lupis grex fecundus multiplicatur agnorum. Hoc Geiserico relatione sua nuntiat Capsur. De qua re surgens in inuidia iubet famulos dei ligatis pedibus post terga currentium quadrigarum inter spinosa loca siluarum

1 montibus <i>VC</i> ¹	Ex] quod ex <i>ab</i> ²	3 regi <i>post</i> gentili <i>deest</i>
<i>in Pb</i> erat <i>a</i>	capsum <i>PR</i>	4 religandos <i>WPb</i> ¹ <i>R</i>
deberet <i>Pb</i>	maximinam <i>P</i> ¹	maxima...famula <i>B</i> uero] nam-
que β	5 propria uoluntate β	6 uirgo <i>om. Pb</i> ¹
8 com-	caprapicta β	9 multam <i>BV</i> ¹
manente <i>P</i> ¹ <i>R</i>		et <i>om.</i>
<i>Pb</i> ¹ <i>R</i>	11 inuitare barbaros <i>a</i>	12 barbarorum <i>om. M</i>
13 antea nulla <i>ML</i>	antea a nullo <i>WaPb</i> ¹ <i>R</i>	14 deuulgata <i>W</i>
18 et] ac <i>a</i>	19 destinaret <i>BVC</i>	explet cum <i>s</i> ² <i>Lb</i> ¹ : expletum
<i>BVCs</i> ¹ <i>PR</i>	expletur <i>W</i>	expletum est cum <i>ab</i> ² expleuitque <i>M</i>
gaudiū <i>P</i>	20 pontifex] ordinatur pontifex <i>ab</i> ²	<i>uulgo post</i> pontifex
<i>interpungitur; sed cf. III, 54 et Indic. III</i>	'dei'	constituitur <i>W</i>
baptizatur simul <i>a</i> β	bapt. multitudo simul <i>W</i>	22 renuntiat
<i>a</i> β	capsu <i>BV</i> ¹ capso <i>P</i> capso <i>R</i>	23 in inuidia <i>ab</i> ² : inuidia
<i>rell.</i>	posterga <i>WCMP</i>	24 curretium <i>W</i>

pariter interire, ut ducta atque reducta dumosis lignorum
 aculeis innocentium corpora carperentur, ita delegans, ut exitum
 suum inuicem peruiderent. Qui cum e uicino currentibus indo-38
 mitis equis, plangentibus Mauris sese mutuo conspicerent, uale
 5 sibi in angusto fugae unusquisque ita dicebant: 'frater, ora
 pro me; impleuit deus desiderium nostrum: taliter peruenitur
 ad regnum caelorum'. Itaque orando atque psallendo gauden-
 tibus angelis pias animas emisere: ubi usque in hodiernum
 non desinit ingentia mirabilia Iesus Christus noster dominus
 10 operari. Nam nobis beatus quondam Faustus Buronitanus epi-
 scopus attestatus est caecam quandam mulierem inluminatam
 fuisse, ubi ipse aderat praesens.

(I, 12) Accenditur hinc aduersus dei ecclesiam Geisericus.39
 Mittit Proculum quendam in prouinciam Zeugitanam, qui coar-
 15 taret ad tradendum ministeria diuina uel libros cunctos domini
 sacerdotes, ut primo armis nudaret et ita facilius inermes
 hostis callidus captiuasset. Qui, se non posse tradere claman-
 tibus, ipsi rapaci manu cuncta depopulabantur atque de palliis
 altaris, pro nefas! camisias sibi et femoralia faciebant. Qui
 20 tamen Proculus, huius rei exsecutor, frustatim sibi comedens
 linguam in breui turpissima consumptus est morte. Tunc enim 40
 sanctus Ualerianus Abensae ciuitatis episcopus, dum uiriliter
 sacramenta diuina ne traderet dimicasset, foris ciuitate sin-
 gularis iussus est pelli; et ita praeceptum est, ut nullus eum

2 ita . . . peruiderent *om. a*   disligans *PR*   3 praeuiderent
Lβ   e uicino] uicino *Pb¹R*   indomitis equis plangentibus *om.*
BφL ind. equis maurisque plangentibus *Ws²*   5 fugae] furore *β*
^{uel furore}
 fugae *W*   dicebat *Wβ*   8 hodiernum diem *φWaL*   9 no
W   christus iesus *a*   inter dominus *b*   dominus noster *WMs*
aLP   10 faustinus burtinitanus *β*   11 quadam *BV²C*   quedam
V¹   13 hinc *scripsi* (II, 11): hec *B*   propter haec (propter *in V*
s. l. addit.) *φL* inter haec *a* post haec *Wβ*   16 inermes *BVaβ*
 17 captiuaret *W* *ex* captiuafet   Qui se non] quibus se non *s²aL*
 quis enim *β*   posset *VCβ*   clamantibus] clamantibus sacerdoti-
 bus *Wβ*   18 ipsa *β*   19 femoria *V¹* femoralias *b*   20 rei *om.*
M regi *W¹* frustratim *BV¹*   22 abense *Bφa* habense (-ae) *Wβ*
 23 foras *WL*   ciuitatem *mss praeter B*

neque in domo neque in agro dimitteret habitare. Qui in strata publica multo tempore nudo iacuit sub aëre: annorum erat plus LXXX, quem nos tunc indigni in tali exilio meruimus salutare.

- 41 (I, 13) Quodam tempore paschalis sollemnitas agebatur; et dum in quodam loco, quae Regia uocitatur, ob diem paschalis honoris nostri sibimet clausam ecclesiam reserarent, conpererunt Arriani. Statim quidam presbyter eorum, Anduit nomine, congregata secum armatorum manu ad expugnandam turbam accenditur innocentum. Introeunt euaginatisspatis, arma corripunt; alii quoque tecta conscendunt et per fenestras ecclesiae sagittas spargunt. Et tunc forte audiente et canente populo dei lector unus pulpito sistens alleluaticum melos canebat; quo tempore sagitta in gutture iaculatus cadente de 42 manibus codice mortuus post cecidit ipse. Nam et alii quam plurimi sagittis et iaculis in medio crepidinis altaris probantur occisi; nam qui gladiis tunc interempti non sunt, postea poenis adtriti regio iussu omnes paene necati sunt, praesertim maturioris aetatis. Alibi namque, sicut Tunuzuda contigit, Galibus, Uicu Ammoniae uel aliis in locis, tempore quo sacramenta 20 dei populo porrigebantur, introeuntes maximo cum furore corpus Christi et sanguinem pauimentis sparserunt et illud pollutis pedibus calcauerunt.
- 43 (I, 14) Ipso enim Geisericus praeceperat tempore suadentibus episcopis suis, ut intra aulam suam filiorumque suorum non- 25

2 nudus β	3 LXX a	in $om.$ β	5 quondam L
paschali BVC	paschalis MP	6 quae] qui V^2CMSaL	diei b
7 honorem β	conpererunt] ut conpererunt Ma	conpereunt W	conperiunt b
conpereunt PR	8 auduit a	andiot L	adduit β
9 congregatam et manum β	secum $om.$ β	10 accendit ^{///} P	accendit bR
innocentium aLb^1	11 fenestram P	13 in pulpito Ws^2	alleluaticos β
uel os b	14 in gutture $om.$ β	guttere V^1	15 alia $BVCs^1$
quam plurimi] multi a	19 tunuzuda BW	tunazuda φL	tinuzuda Pb
nunc a	galbus $W\beta$	20 uico Wa	amoenię W
Uicu Ammoniae cum $Mommseno$ nomen loci esse puto	21 introeunte maximino β	22 pauimento β	24 ipse a
exparserunt b			

nisi Arriani per diuersa ministeria ponerentur. Inter alios
uentum est tunc ad Armogastem nostrum. Cuius cum diu ae
saepius tibias torquendo tinnientibus constringerent cordis et
frontem, in qua Christus uexillum suae fixerat crucis, rugatam
5 magisque aratam discindentes atque mugientes ostenderent,
nerui ut fila aranearum sancto caelum respiciente crepabant.
At ubi tortores neruicas cordas diruptas esse uiderunt, allatis
crebrius fortioribus cordis atque cannabinis, illo nihil aliud
nisi Christi nomen inuocanti, illa omnia uanescebant. Sed et
10 capite deorsum dum ad unum penderet pedem, dormire quasi
super lectum plumis stratum omnibus uidebatur. Quem cum 44
Theodericus regis filius, qui eius dominus erat, poenis non
ualentibus capite truncari iussisset, a suo prohibetur Iucundo
presbytero dicenti sibi: 'poteris eum diuersis afflictionibus inter-
15 ficere; nam si gladio peremeris, incipient eum Romani mar-
tyrem praedicare'. Tunc Theodericus in Bizacenam prouinciam
ad fodiendas eum condemnat scrobes. Postea quasi ad maiorem
obprobrium haut procul Carthagine, ubi ab omnibus uideretur,
pastorem eum praecepit esse uaccarum. Inter haec dum domino 45
20 reuelante dormitionis suae proximum cerneret diem, aduocat
quendam Felicem uenerabilem Christianum, procuratorem domus
filii regis, qui Armogastem ut apostolum uenerabatur, dicitque
illi: 'tempus meae resolutionis aduenit; obsecro te
per fidem quam utrique tenemus, ut sub hac siliquae arbore

23 II Tim. 4, 6.

2 armogasten *a* 3 tinnientibus *W*¹ tinnentibus *BVC* tumentibus
MaL humentibus *s*² chordis *Ms et sic infra* 4 rugam β
5 descendentes *BVCWaLs*¹ discedentes *M* ostenderunt
PR ostenderant *b* distenderent *M* 6 caelo β respicientes *b*
7 torres *VCS*¹ tortores torres *M* diruptas *WMs* β (III, 31)
allatas *P* 9 inuocanti] *sic B* φ uanascebant β euanescebant
Ms 12 theodericus *L* theudoricus *PR* non] nil *M* 13 iucundo
 φ *Wa* β 14 dicente *W* β 15 matirē *W* 16 theodricus
VC teudoricus *P* uizacenam *BVCsaL* iuuazenam *M* bizagenam
 β prouinciam uizacenam *W* 17 maius *W²CMsaL*
18 obprobrium *C* haut *Msal*: haud *WC* aut *BV* ut β a
carthagine *sa* 19 eum pastorem β 20 dormitioni *bR*
24 silice *a* siliqua *V²Ms* arborem *BV*¹ arborum *V²M*

me sepelire digneris, redditurus domino nostro, nisi feceris, rationem'. Non quod ille curaret, ubi aut qualiter suum sepeliretur corpus, sed ut illud demonstraretur, quod seruo suo
 46 reuelauerat deus. Respondit Felix et dicit: 'absit a nobis, confessor uenerabilis, sed sepeliam te in una basilicarum cum
 triumpho et gratia qua mereris'. Cui beatus Armogas: 'non, sed quod dixi facturum es'. Ille timens dei hominem contristare, ueraciter quod iusserat promisit esse facturum. Statim intra
 paucissimos dies comes bonae confessionis de hac uita migravit. Festinauit Felix sibi delegatum sub arbore fodere sepulchrum.
 10 Qui, cum intexti radices et soliditas aridae telluris moram faceret et laborem, angebatur, quod tardius sancti membra corporis humarentur. Tandem abscisis radicibus multo altius terram cauantes conspiciunt sarcophagum splendidissimi marmoris
 praeparatum, qualem forte nullus omnino habuit regum. 15

47 (I, 15) Sed nec quendam archimimum, nomine Masculan, debeo praeterire. Qui cum multis insidiis premeretur, ut catholicam amitteret fidem, ipse eum rex postea blandiendo affatibus saecularibus inuitabat, promittens multis eum diuitiis cumulandum, si uoluntati eius auditum facilem commodasset.
 20 Qui cum fortis atque inuictus maneret, iubet eum subire sententiam capitalem, ita tamen callidus occulte praecipiens, ut si in illa hora uibrantis gladii pertimesceret ictum, magis eum occideret, ne martyrem gloriosum fecisset; si autem fortem in confessione conspiceret, a gladio temperaret. Sed ille ut co- 25

1 deo β	4 reuelauit <i>W</i>	dixit <i>Ma b</i>	5 sepeliam <i>b</i>
6 quam <i>aLb</i>	cui] cuius <i>b</i>	armogast' (<i>sed 'man. rec. add.</i>) <i>C</i>	
armogastes <i>Msa</i>	7 constristare <i>B'</i>	contristari <i>a</i>	8 se esse β
11 Qui] cui <i>CaLb</i>	intextae <i>WsaL</i>	solidatas <i>Pb'R</i>	
12 facerent <i>aL</i>	et <i>om. a</i>	labore <i>WaLb</i>	angeretur <i>Lb</i>
14 cauentes <i>VCPR</i>	sartofagum <i>BV</i> (<i>Schuch. I, 161; III, 83</i>)		
spendidissimi <i>C</i>	15 quale <i>M</i>	16 ne <i>b</i>	quandam β
archiaminiū <i>W</i>	archimimum <i>ML</i>	archinimum β	mansculan β ma-
sculaum <i>s</i>	18 comitteret <i>B</i>	comittet <i>V</i>	cōmutet <i>C</i> commutaret <i>Ms</i>
omitteret <i>aL</i>	19 promittit β	eum multis <i>Msb</i>	20 audi-
tam <i>b</i>	fatile <i>W'</i>	21 inuictus in fide β	sibi subire <i>W</i>
sententia <i>b</i>	22 callidus <i>om. a</i>	24 martyre <i>b</i>	25 a <i>om. W</i>

lumna immobilis Christo solidante fortis effectus confessor reuertitur gloriosus. Et si martyrem inuidus hostis noluit facere, confessorem tamen nostrum non potuit uiolare.

(I, 16) Nouimus et alium ea tempestate, nomine Saturum. 48
 5 Qui cum lucidum esset membrum ecclesiae Christi et prauitatem Arrianorum libertate catholica frequenter argueret — fuit hic procurator domus Hunirici — conuenitur accusante Mariuado quodam diacono, quem Huniricus infaustus singulariter honorabat, ut fieret Satorus Arrianus. Promittuntur
 10 honores et diuitiae multae si faceret, praeparantur supplicia dira si nollet, hac obtione proposita, ut si regalibus iussis non oboediret, primo discussione metante amissa domo uel substantia, distractis omnibus mancipiis ac filiis, uxor eius ipso praesente camelario in coniugium traderetur. Quod ille plenus 49
 15 deo magis ut uelociter prouenisset, impios prouocabat. Ob quam causam uxor eius indutias uisa est ab his qui exsequebantur nesciente marito petisse. Accedit ad maritum alia Eua consilio magistrata serpentis. Sed ille Adam non fuit, qui inlecebrosa uetitae arboris poma contingeret, quia non Indigens, sed Satorus
 20 uocabatur, saturatus ab ubertate domus dei et torrentem deliciarum eius potatus. Aduenit mulier ad locum, ubi maritus singularis orabat, conscissis uestibus crineque soluto, secum comitantibus filiis unamque infantulam, quae

20 cf. Ps. 35, 9.

2 Etsi *uulgo*; cf. II, 35, *Pass.* 6   3 no *P*   7 hic] namque
Ms   unirici *W*   hunirici *rell.*   8 mauriuado *B* ante *rasuram*
 condã *W*¹   quondã *W*²   huniricus *W*: huniricus *B*   hunericus
rell.   10 si *om.* *P*¹*R*   11 obtione] sic *BV*¹*C*   12 primo dis-
 cussione metante *scripsi coll.* II, 50, 51, III, 46: primo discussionem et
 ante *BVC*¹*W**M**s**a* prima discussione (*discurs- PR*) et ante *C*²*β* primo
 facta discussione et a. *Lv*   domu *P*¹*R*   13 fiis *W*¹   14 in]
 ad *β*   traderetur in coniugium *a*   deo plenus *P*   15 perue-
 nisset *Pb*   prouocabat *V*   16 indutias ita *BW* (III, 28)   ind-
 dicias *P*   18 magistratae *V*²*Ms*   magistrata *C*   illecebra *M*
 19 uitae *β*   20 satiatius *β*   torrente *mss* praeter *BV* (τὸν χει-
 μάρορον τῆς τροφῆς σου ποιεῖς αὐτοῦς)   21 deliciarum *BVCW*¹
 22 conscissis *W*   conscissis *b*   scissis uestibus ... II, 7 humilitatem in illo
desunt in a, uno folio deperdito   23 seque *β*

tunc lactabatur, manibus gestans. Quam nescientis proicit ad pedes mariti, etiam ipsa suis genua complectitur ulnis, sibilans uociferatione draconis: 'miserere mei, dulcissime, simul et tui; miserere communibus liberis, quos conspicias ipse. Non subiacentur 5 conditioni seruili, quos claros prosapia reddidit generis nostri; non subiciar ego indigno et turpi coniugio uiuente marito, quae mihi semper inter coaeuas plaudebam de Saturo meo. Cognoscit deus quia inuitus facturus es hoc, quod forte 50 uoluntarie aliquanti fecerunt'. Cui ille Iob sancti uoce respondit: 'tamquam una ex insipientibus mulieribus loqueris. 10 Formidarem, mulier, si sola esset huius uitae amara dulcedo. Artificio, coniux, diaboli ministraris. Si diligeres maritum, numquam ad secundam mortem adtraheres proprium uirum. Distrahant filios, separent uxorem, auferant substantiam: mei domini ego securus de promissis uerba tenebo: si quis nou 15 dimiserit uxorem, filios, agros aut domum, meus non poterit esse discipulus'. Quid ultra? Discedens mulier cum filiis refutata; confortatur Satorus ad coronam, discutitur, expoliatur, poenis conteritur, mendicus dimittitur, interdicitur ei prodeundi accessus. Totum ei tulerunt, stolam tamen baptis- 20 matis auferre non potuerunt.

51 (I, 17) Post haec Geisericus ecclesiam Carthagini claudi praecepit, dissipatis atque dispersis per diuersa exiliorum loca, quia episcopus non fuerat, presbyteris et ministris. Quae uix a. 475 reserata est Zenone principe supplicante per patricium Seuerum; 25 et sic uniuersi ab exilio redierunt. Quae uero in Hispania, Italia, Dalmatia, Campania, Calabria, Apulia, Sicilia, Sardinia,

10 Iob 2, 10.

15 Luc. 14, 26.

1	Quam] quae WL	nescienti β	proicit Cs	Halmius	proi-
	citur BVWL	proiecit M	proiciens βv	5	condicione Ws
	uictus b	9 fecere b	ille illud b		8 in-
	uictus b				uoce om. β
	12 con-				
	iuix LPR	minitaris ex	minitraris W	ministra es C	ministras
	s ² ministrares P ¹	diligeris BV ¹ b ¹	14	distrahent b	17 potest
	W	discendens W ¹ P ¹	18	confortatus b	19 interceditur et
	20 accensus P	21 aufere b	24 fuerat] erat β		25 subplicante
	P ¹	26 ispania P	27 in italia β		

Britiis, Lucania, Epiro [uetus] uel Ellada gesserit, melius ibi ipsi qui passi sunt miserabiliter lugenda narrabunt. Sed iam persecutionis nostrae, a Geiserico quanto sublimiter, tanto crudeliter gestae, iste sit finis. Durauit autem in regno annis triginta septem, mensibus tribus.

1 brities *BVCW*sβ bries *ML* tucania *P* uetus *e ditto-*
graphia uocis uel (uet^o) *ortum ratus deleui* uel *om.* β hellada
PR hellade *b* sibi β 2 ipsis *PR* lugendo β 4 ingeste
(-ē *b*) β 5 mensibusque *W* et mensibus β tribus. Explicit
liber primus . incipit liber secundus de hunurico *B* Incipit liber se-
cundus (-II- *C*) de hunirico (hunrico *C*) *VC* Explicit liber .I- incipit
liber secundus (-II- *W*) *WM* Explicit liber .I- incipit .II- de huni-
rico *s* Explicit liber primus. incipit liber secundus de honorico
(horico ^{na} *b*) sacrilego β

LIBER SECUNDUS.

a. 477
mense Ia-
nuario

1 (II, 1) Mortuo igitur Geiserico Huniricus maior filius patri succedit. Qui in primordia regni, ut habet subtilitas barbarorum, coepit mitius et moderatius agere, et maxime circa religionem nostram; ut etiam ubi antea sub rege Geiserico praeiudicatum 5 fuerat, ne spiritales fierent conuentus, conuenticula concurrerent populorum. Et ut se religiosum ostenderet, statuit sollicitius requirendos hereticos Manicheos; ex quibus multos incendit, plurimos autem distraxit nauibus transmarinis. Quos paene omnes Manicheos suae religionis inuenit et praecipue 10 presbyteros et diaconos Arrianae hereseos; unde magis erubescens 2 amplius in illis exarsit. De quibus repertus est unus, nomine Clementianus, monachus illorum, scriptum habens in femore: Manicheus discipulus Christi Iesu. Propter quod magis laudabilior memoratus tyrannus uidebatur, in uno displicens, quia 15 cupiditati insatiabili uehementius inhiabat et prouincias regni sui uariis calumniis atque indictionibus onerabat, ut de illo praecipue diceretur: 'rex egens reditibus magnus est calumniator.' Dedit autem licentiam Zenone imperatore atque Placidia relicta Olibri rogantibus, ut Carthaginiensis ecclesia sibi quem 20 uellet episcopum ordinasset, quae iam per XXIII annos tali ornamento fuerat destituta.

a. 479—481

2 hunericus	VMs	honoricus	P	hundricus	b	patris	W
3 primordio	W ² MsL	5 ut om.	W	p̄//dicatum	b	7 sollici-	
tus	C	8 e	W	9 destruxit	β	11 dyacones	P herese/s
V herescs	C heresis	Ms		12 reppertus	BVC	13 foemore	b
14 discipulos	V ¹	popter	W	laudabilior	om. β	15 qua cupidi-	
tate β		17 indiccionibus	P et sic plerumque	cc ante	io	honerat	
bat	W	ut de]	unde	W ¹	18 magnos (magno	b)	est calumni-
atus β		20 relicta]	per edicta	β	olibrii	WM libri	β cartagini-
ensis	BVCP ¹	carthaginiensis	P ² R	cartaginensis	WMb	ecclesiam	P

(II, 2) Mittit ergo nunc ad ecclesiam Alexandrum inlustrem, 3
huiusmodi legationem ferentem, ut praesentia eius catholicus
populus dignum sibi peteret sacerdotem, destinans quoque per
notarium suum, nomine Uitarit, edictum quod publice legeretur,
5 in hunc continens modum: 'Iussit uobis dominus dici: quia
imperator Zenon et nobilissima Placidia per Alexandrum uirum
inlustrem scripserunt, petentes ut ecclesia Carthaginis religionis
uestrae proprium episcopum habeat, hoc fieri praecepit atque 4
eis rescripsit uel legatis ab eis directis dici iussit, ut, sicut
10 petierunt, uobis episcopum quem uolueritis ordinetis, sub eo
ut nostrae religionis episcopi, qui in Constantinopolim sunt et
per alias prouincias Orientis, ex eius praecepto episcopi nostri
liberum arbitrium habeant, in ecclesiis suis quibus uoluerint
linguis populo tractare et legem Christianam colere, quem-
15 admodum uos hic uel in aliis ecclesiis, quae in prouinciis
Africanis constitutae sunt, liberum arbitrium habetis in ecclesiis
uestris missas agere uel tractare, et quae legis uestrae sunt
quemadmodum uultis facere. Nam si hoc circa eos non fuerit
obseruatum, tam episcopus qui ordinatus fuerit uel clerici,
20 sed et alii episcopi cum clericis suis, qui in Africanis prouin-
ciis sunt, iubentur inter Mauros mitti.' Qui, dum edictum 5
nobis praesentibus quarto decimo Kalendarum Iuliarum uni-
uersae ecclesiae legeretur, gemere coepimus musitantes, eo
quod meditantibus dolis malorum esset futura persecutio prae-
25 parata; et ita legato dixisse probamur: 'si ita est, interpositis
his condicionibus periculosus haec ecclesia episcopum non delect-
tatur habere. Gubernat eam Christus, qui semper dignatur

1, tunc β	2 legationem b	in praesentia s^2	5 in
<i>addidi: cf. Indic. III</i> 'continere'	nobis β	dominus $WM\beta$	
dicere β	8 nostrae b	fieri W^1	9 uel] ut P dicere β
11 in] apud β	constantinopoli Ws^2	12 episcopi nostri <i>om.</i> β :	
<i>cf. Indic. III</i> 'locutiones mirae'	16 africanis L : africane (-ae)		
$B\varphi W$ africae $s^2\beta$	sint P	17 et quae . . . facere <i>om.</i> β	
18 quemadmodum B	19 reseruatum β	clericis B clericus φ	
21 Qui] quod β	cum b	24 meditationibus dolisque W	
26 conditionibus VC	haec <i>om.</i> β	ecclesiae b	27 eam]
eciam V et iam C	dignatur] dignatus est $W\beta$		

gubernare.' Quam suggestionem legatus accipere neglexit. Simul et populus, ut tunc fieret, ut ignis exarsit, cuius erat clamor intolerabilis, qui nulla posset ratione sedari.

6 (II, 3) Ordinato itaque episcopo Eugenio, uiro sancto deoque accepto, sublimis nata est laetitia et gaudium cumulatam est 5 ecclesiae dei. Exultans multitudo catholica sub barbara dominatione de ordinatione pontificis reparati: nam maximus iuuenum numerus atque adulescentularum sibimet in commune congaudens attestabatur, quod numquam uidisset episcopum in throno sedentem. Porro ille uir dei sacerdos Eugenius coepit 10 per conuersionem operum bonorum uenerabilis et reuerendus haberi etiam ab eis, qui foris sunt, et ita esse ab omnibus gratus, ut, si fas esset, animam suam pro eodem uniuersos 7 ponere delectaret. Elemosynas quoque tales per eum dominus dignatus est facere, ut incredibile uideatur tanta eum impendere, 15 ubi ecclesia totum barbaris tenentibus ne unius nummi habere cognoscitur facultatem. Humilitatem in illo, caritatem, pietatem diuinitus condonatum, si quisquam incipiat, non poterit explicare. Pecunia apud eum numquam mansisse probatur, nisi forte tali hora offerretur, quando iam sol diei explicans cursum 20 nocturnis tenebris ordinem daret et locum. Tantum reseruabat, quantum diei sufficeret, non quantum cupiditas expetisset, deo 8 nostro subinde cotidie ingentia et maiora donante. Sed cum fama eius esset celebris atque manifesta, coeperunt exinde Arrianorum episcopi inuidia graui torqueri, cotidianis et prae- 25 cipue eum Cyrila calumniis insectantes. Quid plurimum?

2 tunc *om.* *W*   3 intollerabilis *V C b*   4 ordinatur *B¹ V¹* ordinator *C¹* ordinatu *B²*   5 commulatum *B V¹ W¹*   6 dominatio *P*   7 numerus iuuenum β 8 gaudens β 9 adtestabatur β
 12 aberi *W¹*   esset *B V C¹ W*   ab *om.* β 13 eisdem uniuersis *b*   14 elemosinas φW helemosinas β 17 agnoscitur β
 18 si quisquam] *** uisquam *B*, sed siq euanuisse manifestum si quis inspiciat *a¹*   19 pecuniam *B V C W¹ a*   numquam *om.* α non mansisse *M* mansisse non *s² a L*   20 offerretur *B* offerretur *C*   explicat *B V C W M s¹*   explicaret cursum et *a*: num explicato cursu?   21 seruabat *a*   22 quantu (*post non*) *W*   23 maiora et ingentia *a*
 24 eius] ei *M*   celebris] ubique celebris β 26 eum Cyrila] cum cirilla *M*   cyrileas eum β cotidianis eum et *p.* cirilla *a*   qui *W*

suggerunt de illo, ut suum nequaquam sederet thronum neque dei populo uerbum faceret consuetum; deinde quoscumque mares uel feminas in habitu barbaro incedentes in ecclesia conspiceret, prohiberet. Ille respondit ut decuit: 'domus dei omnibus patet, intrantes nullus poterit repellere'; maxime quia ingens fuerat multitudo nostrorum catholicorum in habitu illorum incedentium, ob hoc quod domui regiae seruebant.

(II, 4) At ubi ab homine dei tale responsum accepit, statuit in portis ecclesiae collocari tortores. Qui uidentes feminam uel masculum in specie suae gentis ambulantes, ilico palis minoribus dentatis iectis in capite crinibusque in eisdem conligatis ac uehementius stringentes simul cum capillis omnem pelli-
culam capitis auferebant. Nonnulli dum fieret statim oculos amiserunt, alii ipso dolore defuncti. Mulieres uero post hanc poenam capitibus pelle nudatis praecone praeunte per plateas ad ostensionem totius ciuitatis ducebantur. Quod sibi magis quae patiebantur lucrum maximum computabant. Quorum nos plurimos nouimus, nec scimus eorum aliquem tunc etiam poenis urgentibus a recto itinere destitisse. At ubi isto modo fidei
infringere non ualuit murum, cogitat ut nostrae religionis homines in aula eius constituti neque annonas neque stipendia solita potirentur. Addidit quoque et laboribus eos conterere rusticanis. Dirigit uiros ingenuos et admodum delicatos ad campum Uticensem, ut sub ardentis solis incendio cespites
messium desecarent; ubi omnes cum gaudio pergentes in domino laetabantur. In quorum contubernio quidam fuit aridam habens manum, quae per annos quam plurimos nullum ei praestiterat obsequium. Qui cum ueraciter excusaret se operari

1 suggerunt] suggerunt regi $a\beta$ 2 dei populo] ad dei popu-
lum β quocumque β 3 incedentes V^1 in ecclesiã V^2C
intrare ecclesiam M 4 conspiceret $B\phi R$ docuit P 5 rep-
pellere a 7 incedentium V^1b 10 gentes b 11 rectis M
ictis a^1 iactis L criminibusque V cremibusque C conlegatis
 VC 13 auferrent M auferebant b 15 platheas W 18 nesci-
mus β eorum tunc aliquem a tunc aliquem eorum $W\beta$ 19 ite-
nere C 20 murum] ullum β 21 aula eius] eculeis a stipendio
solito a 22 poterentur b^1 25 mensium PR 26 arida BC
28 uerater b

non posse, magis uiolenter iussus est pergere. Sed ubi ad locum uentum est et praesertim pro eo orando ingemuerunt omnes, pietate diuina illa arida incolomis confessoris restituta est manus. Hinc iam Hunirici persecutio doloris atque parturitionis nostrae sumpsit initium.

- 12 (II, 5) Ipse autem, qui sese iamdudum omnibus lenem ostenderat, desiderans post obitum suum filiis, quod non contigit, regnum statuere, Theodericum fratrem filiosque eius Gentunisque fratris nihilominus filios crudeliter coepit insequi. Quorum nullum dimitteret, nisi ei mors desiderii sui uoluntatem 10 auferret. Primo sciens uxorem Theoderici fratris astutam, credo ne forte maritum aut maiorem filium, qui prudens et sapiens uidebatur, consiliis acrioribus aduersus tyrannum ar-
- 13 masset, crimine adposito gladio eam intercipi iubet. Post occiditur et ille filius magnis litteris institutus, cui secundum 15 constitutionem Geiserici, eo quod maior omnibus esset, regnum inter nepotes potissimum debebatur. Accenditur adhuc crudelius aliquid perpetrare. Adstante uulgo in media ciuitate pro gradibus plateae nouae episcopum suae religionis, nomine Iucundum, quem patriarcham uocitabant, praecepit incendio 20 concremari, ob hoc quod in domo Theoderici germani regis acceptissimus habebatur; cuius forte suffragio memorata domus regnum poterat optinere. In quo impietatis scelere futurum nobis adesse prospeximus malum, aientes inuicem singuli nobis: 'qui in suo ita crudelis effectus est sacerdote, quando 25

3 incolomis $a\beta$ 4 hunirici Bs huniri VC ^hunirici WP hune-
rici Ma honorici b 6 ipso β lenem] bene β 7 contingit
 PR 8 theodericum MsP : teudericum W teudoricum $BVCa$ theo-
doricum bRL eius] fratris eius a 9 nihil hominus WPb
10 ei] et a 11 auferret Cb theoderici P : teoderici W teu-
dorici $BVCa$ theoderici $Ms bRL$ 12 fortē aridū W maiorem]
marem P quia β 14 imposito β interfici Msa iussit
 C 15 magnus $M\beta$ 16 esset omnibus a 17 potissimu *et*
acceditur P 18 astante a asstante Pb medio P 19 plateae
 P sua b iucundum BRP^2 : iucūdū b iocundum *rell.*   21 cre-
mari φ theoderici Ms : teuderici $BVCW$ theudorici a theodorici
 βL 23 obtinere Mab 24 perspeximus β aientes $W^2C^2Ms^2L$:
agnentes W^4 agentes *rell.*   25 sua b

nostrae religioni uel nobis parciturus est iste?' Tunc et Gen- 14
 tunis maiorem filium, nomine Godagis, cum uxore absque
 solacio seruuli aut ancillae crudeli exilio delegauit, fratrem
 uero Theodericum post occisionem uxoris et filii nudum atque
 5 destitutum similiter exulauit; post cuius mortem filium qui
 supererat infantulum duasque filias eius adultas inpositas asinis
 longius affligendo proiecit. Sed et comites quam plurimos et
 nobiles gentis suae obiectionibus falsis insectans, ob hoc quod
 germano fauerent, alios incendit, alios iugulauit, imitator existens
 10 Geiserici patris, qui sui fratris uxori ligato pondere lapidum
 in Ansaga fluuium Cirtensem famosum iactando demersit, et
 post necem matris etiam filios interfecit. Sed et multos ei 15
 Geisericus pater moriens sacramento interposito commendauerat,
 quos ille inmemor fidei et sacramenti uiolator diuersis poenis
 15 et incendiis trucidauit. Nam Heldicam quondam, quem pater
 eius praepositum fecerat regni, iam annosum atque ueteranum,
 cum dedecore capite detruncauit, eiusque uxorem cum alia,
 nomine Teuchararia, in medio ciuitatis incendit. Quarum corpora
 per uicus et plateas trahi mandauit, quae tota die iacentia
 20 rogatus a suis episcopis uix uespere sepeliri concessit. Gamuth
 namque Heldicae fratrem, quia ad ecclesiam eorum confugerat,
 occidere non potuit; quem tamen in loco latinarum obsceno
 conclusit temporeque multo eum ibi degere statuit. Postea cum 16
 caprario quodam et rustico ad faciendas scrobes uineis pro-
 25 futuras condemnauit; quos etiam duodecies per annum, id

3 seruuli β 4 theodricum *VC* theodoricum *PRL* filium *PR*
 7 adffligendo *Pb* 9 faberent *BV'C¹* iugulauit] gladio iugu-
 lauit β 10 uxori *s'a*: uxoris *BVC* uxorem *rell. et uulgo*; *cf. In-*
dic. III 'abl. abs. mire positus' 11 ansaga *bR* ansatam *W*
 cirtense β famosum] *fe (foe- b) tilosum* β 12 ei *om. b*
 14 uiolatur *P* 15 incendii *PR* incendio *b* eldicam *b*
 quendam *W²C²Msa* 16 eius *om. b* propositum *W¹* 17 trun-
 cauit β 18 teucharariam *BVCMW* theucariam *a* theucaria β
 19 uicus] *sic BVC¹* platheas *P* 20 sepelire *b* camut β
 21 heldice *BVCMa* hel (*el- b*) dici β qui *W β* 22 loca φ
 obscena *s* 23 multoque tempore eum ibi *Ms* multoque eum ibi tem-
 pore βv stauit *P* 24 quondam *W¹* presēturas *V (ese in*
ras.) profuturos *b*

est per singulos menses, flagellis crudelibus dissipabat, uix modico aquae cibarioque pane concesso. Hoc per quinque uel amplius perpassi sunt annos; quibus haec supplicia proficere poterant ad aeternam mercedem, si catholici fuissent et fidei suae merito ista perferrent. Sed ideo istud silere nequiuimus, 5 ut impietatem regis etiam in suis minime sileremus, qui non solum episcopum suum Iucundum, ut superius demonstrauius, flammis adussit, sed et presbyteros et diacones suos id est Arrianos quam plurimos incendit nec non et bestiis mancipauit.

- 17 (II, 6) Amputatis igitur in breui omnibus quos timebat et 10 solidans sibi, ut putabat, regnum, quod breue fuerat et caducum, omni ex parte otiosus atque securus uniuersa tela furoris in persecutione ecclesiae catholicae rugiens sicut leo conuertit. Ante persecutionis tamen tempestatem multis praeuuntibus uisionibus et signis imminens demonstratum fuerat 15
18 malum. Nam ferme ante biennium quam fieret, uidit quidam Fausti ecclesiam solito in ornatu fulgentem, cereis quoque fulgentibus palleisque uelaminum ac lampadibus rutilantem; et dum laetaretur tanti fulgoris candore, subito, ait, luminis illius concupiscibilis extinctus est fulgor ac tenebris succe- 20 dentibus aduersarius naribus natus est fetor; omnisque illa beatorum turba expellentibus quibusdam Aethiopibus minata est foras, ob hoc iugiter lamentantum, quod eam in claritate pristina nequaquam uiderit iterum restitutam. Nam uisionem

13 Ps. 21, 14.

2 modico *WsaL*: modicum *rell.* aqua β panis β
3 passi *a* haec] ex *P* suplicia *P* sufficere *Pb* 5 nequimus
 φ 6 impietates *PR* impietas *b* siliremus *VC*¹ sileretur *b* ta-
ceremus *a* 7 iocundum *mss praeter BW* 8 adussit *BVCW*¹
sed et] sed *P* diaconos φb 10 imbreui *PR* 11 et] atque *a*
12 ex omni *W* occiosus *W* odiosus β 13 persecutionis (-es
b) β 17 solitu *BVCW*^s in ornato *BVC*^s insolito ornatu *a*
post fulgentem *mss uerba et dum . . . candore habent: transpos. Chiff-*
letius 18 palleisque *BVC*: pallisque *rell.* 19 candore tanti
fulgoris β 20 fulgur *BVCa* fulgore *P¹R* succedentibus *W*
21 fetor *VCM* foetor *b* 22 beatorum] oblatorum β 23 iugiter]
igitur β lamentandum *W\beta* claritatem pristinam *W*

istam nobis praesentibus sancto rettulit Eugenio. Uidit et
 quidam presbyter ipsam Fausti refertam turbis innumerabilium
 populorum et post paululum euacuatam et repletam porcorum
 multitudine atque caprarum. Item alius uidit aream triticeam 19
 5 uentilationi paratam, granis adhuc uentilatoris iudicio necdum
 a palea separatis. Et dum ingentis massae, licet confusae,
 magnitudinem miraretur, subito ecce turbo ueniens tempestatis
 soniuago flatu coepit aduentum suum surgente puluere demon-
 strare; cuius impetu palea illa omnis omnino uolauit remanen-
 10 tibus granis. Post haec uenit quidam procerus splendido uultu
 habituque nitido fulgens, et coepit grana uacua macilenta
 atque simulagini reproba purgando proicere. Quae diu examinans
 uix magnitudinem illius massae, licet probatae, ad aceruum
 tamen perduxit exiguum. Item alius ait: Stabat quidam prae- 20
 15 celsus super montem, qui Ziquensis dicitur, et clamabat dextra
 laeuaque: migrate, migrate. Alius conspicit rugiente caelo
 atque turbato sulphureas nubes, quae ingentes coeperunt lapides
 iaculari: qui lapides dum cecidissent in terram, plus accende-
 bantur et maioribus flammis ardebant, atque intrantes in penetr-
 20 alio domorum quos inuenerant incendebant. Qui autem uidit,
 ait, cum se in quodam cubiculo abscondisset, miseratione diuina
 ad eum flamma non potuit peruenire; reor ut illud propheticum
 conpleretur: claude ostium tuum et absconde te pusil-
 lum aliquantulum, donec transeat ira dei. Uidit et 21
 25 uenerabilis Paulus episcopus arborem usque ad caelos ramis

23 Esai. 26, 20.

1	persentibus <i>P</i>	rectulit <i>VC</i>	retulit <i>WMsaP²b</i>	4	multi-
	tudinem <i>BV¹</i>	multitudine por (par-	<i>R</i>)	corum β	5
	uentilationis				
	<i>W</i>	7	magnitudine <i>BVCβ</i>	magnitudo <i>a</i>	8
	subito <i>om. a</i>				
	8	flatu			
	<i>b¹</i>	monstrare <i>b</i>	9	impetu] impulsu <i>a</i>	11
	abituque β				
	et] qui <i>av: om. β</i>	12	simulagini <i>W</i> : similagini <i>rell.</i>	13	magni-
	tudine β	15	tiquensis <i>b</i>	dextera <i>Mab¹</i>	16
	<i>alterum</i> migrate				
	<i>deest in P</i>	conspexit <i>av</i>	17	atque turbato] ac turbatas β	
	sulphur ^{as} <i>V</i>	coperunt <i>VC¹</i>	18	ascendebantur <i>P</i>	19
	pen-	tralia] <i>sic BV</i> : penetralia <i>rell.</i>	23	hostium <i>WR</i>	absconde
	te pusillum aliquantulum <i>a</i>	<i>recte</i> (<i>ἀποκρύβηθι μικρόν ὄσον ὄσον</i>): ab-			
	sconde te pusillū <i>W</i>	abscondere aliquantulum <i>βv</i>	24	pertranseat <i>a</i>	

florentibus extensam, quae etiam dilatatione sua omnem paene Africam opacabat. Et cum uniuersi eius magnitudini et speciositati gauderent, ecce subito, inquit, uenit unus asinus uolentus, qui defricans ceruicem suam super robur radicum eius, impulsu suo cum ingenti sonitu illam mirabilem arborem 5
 22 elisit ad terram. Sed et Quintianus honorabilis episcopus uidit se super quendam montem stare, de quo conspiciebat gregem innumerabilium ouium suarum, et in medio gregis duae erant ollae nimium bullientes. Aderant autem ouium occisores, quarum carnes ollis bullientibus demergebant; et cum ita fieret, 10
 omnis illa magnitudo consumpta est gregis. Reor ergo illas duas ollas Sicca Ueneria et Laribus duas esse ciuitates, in quibus multitudo prima fuerat congregata, e quibus incendium initium sumpsit, aut Huniricum regem et Cyrilam episcopum eius. Sed de multis uisionibus, quia breuitati consulendum 15
 fuit, haec dixisse sufficiat.

23 (II, 7) Quid ultra? Censet primo tyrannus iussione terribili, ut nemo in eius palatio militaret neque publicas ageret actiones, nisi sese Arrianum fecisset. Quorum ingens numerus, uigore inuicti, ne fidem perderet, militiam temporalem abiecit; quos 20
 postea domibus proiectos omnique substantia expoliatos in insulis Sicilia et Sardinia relegauit. Quodam tempore statuere per totam Africam festinauit, ut nostrorum episcoporum defunctorum fiscus sibi substantiam uindicasset; qui autem de-

1 extensum a dilatatione P^2 : delatione b dilatione *rell.*
 pone VC : *om.* β 2 occupabat M ocupabat s^2 pacabat β
 magnitudine P^2b spetiositate Pb 3 congauderent $Ms a$
 inquit VC unus *om.* β 5 suo cum] uocum b 6 et *om.*
 PR uenerabilis a 7 quondam BVC^1 8 innumerabilium b
 9 bulligentes VC^1 , *item infra* bulligentibus adherant W
 11 ergo $B\varphi$: *cgo rell.* 12 sicca ueneria (uentria a) et laribus aW :
 siccensam (succensas b) et larensem laribus β 13 e] et $W\beta$ 14 in
 initium VC^1 hunericum φa honoricum β cyrillam $B\varphi Wa$
 tirilam b 15 consolendum VC 17 cesset P uisione PR
 18 palitio W 19 se a 20 inuictus s^2ab^2L meliciam W
 21 eiectos a insulas s^2a 22 sicilia et sardinia W : sardiniam et
 siciliam a siciliam et sardiniam *rell.* religauit WPb 23 de-
 functorum *et* 24 defuncto W

functo succedere poterat, non ante ordinaretur, nisi fisco regali
 quingentos solidos obtulisset. Sed hoc aedificium ubi construere 24
 nisus est diabolus, statim illud destruere dignatus est Christus.
 Suggesterunt ei domestici sui dicentes: 'si istud firmauerit prae-
 5 ceptio uestra, nostri episcopi in partibus Traciae et aliis regi-
 onibus constituti peiora incipient pati'. Praecepit deinde sacras
 uirgines congregari, dirigens Uandalos cum suae gentis ob-
 stetricibus ad inspicienda et contrectanda contra iura uere-
 cundiae uerecunda pudoris, ubi nec matres aderant nec aliqua
 10 matronarum. Cremantes graui suspensio atque ingentia pondera
 pedibus conligantes, lamminasque ferri ignitas dorso, uentri,
 mamillis et lateribus adponebant. Quibus inter supplicia dice- 25
 batur: 'dicite quoniam episcopi uobiscum concumbunt et clerici
 uestri'. Quarum acerbitate poenarum plurimas tunc scimus
 15 extinctas; aliae, quae remanserunt, cutibus arescentibus factae
 sunt curuae. Nitebatur enim semitam inuenire, per cuius
 aditum publicam, sicut fecit, faceret persecutionem. Et ita
 faciens nullo modo inuestigare potuit, quomodo Christi eccle-
 siam macularet.

20 (II, 8) Quibus autem prosequar fluminibus lacrimarum, quando 26 a. 483
 episcopos, presbyteros, diacones et alia ecclesiae membra, id
 est quattuor milia DCCCCLXVI, ad exilium heremi destinauit?
 in quibus erant podagri quam plurimi, alii per aetatum annos
 a lumine temporali priuati. In quorum erat numero beatus

1 succede *P* potuit φ 2 optulisset *WaP* 4 suggerunt
a firmauerat *V* 6 precipit *P* deinde] de *W* 7 genti
P¹bR 8 inspienda *V* contractanda *VC* iura *WMsaL*:
 iure *BV* ius *C β* ; cf. III, 21 contra iura naturae uerecundiae]
 uerecundia *b* 9 uerecunda] uerecundia *BVWa*: om. β adherant
P¹bR aliqua] aliqua catholica *W β* 10 ingentia *W* 11 la-
 minasque *BVCWMa* (I, 10; III, 28) lamminas *b* dorsi *BVC*
 14 aceruitate *BVC¹* 17 additum *P* feceret *B* facit *W*
 18 ecclesia *B* 20 perscuar *W* 21 diaconos *V²Ms* aliae
PR ecclesia *B* 22 quattuor milia om. *W* LXVII *W*
 septuaginta sex β 23 podagrici *a* per aetatum annos a *a*: per
 aetatem annos a *BV¹* per aetatem annorum a *V²CMsL* per aetatem
 (aetate *W*) annosam *W β* ; cf. *Indic.* III a—ab et *Roensch, It. u. Vulg.*²
 p. 426

Felix Abbiritanus episcopus, habens iam in episcopatu XLIII annos, qui paralyti morbo percussus nec sentiebat quicquam
 27 nec penitus loquebatur. De quo nos maxime cogitantes, quod non posset iumento portari, suggestimus ut a suis rex peteretur, ut saltem eum prope moriturum Carthagini esse iussisset, 5 quod ad exilium nulla posset ratione perducere. Qui ita fertur tyrannus cum furore dixisse: 'si animali sedere non potest, iungantur boues indomiti, qui eum conligatis funibus trahendo perducant ubi ego praecepi'. Quem ex trauerso super burdonem uinctum quasi quoddam ligni truncum toto itinere portabamus. 10

28 (II, 9) Congregantur uniuersi in Siccensem et Larensem ciuitates, ut illuc occurrentes Mauri sibi traditos ad heremum perduxissent. Superuenientes igitur comites duo subtilitate damnabili blandis sermonibus cum dei confessoribus agere coeperunt. 'Quid uobis', inquit, 'uidetur, ut ita pertinaces 15 sitis et domni nostri praeceptis minime obtemperetis, qui esse poteratis in conspectu regis honorabiles, si eius festinetis facere uoluntatem'? Statim illis clamantibus et dicentibus ingenti uociferatione: 'Christiani sumus, catholici sumus, trinitatem unum deum inuolabilem confitemur', includuntur grauiori quidem sed 20 adhuc latiori custodia, ubi nobis copia dabatur et introire et uerbum ammonitionis fratribus facere et diuina mysteria celebrare. Ibi et infanti fuere quam plurimi, quos genitricibus materno
 29 sequebantur affectu, aliae gaudentes, aliae retrahentes; aliae gaudebant se martyres peperisse, aliae moriendos diluio re- 25

1 filix <i>M</i>	albiritanus <i>W</i>	abiritanus <i>M</i>	episcopatū <i>W</i>
2 paralisin <i>P</i>	sentiebant <i>BVC</i> ⁴	3 poenitur <i>W</i>	4 non <i>om.</i>
<i>Pb</i>	5 saltim <i>V²CMsL</i>	salutem <i>b</i>	iusisset <i>C</i> iussisset <i>W</i>
6 Qui] quibus <i>CMs²a</i>	7 post <i>W</i>	8 colligatum <i>Pb²R</i>	
9 tranuerso <i>W</i>	transuerso <i>s²aβ</i>	10 uictum <i>W</i>	quodam <i>PR</i>
quendam <i>s² et W s. l.</i>	tota <i>V</i>	itinere <i>C</i>	12 ciuitatem
<i>Pb</i>	occurentes <i>W</i>	13 perducerent <i>Ma</i>	16 domni] <i>sic Bb</i>
uestri <i>W</i>	17 poteritis <i>Wβ</i>	festinaretis <i>Ms²</i>	18 ingenti uoci-
feratione clamantibus et dicentibus <i>β</i>	20 inuocabilem <i>P</i>	21 copie	
dabantur <i>β</i>	et ante uerbum <i>om. PR</i>	22 admonitionis <i>Wβ</i>	
facere fratribus <i>a</i>	ministeria <i>Ma</i>	23 genitricibus <i>CMsa</i>	24 tra-
hentes <i>β</i>	25 morituros <i>s²L</i>	moliendo <i>β</i>	baptizationis <i>β</i>

baptizationis nitebantur a confessione fidei reuocare. Nullum tamen tunc nec blandimenta uicerunt nec carnalis pietas aliquem inclinauit ad terram. Nam quaedam quid tunc fecerit anus, breuiter referre delectat. Dum iter ageremus cum dei ³⁰
⁵ exercitu comitantes et forte magis noctibus promoueremus propter solis ardorem, conspicimus mulierculam sacculum et alia uestimenta portantem, manu infantulum unum tenentem atque in his sermonibus consolantem: 'curre, domne meus; uides uniuersos sanctos quomodo pergunt et festinant hilares
¹⁰ ad coronas'. Quam nos cum increparemus, quod inportuna uideretur aut uiris pro sexu iungi aut exercitui Christi sociari, respondit: 'benedicite, benedicite, et orate pro me et pro isto nepote paruulo meo, quia, etsi peccatrix, filia sum quondam Zuritanae ciuitatis episcopi'. Cui nos: 'et quare ita abiecte
¹⁵ ambulas, uel qua ratione de tam longo itinere huc pergere demonstraris'? Quae respondit: 'cum hoc seruo uestro paruulo ad exilium pergo, ne inueniat eum solum inimicus et a uia ueritatis reuocet ad mortem'. Ad haec uerba repleti lacrimis nihil dicere ualuimus nisi ut uoluntas fieret dei.

²⁰ (II, 10) Sed ubi aduersarius, qui iam forte dicebat: 'partibo ³¹
 spolia, replebo animam meam, interficiam gladio meo, dominabitur manus mea', nullum potuit aucupari, inquit angusta et teterrima loca, in quorum conclauius dei exercitum coartaret. Tunc eis etiam uisitationis humanae ne-

20 Exod. 15, 9.

1 ad confessionē *W*   2 nec post tunc *om. W*   3 aliquid β
 quid (quod *W*) tunc] tunc quae β 4 refferre *W* referri β age-
 rimus *V*   5 promouemus *B\phi* promoueremur *W* promouimus β
 6 sacculam *V*¹   7 infantulo uno *BVC*   8 in *om. a*   domue]
sic BVCs   10 coronam β 11 iungeri *BVC*   exercitu β
 13 peccatrix *B*   quondam *W*   14 cui//nos *B*   et et abiecte
om. a   15 abbulas *PR*   16 paruulo uestro seruo *W* par-
 uulo seruo uestro βv 20 partibor *C*²*s*²*b*   22 aucupari *WMS*²
 accupari *BVC* acupari *s*¹ occupare *rell.*   23 agusta *VC*¹   de-
 terrima *M*   cumclauibus *b*   24 coartaret exercitum dei ϕ
 negato ϕa est negata *W* negata est β .

gata consolatio: ponuntur et custodes postibus et grauiter affliguntur; iactantur confessores Christi super inuicem angustia coartante, unus super alium, ut agmina locustarum, et ut 32 proprie dicatur, ut grana pretiosissima frumentorum. In qua constipatione secedendi ad naturalem officium nulla ratio sinebat 5 loci; sed stercora et urinam urgente necessitate ibidem faciebant, ut ille tunc fetor et horror uniuersa poenarum genera superaret. Ad quos aliquando, data ingentia munera Mauris, dormientibus Uuandalis uix clam ammissi sumus intrare. Qui introeuntes ueluti in gurgite luti usque ad genua coepimus 10 mergi, illud tunc Hieremiae uidentes fuisse completum: qui nutriti sunt in croceis, amplexati sunt stercora sua. Quid multa? praecepti sunt undique perstreptibus Mauris ad iter, ubi destinati fuerant, praeparari.

33 (II, 11) Exeuntes itaque die dominica linita habentes stercori- 15 bus uestimenta, facies simul et capita, a Mauris tamen crudeliter minabantur, hymnum cum exultatione domino decantantes: haec est gloria omnibus sanctis eius. Aderat enim ibi tunc beatus pontifex Cyprianus Unizibirensis episcopus, consolator egregius, qui singulos pio et paterno fouebat affectu 20 non sine fluminibus currentium lacrimarum, paratus pro fratribus animam ponere et se ultroneum, si dimitteretur, talibus passionibus dare, qui totum quod habuit egentibus fratribus in illa tunc necessitate expendit; quaerebat enim

11 Thren. 4, 5. 18 Ps. 149, 9. 21 cf. I Ioh. 3, 16.

1 solatio <i>C²Ms</i>	ponuntur <i>C²</i> : puniuntur <i>rell.</i>	postibus
<i>scripsi</i> : fustibus <i>mss</i>	et <i>ante</i> grauiter <i>om. M</i>	2 adffiguntur
<i>Pb</i> iactatur <i>W</i>	3 acmina <i>W</i>	locustarum <i>mss praeter</i>
<i>B</i> 5 naturalem <i>BV</i> naturale <i>rell.</i>	silebat <i>W</i>	6 stercoris
et urinae β 7 fetor <i>WMs</i> foetor <i>b</i>	orror <i>BVCWs¹</i>	8 datu
<i>BVs¹</i> dantes <i>Ws²</i> post data <i>C²</i> daturi <i>a</i>	Mauris] auri <i>W</i>	9 ad-
missi <i>WMs$\alpha\beta$</i>	10 luti] lici <i>V</i> laci <i>Ms</i> : <i>om. W</i>	lutius que <i>B</i> lati-
que <i>a</i> 11 ieremiae <i>WMsα</i>	cō/pletum <i>B</i> , n <i>ut uid. erasa</i> :	cōpletum <i>rell.</i>
12 amplexi <i>W</i>	14 ad iter] aliter <i>W</i>	17 cu
<i>W</i> decantabant <i>a</i>	19 umzibbirinensis <i>PR</i> umzibbilinensis <i>b</i>	
20 con consolator <i>B</i>	21 decurrentium <i>a</i>	22 ponore <i>P</i>
23 daret <i>a</i>		

occasionem qualiter confessoribus sociaretur, ipse animo et uirtute confessor. Qui postea per multos agones et squalores carceris ad exilium quod desiderabat cum exultatione perrexit. Quantae tunc multitudines de diuersis regionibus et ciuitatibus 34
 5 ad uisendos dei martyres occurrerint populorum, testantur uiae uel semitae; quae agmina uenientium nequaquam capientes, per uertices montium et callium concurrens turba fidelium inaestimabilis descendebat, cereos manibus gestantes, suosque infantulos uestigiis martyrum proicientes ista uoce clamabant:
 10 quibus nos miseros relinquitis, dum pergitis ad coronas? qui hos baptizaturi sunt paruulos fontis aqua perennis? qui nobis paenitentiae munus collaturi sunt et reconciliationis indulgentia obstrictos peccatorum uinculis soluturi? quia uobis dictum est: quaecumque solueritis super terram, erunt soluta
 15 et in caelis. qui nos sollempnibus orationibus sepulturi sunt morientes? a quibus diuini sacrificii ritus exhibendus est consuetus? uobiscum et nos libebat pergere, si liceret, ut tali modo filios a patribus nulla necessitas separaret. In his uoci- 35
 bus et lacrimis nullus iam pergere ammissus est consolator,
 20 sed artabatur multitudo ad currendum, ut ubi cannaba erat praeparata, laboriosam caperent mansionem. Qui, cum senes deficerent et alii forte, et si iuuenes delicati, coeperunt hastilium cuspidibus ad currendum et lapidibus tundi; unde magis deficientes amplius lassabantur.

14 Mt. 18, 18.

2 qualores *M* scalores *a* 4 multitudenes *W* ciuitibus *VC*¹
 5 uisendum β occurrerunt *s* occurrerent *a* concurrerint *b* 6 ui-
 uentium *VC*¹*Ms* capiebant *W* 7 uertices enim *W* callium
scripsi: uallium *mss* uallium concaua *C*²; an collium? *cf.* III, 58 mon-
 tes et colles 9 clamabant *a* clamabat *b*. 10 coronam β
 11 paruulos *W* fonti *C*² fonte *WP*²*a* aqua *scripsi*: aquae *mss*
 perhennis *a* β 12 poenitente *PR* manus *M* collaturi β
 indulgentiae *BVCa* indulgentiam *Mb*² 13 soluturi *W* 17 libebat
*Ws*²*bR*: libebat *BVC*¹*Ms*¹*a* liceat *C*²*L* libeat *Pv* si liceret] scilicet
C ex corr. 18 sepatet *C*² ppararet *W* 19 lacrimis] laudibus β
 ammissus] *sic BV, item* consolatur 20 cannaba] tunc nauis β erant
W 21 praeparatā *BVC* praeparatum *a* 22 etsi *uulgo* coeperunt]
 coep. primo *W* β astilium *BVCP* hostiū *W* 24 lassabantur *b*

- 36 (II, 12) Post uero imperatum est Mauris, ut eos, qui ambulare non poterant, ligatis pedibus ut cadauera animalis mortui traherent per dura et aspera lapidum loca, ubi primo uestimenta, postea membra singula carpebantur, quia per gladios acutos petrarum hic caput conterebatur, alibi latera 5 fudebantur, et ita inter manus trahentium spiritum exalabant. Quorum numerum colligere nequaquam ualuimus multitudine coërcente; exultat tamen per totum aggerem publicum uilis 37 sepultura sanctorum loquentibus tumulis. Reliqui habiliores ad solitudinis loca perueniunt, in quibus collocati hordeum 10 ad uescendum ut iumenta accipiunt. Ubi etiam uenenatorum animalium atque scorpionum tanta esse dicitur multitudo, ut ignorantibus incredibilis uideatur, quae solo flatu etiam in procul positos ueneni uirus infundat; ab scorpium autem percussu nullum dicunt aliquando euasisse. Quorum feritas uiru- 15 lenta usque ad praesens tempus Christo defendente nullum seruorum eius nocuisse docetur. Sed cum illic aluntur hordiacciis granis, postea et hoc ablatum est; quasi non poterat deus, qui pluerat patribus manna, pascere et nunc tali exilio mancipatos.
- 38 (II, 13) Cogitat acriora aduersus ecclesiam dei, ut qui 20 membra aliqua absciderat, totum laniando perderet corpus. Nam die ascensionis domini legato Zenonis imperatoris Regino praesente legendum media ecclesia episcopo Eugenio dirigit praeceptum tali tenore conscriptum, quod etiam uniuersae Africae ueredis currentibus destinauit.

25

1 uerū *W*   2 legatis *P'R*   ut cadauera] uelut cadauer β
 3 traherentur *W\beta*   lapidum *om.* β 4 quia] qui *BVW's*¹ quibus *av*   5 hic *om.* *a*   capud *BVC*   6 exhalabant *Mb*
 exhalabant spiritum *a*   8 cohercente *Ma*   coarcente β exultat *scripsi*; *cf. uar. lect. ad II, 80*: exaltat *BVC¹Ms¹a*   extat *C²\beta*   exaltatur *Ws²v*   exaltata *Halmius*   uili *BVC¹*   9 abiliores *BVC¹WP*   10 ordeum *a*   11 uenatorum *ex* uenatorum *V*   13 incredibile *Ms*   solu *W*   in *addidi*   14 positus *Ms²*
a a\beta   scorpio *b*   percussum *b*   incursum *a*   16 tempus *om.* β
 17 illi β alerentur *WM*   hordeacciis *C*   hordeaceis *MsPb*
 ordeaceis *R*   hordiaceis *a*   ordeatii *W*   18 poterit *Ms*   posset β
 19 mancipatis *BVC¹*   22 Regino] regina *Ms¹a*   regi non *PR*   rege non *b*   24 tali tenore conscriptum *om. \alpha*: *recte?*   25 ueredis discurrentibus *a*

‘Rex Hunirix Uuandalorum et Alanorum uniuersis episcopis 39
omousianis. Non semel sed saepius constat esse prohibitum,
ut in sortibus Uuandalorum sacerdotes uestri conuentus minime
celebrarent, ne sua seductione animas subuerterent Christianas.
5 Quam rem spernentes plurimi reperti sunt contra interdictum
missas in sortibus Uuandalorum egisse, asserentes se integram
regulam Christianae fidei tenere. Et quia in prouinciis a deo
nobis concessis scandalum esse nolumus, ideoque dei prouid-
entia cum consensu sanctorum episcoporum nostrorum hoc
10 nos statuisse cognoscite, ut ad diem Kalendarum Februariarum
proxime futurarum amissa omni excusatione formidinis omnes
Carthagine ueniatis, ut de ratione fidei cum nostris uenerabi-
libus episcopis possitis inire conflictum, et de fide omousianorum,
quam defenditis, de diuinis scripturis proprie adprobetis, quo
15 possit agnosci, si integram fidem teneatis. Huius autem edicti
tenorem uniuersis coëpiscopis tuis per uniuersam Africam
constitutis direximus. Data sub die XIII Kal. Iunias anno a. 483
septimo Hunirici’.

(II, 14) Cognoscentes igitur qui aderamur simulque legentes, 40
20 contritum est extemplo cor nostrum et contenebrati
sunt oculi nostri, et uere tunc dies festi nostri conuersi
sunt in luctum et cantica in lamentationem, dum edicti tenor
indicaret futurae persecutionis furorem, et praesertim ubi dixit
‘in prouinciis nostris a deo nobis concessis scandalum esse

20 Thren. 5, 17.

1 hunirich *Ms* hunericus *a* uniricus *WP* honoricus *b* 2 omu-
sianis *BVCM^a* homousianis *Pb* 4 nec *PR* seductione *W*
seditione β 5 qua *P* plurimi] plur. nunc β 6 egisse] fa-
cere β 7 regula cristianae *W* 8 noluimus *Pb* ideo *Cbs²*
prouidentia] prouincia *W* 9 cum consensu] cum sensu *V et C¹ ut*
uid. consensu *C²Ms* 10 ianuariarum *Pb* 11 omissa *a* omne
BV (III, 30) 12 cartaginem *M* carthaginem *Wsab* 13 inhire
b conflictum *V* umousianorum *BVa* omusianorum *C* homou-
sianorum *Pb* 14 de *om.* *W* diuinis] diuersis β 15 posset
Mb 16 episcopis α *W* tuis *om.* *W* 17 Iunii *Ms*
18 hunirici *BV* unirici *W* hunerici *Msa* hunorici *b* 19 adoramus
V 20 exemplo *VC²* extemplo *C¹Ms* 22 lamentatione *PR*
24 nostris *om.* *W\beta* nobis a deo *W\beta*

nolumus', quasi diceret 'in prouinciis nostris catholicos esse nolumus'. Tractatum est quid fieret. Nullum inuenit remedium imminens calamitas, nisi a sancto Eugenio rationabilis, si cor barbarum molliretur, suggerenda daretur tali textu conscripta.

- 41 'Quotiens animae uel uitae aeternae ac fidei Christianae 5
causa tractatur, intrepide, sicut regalis prouidentia conpromisit,
necesse est quod competat suggeratur. Nuper potestas regia per
Uitarit notarium paruitatem meam ammonere dignata est,
qui nobis merito religionis ac fidei praeceptum eius in ecclesia
praesente clero et plebe recensuit. Ex cuius tenore cognouimus 10
ad omnes coëpiscopos meos praeceptum regium similiter ema-
nasse, ut die constituta pro disputatione fidei ueniatur; quod
nos uenerabiliter accepisse suggessimus. Cui praefato notario
humilitas mea suggessit, debere etiam transmarinarum omnium
partium, qui nobiscum sunt in una religione uel communione 15
consortes, agnoscere, quia ubique regno eius obtemperant
uniuersi; maxime quod totius mundi sit causa, non specialis
42 prouinciarum Africanarum tantummodo. Et quia secundo re-
sponso suggerendam me promisi oblaturum, merito suppliciter
peto magnificentiam tuam, ut ad domni et clementissimi regis 20
aures memoratam suggestionem meam perferre digneris, quo
eius clementia dignanter agnoscat, nos disputationem legis
cum adiutorio dei nullatenus declinare uel fugere, sed sine
uniuersitatis adsensu nos non debere asserendae fidei nostrae
causas adsumere. Quod petimus ut benignitate quantus est et 25

1 quasi diceret . . . nolumus *om.* *Wβ*   2 quod *P*   3 nisi ut
W   4 daretur] daretur epla *M*   textu epla scripta *W*
in a post daretur *spatium* 9—10 *litt. uac. relict.*   calamitas. Tunc
sancti (sancto *P²b*) eugenio rationabilis causa uisa est si cor barbarum
molliretur suggerendo si legenda daretur tali textu epistola conscripta
sic β mendosissime   5 uitae causa tractatur aeternae *a*   8 uui-
tarith *W*   paritatem *b*   admonere *WaPb*   9 merito ac
religionis fidei (fide *C*) *BφWa*   11 simile *W*   14 transmarinum
VC¹M   15 regione *b*   16 eius *om.* *β*   obtemporant *VC*
18 africanum *BVC*   tantummodo *W*   19 suggerendo *W* suggerenda
Msa suggerendum *β*   oblatarum *b*   suppliter *W*   20 peto]
precor *β*   domini *ab*   22 asnoscat *B*   24 adserendae *β*
25 quantus] qua tantus *β*

iustitia sapientiae suae dignetur annuere. Data ab Eugenio episcopo ecclesiae catholicae Carthaginis’.

(II, 15) Sed cum haec suggestio a beato Eugenio offerretur, 43
 ille iam qui conceperat dolorem, urgebatur iniquitatem
 5 grauius parturire, et ita sancto uiro Eugenio episcopo per
 Obadum praepositum regni sui mandasse uidetur: ‘subde mihi
 uniuersum orbem terrarum, ut sub potestate mea totus mun-
 dus redigatur, et facio, o Eugeni, quod dicis’. Ad quod beatus
 Eugeni^{us} respondit ut potuit: ‘quod rationem’, inquit, ‘non
 10 habet, dici non debuit: sic est hoc quomodo si dicatur homini,
 ut per aëra feratur et uolitet, quod moris non est humanae
 naturae. Dixi enim: si nostram fidem, quae una et uera est,
 potestas regis cognoscere desiderat, mittat ad amicos suos:
 scribam et ego fratribus meis, ut ueniant coëpiscopi mei, qui
 15 uobis nobiscum communem fidem nostram ualeant demonstrare,
 et praecipue ecclesia Romana, quae caput est omnium eccle-
 siarum’. Ad haec Obadus: ‘ergo tu et domnus meus rex similes 44
 estis?’ Eugeni^{us} episcopus dixit: ‘ego non sum similis regis,
 sed dixi: si ueram cognoscere desiderat fidem, scribat amicis
 20 suis, ut dirigant nostros catholicos episcopos, et ego scribo
 coëpiscopis meis, quia catholicae uniuersae una est causa’.
 Hoc agebat Eugeni^{us}, non quia deessent in Africam, qui ad-
 uersariorum obiecta refellerent, sed ut illi uenissent, qui alieni
 ab eorum dominatu maiorem fiduciam libertatis haberent

4 Ps. 7, 15.

3 offeretur <i>VC</i>	offereretur <i>W</i>	4 ille <i>om. b</i>	dolum <i>M</i>
5 in grauius <i>a</i>	uiro <i>om. Ms</i>	6 cubadum β	sude <i>P</i>
7 suppotestate <i>W</i>	totus <i>om. W</i>	8 o <i>om. Wβ</i>	9 inquit
<i>BVC</i>	10 dicit <i>W</i>	hoc <i>om. a</i>	quomodo] modo β
11 uo- litet] uolite <i>C¹</i>	uolet <i>b</i>	uolet et <i>PR</i>	12 uera] uera fides β
14 scribo β	episcopi <i>b</i>	mei] nostri β	16 ecclesiae roma- nae <i>b</i>
capud <i>BVC</i>	est capud <i>a</i>	omni <i>W</i>	17 cubadus
β	dominus <i>mss praeter B</i>	18 eugenus <i>V</i>	regi <i>C²W</i>
similis regi non sum <i>a</i>	regis (regi <i>b</i>)	similis non sum β	19 ueram] uestram <i>V</i> nostram <i>CMS</i>
21 episcopis β	causa] cura <i>BϕL</i>		
22 aiebat <i>V²Ms</i>	quia] quod β	dessent <i>a</i>	
u ^{el} causa cura <i>W</i>			

africanam *BV¹*: africa *rell.*

pariterque oppressionis nostrae calumnias uniuersis terris et populis nuntiarent.

- 45 (II, 16) Ille autem, qui nectabat dolos, audire noluit rationem. agens argumentationibus crebris, ut quoscumque episcoporum audierat eruditos, uariis insectationibus agitaret. Iam ad 5 exilium Uibianensem Secundianum inpositis CL fustibus miserat episcopum, nec non et Sufetulensem Praesidium, uirum satis acutum. Tunc et uenerabiles Mansuetum, Germanum, Fusculum 46 et multos alios fustigauit. Dum haec geruntur, imperat ut cum nostrae religionis illorum mensam nullus communem 10 haberet neque cum catholicis omnino uescerentur. Quae res non ipsis aliquod praestitit beneficium, sed nobis maximum contulit lucrum. Nam si sermo eorum, dicente apostolo, sicut cancer consueuit serpere, quanto magis communis mensa ciborum poterit inquinare, cum dicat idem apostolus, 15 cum nefariis nec cibum habere communem.
- 47 (II, 17) Sed cum ignis iam persecutionis accenderetur et flamma infestantis ubique regis arderet, ostendit deus noster quoddam miraculum per seruum suum fidelem Eugenium. quod praeterire non debeo. Fuit in eadem ciuitate id est Car- 20 thagine quidam caecus cuius ciuitatique notissimus, nomine Felix. Hic uisitatur a domino diciturque ei nocte per uisum. dies enim Epifaniorum inlucescibat: surge, uade ad seruum meum Eugenium episcopum, et dices ei, quia ego te ad illum direxi. Et illa hora, qua benedicit fontem, ut baptizentur 25

13 II Tim. 2, 17.

16 I Cor. 5, 11.

1 calumniam β 3 nectabat VC^2 nectebat $WMsaP^2$ fort. recte 5 insectationibus W 6 uibionensem M uibianense a uiuianensem β Secundianum *ego: cf. Not. prou. Byz. 72: secundi (secundo b) donationum (donatianum $W\beta$) mss* 7 sufeculensem W fusetulensem a suffetulensem b satis *om.* β 8 tum Ms 9 gerentur VC^1 agerentur Ms 10 cum *om.* $WMs\beta$ religio PR religione b religionis $\cdot x$ uiris (*sic*) a mensa nullum β 15 potuit β 16 nes P ne b *ex corr.* 19 eugenium *om.* β 21 cuius ciuitatique] cuius (huius b) ciuitati β 23 epiphaniae Ms inlucesscebat VC^1 illucsccebat a lucesccebat β uade] et uade $M\beta$ 25 benedicet aP^2b

accedentes ad fidem, continget oculos tuos; aperientur et
 uidebis lumen'. Qui tali uisitatione commonitus, putans se, 48
 quomodo adsolet, deludi per somnium, surgere noluit caecus;
 sed cum iterum uergeretur in somnos, similiter ut ad Eugenium
 5 pergeret compellitur. Rursus negligit tertioque festinanter et
 grauiter increpatur. Excitat puerum, qui ei solitus erat manum
 porrigere, pergit ueloci agilitate ad Fausti basilicam, orat ueniens
 cum ingentibus lacrimis, suggerit cuidam diacono, nomine
 Peregrino, ut eum episcopo nuntiaret, indicans se habere ali-
 10 quod secreti genus intimandum. Audiens episcopus iussit ho- 49
 minem introire; iam enim ob celebritatem festiuitatis hymni
 nocturni per totam ecclesiam canente populo concrepabant.
 Indicat caecus antistiti ordinem uisitationis suae dicitque illi:
 'non te dimittam, nisi mihi, sicut a domino iussus es, reddi-
 15 deris oculos meos'. Cui Eugenius sanctus: 'recede a me, frater;
 peccator sum et indignus et super omnes homines delinquens,
 utpote qui et in haec tempora seruatus sum'. Ille autem 50
 tenens genua eius aliud non dicebat nisi illud quod iam
 dixerat: 'sicut iussum est, redde mihi oculos meos'. Adtendens
 20 quoque Eugenius in uerecundam credulitatem, et quia iam
 tempus urgebat, pergit cum eo metante officio clericorum
 ad fontem. Ubi fixis genibus cum ingenti gemitu, pulsans
 singultibus caelum, crispantem benedixit alueum fontis; et
 cum completa surrexisset oratione, ita caeco respondit: 'iam
 25 tibi dixi, frater Felix, peccator ego homo sum; sed qui te
 uisitare dignatus est, praestet tibi secundum fidem tuam et
 aperiat oculos tuos'. Simulque uexillo crucis consignans oculos

1 aperiantur <i>BVC</i> ¹	ut aperiantur <i>C</i> ²	et aperientur <i>Msab</i>	2 qui
cum tali u. c. est putat se β	3 uoluit <i>PR</i>	4 urgeretur <i>a</i>	
5 rursum β	6 imprecatur <i>M</i>	7 uoloci <i>a</i>	ad] <i>a b</i> et
orat <i>b</i>	9 aliquid β	10 iussit <i>om. W</i>	11 celebritatem <i>W</i>
<i>Msa</i> celeritatem <i>rell.</i>	12 increpabant β	13 antisti <i>PR</i>	
14 redderis <i>b</i>	15 sanctus eugenius <i>a</i>	16 dilinquens <i>B</i> ¹	17 qui
et] qui <i>a</i>	in hoc tempore β	18 ienua <i>P</i>	20 in uerecundam
<i>Mommseus</i> : inuerecundam <i>mss</i>		crudelitatem <i>WP</i>	21 metante]
comitante <i>Msa</i> meditante <i>W</i>		clericorum] <i>clorum W</i>	23 bene-
dixi <i>W</i>	alueum fontis] aculae (<i>i. e. aquulae</i>) fontem β		25 ego
<i>om. a</i>	26 tibi] tibi dominus β		

eius, statim caecus uisum domino reddente recepit. Quem secum, quousque uniuersi baptizarentur, ibi detinuit ob hoc, ne tanto miraculo populus excitatus uirum contereret, qui receperat
 51 lumen. Fit postea manifestum ecclesiae uniuersae. Procedit ad altare cum Eugenio, sicut moris est, qui fuerat caecus, 5
 suae salutis oblationem domino redditurus; quam episcopus accipiens altari imposuit. Fit strepitus gaudio metante inreuocabilis populorum. Statim nuntius pergit ad tyrannum; rapitur Felix, inquiritur ab eo quid factum sit qualiterque receperit lumen. Dicit illi ex ordine totum dicuntque Arria-
 10 norum episcopi: 'hoc Eugenius per maleficia fecit'. Et quia oppressi confusione lumen non poterant nubilare, eo quod Felix uniuersae ciuitati manifestus esset et notus, tamen uolebant eum, si fas esset, necare, quomodo Iudaei suscitatum Lazarum cupiebant occidere. 15

52 (II, 18) Adpropinquabat iam futurus dies ille calumniosus
 a. 484 Kalendarum Februariarum ab eodem statutus. Conueniunt non solum uniuersae Africae, uerum etiam insularum multarum episcopi, afflictione et maerore confecti. Fit silentium diebus multis, quousque peritos quosque et doctissimos uiros exinde 20 separaret calumniis adpositis enecandos. Nam unum ex ipso choro doctorum, nomine Laetum, strenuum atque doctissimum uirum, post diuturnos carceris squalores incendio concremavit, aestimans tali exemplo timorem incutiens reliquos elisurum.
 53 Tandem uenitur ad disputationis conflictum, ad locum scilicet 25 quem delegerant aduersarii. Uitantes igitur nostri uociferationis tumultus, ne forte postmodum Arriani dicerent, quod eos

2 caecum φ ob hoc tanto m. p. e. comprimere uirum qui r. l. coeperunt β 3 populos *BV* 7 atari *W* inposuit *CP*
 metante] comitante *Ms* faciente *a* 9 rapitus *V* quit *W*
 10 reperit *W* ille β 12 oppressione confusi β potuerunt β
 14 necere *P*¹ 17 kalendarum *W* 18 insularu *W* 19 afflictione *VC* affecti *a* 20 qui usque *P* 21 necandos β
 22 letum *Mb* 23 diutunos *VC*¹ diutinos *C*² scalores *b*
 24 timore *BV* aestimans quod tali e. t. excuteret reliquiis elesurum (reliquisse lesurum *b*) β 25 silicet *P* 26 nostrae β 27 tumultus] stimulis *a*

nostrorum oppresserit multitudo, deligunt de se nostri, qui pro omnibus responderent, decem. Conlocat sibi Cyrila cum suis satellibus in loco excelso superbissimum thronum adstantibus nostris, dixeruntque nostri episcopi: 'illa est semper grata collatio, ubi superba non dominatur elatio, sed ex consensu communi uenitur, ut cognitoribus discernentibus, partibus agentibus, quod uerum est agnoscatur: nunc qui erit cognitor, qui examinatus, ut libra iustitiae aut bene prolata confirmet aut prae adsumpta refellat?' Et cum talia et alia dicerentur, 54
 10 notarius regis respondit: 'patriarcha Cyrila dixit aliquos'. Superbe et illicite sibi nomen usurpatum nostri detestantes dixerunt: 'legatur nobis quo concedente istud sibi nomen Cyrila adsumpsit'. Et exinde strepitum concitantes calumniari aduersarii coeperunt. Et quia hoc nostri petierant, ut saltem, 15
 si examinare non licebat prudenti multitudini, uel expectare liceret, iubentur uniuersi filii catholicae ecclesiae qui aderant centenis fustibus tundi. Tunc clamare coepit beatus Eugenius: 'uideat deus uim quam patimur, cognoscat afflictionem persecutionum, quam a persecutoribus sustinemus'. Conuersique 55
 20 nostri Cyrillae dixerunt: 'proponere quod disponis'. Cyrila dixit: 'nescio Latine'. Nostri episcopi dixerunt: 'semper te Latine

1 nostr. oppr. mult.] aliquis nostrorum oppresserit β diligunt
 P^1R 2 colocat V cyrilla C^2a cirilla M cirila b 3 sa-
 tellibus BVC (*Commodian. Instr.* II, 12, 14): satellitibus *rell.* colo
 W asstantibus C 4 ille b^1 illo Pb^2R est *om.* W
 grata collatio] tracta collocutio β 5 elatio] potestatis elatio β
 7 nunc] nunc autem β 8 ut] uel VC^1 qui C^2 libram φ β
 prolata φ 9 prae L : prauam $B\varphi a$ praua W probra β
 adsumptam BVC assumptam Msa assumpta $L\beta$ 10 cirila C cy-
 rilla Ma : *om.* P aliquos . . . dixerunt *om.* BVC^1MsL : Ad hec a
 nostris dictum est C^2 dixit legatur nobis. Quo concedente istud sibi
 nomen cyrilla adsumpsit. Qd̄ superbum et illicitum sibi nomen usurpat.
 nostri detestati dixerunt. Et exinde *et rel. sic W* aliquis ab
 11 detestantes a : destantes b destanti PR 12 legat C 13 cy-
 rilla Ma cyrilla nomen β et *om.* φ 14 aduersario PR 15 ex-
 pectare *mss praeter B* 16 adherant catenis P 18 afflictionem
 persecutionum *scripsi*; *cf. Indic. III 'synonymorum coaceruatio'*: afflic-
 tionem persecutionem α afflict. persecutionis W afflictionem β
 20 cyrillae et cyrilla Ma 21 dixerunt episcopi β te *om.* b

esse locutum manifesto nouimus; modo excusare non debes, praesertim quia tu huius rei incendium suscitasti². Et uidens catholicos episcopos ad conflictum magis fuisse paratos, omnino audientiam diuersis cauillationibus declinavit. Quod ante nostri praeuidentes libellum de fide conscripserant satis decenter 5 sufficienterque conscriptum, dicentes: 'si nostram fidem cognoscere desideratis, haec est ueritas quam tenemus'.

LIBER FIDEI CATHOLICAE.

56 (III, 1) Regali imperio fidei catholicae, quam tenemus, praecipimur reddere rationem; ideoque adgredimur pro nostrarum 10 uirium mediocritate, diuino fulti adiutorio, quod credimus uel praedicamus, breuiter intimare. Primum igitur de unitate substantiae patris et filii, quod Graeci omousion dicunt, exponendum nobis esse cognoscimus. Patrem ergo et filium et spiritum sanctum ita in unitate deitatis profiteamur, ut et 15 patrem in sua proprietatis persona subsistere et filium nihilominus in propria extare persona atque spiritum sanctum personae suae proprietatem retinere fideli confessione fateamur, non eundem asserentes patrem quem filium neque filium con- 20 fitentes qui pater sit aut spiritus sanctus, neque ita spiritum sanctum accipimus ut aut pater sit aut filius: sed ingenitum

1 manifeste *WMsβ* excusari *a* 5 conscripserunt *β*
7 tenemus. Explicit liber II (*om. Msβ*). Incipit liber fidei catholicae (fidei catholicae liber *VCs*) *BVCWsαβ*. Liber incipit fidei catholicae *M*

A = lectiones codicis *Laudunensis* 113 s. IX, ab *Halmio* collati.

Incipit libellus episcoporum catholicorum ad hunicum regem uuan-
dalarum datum *A* 9 tenemur *BV* 11 auxilio *A* quae
A 12 leuiter *Pb* 13 homousion *A* semper et a hic omousyon
W 14 cognoscimur *A* 16 proprietate personae *β* nihil
hominus *Wb* 17 excitare *VC¹* 18 proprietate *C²* retineri
BVCs 19 asserentes *mei*: adserentes *Halmius* neque filium]
neque eundem filium *A* 20 qui] quia *PR* sit *om. A* ita
om. β

patrem et de patre genitum filium et de patre procedentem spiritum sanctum unius credimus esse substantiae uel essentiae, quia ingeniti patris et geniti filii et procedentis spiritus sancti una est deitas, tres uero personarum proprietates. Et quia 57
 5 contra hanc catholicam uel apostolicam fidem exorta heresis nouitatem quandam induxerat, adserens filium non de patris substantia genitum, sed ex nullis extantibus id est ex nihilo substituisse, ad hanc impietatis professionem, quae contra fidem emergerat, refellendam et penitus abolendam omouision sermo
 20 Graecus positus est, quod interpretatur unius substantiae uel essentiae, significans filium non ex nullis extantibus nec ex alia substantia, sed de patre natum esse. Qui ergo putat omouision auferendum, ex nihilo uult adserere filium extitisse. Sed si ex nihilo non est, ex patre sine dubio est et recte
 15 omouision, id est unius cum patre substantiae, filius est.

(III, 2) Ex patre autem esse, id est unius cum patre sub- 58
 stantiae, his testimoniis adprobatur, apostolo dicente: qui cum sit splendor gloriae et figura substantiae eius, gerens quoque omnia uerbo uirtutis suae. Et iterum
 20 ipse deus pater incredulorum perfidiam obiurgans, qui praedicantis per prophetas filii uocem in sua substantia manentem audire noluerunt, dixit: non audierunt uocem substantiae. Quam uocem substantiae contemptam terribili contestatione increpans ad eundem prophetam loquitur dicens:
 25 super montes accipe planctum et super semitas

17 Hebr. I, 3.

22 Hierem. 9, 10.

25 l. c.

1 de patre et (ac *W* et de *P*) filio procedentem *Wβ* 2 sanctum spiritum *P* 5 exhorta *BVC'W* 7 substatia *W* genitum] natum *A* 8 hanc ergo *W* 9 abolendam *PR* 11 essentiae *B* 12 ex patre *P* natus *BV¹* 13 auferendum *P* 14 si *om. a* 15 id est *om. b* 17 abprobatur *A* 18 eius *om. A* 19 generans *W* gerensque *a* uerba *VC¹* 21 filii *mss praeter BV¹L* 22 substantiae] substantiae meae *A*; at Graece *ἐπάροξενος* 23 uoce *W* contemptam *bA*: contentam *PR* con tam *BV¹* cum tam *V²CWMsaL* terribili *W* intestatione *αW* 24 propheta *W* 25 accipite *A* plactum *W* semitas deserti *WAs²*: semitę desertę (deserte *V*) *BV¹* semitas desertas *V²CMs¹* semitam desertam *a* semitam deserti *β*

deserti luctum, quia defecerunt, eo quod non sint homines: non audierunt uocem substantiae a uolatilibus caeli usque ad pecora. Et rursum eos, qui a professione unius substantiae declinantes in eadem fidei substantia stare noluerunt, increpat dicens: si stetissent ⁵ in substantia mea, auertissem utique eos a uia sua mala et a pessimis cogitationibus suis. Et iterum non extra substantiam patris filium confitendum, sed in eadem fideliter mentis oculis contuendum apertissime declaratur, dum dicit propheta: quis stetit in substantia domini et ¹⁰ uidit uerbum eius? Patris ergo substantiam filium esse propheticis iam olim designatum est oraculis dicente Salomone: substantiam enim et dulcedinem tuam, quam in filios habes, ostendebas, quam in figura et imagine panis caelestis populo Israhel caelitus apparet profluxisse. Quod ipse ¹⁵ dominus in euangelio exposuit dicens: non Moyses dedit uobis panem de caelo, sed pater meus dat uobis panem de caelo, se utique panem esse designans, cum dicit: ego sum panis uiuus, qui de caelo descendi; de quo etiam propheta Dauid dicit: panem angelorum manducauit homo. ²⁰

60 (III, 3) Namque ut adhuc euidentius patris et filii substantiae unitas et diuinitatis aequalitas ostendatur, ipse in

5 Hierem. 23, 22. 10 Hierem. 23, 18. 13 Sap. 16, 21.
16 Ioh. 6, 32. 18 Ioh. 6, 41. 20 Ps. 77, 25.

2 non *om.* *PR* nec audierunt *b* substantiae meae *A* a] e
W 3 caeli *om.* *P* pecora (*ἕως ζῴων*) *CWαP²bR*: pecore *B*
V¹ et *P¹* ut *uid.* pecus *V²Ms* pecorem *A* quia professio *BV¹*
4 eandem *Ab* 5 substantiam *Ab²* stare *om.* *A* uoluerunt
P 6 mea et aduertissent uerba mea auertissem *A* 8 sub-
stantia *BVC¹* 9 oculo *A* fideliter (fidei *b*) mente cont. *β*
declarat *W* 10 dicitur per prophetam *β* qui *WβA* 11 uidit]
audiuit *A* (*Graec.* *εἶδε*) substantia *BVCM* 12 prophetis *BV¹*
propheta *W* 13 substantia *BV¹* 14 filio *WA* habes in
filios *a* quam] qui *W* 15 israhel *MP* (*per comp.* *ifr script.*
in BVWCsb) 16 diuus *V* dedit nobis *C* 17 dat panem
uobis *φ* 19 per prophetam *b* 20 dauid *om.* *β* 21 substantia
BVCs¹β 22 et *om.* *A* diuinitas *BφWP* aequalis *W* et
aequalitas *Ms²* aequalitasque *a*

euangelio dicit: ego in patre et pater in me, et: ego et pater unum sumus. Quod non ad unitatem tantummodo uoluntatis, sed ad unam refertur eandemque substantiam, quia non dixit 'ego et pater unum uolumus', sed 'unum sumus'.
 5 Ex eo enim quod sunt, non ex eo tantum quod uolunt, paternae unitatis declaratur adsertio. Item Iohannes euangelista dicit: propterea quaerebant eum Iudaei interficere, quia non solum soluebat sabbatum, sed et patrem suum dicebat deum, aequalem se faciens deo. Quod utique
 10 non ad Iudaeos est penitus referendum, quia euangelista ueraciter dixit de filio, quia aequalem se faciebat deo. Item in 61 euangelio scriptum est: quaecumque pater facit, eadem et filius facit similiter. Et: sicut pater suscitatur mortuos et uiuificat, ita et filius quos uult uiuifi-
 15 cat. Item: ut omnes honorificent filium, sicut honorificant patrem; aequalis enim honor non nisi aequalibus exhibetur. Item ibi filius ad patrem dicit: omnia mea tua sunt et tua mea. Item: Philippe, qui me uidit, uidit et patrem, quomodo tu dicis: ostende nobis patrem?
 20 Hoc non dixisset, nisi patri per omnia fuisset aequalis. Item ipse dominus dicit: credite in deum, et in me credite. Et adhuc, ut unitatem aequalitatis demonstraret, ait: nemo 62 nouit filium nisi pater, neque patrem quis nouit nisi filius et cui uoluerit filius reuelare. Et sicut

1 Ioh. 14, 10 et 10, 30.   7 Ioh. 5, 18.   12 Ioh. 5, 19.
 13 Ioh. 5, 21.   15 Ioh. 5, 23.   17 Ioh. 17, 10.   18 Ioh.
 14, 9.   21 Ioh. 14, 1.   22 Mt. 11, 27.

1 ego in patre et pater in me *om. α* et ego] ego *MaL* est. ego enim *A* est. Et: ego *v* 3 uolū/tatis *B*, n *eras*. 4 sed] quod *A* 7 propterea ergo *βA* 8 sabbatum *W* 10 est penitus est *BV¹* penitus est *V²CWa* ueraciter *W* 11 aequale *B* deo se faciebat *β* in] in eodem *A* 13 facit. Similiter et *B φa* 14 uult *W* 15 Item] ita *φ* item in euangelio *A* 17 exhibetur *BVCW* ibi] in euangelio *A* 18 et tua] et omnia tua *P* filippe *P* me uidet uidet *V²Csa* uidet me uidet *MP* me uidet *b* 19 quomodo . . . patrem *om. β* 21 credite in d.] creditis in deum *Ws²aPbA*; sed cf. *Graec. πιστεύετε* 22 adhuc ut *V²CMsL*: adhuc *BV¹* ut adhuc *rell.*

filius cui uult reuelat patrem, ita et pater reuelat filium, sicut ipse Petro ait confitenti eum Christum filium dei uiui: beatus es, inquit, Simon Bar Iona, quia caro et sanguis non reuelauit tibi, sed pater meus, qui in caelis est. Et iterum filius dicit: nemo uenit ad patrem 5 nisi per me, et: nemo uenit ad me, nisi pater, qui misit me, adtraxerit eum; unde claret aequalitatem patris et filii ad se inuicem credentes adducere. Item dicit: si cognouissetis me, et patrem meum utique cognouissetis: et a modo nostis eum et uidistis eum. 10

63 (III, 4) Uerum quia duas in filio profiteamur esse naturas, id est deum uerum et hominem uerum, corpus et animam habentem: quicquid ergo excellenti sublimitatis potentia de eo referunt scripturae, admirandae eius diuinitati tribuendum sentimus; et quicquid infra honorem caelestis potentiae de 15 eodem humiliter enarratur, non uerbo deo, sed homini reputamus adsumpto. Secundum diuinitatem ergo est hoc, quod superius diximus, ubi ait: ego et pater unum sumus, et: qui me uidit, uidit et patrem, et: omnia quaecumque pater facit, eadem et filius facit similiter, 20

64 uel cetera quae superius continentur. Illa uero, quae de eo secundum hominem referuntur, ista sunt: pater maior me

3 Mt. 16, 17.   5 Ioh. 14, 6.   6 Ioh. 6, 44.   9 Ioh. 14, 7.   22 Ioh. 14, 28.

1 pater] patrē *B et V¹ ut uid.*   2 uiui] uiui esse *WA*   3 in-
quid *C*   simon *BWPA*: symon *rell.*   5 est *om. a*   est in
caelis *W*   7 eum] ad eum *BV¹*   aequalitas *WA*   8 filii] *sic*
BV¹   ad se] cum ad se *A*   adducunt *A*   dicitur *PR*
10 nostis] cognoscetis *A* (*Graec. γινώσκετε*)   13 habentem confitentes
A   ergo in *A* *erasum*   excellentis *Wβ*   potentia de eo] po-
tenti deo *W*   14 refertur *W¹*   tribuendam *P*   15 honore
W   16 enarrantur *BV¹* narratur *β*   uerbo dei *V²WMSaβ* uero
deo *V* *ex altera correctione*   homine *BVC¹s¹*   deputamus *A*;
cf. Indic. III s. v. reputare   17 diuinitate *B*   hoc *om. φ*
19 me uidet uidet *V²CMsaPb*   20 facit filius *a.*   facit. Simi-
liter *BVW*   21 uere *BV¹*   22 secundum hominem *om. α*: refer-
runtur sec. hom. *W* de infirmitate eius *r. M* sec. hom. dicuntur *s² in ras.*;
in C m. rec. in marg. addit. secundum humanitatem   ista] ita *PRA*

est, et: non ueni facere uoluntatem meam, sed uoluntatem eius qui misit me, et: pater, si fieri potest, transeat a me calix iste; uel cum de cruce dicit: deus, deus meus, quare me dereliquisti? et iterum ex
 5 persona filii propheta dicit: de uentre matris meae deus meus es tu, uel cum minor angelis indicatur, et quam plura his similia, quae studio breuitatis non inseruimus. Filius 65 ergo dei nullis condicionum necessitatibus obstrictus, sed libera diuinitatis potentia ita quae nostra sunt mirabili pietate ad-
 10 sumpsit, ut a suis quae diuina sunt omnino non destiterit, quia diuinitas nec augmentum admittit nec patitur detrimentum. Unde gratias agimus domino nostro Iesu Christo, qui propter nos et propter nostram salutem de caelo descendit, sua passione nos redemit, sua morte uiuificauit, sua ascensione glori-
 15 ficauit; qui sedens ad dexteram patris uenturus est iudicare uiuos et mortuos, iustis aeternae uitae praemium largiturus, impiis atque incredulis merita supplicia redditurus.

(III, 5) Profitemur itaque patrem de se ipso, hoc est de id 66 quod ipse est, sempiternae atque ineffabiliter filium genuisse: non extrinsecus, non ex nihilo, non ex alia genuisse materia, sed ex deo natum esse. Et qui de deo natus est, non aliud est quam id quod pater est, et idcirco unius substantiae est, quia ueritas natiuitatis diuersitatem non admittit generis. Nam si alterius a patre substantiae est, aut uerus filius non est aut,

1 Ioh. 6, 38.   2 Mt. 26, 39.   4 Mt. 27, 46.   5 Ps. 21, 11.   6 cf. Ps. 8, 6.

2 uoluntatem *post sed om. a*   me misit *Pb*   3 *post W*
 cum *om. a*   4 deus meus es tu quare *a*   5 filij sic *BV¹A¹*
 matris *om. P*   6 iudicatur φ et quam plura] quam pl. et β
 7 breuitatis *BV¹*   9 itaque *PR*   pietatis *b¹*   10 non *om.*
V¹   11 nec] non *P*   auctumentum *BV*   augumentum *C¹*   aumentum
 ammittit *A*   12 domino] eidem domino *A*   13 de caelo *om. β*
 descendit et sua *A*   15 dextram *VMs*   18 de *ante id om.*
W   id] eo *V²CMsa et A ex corr.*   19 est] $\widetilde{ee}$ *W*   20 alia]
 aliqua *A*   genuisse] subiacente β subiacenti *A*   matheria *P*
 23 natiuitatis] diuinitatis *Ms*   24 a patre alterius *b*   substantiae
 est non est uerus filius sicut iohannes ait β *ceteris omissis*

quod nefas est dicere, degener natus est. Est enim uerus filius, 67 sicut Iohannes ait: ut simus in uero filio eius. Non est etiam degener, quia deus uerus de deo natus est uero, sicut idem Iohannes euangelista sequitur dicens: hic est uerus deus et uita aeterna; et ipse dominus in euangelio: ego 5 sum uia, ueritas et uita. Ergo si aliunde substantiam non habet, de patre habet; si de patre habet, unius substantiae cum patre est. Sed si unius substantiae non est, ergo non de patre, sed aliunde est; quoniam unde est, inde substantiam habeat necesse est. Omnia enim ex nihilo, filius uero de patre; 10 de duobus eligat quis quod uelit, aut det ei substantiam de patre, aut fateatur ex nihilo substitisse.

68 (III, 6) Sed propheticum forsitan obicitur testimonium: generationem autem eius quis enarrauit? Cum ergo non dixerim: enarra mihi modum uel qualitatem diuinae 15 generationis et tanti secreti arcanum humanis uerbis enuntia, quoniam unde natus sit requisitui — diuina enim generatio inenarrabilis est, non ignorabilis —: nam usque adeo non est ignorabilis, id est non ignoratur unde sit, ut et pater de se ipso genuisse et filius de patre se natum saepissime protestetur, 20 quod nullus omnino ambigit Christianus, sicut in euangelio demonstratur ipso filio dicente: qui autem non credit, iam iudicatus est, quia non credidit in nomine unigeniti filii dei. Item Iohannes euangelista dicit: et uidimus

2 I Ioh. 5, 20.   4 l. c.   5 Ioh. 14, 6.   14 Esai. 53, 8.
22 Ioh. 3, 18.   24 Ioh. I, 14.

1 non fas φ degeneratus a 3 etiam] aliunde etiam a
uerus] uerus est W 4 iohannis BV^1 exsequitur V^2CMs
6 uia et ueritas b 7 de patre habet *ante* si *om.* β 8 ergo non]
ergo non est A 10 ut habeat W 11 de *ante* duobus *om.* b
quis] quisque βA 14 enarrabit *mss praeter* BVW 16 et in tanti
 $BVCs$ archanum $WMSa\beta$ archano C 17 unde natus sit non
quemadmodum natus sit requisitui A sit natus a 18 nam
usque . . . ignorabilis *om.* β 19 et ut VC^1 et *om.* M de
ipso b 21 omno W Christiano C 23 quia non
credidit ($\pi\epsilon\pi\acute{\iota}\sigma\tau\epsilon\upsilon\kappa\epsilon\nu$) $B\varphi ab A$ quia n. credit *rell.*   unigeniti *om.*
 φ 24 filii] *sic* B

gloriam eius, gloriam tamquam unigeniti a patre. Ergo professionem nostram breui sermone concludimus. Si uere 69 de patre natus est, unius substantiae est et uerus filius est; sed si unius substantiae non est, nec uerus deus est. Aut si 5 uerus deus est et tamen de patris substantia non est, ingenitus ergo et ipse est. Sed quia ingenitus non est, factura ergo est, ut putetur aliunde subsistens, si de patris substantia non est. Sed absit hoc ita credere. Nos enim unius substantiae cum patre filium profitemur, detestantes Sabellianam heresem, 10 quae ita trinitatem confundit, ut eundem dicat esse patrem quem filium eundemque credat esse spiritum sanctum, non seruantes tres in unitate personas.

(III, 7) Sed forsitan obicitur: Cum ingenitus pater sit, 70 genitus filius, non fieri posse unam eandemque esse substantiam 15 geniti atque ingeniti — cum utique, si ut ingenitus pater est, ingenitus esset et filius, tunc magis diuersa posset esse substantia, quia unusquisque a se ipso subsistens communem substantiam cum altero non haberet —: cum uero ingenitus pater de se ipso, id est de id quod ipse est (si, quid illud est, aut 20 dici potest, immo quia, ut est, dici omnino non potest) filium generauit, apparet una esse gignentis genitique substantia, quia deum de deo, lumen de lumine filium esse ueraciter profitemur. Nam lucem esse patrem Iohannes apostolus testis est 71

2 si] sicut *A*   3 substantiæ et uere filius *b*   4 sed si u. s.
 non est *om. A*, qui pro his praebet: et si uerus filius non est
 nec uerus deus non est *V*¹   5 deus *om. b*   est ante et tamen
om. A   substantiæ *b*   unigenitus *M bis*   7 putetur *CβA*²
 putatur *rell.*   9 heresim *V²CWMSaP²bA²*   10 sanctam trini-
 tatem *a*   esse patrem quem filium eundemque credat *om. Pb*
 12 seruans *βA*; cf. *Indic. III* 'constructio ad sensum'   in unitate]
 unitates *b*   13 obici|citur *B*   14 eademque *BV*¹   15 ingeniti
 atque geniti *a*   si ut *ed. princ.*: sicut mei si sicut *s²v*   16 possit
BV¹aL   17 ipo *W*   19 de se ipso genuit filium id est de hoc
 quod *W*   de eo *V²CMsaLA²*   20 ut est *om. W*   omnia *B*
V¹L; cf. *Indic. III s. v.* per omnia *V²Ms*   21 una . . . substantia
BVCW (*Augustin. C. D. XIII, 9*; *Commodian. Instr. I, 14, 1*): unam
 . . . substantiam *rell.*   22 ueratiter *VW*   23 iohannis *BV¹A¹*
 testatus *Wa* testis est apostolus *P*

dicens: quia deus lux est et tenebrae in eo non sunt
 ullae. Item de filio ait: et uita erat lux hominum, et
 lux in tenebris lucet, et tenebrae eam non con-
 prehenderunt. Et infra: erat lumen uerum, quod
 inluminat omnem hominem uenientem in hunc 5
 mundum. Unde apparet patrem et filium unius esse sub-
 stantiae, dum lucis et luminis diuersa non potest esse sub-
 stantia, eius scilicet quae de se gignit et quae de gignente
 existit. Denique ne aliquis inter patrem et filium diuersitatem
 naturalis luminis introducat, ideo apostolus de eodem filio 10
 dicit: qui cum sit splendor gloriae et figura sub-
 stantiae eius. In quo euentius et coaeternus patri et in-
 separabilis a patre et unius cum eo esse substantiae perdocetur,
 dum luci splendor semper est coaeternus, dum splendor a lumine
 numquam est separatus, dum splendor a luce natura substantiae 15
 numquam potest esse diuersus. Qui enim splendor lucis est,
 idem et dei patris uirtus est; sempiternus ergo propter uirtutis
 72 aeternitatem, inseparabilis propter claritudinis unitatem. Et hoc
 est quod nos fideliter profitemur, filium de patris substantia
 natum, sicut ipse pater deus apertissimum perhibet testi- 20
 monium. Qui ut de sua ineffabilis naturae substantia proprium
 filium genuisse monstraret, ad instruendam fragilitatis nostrae
 imperitiam, ut nos ex uisibilibus ad inuisibilia erigeret, terrenae
 natiuitatis uocabulum ad diuinae generationis traxit exemplum
 dicens: ex utero ante luciferum genui te. Quid clarius, 25

1 I Ioh. 1, 5.   2 Ioh. 1, 4—5.   4 Ioh. 1, 9.   11 Hebr.
 1, 3.   25 Ps. 109, 3.

1 quia *om.* β 5 homine *W*   6 filius *W*   8 scilicet *W*
 scilicet qui *P*   de se gignente *A*   9 existi *W*   10 intro-
 ducit *V*¹   12 et uidentius *W*   quoaeternus *WP*   13 a *om.* *BV*¹
 14 lucis *BVC*¹*Ms*¹*b*²*A*¹   15 lucis *a*   natura substantiae *Ws*²*L*:
 nat. substantiam *BV*¹   n. substantia *V*²*CMs*¹   nature substantia *a*   n. a
 (ac *b*) substantia β n. uel substantia *A*   16 esse potest *W*   esse *om.*
BV; in *C* s. l. *addit. m. 1*   18 inseparabilis *C*¹   19 substantiã
P   20 apertissime *W*   21 suae *M*   inefabilis *W*   22 fili-
 um] se filium β *A*   instruhendam *b*   23 imperitię *BV*¹
 erieret *W*   24 natiuitas *W*   exempum *W*

quid luculentius effari diuinitas dignaretur? quibus iudiciis, quibus existentium rerum exemplis proprietatem generationis potuit intimare, quam ut per uteri appellationem proprietatem generationis ostenderet? non quia corporeis compositus est 5 membris aut aliquibus artuum liniamentis distinctus; sed quia nos aliter ueritatem diuinae generationis auditu mentis percipere non possemus, nisi humani uteri prouocaremur uocabulo, ut ambigi ultra non possit, de dei substantia natum esse, quem constat de patris utero extitisse.

10 (III, 8) Credentes ergo deum patrem de sua substantia in-73
passibiliter filium generasse, non dicimus ipsam substantiam aut diuisam esse in filio aut diminutionem pertulisse in patre et per hoc passionis potuisse uitio subiacerere. Absit enim a nobis ut talia uel opinemur uel cogitemus de deo, quia nos 15 perfectum patrem perfectum filium sine sui diminutione, sine aliqua deriuatione, sine omni omnino passionis infirmitate genuisse fideliter profiteamur. Nam qui obicit deo, quia, si de se ipso genuit, diuisionis uitium pertulit, potest dicere quia et laborem sensit quando uniuersa condidit, et ob hoc die 20 septima ab omni suo opere requieuit. Sed nec in generando de se ipso passionem uel diminutionem aliquam sensit nec in condendo uniuersa fatigationem aliquam pertulit. Namque ut 74 et euidentius nobis diuinae generationis impassibilitas insinuaretur, deum ex deo, lumen ex lumine filium profitendum

1 lucentius <i>A</i>	affari β	iudiciis <i>P</i>	2 quibus <i>ante</i>
existentium <i>om. P</i>	4 non qua <i>BV</i> ¹	5 lineamentis <i>a</i>	
distinctus <i>Wb</i>	6 ueritatem <i>W</i>	7 humanis <i>C</i> ¹	9 quem]
quod <i>M</i>	ex patris <i>a</i>	10 impossibiliter β	impassibiliter .
ipsam substantiam <i>om. A</i>	12 diuisa <i>W</i>	13 uitio passionis	
potuisse <i>A</i>	potuiss <i>V</i> ¹	a <i>om. PR</i>	14 opinemur <i>P</i>
15 perfectum <i>C</i> ¹	sui <i>om. a</i>	diminutione <i>a</i>	16 deriuatione <i>WβA</i>
omni <i>om. A</i>	17 quia si de se ipso genuit βA		
qui de ipso genuit <i>BVCsL</i>	si de se ipso genuit <i>W</i>	quod de ipso genuit <i>M</i>	quod de se ipso genuit <i>a: fort. scrib.</i>
19 et <i>ante</i> laborem <i>om. W</i>	ab hoc <i>BVC</i>	20 septimo <i>V</i> ¹	septima <i>b</i>
opere suo <i>aβ</i>	quieuit <i>A</i>	21 de ipso passionem <i>P</i>	
22 condenda β	aliquam <i>om. φ</i>	ut et] ut <i>A</i>	23 uidentius
<i>W</i>	impassibilitas <i>b</i>	24 de deo <i>et de lumine φ</i>	

accepimus. Si ergo in efficientia uisibilis ac mundani luminis tale aliquid non inuenitur, ut lumine ex lumine sumpto et per quamdam generationis natiuitatem exorto ipsam luminis originem, quae ex se lumen aliud dedit, nec minui nec ullum omnino detrimentum ministrati ex se luminis perpeti pateat: 5 quanto rectius et melius de diuini et ineffabilis luminis natura credendum est, quae ex se ipsa lumen generans minui omnino non potuit! Unde aequalis est patri filius, non natus ex tempore sed gignenti coaeternus, sicut splendor ab igne genitus gignenti manifestatur aequaeuus. Haec de patris et filii aequa- 10 litate uel de substantiae unitate, quantum breuitatis ratio siuit, dixisse sufficiat.

- 75 (III, 9) Superest ut de spiritu sancto, quem patri ac filio consubstantiuum credimus, coaequalem et coaeternum, dicamus et testimoniis adprobemus. Licet enim haec ueneranda trinitas 15 personis ac nominibus distincta sit, non tamen ob hoc a se atque a sua aeternitate discrepare credenda est; sed manens ante saecula diuinitas in patre et filio et spiritu sancto uere ac proprie creditur nec diuidi nostris interpretationibus potest nec rursus uersa in unam personam trinitas ipsa confundi. 20
- 76 Haec fides plena, haec nostra credulitas est. Idcirco deos nec aestimari patimur nec uocari, sed unum deum in praedictis personis ac nominibus confitemur. Inenarrabilis enim diuinitas, non ut concludi aut adprehendi uel uocabulis posset, intra nomina personasque se praestitit; sed ut id quod erat esse 25

1 accipimus V^2CMsA efficientiā A 2 non *om.* $C^2\beta$
 ut = ita ut   3 gnerationis W 4 minuit WA illum A
 5 pateat *ego*: potuit *mss*   7 se *om.* b 8 patri filius] pater
 et filius A 9 igni PR 10 manifestetur BV^1WA^1 e(e M)
 quibus BVM aequibus A equus C *ex corr.* coaeuus β fili] *sic*
 BV 11 breuitati A sinit bL fuit M sibi A 13 ut de]
 ut aliquid ex β 14 consubstantiū V^1 15 adprouemus BV^1
 16 hac nominis BV^1 17 atque sua bA 20 rusus b 22 aesti-
 mari WA : estimare $B\phi L$ existimare a existimari β nec uocari
om. β 24 non *om.* Ms^1 ut non a aut] uel M uoca-
 bilis P possit βA inter V^1C in V^2Ms 25 personas quae
 BP persona quae V^1 id *om.* β

nosceretur, intelligentiam sui ex parte, quam capere humanae mentis angustiae praeualebant, credentibus dedit propheta dicente: nisi credideritis, non intellegitis. Una est ergo trinitatis deitas et in huius uocabuli appellatione significatio est unius substantiae, non unius personae. Ad quam rem fidelibus conprobendam in testimonium sui diuinitas ipsa multis et creberrimis contestationibus semper adfuit. Liceat ergo ob breuitatis compendium ex multis pauca proferre, quoniam uerae probatio maiestatis, tametsi habet pluralitatem testimoniorum, pluralitate tamen non indiget, quoniam credenti pauca sufficiunt.

(III, 10) Primum igitur de ueteris testamenti libris, post etiam noui, patrem et filium et spiritum sanctum unius docemus esse substantiae, libro Genesis sic inchoante: in principio fecit deus caelum et terram; terra autem erat inuisibilis et inconposita, et tenebrae erant super abyssum, et spiritus dei superferebatur super aquas. Ille principium, qui Iudaeis quis esset interrogantibus dixit: principium quod et loquor uobis. Superferebatur autem dei spiritus super aquas utpote creator, uirtute potentiae suae continens creaturam, ut ex his uiua omnia producturus ipse rudibus elementis ignis proprii fomenta praestaret, et

3 Esai. 7, 9.

14 Gen. 1, 1—2.

19 Ioh. 8, 25.

1 intelligentiam *A*   3 intellegitis *CLA*   intellegitis *W²β*   in-
telligitis *Ma*   5 at quem *A*   re *W*   6 diuinita *W*
7 creberrimis *P*   liceat *W*   ob *om.* *βA*   8 compendium *W*:
compendio *BV¹b*   compendia *V²*   compendia *CMsL*   compendium *a*: *om.*
P   uerae *L*: uere *BφWaA*   uera *P*   uera *bR*   9 probatio
W   tamsi haberet *A*   pluritatem *BφWbR*   10 pluralitatē
B   pluralitatē *V*   pluralitate *CMsbR*   12 primo *M*   ueteri *BV*
CA   testamenti *VC¹*   postmodum *a*   13 etia *A*   doce-
uimus *BV¹*   14 inchoante *B*   15 erat *om.* *C*   17 dei] do-
mini *P*   superferebatur *BV¹A*   ferebatur *rell.*   18 illud *β*
principium est *A*   qui] quid *BV*   principium quid *del. in V*; *in*
CMsL   *desunt uerba*   principium qui   19 quod] qui *WMs²LP²b*
quia *P¹R*   locor *W*   loquar *C*   20 uirtutem *BVa¹*   sapi-
entiae *W*   21 suae *om.* *A*   omnia uiua *P*   22 ignis *om.*
W   propria *W*   et iam] etiam *BVMβA*

iam tunc mysterio emicante baptismatis uirtutem sanctifica-
 tionis liquoris natura perciperet, primaque ad uitam corpora
 animata produceret. Daudid proinde deo aspirante testatur:
 uerbo domini caeli firmati sunt et spiritu oris eius
 178 omnis uirtus eorum. Uide quam plena sit breuitas et quam 5
 clare in sacramentum unitatis recurrit: patrem in domino,
 uerbi significatione filium ponens, sanctum spiritum ex ore
 altissimi nuncupauit. Et ne uocis editio acciperetur in
 uerbo, caelos per eum adserit esse firmatos; ne autem flatus
 in spiritu reputetur, caelestis in eo uirtutis plenitudinem 10
 demonstrauit. Nam ubi uirtus, ibi necesse est persona sub-
 sistens; ubi omnis, non ablata a patre et filio, sed consum-
 mata significatur in spiritu sancto, non ut solus habeat quod
 in patre et filio est, sed ut totum habeat cum utroque.

79 (III, 11) Et iterum cum de uocatione gentium dominus lo-15
 queretur, intra unum diuinitatis nomen spiritum sanctum
 praedicans ait: euntes docete omnes gentes, bapti-
 zantes eos in nomine patris et filii et spiritus
 sancti. Et iterum caelestia Corinthiis precatus apostolus haec
 subdidit: gratia domini nostri Iesu Christi et caritas 20
 dei et communicatio spiritus sancti cum omnibus
 uobis. Et ut apertius in hac trinitate unitatem substantiae

4 Ps. 32, 6.   7 cf. Eclus. 24, 5.   17 Mt. 28, 19.
 20 II Cor. 13, 13.

1 uirtutum <i>A</i>	uirtute <i>P</i>	2 perciperent <i>W</i>	primate] <i>W</i>
prima quae <i>BVMs¹A</i>	primamque β	corporea et 3 producerent	
<i>W</i> deo <i>om. \alpha</i>	proinde eodem spū aspirante <i>Ms</i>	4 spiritus	
<i>A</i> 6 clare <i>W</i>	sacramento unitas β	domini <i>V²</i>	7 signi-
ficationē <i>BV¹A</i>	sanctum spiritum <i>BVWMs</i> (I, 34, II, 83): spiritum		
sanctum <i>rell.</i>	8 nuncupauit <i>A</i>	9 flatu <i>BV¹\beta</i> statu <i>a</i>	
11 demonstrauit <i>om. b</i>	12 oblata <i>b</i>	consummata <i>BVCWL</i>	
14 sed totum β	15 deuotione <i>W</i>	18 spū <i>WP</i>	19 iterum]
iterum dum <i>A</i>	iterum cum <i>s¹a</i>	chorinthiis <i>BVC¹</i>	chorinthiis <i>WC²\beta</i>
chorinthiis <i>M</i>	corinthiis <i>A</i>	precatus s: praecatus <i>V²C</i>	precatur <i>B</i>
<i>W</i> praecatur <i>V¹a</i>	precator <i>PR</i>	praedicator <i>b</i>	praedicat <i>AL</i>
praedicans <i>Mv</i>	hac <i>W</i>	haec subdidit] dicens <i>a</i>	21 comunicatio
<i>W</i> spiritu <i>P</i>	sancti spiritus <i>CaL</i>	cum] sit cum <i>Ms²</i>	
22 nobis <i>M</i>	hanc trinitatem <i>A</i>		

fateamur, illud etiam nobis est intuendum, quomodo deus, cum de mundi et hominis creatione disponeret, sacramentum trinitatis ostenderet dicens: faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram. Cum dicit nostram, ostendit utique non unius; cum uero imaginem et similitudinem profert, aequalitatem distinctionis personarum insinuat, ut in eodem opere sit trinitatis aperta cognitio, in quo nec pluralitas cassa est nec similitudo dissentiens, dum et consequentia sic loquuntur: et dixit deus et fecit et benedixit deus. Et necesse est ut creationis totius auctor deus unus sit. Quam fidei rationem antiqua denique per Moysen benedictio pandit et conprobat, qua benedicere populum sacramento trinae inuocationis iubetur. Ait enim deus ad Moysen: sic benedices populum meum et ego benedicam illos: benedicat te dominus et custodiat te; inluminet dominus faciem suam super te et misereatur tui; adtollat dominus faciem suam super te et det tibi pacem. Quod hoc ipsud propheta David adfirmat dicens: benedicat nos deus, deus noster, benedicat nos deus et metuant eum omnes fines terrae. Quam trinitatis unitatem supernae angelorum uirtutes hymno uenerantur, et ter numero 'sanctus sanctus sanctus dominus deus sabaoth' indesinenti canentes ore in unius fastigium dominationis gloriam eius exaltant. Quod ut adhuc apertius fidelium

3 Gen. 1, 26.

14 Num. 6, 23—26.

19 Ps. 66, 7—8.

22 Esai. 6, 3.

1 a nobis <i>W</i>	2 sacramentum <i>W</i>	3 ostenderit <i>WβA</i>	osten-
dit <i>Ma</i>	4 nostram <i>om. PR</i>	cum dicit . . . et similitudinem	
<i>om. β</i>	5 non utique non <i>BV¹</i>	6 distinctiones <i>β</i>	7 trini-
tatis <i>om. α</i>	8 quo] qua <i>Ms²</i>	pluraliter <i>BV¹a</i>	passa <i>W</i>
causa <i>β</i>	dissimilitudo <i>α¹A</i>	9 sic consequentia <i>φ</i>	locuntur
<i>CWMsLPR</i>	deus] dominus <i>P bis</i>	fecit] fecit deus <i>ALv</i>	
11 antiquā <i>A</i>	mōsen <i>PR</i>	13 deus] dominus <i>a</i>	14 meum
<i>om. β</i>	16 suam] tuam <i>A</i>	miseriatur <i>b</i>	tibi <i>Pb</i>
18 ipsum <i>mss praeter BA</i>	dauit <i>a</i>	confirmat <i>βA</i> (II, 94)	
19 deus <i>ante et metuant om. BVCs¹</i>	21 ymmo <i>P</i>	ueneratur	
<i>BV¹</i>	22 terno <i>a</i>	23 canentis <i>P</i>	fastigio <i>b</i>
20 et metuant eum omnes fines terrae.	24 eius <i>om. b</i>	exultant <i>BV¹WPR</i>	exaltat <i>A</i>

sensibus inculcetur, caelestium mysteriorum conscium produ-
 cimus Paulum. Ait enim: diuisiones autem donationum
 sunt, idem autem spiritus; et diuisiones ministra-
 tionum sunt, idem autem dominus; et diuisiones
 operationum sunt, idem uero deus, qui operatur 5
 omnia in omnibus. Et certe has diuisionum differentias
 pro qualitate ac merito participantium spiritum sanctum docuit
 operari: cum ipsarum gratiarum differentias partiretur, in
 ultimis intulit dicens: haec autem omnia operatur unus
 atque idem spiritus, diuidens propria unicuique 10
 82 prout uult. Unde nullus ambiguitatis relinquatur locus, quin
 clareat spiritum sanctum et deum esse et suae uoluntatis
 auctorem, qui cuncta operari et secundum propriae uoluntatis
 arbitrium diuinae dispensationis dona largiri apertissime de-
 monstratur; quia ubi uoluntaria gratiarum distributio prae- 15
 dicatur, non potest uideri condicio seruitutis: in creatura enim
 seruitus intellegenda est, in trinitate uero dominatio ac libertas.
 Et ut adhuc luce clarius unius diuinitatis esse cum patre et
 filio spiritum sanctum doceamus, Iohannis euangelistae testi-
 monio conprobatur. Ait namque: tres sunt qui testi- 20
 monium perhibent in caelo, pater, uerbum et spi-
 ritus sanctus, et hi tres unum sunt. Numquid ait:
 'tres in differentiae qualitate seiuncti aut quibuslibet diuersi-
 tatum gradibus longo separationis interuallo diuisi?' sed tres,
 inquit, unum sunt.

25

2 I Cor. 12, 4—6.

9 I Cor. 12, 11.

20 I Ioh. 5, 7.

1 producamus <i>b</i>	2 autem <i>om. Ms</i>	dominationum <i>W</i>
sunt donationum φ	3 et] e <i>W</i>	ministrationum <i>BφWα</i>
mysteriorum <i>A</i>	mysteriorum β	6 diuisionum <i>a</i>
<i>om. a</i>	11 nullus <i>BV¹C¹</i>	nullius <i>C²β</i>
clareat et <i>A</i>	14 diuinae <i>b</i>	17 intenligenda <i>P</i>
intelligenda est ac <i>W</i>	ac] an <i>BV¹</i>	18 cu <i>W</i>
tum <i>bA</i>	iohannes <i>BV¹</i>	testimonium <i>PR</i>
<i>Ms</i>	21 perhibent] dant <i>W</i>	uerbum] et filius β
<i>om. A</i>	hii <i>BVCab</i>	i <i>W</i> ii <i>P</i>
differentiae qualitate <i>uel</i>	indifferenti aequalitate <i>BWMLβA</i>	indiferenti
(as <i>syll. in V eras.</i>) aequalitate <i>VCs</i>	24 longe <i>b</i>	separationis
<i>Ma</i>	25 inquit <i>Cs¹</i>	

(III, 12) Ut autem adhuc magis magisque sanctus spiritus 83
 cum patre et filio una diuinitas in creandis rebus omnibus
 demonstratur, habes creatorem spiritum sanctum in libro Iob:
 spiritus, inquit, diuinus est qui fecit me, et spiri-
 5 tus omnipotentis qui docet me. Et Dauid dicit: emitte
 spiritum tuum et creabuntur, et renouabis faciem
 terrae. Si renouatio et recreatio per spiritum erit, sine dubio
 et principium creationis sine spiritu non fuit. Post creationem
 igitur ostendamus, quia uiuificat etiam spiritus sanctus, sicut
 10 pater et filius. Equidem de persona patris refert apostolus:
 testor in conspectu dei, qui uiuificat omnia. Vitam
 uero dat Christus: oues, inquit, meae uocem meam au-
 diunt, et ego uitam aeternam do illis. Uiuificamur
 uero ab spiritu sancto ipso dicente domino: spiritus est
 15 qui uiuificat. Ecce una uiuificatio patris et filii et spiritus
 sancti aperte monstrata est.

(III, 13) Praescientiam rerum omnium in domino esse et 84
 occultorum cognitionem, licet nemo Christianus ignoret, tamen
 ex Danihelis libro monstrandum est: deus, inquit, qui
 20 occultorum cognitor es, qui praescius es omnium
 antequam nascantur. Haec eadem praescientia in Christo
 est, sicut refert euangelista: ab initio autem sciebat
 Iesus quis esset eum traditurus uel qui essent non
 credentes in eum. Quod sit autem occultorum cognitor,

4 Iob 33, 4.   5 Ps. 103, 30.   11 I Tim. 6, 13.   12 Ioh.
 10, 27—28.   14 Ioh. 6, 64.   19 Dan. 13, 42.   22 Ioh. 6, 65.

1 sanctus <i>B</i> ¹ φ: sancti <i>rell.</i>	3 demonstratur <i>C</i> ¹	Iob] iob
primo α	4 inquit <i>Cs</i> ¹	5 omnipotens <i>W</i>
<i>W</i>	7 renouatio et recreatio <i>Ba</i> : ren. et creatio φ <i>WL</i>	6 renouabis
renouatio β <i>A</i>	dubium <i>BV</i> ¹	8 printipium <i>W</i>
<i>W</i>	10 Equidem] et quidem <i>WMLβ</i>	9 uiuicat
eis <i>b</i>	14 uero] ergo <i>M</i>	12 inquit <i>C</i>
domino dicente <i>A</i>	15 uificat <i>W</i>	13 illis]
(prae- <i>A</i>)scientia <i>BA</i>	16 demonstrata <i>b</i>	17 pre-
mino] deo <i>A</i>	18 oculorum <i>b</i>	19 danielis
<i>MsaP</i> ¹	21 haec autem eadem φ	23 non <i>om.</i>
<i>Pb</i> ¹ <i>R</i>	24 autem <i>om. P</i>	occultor <i>P</i>

ex hoc manifestum est, cum obscura consilia Iudaeorum traducens dicebat: quid cogitatis nequam in cordibus
 85 uestris? Similiter praescire omnia spiritum sanctum ipse manifestauit dicens ad apostolos: cum uenerit spiritus ueritatis, docebit uos omnia et uentura adnuntiabit uobis. Qui uentura nuntiari perhibetur, praescire omnia non dubitatur, quia ipse scrutatur altitudines dei et nouit omnia quae in deo sunt, sicut memorat Paulus dicens: spiritus enim omnia scrutatur, etiam altitudines dei. Item in eodem loco: sicut nemo scit hominum quae
 10 sunt hominis, nisi spiritus qui in ipso est. ita nemo scit quae sunt dei, nisi spiritus dei.

86 (III, 14) Ad intellegendam uero potentiam spiritus sancti pauca de terribilibus proferamus. Uendiderat possessionem, ut scriptum est in actis apostolorum, suppressa parte pecuniae
 15 dolosus discipulus. reliquum pro toto ante pedes posuit apostolorum: offendit spiritum sanctum, quem putabat latere. Sed quid ad eum dixit continuo beatus Petrus? Annania, quare satanas repleuit cor tuum, ut mentires spiritui sancto? Et infra: non es mentitus hominibus,
 20 sed deo. Atque ita percussus uirtute eius, cui mentiri uoluerat, expirauit. Quid hic uult beatus Petrus intellegi spiritum

2 Mt. 9, 4. 4 Ioh. 16, 13. 8 I Cor. 2, 10. 10 l. c. 11.
 18 Act. 5, 3. 20 l. c. 4.

1 traducens] in *C m. 2 uel 3 s. l. adiect.* id est diffamans uel confundens 2 quod *V¹* 3 Similiter] similiter spiritus β praescire omnia . . . perhibetur *om. β* 4 apostolos] populos *V* (*per comp. plof*) 5 docenit et adnuntiauit *BV¹* 6 uobis] uos *V¹* 7 scrutator *V¹sa* scrutator est *M* altitudinis *BVC¹Msa* 13 intellegendum *A* 14 passionē *V¹* 15 actis *BVCW* (*cf. infr. 92*): actibus *rell.* suppressa *P* 16 reliquam *A* pro totum *BV¹A* proiecit *a* posuit *om. BV¹a* posuit ante pedes ap. *W* apostolorum posuit *V²CMs* ponens ap. *L* 17 se latere β *A* 18 anania *C²MsaLPR* 19 sathanas *a* mentires *BV¹Ms¹PR* (*Roensch p. 298*): mentitus esses *A* mentireris *rell.* in spiritui *BV¹* 22 expirauit φ quod hic uelit *M* intellegi *om. VC*: intellegi *abRA*

sanctum, utique clarum est, cum dicit: non es mentitus
 hominibus, sed deo. Manifestum est ergo, quoniam qui
 mentitur spiritui sancto, deo mentitur, et qui credit in spi-
 ritum sanctum, credit in deum. Tale aliquid, immo fortius 87
 5 quiddam dominus in euangelio ostendit: omne peccatum
 et blasphemia remittitur hominibus; qui autem
 blasphemat in spiritum sanctum, non remittetur ei
 neque in hoc saeculo neque in futuro. Ecce terribili
 sententia inremissibile dicit esse peccatum ei, qui in spiritum
 10 sanctum blasphemauerit. Compara huic sententiae illud, quod
 scriptum est in libro Regnorum: si peccando peccauerit
 uir in uirum, orabunt pro eo; si autem in deum
 peccauerit, quis orabit pro eo? Si ergo blasphemare in
 spiritum sanctum et peccare in deum simile id est inexpiable
 15 crimen est, iam quantus sit spiritus sanctus unusquisque
 cognoscit.

(III, 15) Deus quod ubique sit praesens et impleat omnia, 88
 ore discimus Esaiae: ego, inquit, deus adproximans et
 non de longinquo. si absconditus fuerit homo in
 20 absconditis, ergo ego non uidebo eum? nonne cae-
 lum et terram ego impleo? Quid autem de sua ubique
 praesentia saluator in euangelio? ubicumque, ait, fuerint

5 Mt. 12, 31—32. 11 I Reg. 2, 25. 18 Hierem. 23, 23—24.
 22 Mt. 18, 20.

1 sanctum? Utiq[ue] *uulgo* cum] quod β 3 mentitus *V bis*
 4 dñm *W* in deum (deō *R*) credit β imo *a* 5 quiddam *P*
 ostendit] ostendit dicens βA 6 blasphemia *Ms¹* blasfemia *P*
 remittitur αW remittuntur *P* remittetur *rell.* omnibus *W* 7 blas-
 phemat *Ms¹* ei *om.* β 8 futuro *V* terribilis βA 10 blas-
 phemauerit *M* blasphemauerat *V¹* compara *V¹* comparat *W*
 11 regum *Pb¹R* peccande *W* 12 orabunt] orabit sacerdos *a*
 si autem . . . pro eo *om.* *A* 13 orauit *BV¹* ergo] autem ϕ
 blasphemare *V¹M* 15 quātus *P* 17 quod ubique deus sit pr.
W et *om.* *BφWL* impleatque *W* implet *Pb¹R* 18 esayae
Ms ysaie *a* inquit *BC* 19 longinco *P* 20 ergo *om.* *a*
 21 implebo *BVCsL* de sua] deus sit *L* ubique] ubiquitate
C² 22 praesentia *om.* *BVCs¹L* praesentia ubique *a* euangelio]
 eu. ait *MA* eu. dicit β ait] inquit *M: om.* *A* fuerint ait *L*

duo uel tres collecti in nomine meo, ibi et ego sum in medio eorum. De spiritu adaeque sancto, quod adsit ubique, dicit propheta ex persona dei: ego in uobis et spiritus meus stat in medio uestrum. Et Salomon ait: spiritus domini repleuit orbem terrarum, et hoc, quod continet omnia, scientiam habet uocis. Item Daud dicit: quo ibo ab spiritu tuo et a facie tua quo fugiam? si ascendero in caelum, tu illic es; si descendero in infernum, ades; si sumpsero pennas meas directim et habitauero in extremo maris, etenim illuc manus tua deducet me et continebit me dextera tua.

89 (III, 16) Habitat deus in sanctis suis secundum promissionem qua dixerat: habitabo in illis. Quod uero dominus Iesus dicit in euangelio: manete in me et ego in uobis, probat hoc Paulus dicens: an nescitis quia Iesus Christus est in uobis? Hoc autem totum in spiritus habitatione adimpletur, sicut memorat Iohannes: ex hoc, inquit, scimus quia in nobis est, quia de spiritu suo dedit nobis. Similiter et Paulus: nescitis quia templum dei estis et spiritus dei habitat in uobis? Et iterum dicit: glorificate et portate deum in corpore uestro. Quem deum? utique spiritum sanctum, cuius templum esse uidemur.

90 (III, 17) Nam quod arguat pater, arguat filius, arguat spi-

3 Ezech. 36, 27.   4 Sap. I, 7.   7 Ps. 138, 7—10.   13 II
Cor. 6, 16.   14 Ioh. 15, 4.   15 II Cor. 13, 5.   17 I Ioh.
4, 13.   19 I Cor. 3, 16.   21 l. c. 6, 20.

2 nedio *V* in medio eorum sum *a*   aequae (-ae) *Msab*   ad-
sit] sit *A*   3 propheta dicit *β*   5 replebit *RA* rebit *P*   hoc]
ob *b*   6 scientia *B* scientiam *V*   uoces *B* et *V*¹ ut uid. uotis
W   7 ibo ab] ibo a *CMsaLb*   ibo ad *PR*   8 es et si *PbA*
discendero *B*   9 ad infernum *MLb*   si sumpsero] si recipiam
A   pennas *V* pinnae *A*   directim *ego*: directum *BVCs* in di-
rectum *WβA* diluculo (*κατ' ὄφθρουν*) *Ma*   10 extremis *a*   11 con-
tineuit *B* contenebit *P*   12 deus *om. a*   13 quam *WA*
habitatio *V*¹   14 euangelio *b*   15 christus iesus *a*   16 ad-
impletus *V*¹   17 ex hoc] et hoc *a*   inquit *BC*   18 suo]
sancto *b*   21 quem uocat deum *W*   23 Nam] nam et *βA*
spiritus] sp̄s Sp̄s sic *BVs*¹

ritus sanctus, ita probandum est: In psalmo quadragesimo nono legitur: peccatori autem dicit deus; et infra: arguam te et statuam contra faciem tuam. David similiter orans dicit ad Christum: domine, ne in ira tua
 5 arguas me: quia ipse uenturus est arguere omnem carnem. Quid uero de spiritu sancto saluator in euangelio? cum uenerit, inquit, paracletus, ille arguet mundum de peccato, de iustitia et de iudicio. Hoc prouidens David clamabat ad dominum: quo ibo ab spiritu tuo et a facie
 10 tua quo fugiam?

(III, 18) Nam et quod bonus pater, bonus filius, bonus 91 spiritus sanctus, sic probatur. Dicit propheta: bonus es tu, domine, et in bonitate tua doce me iustificationes tuas. De se autem ipse unigenitus: ego sum pastor bonus.
 15 De spiritu aequo sancto David in psalmo dicit: spiritus tuus bonus deducet me in terram rectam.

(III, 19) Quis autem illam dignitatem spiritus sancti possit 92 tacere? Antiqui enim prophetae clamabant: haec dicit dominus. Hanc uocem Christus adueniens in suam personam
 20 reuocauit dicens: ego autem dico uobis. Noui autem prophetae quid clamabant? sicut Agabus propheta in actis apostolorum: haec dicit spiritus sanctus, et Paulus ad Timotheum: spiritus, inquit, manifeste dicit: quae uox

2 Ps. 49, 16.   3 l. c. 21.   4 Ps. 6, 2.   6 Ioh. 16, 8.
 9 Ps. 138, 7.   12 Ps. 118, 68.   14 Ioh. 10, 11.   15 Ps. 142,
 10.   20 Mt. 5, 22.   22 Act. 21, 11.   23 I Tim. 4, 1.

1 spalmo *C*   2 dixit *Mab*   3 statuam te *PR*   contra] ante *A*   diuid *P*   4 in *om. a*   6 sancto spiritu *P* euangelio] euangelio dicit β 7 inquit *BC*   paraclytus *BCM* βA paraclytus *VWsa*   8 de iustitia] et de iusticia φ de ante iudicio *om. b*   David *om. C*   9 clamat *Pb*¹   ab] a *MsaL* β
 10 tua *om. BVC*   11 bonus pater *BVCWsPb*   bonus sit p. *Mav*   bonus et spiritus φ 12 probator *A*   13 domine *om. Ms*   in *om. a*   14 ipse *om. P*   unicus (unicus *b*) ait ego β 15 sancto aequo β splamo *C*   dicit] d. ad deum *A*   d. ad dominum *a*
 16 terram] uiam *A*   17 illam *om. P*   20 reuocans *b*   pro- phetię *BV*¹   21 qui *A*   clamant *Pb*¹*R*   sicut] sic ait *a*   agab *W*   actis *BVCW*   actibus *rell.*   23 inquit *BC*

omnino demonstrat indifferentiam trinitatis. Dicit se Paulus a deo patre et Christo uocatum fuisse et missum: Paulus, inquit, apostolus non ab hominibus neque per hominem, sed per Iesum Christum et deum patrem. In actis autem apostolorum, quod ab spiritu sancto sit segregatus et missus; sic enim scriptum est: haec dicit spiritus sanctus: segregate mihi Barnaban et Saulum in opus quo uocaui eos. Et paulo post: ipsi, inquit, missi ab spiritu sancto descenderunt Seleuciam. Item in eodem libro: adtendite uobis et uniuerso gregi, in quo uos spiritus sanctus constituit episcopos.

- 93 (III, 20) Ne quis autem spiritum sanctum, quia paracletus dictus est, contemptibile aliquid aestimet. Paracletus enim aduocatus est uel potius consolator secundum Latinam linguam; quae appellatio etiam filio dei communis est, sicut dicit Iohannes: haec, inquit, scribo uobis, ne peccetis; sed si quis peccauerit, paraclatum habemus apud patrem Iesum Christum. Nam et ipse dominus cum dicit ad apostolos: alterum paraclatum mittet uobis pater, sine dubio, cum dicit alterum paraclatum, se quoque paraclatum manifestat. Sed neque a patre hoc nomen paraclati

2 Gal. 1, 1.   6 Act. 13, 2.   8 1. c. 4.   10 Act. 20, 28.
16 I Ioh. 2, 1.   19 Ioh. 14, 16.

1 Dicit se Paulus] et paulus quidem dicit se A   2 ex christo
P fuisset W   3 inquit BVCs¹   4 Iesum om. β   et]
ad A: om. a   deum] dominum BaL   5 actis BVCWMs¹
actibus rell.   autem om. P   apostolorum legitur quod A
a MaL   6 enim om. a   7 segregata barnabam a
paulum A   8 quoque B quod Aa   inquit BC   9 seleuciam
WMβA   10 libro] loco Pb   11 sanctus om. P   in §§. 93—98
a mutilus est   12 paraclitus BCP paraclitus VWMsab² paracliticus
b¹   13 contemptibile b   aliquid bA   paraclitus BVCsPb
paraclitus WMa   14 positus BVC¹WMsAL   15 dicit BV (idem
exuet pro exuit III, 46) docet WβA   16 inquit BC   ne] ut non
A   sed si BVCWs: sed et si rell.   17 paraclatum B¹ et sic
ter deinceps: paraclitum uel paraclitum rell.   adpud b   21 a
patre] pater a   paracliti BVCWb   paracliti MsAP

alienum est; beneficentiae enim nomen est, non naturae. De-94
 nique ad Corinthios Paulus ita scribit: benedictus deus
 et pater domini nostri Iesu Christi, pater miseri-
 cordiarum et deus omnis consolationis, qui nos
 5 consolatur. Et cum consolator dicitur pater, consolator di-
 citur filius, consolator etiam spiritus sanctus, una tamen nobis
 consolatio a trinitate praestatur, sicut et una remissio pecca-
 torum, apostolo adfirmante: abluti, inquit, estis et iusti-
 ficati, et sanctificati estis in nomine domini nostri
 10 Iesu Christi et spiritu dei nostri. Possemus plura adhuc
 de diuinis scripturis proferre testimonia, quae iuxta baptismi
 sacramentum trinitatem unius gloriae, operationis ac potentiae
 manifestant; sed quia ex his plenus est sapientibus intellectus,
 multa praeteriuimus studio breuitatis.

15 (III, 21) Faciamus ergo recapitulationem dictorum nostrorum. 95

Si de patre procedit spiritus sanctus, si liberat, si dominus
 est et sanctificat, si creat cum patre et filio et si uiuificat, si
 praescientiam habet cum patre et filio, si ubique est et implet
 omnia, si habitat in electis, si arguit mundum, si iudicat, si
 20 bonus et rectus est, si de eo clamatur 'haec dicit spiritus
 sanctus', si prophetas constituit, si apostolos mittit, si epi-
 scopos praeficit, si consolator est, si cuncta dispensat prout
 uult, si abluit et iustificat, si temptatores suos interficit, si
 is, qui eum blasphemauerit, non habet remissionem neque in
 25 hoc saeculo neque in futuro, quod utique deo proprium est:
 haec cum ita sint, quor de eo dubitatur quod deus sit, cum
 operum magnitudine, quod est, ipse manifestet: non utique

2 II Cor. 1, 3—4.

8 I Cor. 6, 11.

1 est] habet *a*   beneficentiae *BVC^r WMsPb*   2 chorinthios
BVCM corintios *P*   3 et *om. a*   4 omnis] totius *MsL*
 consolatur nos *b*   8 inquit *BC*   9 et sanctificati *om. W*
 10 Iesu Christi *om. P*   spiritu] in spiritu *s²A*   adhuc] ad hoc
M   11 iuxta] secundum *A*   13 sed qui *A*   17 est *om. VCMs¹*
 et si] si *WaA*   uiuicat *W*   18 praesentiam *sβ*   22 prae-
 fecit *αA*   24 is] his *BV¹WPA*   plasphemauerit *M*   26 quor]
sic BVC   cum] eum *BV¹W* cum eum *aβ*   27 magnitudinē *B*
Vs¹A¹ magnitudo *β*

alienum esse a patris et filii maiestate, qui non est ab opere
 96 uirtutum alienus. Frustra illi nomen diuinitatis negatur, cuius
 potestas non potest abnegari; frustra prohibeor eum cum patre
 et filio uenerari, quem exigo cum patre et filio confiteri. Si
 ille mihi cum patre et filio confert remissionem peccatorum, con- 5
 fert sanctificationem et uitam perpetuam, ingratus sum nimis
 et impius, si ei cum patre et filio non refero gloriam. Aut
 si non est cum patre et filio colendus, ergo nec confitendus
 in baptismo est: si autem omnimodo confitendus secundum
 dictum domini et traditionem apostolorum, ne semiplena sit 10
 fides, quis me poterit ab eius cultu prohibere? in quem enim
 credere iubeor, ei etiam debite supplicabo. Adorabo ergo
 patrem, adorabo et filium, adorabo et spiritum sanctum una
 97 eademque ueneratione. Quod si quis durum hoc putat, audiat
 quomodo Dauid ad culturam dei fideles hortatur: *adorate*, 15
 inquit, *scabellum pedum eius*. Si religionis est adorare
 scabellum pedum eius, quanto magis religiosum, si eius spi-
 ritus adoretur! ille utique spiritus, quem beatus Petrus in
 tanta sublimitate praedicauit dicens: spiritu sancto misso
 de caelis, in quem concupiscunt angeli prospicere. 20
 Si angeli eum cupiunt aspicere, quanto magis nos homines
 mortales despiciere non debemus, ne forte et nobis dicatur,

15 Ps. 98, 5.

19 I Pet. 1, 12.

1 alienus est β filio *BV*¹ ab *om.* *W* operum uirtute
 βA 2 diuinitatis *bis scriptum in BV* 3 prohibere *BV*¹ per-
 hibeor *W* prohibeo *Ms* prohibeo *re/um A* 4 si ille *om.* *A*
 7 impiissimum (-us *b*) β ei non cum p. e. f. *A* referam *Pb*¹
RA 8 colendus et filio βA nec] non *P* 9 si *om.* *a*
 in omni modo *a* est confitendus *W* confitendus est βs^2 11 uultu
*BVs*¹*aLb*² 12 ei *om.* *A* etiam ei β deuote *BV* deuote
*Cab*² deuote *M* 13 adorabo *ante* et filium *om.* β et *ante* filium
om. φ 15 dicit *R* ortatur *WP* 16 inquit *BC* Si
 religionis... pedum eius *om.* *Pb*¹*R* 17 religiosum *om.* *M* eius
 spiritus] e. populus *BVs*¹: spiritus *om.* *Pb*¹*R* 18 quam β
 19 spiritui φ 21 prospicere *A* quanto... despiciere *om.* *PR*:
 quanto... debemus *b in marg. m. 2* 22 non debemus] non dene-
 gemus eum *PRb, sed in b punctis deleta*

sicut dictum est ad Iudaeos: uos semper spiritui sancto restitistis, sicut et patres uestri.

(III, 22) Quodsi haec tanta et talia non inclinant animum 98 ad uenerandum spiritum sanctum, accipe huc aliquid fortius. 5 Sic enim Paulus instruit prophetas ecclesiae, in quibus utique et per quos spiritus sanctus loquebatur: si, inquit, omnes prophetauerint, intret autem aliquis infidelis aut idiota, conuincitur ab omnibus, examinatur ab omnibus, occulta quoque cordis eius manifesta 10 sunt; et tunc cadens in faciem adorabit deum, pronuntians quia uere deus in uobis est. Et utique in eis spiritus sanctus est, qui prophetant. Si ergo infideles cadunt in faciem et adorant spiritum sanctum perterriti et confitentur inuiti, quanto magis fidelibus expedit, ut uoluntarie et ex 15 adfectu adorent spiritum sanctum! Adoratur autem spiritus sanctus non quasi separatim more gentilium, sicut nec filius separatim adoratur, quia in dextera patris est: sed cum adoramus patrem, credimus nos et filium et spiritum sanctum adorare, quia et cum filium inuocamus, patrem nos credimus 20 inuocare, et cum patrem rogamus, a filio nos exaudiri confidimus, sicut ipse dominus dixit: quidquid petieritis patrem in nomine meo, ego faciam, ut honorificetur pater in filio; et si spiritus sanctus adoratur, ille utique

1 Act. 7, 51.

6 I Cor. 14, 24—25.

21 Ioh. 14, 13.

2 restistis *VC¹s¹* 4 huc *BV* (*cf.* adde huc): huic *C* adhuc *W*
MsPb; *om. a* fotius *W* 6 per] pro *V²* quo *BV¹* si]
Nisi *BVs¹* inquit *BC* 7 aliquis *om. φ* 8 examinatur ab
omnibus *om. Pb¹R* 10 sunt] fiunt *βA* in facie *A* in faciem
suam *Ms* adorauit *BV¹* adorat *Ms* deum] dominum *A*
11 quia] quod *β* uerus *W* 12 sanctus spiritus *β* pro-
phetat *BVWPRAs¹* in faciem cadunt infideles *φ* 16 sanctus
om. A 18 credimus nos] credimus *A*: credimus inuocare *sp̄m sc̄m*
et cum patrem rogamus *Pb¹(R?)*, *mediis omissis*; in *b m. 2* inuocare
~~deletum~~, uerba nos et filium et et adorare s. l., *reliqua uero in marg.*
inf. addita sunt et post nos *om. W* spiritus *B* sanctum *om.*
M 19 filium cum *φ* 20 patre rogamus *BA* 21 quidquid
BVC quicquid *rell.* 23 ille utique adoratur *om. A*

- 99 adoratur cuius est spiritus. Illud autem nullus ignorat, quia diuinae maiestati nec addi quicquam nec minui humanis supplicationibus potest, sed unusquisque secundum propositum uoluntatis suae aut gloriam sibi acquirit fideliter uenerando, aut confusionem perpetuam pertinaciter resistendo: certum est 5 enim, quia contentio et superbia damnat, honorificentia uero fructum deuotionis expectat. Quare autem fideles non honorificent integre trinitatem, ad quam se pertinere confidunt, cuius nomine se renatos, cuius seruos se nominari gloriantur? Nam sicut ad nomen dei patris homines dei appellantur, ut Elias 10 homo dei dictus est, ut Moyses homo dei appellatus est, sic a Christo Christiani nuncupamur, sic etiam ab spiritu spiritales appellamur. Si igitur uocetur quis homo dei et non sit Christianus, nihil est; qui si Christianus uocetur et non fuerit spiritalis, nec sibi satis de salute confidat. 15
- 100 (III, 23) Sit ergo nobis secundum salutaris baptismi confessionem fides integra trinitatis, sit una deuotio pietatis, nec more gentilium potestatum diuersitates opinemur, aut creaturam quantum ad deitatem in trinitate suspicemur. Sed nec Iudaeorum scandalo moueamur, qui filium dei negant, qui 20 spiritum non adorant, sed potius perfectam trinitatem adorantes et magnificantes, sicut in mysteriis ore nostro dicimus, ita conscientia teneamus: sanctus sanctus sanctus dominus deus sabaoth. Ter dicentes sanctus unam omni-

1 nullus ignorat . . . III, 8 patrimonia ecclesiis *desunt in a, uno folio deperdito* ignoret *A* 4 gloria *W* acquirit *MsL*
 fedeliter *M* 5 confessionem *M¹PR* 6 contentio et superbia] superbia et contemptio β 7 honorificant *W* 8 integre trinitatem] integritatem *M* at *A* 10 omnes *W* appellantur *W* elias *BP* helyas *M* helias *rell.* 11 apellatus *Ws* 12 nuncupantur et appellantur *Ms* sic etiam . . . appellamur *om. Pb¹R* ab] a *ML* 13 non *om. W* 15 nec] ne *A* sibi] sic *Ms²* de salute *bis P* 17 pietates *V¹* 18 aut creaturam *om. A* 19 in trinitatem *M* suscepimur *Pb¹* sed *om. Ms* 20 scandolo *BV¹ (Schuch. I, 171)* mouemur *A¹* 21 spiritum *BVCWMs* spiritum sanctum *rell.* 23 consientia *V¹* cū silientia *sic C partim ex corr.* conscientię tenemus *A* 24 sabahot *BL* dicente *W* unam *om. M*

potentiam confitemur, quia una est religio, una glorificatio trinitatis, ut audiamus apostolos, sicut audierunt Corinthii: gratia domini nostri Iesu Christi et dilectio dei et communicatio spiritus sancti cum omnibus uobis.

5 Haec est fides nostra, euangelicis et apostolicis traditionibus 101 et omnium, quae in hoc mundo sunt, catholicarum ecclesiarum societate fundata, in qua nos per gratiam dei omnipotentis permanere usque ad finem uitae huius confidimus et speramus.

Directa duodecimo Kal. Maiarum per Ianuarium Zattarensem a. 484
10 Uillaticum a Casis Medianis episcopus Numidiae, Bonifatium Foratianensem et Bonifatium Gatianensem episcopos Bizacenos.

3 II Cor. 13, 13.

2 apostolos *BVCW*s β apostolum *M* ab apostolo *LA* chorintii *B*
chorinti *P* corinthi *RA* 5 traditionibus atque auctoritate firmata et
A 6 hoc *om. Pb*¹*R* 7 gratia *BV*¹ dei *om. C* 8 spe-
ramus amen *A* 9 Martiarum *Papencordt, Gesch. d. vand. Herrsch.*
p. 115 not. 3: at cf. praef. p. VI zattarenensē *W* zatarensē *M* zatte-
rensem β 10 episcopis *mss, item infra* numediae *BVP*¹*s*¹
bonifatio (-cio) *mss bis* 11 foratianensē *BVC* foratianense *WMs**b*
foracianense *P* Gatianensem *scripsi; cf. Ruin. ad Notit. prou. Byz.*
22: gacianense *B* gatianensē *VC* gatianense *Ws* gazanense *b*¹*R* gazane-
nense *b*²*P* gratianense *M* uizacensis *M* uizacensis *rell.* explicit
libellus directus sub die xvii kalendarum maiarum per ianuarianum
zattarensem uillaticum de casis medianis et bonifatium foratianensem et
bonifatium gratianensem prouintiae bizacenaē *A* Explicit liber II
(secundus *Pb*). Incipit liber (*om. P*) tertius (tercius *VC*, III *WMs*)
BVCWMsPb.

LIBER TERTIUS.

- 1 (IV, 1) Qui cum noster libellus legeretur oblatum, ueritatis
 lumen nequaquam sufferre caecis oculis potuerunt, insanientes
 uocibus inferendis grauiterque ferentes, quare nos nomine nostro
 catholicos dixerimus. Statimque mentientes suggerunt regi de
 nobis, eo quod strepitum fecerimus audientiam fugientes; qui 5
 eadem hora accensus et credens mendacio festinauit facere
 2 quod uolebat. Et iam conscriptum decretum habens et occulte
 cum eodem decreto per diuersas prouincias suos homines di-
 rigens, episcopis Carthagine positus una die uniuersae Africae
 ecclesias clausit, uniuersamque substantiam episcoporum et 10
 ecclesiarum suis episcopis munere condonauit. Nesciens
 quoque quid loqueretur neque de quibus adfirmabat,
 legem, quam dudum Christiani imperatores nostri contra eos
 et contra alios hereticos pro honorificentia ecclesiae catholicae
 dederant, aduersum nos illi proponere non erubuerunt, addentes 15
 multa de suis, sicut placuit tyrannicae potestati. Haec est
 enim series datae et propositae legis.
- 3 (IV, 2) 'Rex Hunirix Uuandalorum et Alanorum uniuersis
 populis nostro regno subiectis. Triumphalis et maiestatis regiae
 probatur esse uirtutis, mala in auctores consilia retorquere: 20

11 cf. I Tim. 1, 7.

1 oblatum *Ws*²   2 caeci oculi *W*   3 nefandis *W* inferentes
 β   4 direximus *BLb*²   5 strepidum *BV*   fecerimus *V*
 6 ora *BVC*   et credens *om. M*   7 Et iam] etiam *BVWMLR*
 decertum *C*¹   11 munere *in B s. l. additum*; munera *b*¹   14 ere-
 ticos *P*   15 dederant *om. BVC*¹¹; tulerant *C*² proposuerant hanc
*Ws*² promulgauerunt *L*   17 praepositae *BWPR*   18 unirix *P*
 uniricus *W* hunerich *M*   19 maiestatis et *s*²*v*: cf. *Indic. III*
 'genetiuis qualitat.'   20 proturbatur *P*

quisquis enim aliquid prauitatis inuenerit, sibi imputat quod incurrit. In qua re nutum diuini iudicii clementia nostra secuta est, quod quibusque personis, prout eorum facta meruerint, seu bona seu forte talibus contraria, dum facit expendi, simul etiam prouenit compensari. Itaque his prouocantibus, qui praeceptionem inclitae recordationis patris nostri uel mansuetudinis nostrae crediderint esse temnendam, censuram seueritatis adsumimus. Auctoritatibus enim cunctis populis fecimus in-4 notesci, ut in sortibus Uuandalorum nullos conuentus omousiani sacerdotes adsumerent, nec aliquid mysteriorum, quae magis polluant, sibimet uindicarent. Quod cum uideremus esse neglectum et plurimos esse repertos dicentes se integram regulam fidei retinere, postmodum uniuersos constat fuisse commonitos, spatia temporis praerogata mensuum nouem [quae] contentioni, 15 si quid ab eorum proposito posset aptari, ut ad Kl. Februarias anni octauī regni nostri sine metu aliquo conuenirent. Qui 5 dum huc ad Carthaginiensem confluerent ciuitatem, post moram temporis praestituti aliam quoque dilationem aliquantum dierum dedisse cognoscimur. Et dum se conflictui paratos ad- 20 struerent, primo die a uenerabilibus episcopis nostris eis uidetur esse propositum, ut omousion, sicut ammoniti erant, ex diuinis scripturis proprie adprobarent, aut certe quod a mille et quod

1 inputet *W* imputet *Ms*: cf. *Indic. III* 'praesens=futur.' quid
*Vs*¹ 2 rem *P* iudicia *V*¹ 3 quibus usque *PR* me-
ruerint *V* 4 expendi *VC*¹ expendit *Wβ* etiam simul φ
6 nostri patris φ masuetudinis *W* 7 crediderunt *M* tem-
nendam *BML*: tempnendam *VCs* tenendam *W* retenendam *PR* re/ni-
tendum *b* securitatis *b*¹ 8 ignotesci *PR* 9 nullus *PR*
homousiani *W* omousion *Pb*¹*R* 11 sibimet uindicarent *om. W*
neglectum *BVs*¹: neglectum *rell.* 14 spacio et praerogato *ML*
mensium *MLb* mensum *PR* noue *BV*² quae *deleui* no-
uem ut contentionis gr̃a si quid ab eis propositum posset aptari ad kl
sic M contentioni siquidem *C* contentionis si quid *rell.* 15 p̃po-
sito *b* possit β possent optari *C*² februarias *B* febroarias
*P*¹*b* 16 anno octauo *M* aliquod *BVC*¹*s*¹ 17 cartaginensem
BφW ciuitate *BV*¹ 19 Et] ut β astruerent *BM*s as-
struerent *WCL* 21 admoniti *W solus ex meis* 22 quodam
ille *BV* quot *Cb*

excurrit pontificibus de toto orbe in Ariminensi concilio uel
 6 apud Seleuciam amputatum est, praedamarent. Quod nequa-
 quam facere uoluerunt, uniuersa ad seditionem per se con-
 citati populi reuocantes. Quin immo et secunda die, dum eis
 mandarem ut de eadem fide, sicuti propositum fuerat, respon- 5
 derent, hoc uidentur adsumpsisse temeritate transacta, ut sedi-
 tione et clamoribus omnia perturbantes ad conflictum facerent
 minime perueniri⁷.

7 Quibus hoc prouocantibus statuimus, ut eorum ecclesiae
 clauderentur, hac illis condicione praescripta, ut tamdiu essent 10
 quamdiu mallent ad conflictum propositum peruenire: quod
 ea obstinatione facere noluerunt, quam prauis uidentur ad-
 sumpsisse consiliis. Adeo in his est necessarium ac iustissimum
 retorquere, quod ipsarum legum continentia demonstratur,
 quas inductis secum in errore imperatoribus temporum diuer- 15
 8 sorum tunc contigit promulgari. Quarum illud uidetur tenere
 conceptio, ut nulla exceptis superstitionis suae antistitibus
 ecclesia patuisset, nullibi liceret aliis aut conuictus agere aut
 exercere conuentus, nec ecclesias aut in urbibus aut in quibus-
 dam paruissimis locis penitus obtinere neque construere, sed 20
 praesumpta fasci uiribus iungerentur; sed etiam et eorum

1 excurrit *scripsi*: excurrunt *mss* ariminensi *b*²*s*² arimensi *BV*
WCL arminensi *M* arimense *PR* arienensi *b*¹ consilio *W*
 2 seleuciam *VCWMLPb* amputatatu *V*¹ praedamnarrent *V*
Ms 3 uniuersa *M* 5 sicut *Pb* 6 uidenter *BVs*¹ 9 hoc
om. P prouocantes α 10 perscripta *BVWs*¹*Pb(LR)* essent]
 essent clausae *V*²*CMsL* 11 ad conflictum *om. BVC*¹*sL* conflictum
*om. C*²*M* 12 qua *C* uidentur] dentur *BVC*¹*s*¹ 13 ideo
*Cs*² his] hos *C*²*L* eos *s*² 15 induxisse cum terrore β errorem
*WCMS*² temporum *om. B* ϕ *L*: diu. temp. *Ws*² aduersum nostros *C*²
 diuersis prouintiis *M* 16 continere praeceptio *M* 17 exceptis *b*²:
 super exceptis α excepto *WPb*¹*R* superstitionis β : institutionibus
*BVC*¹*MaL* institutionis *WsC*²*b*² siue *C*¹: *om. M* antestitibus
B antistibus *WPb* 18 ecclesiae *Pb*¹*R* nostris ecclesia *M* pa-
 tuisset *WC* β : paruisset *BVsL* nullibi *scripsi*: nullis *C*² nulli
rell. aliis] illis *M* ex aliis *b*² coniunctus *b* conuinctus
 dare aut ex. eis conuentus liceret nec in ecclesiis aut *M* 19 eccle-
 sias] in ecclesiis *V*²*C*¹ 20 optinere *WbR* 21 praesupta *C*
 fasci *P* uiribus] usibus *C*² iuri *Ms*² etiam et] et si qua *C*²

patrimonia ecclesiis suae fidei sociata suis antistitibus prouenis-
 sent; nec commorari ad quaecumque loca talibus licentia pa-
 tuisset, sed extorres omnibus urbibus redderentur et locis;
 nec baptismatis haberent omnino aliquam facultatem aut forte
 5 de religione disputarent, et nullam haberent ordinandi licentiam
 siue episcopos siue presbyteros uel alios, quos ad clericos per-
 tinere contingeret, proposita seueritate uindictae, ut tam hi
 qui se paterentur huiusmodi honores accipere, quam etiam
 ipsi ordinatores denis libris auri singuli multarentur, eo adiecto,
 10 ut nullus eis locus esset uel aditus supplicandi, sed etiam si
 qua specialia meruissent, minime praeualerent; et si in hac
 perniciē perdurarent, et de proprio ablati in exilium sub pro-
 secutione idonea mitterentur. In populos quoque praefati im-
 9 peratores similiter saeuientes, quod eis nec donandi nec testandi
 15 aut capiendi uel ab aliis derelictum penitus subiaceret, non
 fideicommissi nomine, non legati, non donationibus aut relic-
 tione, quae mortis causa appellatur, uel quolibet codicillo
 aliisue forsitan scripturis, ita ut etiam, qui suis palatiis mili-
 tarent, condemnationi grauissimae pro dignitatis merito facerent

1 ecclesiae *Ms¹Pb* antestitibus *B* antistibus *WC¹MsP*
 peruenissent *b¹* 2 commorari *Mab²*: commemoras *BV* commo-
 morans *WPb¹R* commemore *C¹* commeare *C²* commorandi *s²*
 atque cumque *BVC* 3 set *b* 5 religioni *BV¹* (*Schuch. I, 451*
sqg.) 6 seu . . . seu *bR* seu . . . siue *P* si episcopos *W*
 clericos *ego*: cleros α clerum *Wβ* 7 uindictā *Ba c* uindictā (*sic!*)
V¹ uindicta *V²s* uindicate *PR* hii *Wa* 9 auris *BV¹*
 adlecto *PR* 11 meruissent] minuisse *Pb¹R* 12 et de proprio
BV²L et d proprio *V¹* et proprio *C* et a proprio *Ms* de proprio *a* et
 de proprio solo *β* et de pr. ablati solo *W* persecutione *aLβ*
 13 populo *β* 14 donandi licentia *b²* eis licentia nec donandi *a* do-
 nandi libertas *Lv* 15 directum *V* (*ex directū ut uid.*) *M* relictum
β subiacerent *W* 16 fideicommissae *ab²* delegati *β*
 relictio neq; *Pb¹R* 17 appellantur *W* quodlibet *β* codi-
 cello *C²aPb* 18 aliisue *BV* alii suae *MsP* ita aut *BV¹* pla-
 catis (-tus *CM*) *VCM* 19 condempnationi *a* condempnationis
BφWβ dignatis *Vs¹* meriti *β* uerba meriti facerent . . .
 superiori (§. 13) *in β post* confessionem (§. 18) *leguntur, uno folio in*
archetypo transposito

- subiectos, ut omni honoris priuilegio expoliati infamiam incur-
 rerent et publico crimini huiusmodi personae se cognoscerent
 esse subiectos. Officialibus etiam iudicum diuersorum xxx ar-
 genti pondo poena proposita; quam si quinque uicibus in errore
 perdurantes contigisset inferre, tum demum tales conuicti 5
 10 atque subiugati uerberibus in exilium mitterentur. Deinde
 codices uniuersos sacerdotum, quos persequerentur, praece-
 perant ignibus tradi; quod de libris huiusmodi, quibus sibi
 nominis illius errorem persuasit iniquitas, praecipimus faciendum.
 Hoc enim, ut dictum est, pro singulis quibusque personis illi 10
 obseruandum praeceperant, ut inlustres singillatim auri pondo
 quinquagena darent, spectabiles auri pondo quadragena, sena-
 tores auri pondo tricena, principales auri pondo uicena, sacer-
 dotales auri pondo tricena, decuriones auri pondo quina, nego-
 tiatores auri pondo quina, plebei auri pondo quina, circum- 15
 celliones argenti pondo dena; et si qui forte in hac pernicie per-
 manerent, confiscatis omnibus rebus suis exilio multarentur.
 11 Ordines autem ciuitatum, sed et procuratores et conductores
 possessionum tali poena uidebantur affligere, ut si forte tales
 celare diligerent et minime publicassent et retentos iudicio 20
 non facerent praesentari, ipsi tenerentur ad poenam; con-
 ductoribus etiam regalium praediorum hac multa proposita,

1 omnis *W* honoris sui *WPb* 2 crimine β 3 triginta
Wa β argenteorū *Ws*² auri *a* 4 pondus *W* proposita ē *W*
 propositū β 5 tunc *a* β 7 praeceperunt β 8 eiusmodi β
 sibi *om.* *W* 9 errorum *M* praecipimus] p̄tium β 10 hoc]
 haec *a* pro *CWa*: per *rell.* singulas quibusque personas *b*
 11 obseruandum *C* (*cf. infra* §. 13 hoc ... praecipit obseruandum): ob-
 seruanda *rell.* illiustres *PR* pondera *Ws*² et sic deinceps
 12 quinquagena darent spectabiles auri pondo *om.* β darent spec-
 tabiles auri pondo quadragena *om.* *M* senatores auri pondo tricena
om. *Pb* 13 principales *Gothofredus*: populares *W* populares *rell.*
 sacerdotes *W* 14 tricena] ena *W* negotiatores auri pondo quina
om. β 15 plebei *Wa* circumcelliones φ 16 argenti *W* β :
 ari *B* (= auri; *cf. Schuch. II, 314 sq.*) auri *rell.* dena] quina *C*
 si quis *Pb* 17 confiscatis *W* 19 affligere *Pb* 20 celere
*BVs*¹ deligerent *C*²*Ws*²*L* retentos *V* 22 hac] haec *b*
 p̄posita *W* proposita est *a*

ut quantum domui regiae inferrent, tantum etiam fisco poenae nomine cogerentur exsoluere, ut generaliter in omnibus conductoribus uel possessoribus, qui in eadem superstitione crediderint perdurandum, constituimus obseruari; iudicibus etiam, qui huic rei instantissime non iminebant, poena proscriptionis et sanguinis supplicium poneretur; sed et de primatibus officiorum tres numero punirentur, aliis uiginti librarum auri condemnatione multandis.

Quare his necesse est constitutionibus obligari omousianos 12
 omnes, quos huiusmodi malae persuasionis constat tenuisse et
 tenere materiam; quos ab omnibus supradictis abstinere decernimus, in persecutione uenturis per ordines cunctarum urbium: sed etiam iudices, qui super his neglecte dira supplicia diuersis intulisse monstrantur. Omnes supradictae fidei
 omousion erroribus implicatos, quae cuncto praedamnata est
 concilio tantorum numero sacerdotum, uniuersis rebus praedictis et contractibus praecipimus abstineri, quod nihil sibi nouerint esse permissum, sed uniuersos similis poena maneat et astringat, si ad ueram religionem, quam ueneramur et colimus, intra diem Kalendarum Iuniarum anni octauo regni nostri conuersi non fuerint. Diem autem praestitutum adeo pietas nostra constituit, ut praedamnantibus errorem indulgentia non negetur, et obstinatos animos supplicia digna coherceant.

2 ut] quod *C*² id *aLv*   3 superstitione *BVs*¹   5 non *om.*
Pb   6 supplicium *om.* β   punirentur β   officiarum *BV*¹
 7 munero *VC*^{2s}   9 hic β   10 huiusmodo *C*^{2b}   malae persuasionis *C*^{2s}*a*: mali per sua signis *BV* mali persuasores *W* mali persuasi ignis *C*^{1(?)}*Ms*¹ malis persuasis ignis *Pb*   11 materiam *P*
 omnibus *WC*^{2s}*a*: hominibus *rell.*   obtinere *b*   12 persecutione *M*: prosecutione *BVsL* prosecutionem *Wa* persecutionem *rell.*
 13 iudicibus *Pb*   super his (*scil.* rebus) *C*²: superius *rell.*   neglecte *C*²: negligenda *W* neglecta *rell.*   *dyra* *BVW*   14 aduersis β   non intulisse *L*   monstratur *aβ*   omnibus *C*
 omnes ergo β   15 in(im-)plicatos *Ws*²*a*²: in(im-)plicatis *BVCMs*¹
*a*¹β   cuncta *M*¹   16 numerum *BVC*¹*Ms*¹   supradictis *Pb*
 17 et] ex *a*   abstinere *C*^{2s}   19 asstringat *W*   ueneramus *b*
 20 ianuariarum *s*¹*b*   21 ideo *s*²   22 praedam(damp *Ma*)natis
α *W*   errorum *CL* errore *Wa* erroribus *M*

- 13 Qui autem in eodem errore permanserint, seu domus nostrae occupati militia, seu forsitan diuersis titulis necessitatibusque praepositi, pro gradibus suis decursas superius multarum inlationes cogantur excipere, nihil ualituris quae forsitan per subreptionem quemquam talium contigit promereri. In priuatos etiam uel cuiuscumque gradus et loci personas hoc nostra promulgatio praecipit obseruandum, quod circa tales supradictis legibus uidebatur expressum, ut poenae congruae subderentur. Iudices autem prouinciarum, quod statutum est neglegentes exsequi, superiori poena, quae talibus praescripta, constituimus 10
- 14 obligandos. Ueris autem maiestatis diuinae cultoribus, id est sacerdotibus nostris, ecclesias uniuersas uel totius cleri nominis supradicti quibuscumque terris et regionibus constitutas, quae propitia diuinitate imperii nostri regimine possidentur, una cum rebus quae ad easdem pertinent, hoc decreto statuimus 15 debere proficere, non dubitantes quod plus alimoniae inopum proficere, quod sacrosanctis pontificibus iuste conlatum est. Hanc ergo legem fonte iustitiae profluentem cunctis praecipimus innotescere, quatenus nullus sibi ignotum esse, quod praeceptum est, possit obtendere. Optamus uos bene ualere. 20
- a. 484 Data sub die vi. Kl. Mart. Carthagine.’

- 15 (IV, 3) Post haec edicta feralia ueneno toxicato transuersa iubet cunctos episcopos, qui Carthagine fuerant congregati,

1 eundem *a* errorem *BV'a* erre *W* domos *BVM* (*Schuch. II, 189 sq., III, 226, Roensch p. 520*) 2 aucupet militiã β
 3 propositi *BVCWMs'L* decuras *BV* de quibus *C* decimas *Ms*; *in a spat. circit. 12 litt. uac. relict.* 5 surreptionem *aL* con-
 tingit *C* priuatos *B ex priuatus: priuatis* φ 6 loci] duci β
 personis *C*² 7 promulgatio *BVC'Ms* praee(coe)pit αW
 8 poenis congruae *a* 9 statum *P* 10 exequi *WMSa* superiore
a praescripta est *s'a* constituimur *P* 11 uiris *b* 16 non
 dubitantes ... proficere *om. W* quod] quid *C: om. ML, deletum in sb; cf. Indic. III 'quod'* 17 pontifitibus *W* est collatum *a*
 est *om. P* 18 profluente *BVW\beta* praecipimus] fecimus β
 19 quatinus *aL\beta* innotum *BV'W* 20 optendere *W* ob-
 tamus *P* 21 data *om. \beta* sexta *VMs* marcii φ martias *a*
 carthã *Pb* post cartagine *VC iterant* Data cartagine 22 dicta *b*
 23 episcopo *W* carthagini *a\beta* erant *a*

quorum iam ecclesias, domos et substantiam ceperant, in
 hospitiiis quibus erant expoliari et expoliatos foris muro pro-
 pelli. Non animal, non seruus, non mutanda quae ferebant
 uestimenta penitus dimittuntur; addens adhuc, ut nullus
 5 quempiam illorum hospitio reciperet aut alimoniam praesti-
 tissent; qui autem hoc miserationis causa facere temptasset,
 cum uniuersa domo sua incendio cremaretur. Sapienter tunc 16
 etiam proiecti episcopi fecerunt, ut licet mendicantes exinde
 non abirent; quia si recederent, non tantum uiolenter omnino
 10 reuocarentur, et mentirentur eos, sicut mentiti sunt, fugisse
 conflictum; maxime quia, ubi reuerterentur, iam nequaquam
 fuerat, ecclesiis, substantia uel domibus occupatis. Dum ergo
 gementes in circuitu murorum nudo sub aëre iacerent, factum
 est ut rex impius ad piscinas exisset. Cui uniuersi occurrere
 15 maluerunt dicentes: 'ut quid taliter adfigimur? pro quibus
 malis forte commissis ista perpetimur? si ad disputationem
 congregati sumus, quare expoliati? quare traducimur, quare
 differimur, et sine ecclesiis et domibus nostris foris ciuitate
 fame et nuditate laborantes mediis stercoreibus uolutamus?'
 20 Quos ille toruis oculis aspiciens, priusquam suggestionem eorum
 audisset, iussit super eos cum sessoribus equos dimitti, ut tali
 uiolentia possent non solum conteri, uerum etiam necari.
 Quorum tunc multi contriti sunt et praecipue senes et infirmi.

(IV, 4) Tum deinde iubentur ad quendam locum, qui dicitur 17
 25 Aedes Memoriae, illi uiri dei occurrere, fraudem sibi nescientes
 aptatam. Ubi cum uenissent, carta eis ostenditur inuoluta di-
 citurque illis ista subtilitate serpentis: 'dominus noster rex

1 ceperat <i>a</i>	coeperat <i>WPb</i>	2 furis <i>P</i>	muros <i>aLβ</i>
5 quepia <i>V</i>	<i>cum ras. sup. e et a</i>	praestitissent <i>BVCWsa</i> :	praesti-
tisset <i>MLβ</i> ;	<i>cf. Indic. III</i>	'constructio ad sensum'	8 proiecti]
praedicti <i>a</i>	9 habirent <i>PR</i>	quia si] quasi <i>φP</i>	non tan-
tum] ne tenti <i>C</i>	<i>in ras.</i>	12 ecclesiac <i>β</i>	substantiæ <i>BVM</i> sub-
stantiis <i>s</i>	occupatus <i>BV</i>	14 occurre <i>P</i>	18 dif (diff- <i>P</i>)errimur
<i>BVPR</i>	diferimur <i>C</i>	ciuitatem <i>aL</i>	19 stercoreis <i>BVCs</i> ¹
uolitamus <i>P</i>	uolitatur <i>b</i> ¹	uolutamur <i>CWMLb</i> ²	22 enecari <i>Waβ</i>
23 et infirmi <i>om. β</i>	24 tunc <i>MaL</i>	26 aptatam <i>a</i>	charta
<i>β</i>	27 ill'is <i>V</i>	ita <i>b</i>	

Hunirix, licet doleat quod fueritis contemptores et adhuc eius uoluntati oboedire tardetis, ut eius efficiamini religionis cuius est ipse, nunc tamen bonum de uobis cogitauit: si iuraueritis ita, ut quod ista carta continet faciatis, dimittit uos ecclesiis et domibus uestris.' Ad quod uniuersi episcopi responderunt: 5
 'semper dicimus et diximus et dicturi sumus: Christiani sumus, episcopi sumus, apostolicam fidem unam et ueram tenemus.'
 18 Factoque post confessionem fidei silentio modico illi, qui a rege fuerant destinati, festinabant extorquere episcopis sacramentum. Tunc beati uiri Hortulanus et Florentianus episcopi 10
 pro omnibus et cum omnibus dixerunt: 'numquid animalia nos inrationabilia sumus, ut nescientes, quid carta contineat, facile aut temere iuremus?' Adcelerauerunt quoque illi ab rege destinati scripturae eis propalare tenorem, qui huiusmodi ser-
 19 monibus fuerat coloratus. Sic enim calumniosa series continebat: 15
 'iurate si post obitum domni nostri regis eius filium Hildirit desideratis esse regem, uel si nullus uestrum ad regiones transmarinas epistulas diriget; quia si sacramentum huius rei dederitis, restituet uos ecclesiis uestris'. Cogitauit tunc multorum pia simplicitas etiam contra prohibitionem diuinam sacra- 20
 mentum dare, ne dei populus in posterum diceret, quod uitio sacerdotum, qui iurare noluerunt, non fuerint ecclesiae restituta. Alii quoque astutiores episcopi sentientes dolum fraudis

1 honirex *P* honorix *b* huniricus *W* hunericus *MaL* et adhuc
Ws²aL: ut adhuc *rell.* 2 non tardetis *C²β* ut *Ws²a*: et
rell. efficiami *V* efficiamini eius *a* 3 de uobis bonum *β*
 4 charta *P* cartha *b* dimittet *Waβ* 7 et unam *β* 8 factum-
 que est ut post *β* 10 hortolanus *WaPR* ortolanus *b* florentini-
 anus *BL* florintinianus *a* 12 sumus nescientes ut quod charta
 (cartha *b*) *β* 13 auc *b* ab *coni.* *Halmius*: ad *BV¹* a *rell.*
 14 sermonibus *C bis* 15 coleratus *VC¹* colaratus *W* colatus *b* siries
P senes *M* 16 sij quod *Ws²* domni *B*: domini *rell.* eius
b hilderit *Wβ* hylderit *a* 17 regionem *PR* 18 epistulis
BV¹ dirigat *V²CMsβ* qui^a si *B* qui si *Wβ* si *om. C*
 regi *W* 19 restuet *W* 20 prohiuitionem *BV¹* 21 populos
ex populus *P* dicere *BV²* dicerē *V¹* (*ex* dicerent?) uitii *W*
 22 fuerunt *P*

nequaquam iurare uoluerunt, dicentes prohibitum fuisse euangelica auctoritate, ipso domino dicente: non iurabis in toto. Quibus ministri regis: 'secedant in parte', inquit, 'qui iurare disponunt.' Qui cum secederent, notariis scribentibus
 5 quis quid diceret uel ex qua ciuitate fuisset, similiter factum est ut de illis, qui minime iurauerunt; statimque pars utraque custodiae mancipatur.

(IV, 5) Post uero fraus quae celabatur apparuit. Iurantibus 20 dictum est: 'quare contra praeceptum euangelii iurare uoluistis, 10 iussit rex ut ciuitates atque ecclesias uestras numquam uideatis, sed relegati colonatus iure ad excolendum agros accipiatis, ita tamen ut non psallatis neque oretis aut ad legendum codicem in manibus gestetis, non baptizetis neque ordinetis aut aliquem reconciliare praesumatis'. Similiter non iurantibus
 15 ait: 'quia regnum filii domini nostri non optatis, idcirco iurare nolulistis; ob quam causam iussi estis in Corsicanam insulam relegari, ut ligna profutura nauibus dominicis incidatis.'

(V, 1) Addidit itaque bestia illa, sanguinem sitiens inno- 21 centum, episcopis necdum adhuc in exilium directis per uni- 20 uersas Africanae terrae prouincias uno tempore tortores crudelissimos destinare, ut nulla remansisset domus et locus, ubi non fuisset eiulatus et luctus, ut nulli aetati, nullo parceretur sexui, nisi illis, qui eorum succumberent uoluntati. Hos fu-

2 Mt. 5, 34.

1 noluerunt <i>Vs</i> ¹	3 partē <i>C</i> ¹ <i>s</i>	4 notarius <i>BVM</i>	5 quis
quid] quid <i>C</i> ¹	quis qui <i>C</i> ²	quis <i>M</i>	diceret uel <i>ego</i> : diceretur
<i>BVCMs</i> diceretur et <i>W</i>	diceret <i>a</i>	diceret et <i>Lβ</i>	6 ut de <i>BVC</i>
et de <i>rell.</i>	minime] non <i>β</i>	statimque <i>W</i>	8 quae] qua <i>P</i>
celebatur <i>V</i>	11 religati <i>W</i>	colonias <i>β</i>	colendum <i>a</i>
agrum <i>aβ</i>	accipietis <i>β</i>	12 spallatis <i>C</i> ¹	13 in <i>om.</i> <i>β</i>
gestatis <i>a</i>	aut] nec <i>M</i>	14 recontiliare <i>W</i>	praesumetis
<i>P</i> ¹	15 filii <i>BV</i> ¹ filii <i>rell.</i>	domini <i>BW</i> domini <i>rell.</i>	op-
tastis <i>s</i> ¹	16 corsica <i>W</i>	17 relegare <i>V</i> ¹ religari <i>W</i>	
dominis <i>β</i>	19 exiliis <i>β</i>	uniuersis <i>BVs</i> ¹	20 terrae afri-
canae <i>W</i>	22 ululatus <i>β</i>	nullo aetati <i>BVC</i> ¹ <i>s</i> ¹	nulli par-
ceretur <i>WMaL</i>	23 illos <i>BVs</i> ¹ illi <i>C ex corr.</i>	succumberet	

BVCW

VII.

6

tibus, illos suspendio, alios ignibus concremabant. Mulieres et praecipue nobiles contra iura naturae nudas omnino in 22 facie publica cruciabant. Ex quibus unam nostram Dionisiam cursim ac breuiter nominabo. Cum uiderent eam non solum audacem, sed etiam matronis ceteris pulchriorem, ipsam primo 5 nisi sunt fustibus expoliatam aptare. Quae cum peteret diceretque de domino suo secunda: 'qualiter libet cruciate, uerecunda tamen membra nolite nudare', amplius illi magis furentes celsiori loco uestimentis exutam consistunt, spectaculum eam omnibus facientes. Quae inter ictus uirgarum, dum riuuli san- 10 guinis toto iam corpore fluitarent, libera uoce dicebat: 'ministri diaboli, quod ad obprobrium meum facere computatis, ipsa laus mea est'. Et quia est scripturarum diuinarum scientia plena, artata poenis et ipsa iam martyr alios ad martyrium confortabat; quae suo sancto exemplo paene uniuersam suam 15 patriam liberauit. Quae cum suum unicum filium, admodum adhuc tenerae aetatis et delicatum, timore poenarum formidolosum conspiceret, uerberans eum nutibus oculorum et increpans auctoritate materna ita confortauit, ut matre multo fortior redderetur. Cui inter crudelia uerba constituto ita dicebat: 20 'memento, fili mi, quia in nomine trinitatis in matre catholica baptizati sumus. Non perdamus indumentum nostrae salutis, ne ueniens inuitator uestem non inueniat nuptialem et dicat

1 cremabant φ mulieres uero a 2 naturae iura φ
 3 dyonisiam $a\beta$ 4 hac W 5 matrimoniis PR pulchriorem
mss praeter BV 6 apatre BV appetere W mactare Ms cruciare
 a peteret] pateretur β *inepte; nondum enim patiebatur* 7 suo] sum β 8 magisque Ws^2 9 exuta BV^1b eam *om. a*
 10 facientesque BV^1 riuulis BVC^1Ms^1 11 fluitaret V (*ex corr.*)
 M 12 obrobrium W probrium P 13 est ipsa laus mea W
 ipsa est laus mea MsL est *post* mea *om. BVC* quia est] qui erat
 W quia esset β quia erat aL scientia V^1 14 artatu BV^1 areatu
 C artatur W arcatur a aptatis artata β martyrum Vb^1
 15 confortabat B paene *om. a: recte?* 16 fium W addomum
 Pb 18 eum *om. W* 19 materna *scripsi cum s²Lv; cf. §. 50* aucto-
 ritate uxoria increpatus: eterna Ba iterna C *ex corr.* aeterna *rell.*
 21 mi fili a catholica] ecclesia catholica a 23 inueniet P

ministris: mittite in tenebras exteriores, ubi erit
 fletus oculorum et stridor dentium. Illa poena timenda
 est quae numquam finitur, illa desideranda uita quae semper
 habetur.' Talibus itaque filium solidans uerbis uelociter mar-
 5 tyrem fecit. Uenerabilis uero adulescens, Maioricus nomine, 24
 in certamine confessionis spiritum reddens cursum palmiferum
 consummauit: amplexansque illa hostiam suam, quantis potuit
 uocibus domino gratias agens, ad gaudium spei futurae in
 sua domo maluit sepelire, ut quotiens super sepulchrum eius
 10 trinitati preces effundit, alienam se a filio numquam esse con-
 fidat. Quanti igitur per eam in illa ciuitate, ut fati sumus,
 adquisiti sunt deo, longum est enarrare. Nam et eius germana
 nomine Datuia, atque Leontia filia sancti Germani episcopi,
 cognatusque Datuiae uenerabilis Emilius medicus, religiosus
 15 quoque Tertius trinitatis confessione praeclarus, uel Sibidensis
 Bonifatius quanta pertulerint qualibusque cruciatibus euisceratae
 uel euiscerati sint, qui ualet ex ordine dicat.

(V, 2) Serui quoque Tuburbitanae ciuitatis maioris, generosi 25
 et nobilis uiri, pro Christo quas pertulit quis explicet poenas?
 20 Qui post caedes innumerabilium fustium trocleis frequentibus
 eleuatus dum totam per urbem penderet, nunc in sublime

1 Mt. 22, 13.

1 tenebris *B*   ibi *WsaP* et *Vulgata*   2 oculorum *om. a*
 3 desideranda est uita *W*   4 filium *om. a*   5 adulescens *V¹*
 aduliscens *B* adolescens *rell.*   maiorius *a*   7 consummauit *WP*
 illam *PR*   8 uocibus *W*   deo *P*   speis *b*   9 suo domo
B   malluit *BV¹C¹* (*cf. Cassiodor. de orthogr. c. 1*)   quociens-
 cumque *a*   sepulchrum *aP*   10 praere *W*   effundat *V²Ms*
 effudit β aliena *BV¹a*   esse *om. a*   11 in *om. b*   fa/ri
B ex facti   15 confessio *a*   uel Sibidensis] uesubensis *a*   uel
 sibiddensis β 16 bonifacius *CWMSaP*   cruatibus *B*   euis-
 ceratae uel *om. M*   17 uiscerati *W*   sunt *MP*   ex *om. a*
 18 seruii *Wa* seruius *C²* seruus *PR* suruus *b*   turburbitanae *W*
 maiorus β generosus *C²L*   19 nobiles *C¹M*   uir *C²L*
 explicat *BVs¹*   20 festium *V¹*   frequentibus *PR*   21 totam
 per urbem *CWb*: tota (toto *V*) per urbe *BV¹* tota p. urbem (urbe *V*)
 die *V²Ms* p. totam urbem *a* tota p. urbem *PR*   nunc eum *C²*
 sublimes *BV¹* sublimi *a*

tollentes, ictu celeri dimissis iterum cannabinis super silices platearum pondere corporis ueniens ut lapis super lapides conuebat; sed et saepius tractus et lapidibus acutissimis defricatus, ut cutibus separatis pelles corporis lateribus dorsoque uideres et uentri pendere. Iste iam temporibus Geiserici non ualde dissimilia pertulerat, ne amici cuiusdam sui secreta nudaret; quanto magis nunc, ut suae fidei sacramenta muniret! Et si homini gratis fideliter exhibuit fidem, quantum debet illi, qui redditurus est pro fide mercedem!

- 26 (V, 3) In ciuitate uero Culusitana non ualeo quae gesta sunt nuntiare, quia et ipsam quantitatem martyrum uel etiam confessorum impossibile est homini supputare. Ubi quaedam matrona auctrix sui nominis Uictoria, dum in conspectu uulgi continuato suspendio cremaretur, a marito iam perdito filiis praesentibus taliter rogabatur: 'quid pateris coniux? si me despicias, uel horum quos genuisti miserere, impia, paruulorum. quare obliuisceris uteri tui et pro nihilo ducis, quos cum gemitu peperisti? ubi sunt foedera coniugalis amoris? ubi societatis uincula, quae inter nos dudum honestatis iure tabulae conscriptae fecerunt? respice quaeso filios ac maritum et regiae iussionis implere festina praeceptum, ut et inminentia adhuc tormenta lucreris, simul et mihi doneris et liberis nostris'. Sed illa nec filiorum fletus nec serpentis audiens blandimenta, adfectum multo altius eleuans ab terra, mundum cum suis desideriis contemnebat. Quam cum iam continuatione suspendii

1 dimissus *C*² demissis *PR* 2 pondore *BV*¹*CW* pendere *b*
 3 tractus et defricatus *V*²*CMs*: tractum et defricatum *rell.* 4 cautibus *V*²*M* cute separata *Ws*² lateribus dorsoque] lateribusque
 β 5 uentre *s*²*L* iam] autem *a* 7 sua β 8 homi *P*
 hominis grati *B* φ *W**a* exhibuit *W* debuit β 10 uero *om.*
*Ms*¹ ualent . . . nuntiarum *b* 11 quantitate *W* martyrium
*C*¹ 12 impossibili *BV*¹*C* 14 concremaretur β 15 coniunx
*CWs*¹*ab* 17 gemite *P* 18 societas *BV*¹*C*¹ 20 ferunt *b*
 21 ut et] ut *a* β 22 tormonta *W* lucreris *V* 23 bbandimenta *V*
 24 multo] oculorum β : *om.* *VCMs*¹ ab terra *scripsi*:
 ad terra *B* ad terrā *V*¹ a terra *rell.* cum] cur *P* 25 contēptenebat *W*
 qua *W* continuatone *BV*¹ (*Schuch. II, 444 sqq.*, 457) continuati nece *C* continuati honore *a* continuato suspendio β

uulsis humeris etiam qui cruciabant conspicerent mortuam, deposuerunt prorsus omni parte exanimam. Quae postea retulit quandam sibi uirginem astitisse atque tetigisse membra singula, et ilico fuisse sanata.

5 (V, 4) Qualiter autem Adrumetinae ciuitatis ciuem Uicto-27
rianum tunc proconsulem Carthagini praedicem, nescio defici-
entibus uerbis. Quo in Africae partibus nullus ditior fuit,
qui etiam apud impium regem pro rebus semper sibi com-
missis fidelissimus habebatur. Mandatur ei a rege familiariter
10 diciturque, quod eum habiturus esset prae omnibus, si ad
praeceptum facilem commodasset adsensum. Sed ille uir dei
missis ad se talem dedit cum fiducia magna responsum:
'securus de deo et Christo domino meo dico quae regi dicatis:
subrigat ignibus, adigat bestiis, excruciet generibus omnium
15 tormentorum: si consensero, frustra sum in ecclesia catholica
baptizatus. Nam si haec praesens uita sola fuisset et aliam,
quae uere est, non speraremus aeternam, nec ita fecissem ad
modicum atque temporaliter gloriari et ingratus existere, qui
suam fidem mihi contulit, creditori'. Ad quod tyrannus exci-
20 tatus quantorum temporum et quantis eum adflixerit poenis,
humanus sermo non poterit explicare. Qui tripudians in domino
feliciterque consummans martyrialem coronam accepit.

1 auulsis β 2 deposuerant *W* exanimem *V²C²MsL* exa-
minatam *Pb* tulit *W* 3 quendam *V¹* tetigisse *V¹*
4 saluatam β 5 adrumitenae *Pb* 7 Quo] quod *BV²M¹s¹L*
8 aput *P* regem impium *a* sibi semper *b* 9 ei et *b*
10 eu *W* si ad praeceptum *Ms*: si et praeceptum *BV* (et *eras. in V*)
sed praecepto *C¹* si praecepto *C²* si et praecepto *a* si eius praecepto
(praeceptu *W¹*) *WL β* 11 facile *W* 12 tale *CWML*: in *BV*
talem *bis script. est* 13 de christo domino deo meo dico quod *a*
de christo deo et domino meo quae (dico quae *W* haec *b*) *W β*
14 me subigat *W* excruciet omnium tormentorum genere β
15 si] si et *a* con sero *BV¹* 17 aeternam *om. a* ista
W^{s2} 18 gloriarer *Ms* existere *BV¹aL*: exitere *W* existerē ei
V²Ms existerem *rell.* 19 contulit mihi *a* creatori *b* tirranus
W 20 adflixit *et* 21 potuit *P* trepudians *P* in domino
V²CMsL in quo *BV¹W*: *om. a β* 22 feliterque *b* consumans
BVWLPb¹R

- 28 (V, 5) Apud Tambaiensem quoque ciuitatem gesta quis queat certamina martyrum explicare? Ubi duo germani Aquisregiensis ciuitatis sibi securi de domino inuicem iurauerunt, ut rogarent tortores, ut una poena parique supplicio torquerentur. Et dum primo suspendio molibus lapidum pedibus alligatis tota die 5 penderent, unus illorum petiuit sese deponi et sibi indutias dari. Cui frater alius metuens ne fidem negaret, et de suspendio clamabat: 'noli, noli, frater; non ita iurauimus Christo: accusabo te, cum ante thronum eius terribilem uenerimus, quia super corpus et sanguinem eius iurauimus, ut pro eo inuicem 10 patiamur.' Ista dicens et alia multa confortauit germanum ad praelium passionis, qui clamans ingenti uoce dicebat: 'adigite suppliciis quibus uultis et poenis Christianos artate crudelibus; quod frater meus facturus est, hoc etiam ego'. Quantis iam lamminis ignitis adusti sunt, qualibus unguis exarati, quibus 15 cruciatibus torti, ipsa res docet, quod eos ipsi tortores a sua facie proiecerunt dicentes: 'istos imitatur uniuersus populus, ut nullus ad nostram religionem penitus conuertatur'; et praecipue quia nulli liuores, nulla poenarum uestigia in eis penitus uidebantur. 20
- 29 (V, 6) In Tipasensi uero quod gestum est Mauretanae maioris ciuitate, ad laudem dei insinuare festinem. Dum suae ciuitati Arrianum episcopum ex notario Cyrilae ad perdendas

16 cf. Ps. 50, 13.

1 tambianensem *W* tabayensem *M* tabaiensem *a* tambadensem β
 quisq: ad *BV*¹ queq; ad certamina martyrum quis potest explicare
Ms 3 secure *W* ut rogarent *BWa\beta* ut rogauerunt *V*¹*C*¹ et
 rogauerunt *V*²*C*²*MsL* 4 ut] et *BV*¹*C*¹ *WaPR* supplicia *BV*¹
*C*¹ 6 petiit *C* se *Wa\beta* inducias *WMsaLbR* 7 et] ei
a\beta: om. *WC*²*s*²*L*; cf. *Ind.* III 'part. praes. = uerb. finit.' uspendio
P 8 noli noli] noli mi *a* 9 eius ante terribilem om. φ
 11 patimur *BV*¹ et alia dicens *C* multa om. β 12 proelium
Wb addicite *PR* adicite *b* 13 et uultis β arctate *a*
 15 lamminis *a* qualibus] quibus *V*¹ quibus *V*²*Ms* unguis] singuli
 β 17 facie sua *MsL* 19 libores *B* 21 uero om. *Ms*¹
 mauretanae *BVWMs*: mauretaniae *C* mauritanae *a* mauritaniae *rell.*
 22 insinuare om. β festinem *BWab*: festinemus *V* festinemus
rell. 23 arrianorum *b* cyrilla *Ma*

animas ordinatum uidissent, omnis simul ciuitas euectione
 nauali de proximo ad Hispaniam confugiuit relictis paucissimis,
 qui aditum non inuenerant nauigandi. Quos Arrianorum epi-
 scopus primo blandimentis, postea minis compellere coepit, ut
 5 eos faceret Arrianos. Sed fortes in domino non solum suadentis
 insaniam inriserunt, uerum etiam publice mysteria diuina in
 domo una congregati celebrare coeperunt; quod ille cognoscens
 relationem occulte Carthaginem aduersus eos direxit. Quae 30
 cum regi innotuisset, comitem quendam cum iracundia dirigens
 10 praecepit, ut in medio foro, congregata illuc omni prouincia,
 linguas eis et manus dexteris radicitus abscidisset. Quod cum
 factum fuisset, spiritu sancto praestante ita loquuti sunt et
 loquuntur, quomodo antea loquebantur. Sed si quis incredulus
 esse uoluerit, pergat nunc Constantinopolim, et ibi reperiet
 15 unum de illis, subdiaconem Reparatum, sermones politos sine
 ulla offensione loquentem; ob quam causam uenerabilis nimium
 in palatio Zenonis imperatoris habetur, et praecipue regina
 mira eum reuerentia ueneratur.

(V, 7) Sed quis congruo sermone possit exsequi aut coacer- 31
 20 uare diuersitates poenarum, quas ex iussu regis sui etiam
 ipsi Uuandali in suos homines exercuerunt? In ipsa quoque
 quae gesta sunt Carthagine si nitatur scriptor singillatim
 astruere etiam sine ornatu sermonis, nec ipsa nomina tormen-
 torum poterit edicere. Quae res hodieque posita in promptu
 25 demonstrat. Alios sine manibus, alios sine oculis, alios absque

2 nauali de] ualide β	de om. a	ispaniam W	ad His-
pianiam om. <i>BVCMs¹L</i>	confugiunt <i>CMs</i>	confugit <i>aLb</i>	3 quia
dictum <i>V¹C¹P</i>	quia ductum <i>C²</i>	6 ministeria a	7 celebrare
congregati <i>VC¹Ms</i>	8 carthagini <i>aβ</i>	9 innotuissent <i>V²C²saf</i>	
10 omne <i>BV¹C¹</i>	omnia <i>PR</i>	11 ei a	dexteras φ
absi-	disset W	Quod cum factum fuisset] et (<i>sic</i>) β	12 loquuti <i>BV</i> :
locuti <i>rell.</i>	13 locuntur <i>CMsaLβ</i>	14 uoluerint W	reperiet
<i>MaLb²</i> : repperiet <i>rell.</i>	15 subdiaconum β	polytos W	19 exe-
qui φ <i>WaLP¹b</i>	coaceruate C	20 iussa P	22 quae om.
<i>BVC¹M</i>	scripto scriptor (<i>sic</i>) W	23 nomin// P	24 dicere
β	promptu <i>BWLP</i>	25 demonstratur <i>Ms</i>	manibus aliis B
<i>VC</i>	abque W		

pedibus, alios truncos naribus auribusque intendas, aliosque uideas nimio suspendio palis euulsis caput, quod eminere solebat, in medio scapularum fuisse demersum, dum iugiter in altis aedibus suspendio cruciantes impulsione manuum funibus agitatatis per uacuum aërem huc atque illuc faciebant uagari pendentem. Qui nonnumquam diruptis funibus de illa altitudine suspensionis ictu ualido conruentes, plurimi arcem cerebri cum oculis amiserunt, alii con fractis ossibus spiritum continuo rediderunt, alii post paululum exalauerunt. Sed qui hoc fabulosum putat, Uranium Zenonis legatum interroget, cuius praesentia praecipue gesta sunt, illa scilicet causa, quia ueniens Carthaginem sese pro defensione ecclesiarum catholicarum uenisse iactabat. Et ut illi ostenderet tyrannus neminem formidare, in illis plateis uel uicis pluriore tortores et crudeliores statuit, in quibus legatis moris est ascendendo ad palatium et descendendo transire: ad obprobrium uidelicet ipsius rei publicae et in nostri iam deficientis temporis faecem.

33 (V, 8) Tunc igitur et quaedam uxor cuiusdam cellaritae regis, nomine Dagila, quae temporibus Geiserici multotiens iam confessor extiterat, matrona nobilis ac delicata, flagellis et fustibus omnino debilitata exilio arido et inuio relegatur, ubi nullus hominum forte consolationis gratia ueniendi haberet accessum, relinquens cum gaudio domum, maritum simul et filios. Cui postea oblatum esse dicitur, ut in mitiori heremo translata frueretur, si uellet, solacio sociorum. Illa uero in-

2 susspendio *W* spatulis *aβ* capud *C* 3 dimersum
WL 4 inpulsione *WPb* manum *W* 5 pendentem *Ws*²
6 diruptis *WāPb¹R* 7 celebri *P* 8 con fractib: *BV¹C¹*
rediderunt *b* 9 palulū *V¹* 10 anium *β* 11 causam *BV¹*
12 carthagini *β* 13 et ut] ut et *β* tyrannus *W* 14 in
illis] illis *β* 15 est ad palatium ascendendo (ascendo *V¹C¹*) et de-
scendendo (descendo *V¹C¹*) *φ* 16 denscendendo *P* descendo *bR*
ipsius *om. a* rei puplice *P* 17 in *om. Wβ* nostris *BVC¹*
Ms¹ fecem *mss* 19 daliga *φ* dagilu *W* dagilium qui *β*
20 confessor *B* conuersor *V¹C¹* e conuerso restiterat *C²* 21 debe-
lilitata et relegata *a* religatur *W* 23 et] ac *a* 24 filium *β*
oblitum *BV¹C¹* (cf. *Roensch 296*) in *om. W* 25 fueretur
W ingentē *BV¹C¹* ingens *rell.*

gentem sibi adesse credens gaudium, ubi nullum humanum esse consolantis affectum, ne fieret supplicauit.

(V, 9) Tunc etiam Eugenio pastore iam in exilio constituto 34 et uniuersus clerus ecclesiae Carthaginis, caede inediaque mace-
 5 ratur, fere quingenti uel amplius, inter quos quam plurimi erant lectores infantuli, gaudentes in domino procul exilio crudeli traduntur. Sed libertatem tunc, dum media urbe caederentur, Murittae diaconi ceteris liberio-rem tacere non debeo. Fuit quidam Elpidoforus nomine nimium crudelis et ferus, cui
 10 fuerat delegatum membra confessorum Christi suppliciiis grassantibus laniare. Hic enim dudum fuerat apud nos in ecclesia Fausti baptizatus, quem uenerabilis Muritta diaconus de alueo fontis susceperat generatum. Post uero dum apostataret, tantae extitit feritatis aduersus ecclesiam dei, ut superior omnibus
 15 exsecutor persecutionis fuisset inuentus. Quid multa? Dum 35 primo presbyteri suppliciiis macerandi ordine citarentur, post archidiaconum Salutarem artatur poenis memoratus Muritta; fuit enim secundus in officio ministrorum. Qui cum Elpidoforo sedente et fremente honorabilis senior coepisset extendi, prius-
 20 quam exueretur, clam forte nescientibus cunctis illa, quibus eum suscipiens de fonte dudum texerat, sabana baiulabat. Quibus uentilatis simulque in ostensione cunctorum extentis in his uerbis totam ad fletum et lacrimas commouisse dicitur ciuitatem: haec sunt linteamina, Elpidofore minister erroris, 36

22 Esai. 6, 13.

1 nullus <i>C²aL</i>	humane <i>C²</i>	humanus <i>aL</i>	2 esset <i>C²aLβ</i>
affectus <i>C²L</i>	accessus <i>a</i>	effectum <i>P</i>	4 et <i>om. aL</i>
<i>Lb</i>	7 traduntur <i>αW</i>	(<i>cf. II, 37</i> tali exilio mancipatis = traditis)	maceratur
truduntur <i>bR</i>	tunduntur <i>P</i>	libertatem <i>Ws²aL</i> :	liber tamen <i>BVC</i>
<i>M</i> libertate <i>PR</i>	liberate <i>b</i>	cum de media <i>W</i>	8 muritae <i>b</i>
liberio-rem sermonem <i>V²Ms¹</i>	9 helpidoforus <i>W</i>	feruus <i>W</i>	
10 crassantibus <i>BVCWsaPb¹</i>	11 apud] <i>sic BWa</i>	fuerat apud	
nos dudum <i>β</i>	12 murritta <i>W</i>	alueo] alieno <i>P</i>	
16 presbitero (<i>pr̄bo V</i>) <i>BV¹</i>	17 arcidiaconum <i>B</i>	archidia-	
conus salutaribus <i>C²</i>	aptatur <i>β</i>	murita <i>b</i>	18 helpidoforo
<i>W</i>	21 eam <i>P</i>	baiolabat <i>ML</i>	22 extensione <i>a</i>
tum <i>BV¹</i>	tota <i>W</i>	24 ciuitati <i>BV¹</i>	23 to-
		sunt <i>om. P</i>	

quae te accusabunt, dum maiestas uenerit iudicantis; custo-
 dientur diligentia mea ad testimonium tuae perditionis, ad
 demergendum te in abyso putei sulphurantis: haec te inmacu-
 latum cinxerant de fonte surgentem, haec te acrius perse- 5
 quentur, flammantem gehennam cum coeperis possidere, quia
 induisti te maledictionem sicut uestimentum, scin-
 dens atque amittens ueri baptismatis et fidei sacramentum.
 Quid facturus es, miser, cum serui patris familias ad cenam
 regiam congregare coeperint inuitatos? Tunc te aliquando 10
 uocatum terribiliter indignatus exutum stolam rex conspiciet
 nuptialem dicebitque tibi: amice, quomodo huc uenisti
 uestem non habens nuptialem? non uideo quod contuli,
 non cognosco quod dedi. Perdidisti militiae clamidem, quam
 in tela uirgineorum membrorum decem mensibus texui et ten-
 diculae crucis extendens aqua mundauit et purpura mei san- 15
 guinis decorauit. Non conspicio cultum signaculi mei, caracterem
 non uideo trinitatis: talis interesse non poterit epulis meis.
 37 Ligate eum pedibus et manibus funiculis suis, quia se ipse
 uoluntarie separare uoluit a catholicis dudum fratribus suis.
 Ipse funes extendit continuatos in laqueum, quibus et 20
 semet ipsum uinxit, et alios, ne ad istud uenirent conuiuium,

6 Ps. 108, 18.

11 Mt. 22, 12.

20 cf. Ps. 139, 6.

3 dimergendum *WPR* et ad mergendum *M* abyssum $s^2\beta$ abis-
 sum *Wa* 4 cinxerunt *bR* cinxerunt *P* persequentē *BV^1*
 5 flamantem *b* gehenam *W* qui *P* 6 te *om.* *Ms* male-
 dictione et uestimenta *b* scindens . . . sacramentum *om.* *W*
 7 admittens *P* 9 congregari *PR* 10 stola *C^2sa* conspiciet
 et *Ms^1* conspiciens β 11 nuptiali *C^2s* dicebitque *BVC^1WsR*:
 dicebatque *P* dicetque *C^2MaL* dicet/// *b* 13 cogno *W* quam]
 quae *b* 14 uirgine horum *VC^1Ms^1* membrorum] m. gestator
 (-ur *ab*) $a\beta$ decem] nouem *C^2* texui b^2 : texti *rell.* tendicula
a tendiculo *Ws^2b^2* 15 aquam *BVMs^1aL* mandauit *V^1* pur-
 puram *BVPR* 16 decorauit *B* conspicio cultum signaculi] con-
 spiciunt oculi *BVCML* caractere *B* caractarem *P* 17 non uideo]
 nouudō *V^1* nouum deifice *V^2M* non conspicio occultū signaculi mei
 caracterem non uideo trinitatis amicum *sic* *Ws^2* 18 manibus et
 pedibus $a\beta$ ipse se *a* 19 separari *P* a *om.* *P* dudum
om. β 20 quibus ut *PR* 21 iunxit *W* uerent *BV^1*

inpediuit. Juxta semitam multis scandalum posuit, quem nunc cum rubore perpetuo et dedecore sempiterno de conuiuio meo proieci'. Haec et alia Muritta dicente igne conscientiae ante ignem aeternum obmutescens Elpidoforus torrebatur.

(V, 10) Parantes itaque uniuersi dorsa sua uerberibus alacres 38 ad exilium pergunt. Quibus adhuc in itinere longioris uiae constitutis destinantur, episcopis Arrianorum suggerentibus, homines inmisericordes ac uiolentes, ut illud, quod eis forte 10 miseratio Christiana uictui contulerat profuturum, crudeliter auferretur. Quando unusquisque eorum libentius forte cantabat: 'nudus exiui de utero matris meae; nudum me oportet ad exilium pergere, quia dominus nouit esurientibus cibum porrigere et in deserto uestire'. Nam et Uuandali duo, sub 15 Geiserico saepius confessores, comitante matre, contemptis omnibus diuitiis suis, cum eisdem clericis ad exilium perrexerunt. De multitudine autem pergentium confessorum, id est 39 ecclesiae Carthaginis clericorum, suggerente quodam ex lectore Teucharis perditio, quos ille nouerat uocales strenuos atque 20 aptos modulis cantilenaе, designatione sua debere dicit duodecim infantulos separari, quos ipse, dum catholicus esset, tunc discipulos habuit. Statim illo suggerente sub festinatione ueredi mittuntur, et ui barbarici furoris bisseus numerus puerorum de itinere reuocatur. Segregantur corpore, non spiritu

1 l. c.   12 Iob 1, 21.

2 robore <i>BV</i> ¹	decore <i>P</i>	3 murita <i>b</i> multa <i>a</i>	con-
sientiae <i>V</i>	4 obmutescens <i>ab</i>	corriebatur <i>C</i>	6 parentes
<i>BVMs</i> ¹ <i>a</i> ¹ <i>P</i>	utique <i>M</i>	uerbebus <i>W</i>	7 itinere <i>s</i>
natur <i>BV</i> ¹ <i>C</i> ¹	9 uiolenti <i>C</i> ² <i>Ws</i> ² <i>Lβ</i>	10 contulerant <i>BV</i> ¹ <i>s</i> ¹	8 desti-
11 aufereretur <i>W</i>	12 utero] uentre <i>a</i>	matri <i>W</i>	nudum
etiam <i>Wβ</i>	16 peruenerunt <i>W</i>	17 confessores <i>VMs</i> ¹	18 cleri-
corum] electorum <i>Ws</i> ²	quoddam <i>W</i>	lectore <i>a</i>	19 theu-
chario <i>Ws</i> ² <i>L</i>	theochario <i>M</i>	theucario <i>β</i>	20 catilinae <i>Vs</i> ¹
21 separare <i>V</i> ¹	22 discipulus <i>b</i>	abuit <i>P</i>	23 ueredi mit-
tuntur <i>ego</i> (II, 38): uero dimittuntur <i>BVWsPR</i>	uiri dimittuntur <i>ab</i>		
uiri/// mittuntur <i>C</i>	dimittuntur <i>M</i>	uiro dimittuntur <i>Lv</i>	ui] in
<i>MP</i>	bisseus numeros <i>BVs</i> ¹	24 reuocatur <i>V</i> ²	

a grege sanctorum; qui timentes praecipitium cum suspiriis lacrimarum, ne diuellerentur, constringebant manibus genua sociorum: quos uiolentia tamen heretica minacibus separans
 40 gladiis Carthagini reuocauit. Sed dum cum eis, quasi cum tali aetate, non blanditiis ageretur, superiores suis inuenti 5 sunt annis, et ne obdormirent in mortem, lucernam sibi euangelici luminis accenderunt. Indignantur ob hoc grauiter Arriani et se superatos a pueris erubescunt; unde accensi subdi iugiter fustibus iubent, quos iam ante paucissimos dies uariis uerberibus dissipauerant. Inprimuntur uulneribus uulnera 10 et rursum poena restaurata crudescit. Factum est domino confortante, ut nec aetas minor deficeret in dolore et magis animus cresceret roboratus in fide. Quos nunc Carthago miro colit adfectu et quasi duodecim apostolorum chorum conspicit puerorum. Una degunt, simul uescuntur, pariter psallunt, simul 15 in domino gloriantur.

41 Illis diebus et duo negotiatores, Frumentius et alius Frumentius ipsiusdem urbis, egregio martyrio coronati sunt. Tunc et septem fratres non natura, sed gratia, simul in monasterio commanentes, confessionis certamine expleto inmarcescibilem peruenerunt ad coronam [id est Liberatus abba, Bonifatius diaconus, Rusticus subdiaconus, Rogatus monachus, Septimus monachus et Maximus monachus].

6 cf. Ps. 12, 4.

2 constringebant <i>W</i>	constringeban <i>b</i>	3 minatibus <i>W</i>	4 gla-
dii <i>BV¹C¹</i>	dum <i>om. BVCMs¹L</i>	5 tale <i>P¹</i>	blanditus <i>B</i>
blanditer <i>C</i>	blanditiis sed uerberibus <i>Ws²</i>	8 a pueros <i>a¹b¹</i>	
9 iugiter <i>ego: igitur BVCs¹</i>	iterum <i>Ws²aβ; om. C²ML</i>	10 dissi-	
parant <i>β</i>	11 restaurat <i>BV¹</i>	14 corum <i>P</i>	15 sallunt <i>P</i>
17 et duo] duos <i>W</i>	negutiatore <i>B</i>	negutiatore <i>b</i>	18 ipsi
eiusdem <i>Caβ</i>	ipsius <i>Ms</i>	eiusdem <i>Lv</i>	19 simul in monasterio si-
mul <i>b</i>	20 inmarcessibilem <i>VCs¹a</i>	21 id est <i>et rel.] nomina e</i>	
<i>Pass. §. 7 neque integre neque eodem ordine inlata deleui</i>			abbas
<i>Lb</i>	bonefacius <i>a</i>	bonifacius <i>sLβ</i>	22 diaconorum <i>W</i>
Rusticus <i>WL</i>	addunt seruus subdiaconus	rogatus monacus <i>P</i>	<i>ante</i>
23 septiminus <i>BW</i>	Sept. mon. <i>om. Cβ</i>	et Max. mon. <i>om. C</i>	
maximus monacus <i>P</i>			

(V, 11) Nam illo tempore crudelius Arrianorum episcopi, 42
 presbyteri et clerici cum rege et Tuandalis saeuiebant. Nam
 ad persequendum ipsi cum suis clericis ubique gladiis accincti
 currebant; sicut quidam episcopus inter illos, ceteris crudelior,
 5 Antonius nomine, qui tam nefaria et incredibilia in nostris
 exercuit, ut narrari non queant. Fuit iste in quadam ciuitate
 proxima heremo, quae Tripolitanae prouinciae uicinatur: qui
 ut bestia insatiabilis, catholicorum sitiens sanguinem, huc
 illucque ad rapiendum rugiens excurrerebat. Nam impius Huni- 43
 10 ricus sciens Antoni ferocitatem in ipsis heremi partibus uoluit
 sanctum Eugenium relegare. Quem dum custodiendum Antonius
 accepisset, ita eum artiori custodia cinxit, ut nullum ad eum
 introire permetteret, insuper uariis insidiarum atque poenarum
 suppliciis extinguere cogitaret. Sed Eugenius sanctus, dum
 15 nostrae persecutionis defleret incommoda et asperitate cilicii
 senilem adtereret corpus, nudamque super humum cubitans
 stratum sacci sui rigaret imbribus lacrimarum, aliquando sensit
 infestum paralysis morbum. Quo nuntio in gaudio conuersus 44
 Arrianus perguit festinus ad cubilem exilii hominis dei; et cum
 20 uideret urgente passione uerum pontificem balbutientia uerba
 producere, cogitauit simul extinguere, quem superesse nolebat.
 Praecepit ut acetum asperum nimisque acerrimum quaereretur;
 qui, cum fuisset allatum, uenerabilis senis recusantibus et
 nolentibus faucibus ingerebat. Nam si communis dominus, qui

2 presbyterici *B* et ante clerici *om. b* cum *ego*: quam *mss*
 rege et *BV¹W* reges et *L* rex et *V²CMsβ*; *om. a* uuandalis *W*:
 uuandalos *BV¹* uuandali *rell.* seruiebant *V¹* feruebant *V²M*
 3 clericis suis *a* accinti *Ws* 5 incredebilia *V* nostros
 φ*WL* 9 fugiens *BV¹CaL* furens *V²Ms* uniricus *B* hunericus
MaL honoricus β 10 antoni *BV*: antonii *rell.* 11 religare
W dum ad *W* 12 uinxit *a¹* 13 insuper eum *a* in-
 sidiatorum *b* 16 senile *mss praeter BV¹s* 17 saccis ui rigaret
VC¹ saccis (sacci *b*) inrigaret *Mβ* 18 parilysis *BVs* gaudium
Ws² 19 cubile *mss praeter BV¹* exilii *W* eximii φ*L*
 20 balbutientia (-cia *a*) *MsaLb* 22 acētū *W* 23 qui *BV¹*:
 quod *V²CWMsαβ* cui *L* adlatum *Pb¹* uenerabili senis *B²V*
C¹ uenerabili seni *C²αβ* 24 faucibus *om. W* si] sicut β

ad hoc uenerat ut potaret, cum gustasset noluit bibere, quanto magis iste seruus et confessor fidelis omnino nollet, nisi heretica feritas ingessisset! Ex quo aceto praesertim illi passioni noxio morbus accepit augmentum; cui pietas Christi misericorditer subueniens postea sanum exhibuit. 5

- 45 (V, 12) Alio autem nostro episcopo Habetdeum similiter relegato Tamallumensis ciuitatis, in qua Antonius fuerat, quantum potuerat infestari, res ipsa demonstrat. Nam cum diuersis eum persecutionibus affligeret nec posset facere Arrianum, uideretque Christi militem semper in confessione constantem — promiserat enim suis dicens: 'nisi eum nostrae fecero religionis, non sit Antonius'; — at ubi in sua promissione minor inuentus est, suggerente sibi diabolo cogitat aliud.
- 46 Pedibus manibusque ligatis uinculis ingentibus artat episcopum, oreque obturato, ne lingua clamaret, aquam corpori ut putabat rebaptizationis spargit: quasi ualeret conscientiam ligare cum corpore, aut non aderat qui audit gemitus compeditorum et cordis secreta rimatur, uel superare posset aqua mendax tantae uoluntatis propositum, quem iam homo dei metantibus lacrimis miserat legatum in caelum. Exiit statim uirum uinculis et tali quasi gaudens prosequitur uoce: 'ecce iam, frater Habetdeum, noster Christianus effectus es; quid ultra facere poteris, nisi ut uoluntati consentias regis'? Cui Habetdeum: 'illa est, impie Antoni, mortis damnatio, ubi

17 cf. Ps. 101, 21.

1 potaret] pateretur *C*² portaretur *M*¹*s*¹ potaretur *M*²*s*² 2 omino
W 3 ueritas *V*¹ ingessisset *C* ingessisset *W* 4 obnoxio *a*¹
accipit *PR* auumentum *W* argumentum *P* cui]cum *a*
6 epm *W* habetdeus *a* 7 religato *WPR* tam alumensis
M tamallumensis *a* 8 potuerit *aβ* 9 posse *BV*¹ potesset *b*¹
12 religioni *P* sit] sum *V*²*Msb*² non sit antonius antonius *C*²
13 cogit *B* 15 obdurato *CM* opturato *β* aqua *B* 16 a-
spergit *b* conscientia *BV*¹ 18 et *om. a* superaret posset
W 19 uoluntis p̄propositum (*sic*) *V* praepositum *PR* quem] quā
*C*² quod *Ws*²*aL* 20 metentibus *a* ligatum *PR* in caelum
legatum *a* exuet *BV*¹ 21 ecce iam] ecclesiae *Pb*¹*R* 22 habet-
deus *a et sic deinceps* nostrae *PR* quid . . . regis *om. β*
24 impie *BV* antonii *BV*¹*C*¹*M*

uoluntatis tenetur adsensio. Ego fidei meae tenax, uocibus
 confitens crebris, quod credo et credidi, clamando defendi.
 Sed et posteaquam catenis uinxisti et oris ianuam obpilasti,
 in praetorio cordis uiolentiae meae scribentibus angelis gesta
 5 confeci et lectitanda imperatori meo transmissi'.

(V, 13) Erat quidem generalis ista uiolentia tyrannorum. 47
 Nam Uuandali pro hac re ubique fuerant destinati, ut trans-
 euntes itinera sacerdotibus suis adducerent iugulandos. At ubi
 eos fallacis aquae gladio peremissent, indicium eis perditionis
 10 scriptura teste tradebant, ne alibi simili uiolentia traherentur,
 quia non licebat siue priuatis siue negotiatoribus alicubi transire,
 nisi descriptam characteris indicio suam miseri ostenderent
 mortem; quam per reuelationem seruo suo Iohanni olim iam
 ostenderat Christus, ubi dicit: nulli licebit aliquid emere
 15 uel uendere, nisi qui habuerit characterem bestiae
 in fronte sua et in manu sua. Nam et episcopi atque 48
 presbyteri illorum cum armatorum manu nocturnis temporibus
 uicus uel oppida circuibant, et sic despiciatis postibus ianuarum
 aquam gladiumque gestantes animarum praedones intrabant;
 20 et quos domi reppererant, alios forte in lectulis soporatos,
 imbre igneo atque fulmineo respergentes daemonica uociferatione
 Christianos suos ipsi pariter uocitabant, ut ludum prorsus suae

14 Apoc. 13, 16—17.

1 assentio <i>a</i>	ergo <i>M</i>	meae <i>om.</i> <i>W</i>	2 confite <i>W</i>
credi <i>BV¹C¹</i>	et credidi et <i>a</i>	3 catenis <i>Wβ</i>	uinxisti <i>b</i> ianua
<i>B</i>	opilasti <i>WM</i>	4 praetorio <i>W</i>	subscribentibus <i>aβ</i>
5 et <i>om.</i> <i>Wa</i>	lectitanda <i>V²C:</i>	lectitandam <i>BV¹MsPR</i>	lectitanda-
que <i>W</i>	lectitandum <i>ab</i>	6 quidam <i>BV¹Ms¹L¹Pb¹R</i>	quaedam <i>Hal-</i>
<i>mius</i>	generans <i>P</i>	8 ad <i>BV¹C¹</i>	9 iudicium <i>ab</i>
ture <i>V¹</i>	simili] sibi <i>B¹VC¹Ms¹</i>	siui <i>B²</i>	sua <i>L</i>
<i>B</i>	descripto <i>V²CMs</i>	miseri] amiseris <i>P</i>	miseris <i>bR</i>
deret <i>P</i>	13 per uelationem <i>C¹</i>	iam <i>om.</i> <i>aL</i>	14 ostenderet
<i>V¹C¹s¹</i>	licuit <i>B</i>	15 uel] aut <i>a</i>	carractaerem <i>b</i>
18 uicos			
<i>mss praeter BV¹</i>	sic <i>om.</i> <i>M</i>	despiciatis postibus] despiciatibus	
<i>BVC¹Ms¹L</i>	despiciatis ianuis <i>C²</i>	inuarum <i>W</i>	20 reppererant]
sic <i>BVCWsab</i>	aliis <i>BV¹C¹</i>	alio <i>W</i>	in lectulis forte <i>a</i>
21 respergentes <i>a</i>	daemoniaca <i>Wa</i>	dominica <i>β</i>	

hereseos quam aliquam religionem ostenderent. In quo minus capaces et ignavi impletum in se pollutionis sacrilegium imputabant, prudentiores uero nihil sibi, quod nolentibus atque dormientibus ingestum est, obesse gaudebant. Nam et multi eadem hora cinerem capitibus suis iniecerunt, alii sese, uel quia factum est, cilicio lugubri texerunt, nonnulli caeno fetido linierunt et linteamina uiolenter inposita per fila consciderunt atque in latrinis fetidisque locis manu fidei proiecerunt.

49 (V, 14) Tali uiolentia nobis uidentibus ibi Carthagine filius cuiusdam nobilis annorum circiter septem iussu Cyrillae a parentibus separatus est, matre sine uerecundia matronali solutis crinibus post raptos tota urbe currente, infantulo clamante ut poterat: 'Christianus sum, Christianus sum, per sanctum Stephanum Christianus sum'. Cui et os opturantes 50 insontem infantiam in suum gurgitem demerserunt. Ita de filiis medici uenerabilis Liberati factum esse probatur. Nam cum iussu regis cum uxore et liberis ad exilium mitti iuberetur, cogitauit impietas Arriana a parentibus paruulos filios separare, ne posset per pietatis affectum etiam uirtutem prosternere genitorum. Disconiunguntur tenera pignora filiorum. 20 Qui cum uellet lacrimas emittere, auctoritate uxoriam increpatus, in ipso meatu exitus sui ilico lacrimae siccauerunt. Ait enim

1 hereseos *b* qua mali quā *V¹C¹* tam malis quam irreligione
C² 3 sibi] si *P* nollentibus *W¹* uolentibus *PR* 5 horam
BV¹W suis capitibus *β* 6 texuerunt *BVCW¹s¹aL* ceno
sPRL coeno *b* fetido *BVCWML* 7 perfida *a* consciderunt
PR 8 in *om. W* faedisque *W* 9 talis *B¹* 10 iussum
BV¹ cyrillē *Ma* 11 separata *P* matre *om. BVC¹Ms¹*
12 currentē *BVMs¹* quoque clamante *C²* 13 Christianus sum
bis tantum habet C per *om. C²ML(s¹?)* 14 sanctum Stephanum
om. BVCMS¹L et *om. a* obturantes *VCW¹s* obdurantes *ML*
15 insontes *V¹* gurgite *BV¹* dimerserunt *LPR* 17 iubetur
β 18 paruolos *W* 19 ne *BV¹C¹*: ut *V²WMSab* non *PR*
possent *W* etiam *om. Pb* 20 disiunguntur *mss praeter BV¹*
C tenera] a parentibus tenera *aβ* pignora *MaL* 21 Qui
cum] 'qui liberatus cum *a* uellet] uellet liberatus *β* mittere
Pb¹R increpatur *W* 22 meatu *BV¹* meatus *M* exitu
C enim et] enim ei *V²C²MsL*

et coniux: 'et propter filios, Liberate, perditurus es animam tuam? computa eos non fuisse natos; nam et ipsos omnino uindicaturus est Christus. nonne uides eos clamantes et dicentes: Christiani sumus?' Sed haec mulier quid in conspectu 51
 5 iudicium egerit, tacendum non est. Nam cum ipsa uel maritus, licet seorsum, carceris tamen custodia tenerentur, ita ut se penitus non uiderent, mandatur mulieri diciturque illi: 'solue iam duritiam tuam; ecce uir tuus paruit imperio regis et noster factus est Christianus'. Aitque illa: 'uideam illum et
 10 faciam et ego quod uoluerit deus'. Educta igitur de carcere inuenit uirum suum stantem cum ingenti multitudine pro tribunalibus conexum, et uerum aestimans quod finxerant inimici, iniecta manu adprehendens ora uestimentorum eius gutturi proxima, uidentibus omnibus suffocabat eum dicens:
 15 'perdite et reprobe, gratiae dei et misericordiae eius indigne, quare uoluisti ad modicum gloriare et in aeternum perire? quid tibi proderit aurum, quid argentum? numquid liberabunt te de camino gehennae?' dixit et alia multa. Cui maritus respondit: 'quid pateris, mulier? quid tibi uidetur aut quid
 20 forte de me audire potuisti? ego in nomine Christi catholicus permaneo, nec amittere potero aliquando quod teneo'. Ubi heretici mendacii sui conscii et detecti fallaciam suam colorare minime potuerunt.

(V, 15) Et quia superius de uolentia inmanitatis eorum 52
 25 breuiter diximus, hanc plurimi metuentes alii se in speluncis, alii in desertis locis uiri uel feminae nullo sibi conscio sese claudebant, et ibidem nulla succurrente sustentatione ciborum fame uel frigore uicti contritum et contribulatum spiritum

1 coniunx <i>CWaLb</i>	et] en <i>aLb</i> ; in <i>C</i> & <i>eras. est</i>	3 esset <i>BV</i>
<i>C</i> ¹ s ¹ 7 mandaturque <i>W</i>	mulier <i>P</i>	8 iam <i>om. W</i>
<i>P</i> 9 ait <i>V</i> ² atque <i>C</i> ²	10 et ego] ego <i>φWab</i> ²	et ducta
<i>b</i> ¹ 12 fecerant <i>BVC</i> ¹ s ¹ <i>L</i>	dixerant <i>C</i> ²	13 oram (horam <i>a</i>) <i>Ca</i>
<i>L</i> : <i>om. β</i> 14 proximam <i>CaL</i>	15 prodite <i>P</i>	gratia <i>ab</i>
miseriordia <i>αβ</i>	ei <i>P</i>	16 gloriari <i>mss praeter BV</i> ¹
tibi <i>V</i> ¹ 21 ibi <i>Ws</i> ²	22 eretici <i>b</i>	et <i>om. a</i>
<i>C</i> ¹ detectim <i>b</i> ¹	26 nullos ibi <i>BV</i> ¹	27 succurrentes <i>BV</i> ¹

sustentatione sic *V*

exalabant, inter haec adffictionis incommoda inuiolatae secum fidei securitatem portantes. Sic enim Cresconius presbyter Mizeitanae ciuitatis in spelunca Ziquensis montis repertus est, putrescente iam solutus cadauere.

53 (V, 16) Et quia de sancto Habetdeum praefati iam sumus, 5
pergit tunc ad Carthaginem, adire censuit nefarium regem, ut
conscientiam suam, quam semper familiarem trinitas habuit
et amicam, etiam hominibus faceret manifestam; nec eum
retinere potuit Antonius propter uerecundiam suam. Offert
impiissimo regi libellum in hac similitudine uerborum: 'Quid 10
quaeso iam cum proiectis habetis? quid cum eis, quos exilio
relegastis, cotidie dimicatis? Abstulistis substantiam, ecclesiis,
patria domibusque priuastis; sola anima remansit, quam capti-
uare contenditis. O tempora, o mores! uniuersus haec mundus
intellegit et ipse qui persequitur uidet. Si fides dicitur quam 15
tenetis, quid uerae fidei membra tantis persecutionibus agitatis?
quid uobis cum exilio nostro, quid uobis cum egenis in saeculo,
quorum est uita semper in Christo? Liceat saltem gaudere
consortio bestiarum eis, quos abiecistis a facie omnium popu-
54 lorum'. Dum haec et his similia pontifex dei dixisset, scele- 20
ratus tyrannus hoc ei mandasse perhibetur: 'uade ad episcopos
nostros, et quod tibi dixerint sequere, quia ipsi huius rei habere
noscuntur per omnia potestatem'. Sed neque Antonium haec
res ab insania potuit reuocare, sciens se magis impio regi ob

1 affictionis icommoda *W*   2 securitate *BPF*   sucuritatem *C*¹
cresconus β 3 mizetanae *Wb*   mizatiane *a*   quizensis β qui-
tensis *F*   reppertus *PR*   4 putrescenti βF 5 habetdeus
a ut solet   iam *om. a*   7 trinitatis *WPb¹RF*   10 bellum *b*
11 prouectis *a β F*   quos] quod *BV¹W*   12 religastis *BVC¹*   reli-
gatis *W*   relegatis *Pb¹RF*   dicatis *W*   dominicatis *P¹RF*   13 pri-
uatis *MPb¹RF*   14 contemp(tep *P*)nitis *Pb¹R*   O tempora] *cf.*
Cic. in Cat. I, 1, 2   16 tenes *Pb¹RF*   fide] imbra *B et V¹*
fidei imbrā *V²*   fidei umbrā *CMs*   18 saltim *ML*   20 hae *P*
is *F*   21 peribetur *b*   22 regi *W*   habere huius rei (regi
b) cognoscuntur βF 23 omnē *PRF*   24 magis *om. a*
impio regi *ego* (impio *in impio transit ut in titulo Passioni praefixo*):
imperio regi *BVs¹PRF*   imperio regis *rell.*   imperioso regi *Halminus*   im-
perio regio *E. Ludwig*

hoc multum posse placere. Habetdeum uero episcopus gaudens bono conscientiae suae ad locum exilii maluit remeare.

(V, 17) Ea tempestate facta [est incredibilis fames et coepit 55
Africam totam una depopulatione uastare. Nullus tunc adfuit
5 imber, nulla prorsus gutta de caelo profluxit: nec frustra, sed
uero et iusto iudicio dei, ut ubi persequentibus Arrianis caenosi
gurgitis aqua ignis et sulphuris bulliebat, indulgentiae caelestis,
quae semper adfluenter aderat, pluuiam negaretur. Lurida reman-
serat terrae facies omnis. Non uitis tegebatur aestate panpinea
10 opacata uirgultis, non sata respersa uultus cespitum uiridabant,
non olea semper uiridis foliisque repleta iucundis decoris sui
consuetum tegmen habebat, non pomorum uirgulta maritante
tellure gemmas produxerant florum, postea fructus, ut adsolent,
editurae. Tristitia fuere tetraque omnia, et par pestilentiae 56
15 clades Africam confuderat omnem. Non hominibus, non iumentis
germinantis herbae ediderat tellus omnino uirorem. Aruerant
dudum currentium impetu praecipiti aluei fluminum, fontiumque
crispantes perennitate subtracta pariter siccauerant uenae. Oues
et boues uniuersi, insuper et pecora campi simulque
20 bestiae siluarum inedia consumente nusquam penitus uisebantur.

18 cf. Ps. 8, 8.

1 multum *om. b* placare *P* uere ep̄m *BVCWMsL* gau-
dentem *C²Ws²L* 2 bone *C* meare *W* 3 incredibiles *BV¹*
4 affuit *ms praeter BVb* 5 frustra *C¹* 6 iusto et uero *βF¹*
caenosi *Wb¹: coenosi BVC* cenosi *MsPb²F* 7 aquam *abF* sul-
phoris *BW* sulphur *ab* ibi indulgentiae *Ws²* 8 adherat *βF*
9 panpinea *BVCbWs* pampinea *rell.* 10 opacata *a* opagata *Pb¹*
RF¹ respersa. non uultus *C* uiridebant *φ* uiridabat *Pb¹RF*
11 oleo *BVC¹Ms¹* oliua *C²* iocundis *φWaLb²* 12 tecmen
W 14 editurae (*scil. pomi*) *BVC¹MsL; cf. Indic. III 'constr.*
ad sens.' rediturae *PRF* redditurae *b¹* editura *C²Wa* redditura *b²* edi-
turas *Halmius* tristitia *BVC¹s¹* terraque *BVM* traq; *C¹s¹*
tristaque *PRF* tristiaque *b¹* terre *ab²* et] ut *L* pars *βF¹*
15 confunderet *BVC¹s¹L* 16 germinantes *BV¹CL* germinans *V²*
M herbas *V²C²ML* edixerat *W* uirorum *BV¹C¹* uirori
V² uirore *M* omnis omnino uiror aruerat *C²* 17 impetus *PRF*
praecipitati *Pb¹F* 18 perhennitate *a βF¹* subtractae *b* sic-
carant *W* 19 uniuersa *C²F* pecara *V* 20 imedia *V*
consum ante *C*

Et ubi forte graminosus cespis humida tunc in ualle locatus
 pallentem potius quam uirentem nascentis foeni coeperat pro-
 ferre colorem, ilico urens et igneus flatus aderat, totum tor-
 rendo desiccans, quia puluerea tempestas arido sub aëre deco-
 57 quens cuncta omnem nebulauerat locum. Nullum gestum est 5
 tempore illo commercium; nullum cespitem terrae iuuenis
 trahentibus scindens uertit aratrum, quia nec boues suberant
 nec castra omnino remanserant. Sed et rusticorum manus alia
 interierat, et subinde quae forte supererat, iam sepulturam
 quaerebat. Et quia urgente famis incommodo neque commercia, 10
 ut fati sumus, consuetudini, neque cultura reddebatur debita
 terris, iuuenum, senum, adulescentium atque adulescentularum,
 puerorum uel etiam puellarum agmina simul et funera, ubi
 potuerant, quomodo poterant, passim diffundebantur, circum-
 euntes oppida, uicos uel singulas urbes. Conuersi enim in 15
 arcum peruersum atque inritantes deum ad aquam
 contradictionis famem patiebantur ut canes, non
 ut comederent panem, sed ut infensam sentirent quam nega-
 58 uerant trinitatem. Alii diffusi per campos, alii siluarum secreta
 petebant, antiquas radices herbarum uel quisquilia alia requi- 20
 rentes. Nonnulli, cum domo niterentur egredi, in ipso limine
 conruentes cateruatim fame debellante cadebant; stratae uero
 uel semitae cadaueribus repletae exalantium fetore mortuorum

15 cf. Ps. 77, 57; 105, 32; 58, 7.

1 fortes *BV*¹ cespes *WaLb* 2 nascenti *BV*¹*C*¹ faenis
W feni *MLR* feni *sab* fine *P* coe(ce-ce-)perant *BV*¹*CMs*¹
 3 igeus *W* igneus *F* 4 harido *PRF* aridos ubere *BVCM* de-
 quocens *BV*¹*C*¹ (*Schuch. II, 483 sqq.*) dequocens *βF* 7 scidens
*C*¹*b*¹ 8 castra *PRF* astra *BV*¹ astra *V*²*C*¹ aratra *C*²*WMs* ra-
 stra *ab* omnino] omnino usquam *W* usquam omnino *βF* 9 se-
 pultura *BW* 10 inuomodo *W* incommoda *Pb*¹*RF* co-
 mercia *Pb* 11 fuerant consuetudini *a* 13 puerorum *om. a*
 uel *om. βF* ubi poterant *a* 14 circumeutes *W* 15 opida
Ma enim] sunt *a* 16 aquas *a* 17 fame *B* 18 pane
B infessam *PR* confessam *bF*² 19 siluarum secreta] secreta
 siluae *βF* 20 alia *om. Ms*¹: aliaque *Ws*² aliqua *aβF* 21 do-
 mū *b* egredi niterentur *a* 22 famem *BV*¹ famen *b*² 23 re-
 pleta *BV*¹ foetore *BVC* faetore *W*

gradientes uiuos omni ex parte necabant. Nec deerant cotidie
 ubique expirantium funera et non fuerat uirtus, quae misera-
 tionis impenderet sepulturam; neque enim sufficebant ad sepe-
 liendum uiui, fame dominante et ipsi post paululum morituri.
 5 Cupiebant singuli libertatem suam filiorumque suorum per-
 petuae seruituti redigere, et non poterant inuenire. Montes et
 colles, plateae ciuitatum, uiae uel semitae unum omnibus
 fecerant ubique sepulchrum, quibus inedia depascens dene-
 gauerat uictum. Uuandali autem ipsi, quos et postea frequens 59
 10 multarum prouinciarum spolia et retentio Africae primo fece-
 rant diuites, maiore magis inopia torquebantur: et quanto
 sibi uidebantur seruorum adgestione superbi, tanto amplius
 deficiebant fame torquente defecti. Nullus filium, nullus con-
 iugem, nullus proprium tenuit seruum; sed exiens unusquisque
 15 non ubi uoluit, sed ubi ualuit, aut statim defecit aut numquam
 omnino rediuit. Urguebatur infelix multitudo ad ipsam se urbem 60
 Carthaginem congregare: et dum illuc cateruatim adhuc ani-
 mata cadauera confluerent, ubi rex inferendarum mortium
 uidit strages, pelli urbe omnes ilico iubet, ne contagio deficien-
 20 tium communem pararet etiam exercitui eius quoque sepul-
 chrum. Suis ergo prouinciis et domibus singulos imperat
 reuocari; sed nec erant qui reuerterentur, dum uterque sepul-
 turam suam in uultu portarent. Et idcirco forte maior rebap-
 tizatorum perditio potuit prouenire, quia dum promittitur ab
 25 Arrianis praesentis transactio uitae, nec illud obuenerit et mors

1 inuos *V*¹ in os *V*²*M* omni] morti *P*, sed eras. 2 ex-
 pirantium *W* non om. *W* 4 mortui *P* 9 frequentia *W* solus
 ex meis (in *B* ens in ras. script.; sed litteris entia locus omnino non
 erat) 10 recentio *W* primos fecerat *βF* 11 torquebantur
B 12 uidebantur] seruantur *P* adiectione *a* 13 defie-
 bant *W* 14 seruorum *b* 15 deficit *BV* (*Schuch. I, 311*
sqq.) 16 se om. *βF* urbe *W* 17 congregari *b* adhuc
 cateruatim illuc *βF* adhuc om. *a*, qui cateruatim post cadauera
 habet 18 motium *W* 19 cantagio *V* defientium *BVC*
 (*Rhein. Mus. 1879 p. 639*) 20 commune *Wab* etiam om.
Ms exercitui] examini *βF* quoque om. *W* 22 erat *BφL*
 reuerteretur *V*²*CMsL* (erat . . . reuerteretur?) 23 portaret *ML*
 24 potui *BV*¹ 25 arriani *W*

sequens primam secunda prouenit. In tantum sibi deuastans uindicauit fames dominium, ut loca nonnulla et admodum populosa habitatoribus extinctis alto nunc silentio parietibus solis extantibus conquiescant.

- 61 (V, 18) Sed quid ego iam iam inmoror in hoc, quod explicare 5
non queo? Nam si nunc superessent uel eis fari de talibus
rebus licuisset, et Tullianae eloquentiae fluuius siccaretur et
Sallustius elinguis omnimodis remaneret. Et ut alienos indignos
rei tantae praeteream, si Caesariensis surgeret Eusebius ad
hoc opus idoneus, aut eius translator Graecae facundiae Lati- 10
nisque floribus Rufinus ornatus — et quid multa? — non
Ambrosius, non Hieronimus, nec ipse noster sufficeret Augu-
stinus. Audite haec omnes, auribus percipite omnes
qui habitatis orbem, quique terrigenae et filii
62 hominum, simul in unum diues et pauper. Nonnulli 15
qui barbaros diligitis et eos in condemnationem uestram ali-
quando laudatis, discutite nomen et intellegite mores. Num-
quid alio proprio nomine uocitari poterant, nisi ut barbari
dicerentur, ferocitatis utique, crudelitatis et terroris uocabulum
possidentes? Quos quantiscumque muneribus foueris, quan- 20

13 Ps. 48, 2—3.

1 prima *CW* secundam *αW* prouenit *ego* (prouenit re-
baptizatis mors secunda i. e. perditio aeterna, sequens mortem primam
i. e. naturalem): peruenit *BV¹b* praeuenit *rell.* tatum *W*
2 dominum *C¹PR* et *om. a* populos *BV¹CWPRF* populis *b*
5 iam iam] iam *WaβF* moror *b* 6 nequeo *φ a* nunc *om.*
a semper essent *W* 7 rebus talibus *βF* et *post* licuisset *om.*
W siccaretur *BV¹* 8 salustius *V²MsaL* et linguis *W*
PR aliēos *V¹* alios *V²CMs* 9 tantae rei *a* 10 non idoneus
V²CMs eis *F* fe(fe-V)cundiae *BV¹W* 11 ruffinus ornatus
non explicarent et quid multa *a* 12 ieronimus *WMa* 13 haec
omnes gentes *Ms²aβF* omnes *ante* qui *om. β* 14 quique sunt
(s) *P ut uid.* terrigenae *BWPb¹* (*Schuch. I, 396 sq.*) 16 condep-
nationem *W* condemnatione *b* condempnatione *aPRF* uestra *Baβ*
F 17 laudastis *βF* 18 proprio *om. β* uocitare *BVs¹* uocitari
W 19 utique et *a* 20 possidentis *PRF* quantiscumque mu-
neribus foueris *om. C* quos quantiscumque delinieris obsequiis mu-
neribus foueris illi *a*

tiscumque delinieris obsequiis, illi aliud nesciunt nisi inuidere Romanis. Et quantum ad eorum adinet uoluntatem, semper cupiunt splendorem et genus Romani nominis nebulare; nec ullum Romanorum omnino desiderant uiuere, et ubi adhuc
 5 noscuntur parcere subiectis, ad utendum seruitiis illorum parant; nam nullum dilexerunt aliquando Romanum. Si 63 disputare nitebatur de fide nobiscum barbara ferocitas et heresis Arriana rationabiliter disputaret — sed quando tenuit rationem, quae a patre deo deum filium separat saluatorem?
 10 — quare dolis et calumniis egerunt, et uelut spiritus tempestatis procella sui furoris totum subuertere uoluerunt? Si disputatio necessaria fuerat episcopalis, quare suspendia, quare ignes, quare unguiae simul et cruces? quare Arrianorum serpentina proles contra innocentes genera talia tormentorum inuenit, qualia
 15 nec ipse Mezentius exquisiuit? Dimicauit contra innocentiam cupiditas furoris et auaritia crudelitatis, ut et animas perderet et substantiam arpagaret. Si conlatio desiderabatur, quare rapinae rerum alienarum non tantum sacerdotum, uerum etiam omnium laicorum? Sed illi expoliati laetati sunt, et rapinam
 20 rerum suarum cum gaudio susceperunt.

(V, 19) Adsit iam quaeso omnis aetas, omnis sexus omnisque 64 condicio; adsit obsecro omnis turba catholici nominis, quae gremio materno toto orbe gestatur, quia sola germanum commodare nouit adfectum, quae didicit a Paulo magistro et
 25 gaudentibus conlaetari et cum lugentibus lamen-

23 cf. Esai. 46, 3.

24 Rom. 12, 15.

4 omnino romanorum *a* 5 parcere subiectis] cf. Verg. Aen. VI,
 853 6 parant *om. BφWL* romanorum *W* 7 ferocitas
W 8 arriana *om. φ* rationabiliter *P* 9 quae] quando
PRF 10 gerunt *βF* uelud *b* 11 furoris sui *φ* 12 fu-
 erit *P* fuit *b* 13 crucis *BV¹* (*Schuch. I, 247*) 15 mezienci(-ti
R)us *PR* 16 furoris cupiditas *β* crudelitas *P* et ut *W*
 animam *β* 17 ^{uel arriperet} arpagaret *a* arriperet *β* 18 tantum] tum *W*
 19 omnium *om. Ms* 21 iam *om. a* 23 paterno *Wβ* qui
W solum *a¹* 24 a *om. a* 25 lamentare *BV¹aL* (*Roensch*
 298) lamentari *rell.*

tare. Conueniant simul ad domum nostri doloris et paribus oculis fundamus flumina lacrimarum, quia causae et fidei
 65 nostrae unum est negotium. Nullum uolo ad condolendum mecum hereticum conuenire, qui forte addere concupiscit super dolorem uulnerum meorum et gratulatur cotidie malis meis. Nolo, nolo ego extraneum, sed fraternum quaero adfectum; nolo filiorum alienorum, quorum os locutum est uanitatem et dextera eorum dextera iniquitatis, quia filii alieni semper mentiti sunt mihi, qui inueterauerunt et claudicauerunt a semitis suis. Isti dicunt mihi cotidie: 'ubi est deus tuus'? dum affligitur populus pretioso agni sanguine comparatus. Inter quorum obprobria ego ad flagella paratus cantare non desisto domino flagellanti: amoue a me flagella tua, quia defeci non a fortitudine manus tuae,
 15 sed a persecutione heresis Arrianae. Adueniant omnes, qui mecum angustae uiae carpiunt iter et propter uerba labiorum dei uias custodiunt duras, et uideant si est dolor sicut dolor meus, quoniam uindemiata sum in die furoris domini. Aperuerunt super me os suum omnes inimici mei, sibilauerunt et fremuerunt dentibus, dixerunt: deuorauimus eam: enim ista est

4 Ps. 68, 27.   5 Ps. 34, 26.   7 Ps. 143, 7—8.   9 Ps. 17, 46.   11 Ps. 41, 4 et 11.   13 Ps. 37, 18.   14 Ps. 38, 11.   15 Ps. 38, 12.   17 Ps. 16, 4.   18 Thren. 1, 12.   20 Thren. 2, 16.

2 fromina *B*¹   3 mecum ad condolendum β condolandum
*V*²*C*¹ colendum *W*   6 nolo ego nolo ego *W*   ego non β
 7 nolo aliquem filiorum *aL*   8 dextera eorum *V*   9 equitatis
*V*¹ semper] super *PR*   11 Isti] et β 12 affligitur cotidie
a sanguini *ex* sanguinis *B* (*Schuch. I, 451 sqq.*)   sanguine
 agni *a*   13 paratus sum *W*   14 plagas tuas *Ms*   16 ad
 persecutione *B* ad persecutionem φ mihi omnes *W\beta*   17 an-
 (au-*C*)gustiae *BV*¹*C*¹*s*¹*P*¹   carpunt *V*²*C*²*Ms**aP*²   capiunt *b*²   uerba
om. b   19 sicut meus *VC*¹*Ms*   uindemiatus *a*   die ire furoris
*aPb*²*R* diei furoris *b*¹   20 apperuerunt *BV*¹*CW*   21 siuilauerunt
B   22 deuorabimus *Mv* (*Graec. κατεπιμεν*)   enim *scripsi*
(*Graec. πλήν*: nam *fragm. Wirceburg. et hoc loco et Thren. 3, 3*): enon
*BV*¹ en/// *s* et *a* en *rell.*

dies quam expectabamus; inuenimus, uidimus. Adeste, angeli dei mei, qui numquam deestis constituti in 67 ministerio uestro propter eos, qui hereditatem capessuri sunt aeternae salutis, et uidete Africam totam, dudum tantarum 5 ecclesiarum cuneis fultam, nunc ab omnibus desolatam, tantis ordinibus sacerdotum ornatam, modo sedentem uiduam et abiectam. Sacerdotes eius et seniores in desertis locis et insulis defecerunt, quaerendo sibi escas ad manducandum, et non inueniunt. Considerate et uidete, 10 quia Sion ciuitas dei nostri facta est uilis, facta quasi polluta menstruis inter inimicos suos. Manum suam misit hostis ad omnia desiderabilia eius, quia uidit gentes inuadere et ingredi atria sua, de quibus praeceperas ne introirent ecclesiam 15 tuam. Uiae eius lugent, eo quod nemo conueniat in die festo. Egressus est a facie eius omnis decor 68 et deliciae. Didicerunt uias asperas ambulare uirgines et iuuenes eius, in aulis educati monasteriorum; abierunt in captiuitate Maurorum, dum lapides sancti eius 20 disperguntur, non tantum in capitibus omnium platearum, sed etiam in locis squalidis metallorum. Dicite deo nostro susceptori eius, habentes fiduciam supplicandi, quoniam tribulatur et uenter illius turbatus est

6 Esai. 47, 8.   7 Thren. 1, 19.   9 Thren. 1, 11.   10 Thren. 1, 17.
 11 Thren. 1, 10.   15 Thren. 1, 4.   16 Thren. 1, 6.
 17 Thren. 1, 18.   19 Thren. 4, 1.   21 Ps. 41, 10.   23 Thren. 1, 20.

1 quem *BV¹Cb*   et uidimus *b*   2 adeste *BVC*: adestote *rell.*
 3 capisuri *b*   4 totam . . . ecclesiarum *om. W*   5 ab hominibus *ab*
 tanti *BV¹*   6 sedentem *V¹*   7 eius *om. a*
 8 et in insulis *β*   9 inuenerunt *b¹*   10 syon *mei praeter B* syon
 illa *Ms*   facta est quasi polluta *aβ*   12 ad] et *P*   13 in atria *Ms*
 14 praeceperas *VC¹*   15 conueniet *P*   16 faciei *us b*
 17 et deliciae *om. β*   ambulare iuuenes uirgines eius *W*
 18 aulas *b*   abiecerunt *PR*   19 captiuitatē aurorum *BVs¹* captiuitate inaurorum *P*
 captiuitatem maurorum *WMs^{2v}*   lapidē *B*
 lapidem *V¹*   sanctuarii *Ms²*   21 scaldis *b*   22 nostro *om. β*
 eius *Ws²a²β*: *om. a¹* et *rell.*

a fletu eius, quia sedit inter gentes et requiem non inuenit, nec est qui consoletur eam. Quaesiuit a partibus Orientis qui simul contristaretur, et non fuit, et consolantem, et non inuenit, dum manducaret in esca sua fel et in sitis sua potaretur aceto, sponsi et domini sui passiones imitando, qui idcirco passus est pro ea, ut sequatur uestigia eius.

69 (V, 20) Deprecamini patriarchae, de quorum stirpe generis nata est quae nunc laborat in terris; orate sancti prophetae, cognoscentes afflictam, quam antea uaticinante praeconio cecinistis; estote apostoli suffragatores eius, quam ut congregaretis, uniuersum orbem ascendente in uobis domino ut equi uelocissimi cursitastis. Praecipue tu, Petre beate, quare siles pro ouibus et agnis a communi domino magna tibi cautela et sollicitudine commendatis? Tu, sancte Paule, gentium magister, qui ab Hierusalem usque ad Illyricum praedicasti euangelium dei, cognosce quid Uuandali faciunt Arriani, et filii tui gemunt lugendo captiui; uniuersique ingemescite sancti simul pro nobis apostoli. Sed scimus quia indignum est uobis pro nobis orare, quia ista, quae uenerunt nobis ad probationem, non quomodo sanctis, sed malis meritis supplicia debebantur. Sed et pro malis orate iam filiis, quia et Christus orauit etiam pro inimicis Iudaeis. Sufficiant castigationi quae iuste inlata

1 Thren. 1, 3 et 2. 3 Ps. 68, 21—22. 6 I Pet. 2, 21.
16 Rom. 15, 19.

1 fletu] facie *W* quia] qui *a* 2 consuletur *b* partibus
W: patribus *rell.* 3 orientes *P* orientibus *b*¹ 4 consolantem
se *a* 5 potaretur] potauerunt me *P* 6 passionēs (*sic*) *W* pas-
sionē *b* 8 patriarce *P* 10 quem *b*¹ ante *b* uatici-
nando *β* 12 per uniuersum *M* ascendente *om.* *P* ut qui
b 13 cursitastis *s*²*aLbR*: cursitatis *rell. fort. recte* beate petre
φ 14 communi magno domino magna *W* 15 commendatus *P*¹
tu] ut *b*¹ 16 ierusalem *a* ierosolimis *M* hierosolimis *s* ad *om.*
Waβ yllyricum *BφW* yllyricū *P* illiricum *b* 17 quid] quod *M*
quia *b* faciun *V*¹ 18 ingemiscite *mss praeter BPb*¹ 19 est
om. *β* 20 nobis ante ad *om.* *φ* 21 non *om.* *BVC*¹*WMs*¹
comodo *b* modo *a* malis mentis *b*¹ male mentis *b*² decebant
P 22 qui *BV*¹ et *om.* *WMs**b* 23 iuimicis suis iudeis *a*
castigationes *Ms*² qui *V*¹ inlate] *Ms*²

sunt nobis, et iam iamque delinquentibus uenia postuletur; dicatur angelo percutienti: sufficit, iam cohibe manum tuam. Quis ignoret haec nobis probrorum nostrorum scelera procurasse, aberrantibus a mandatis dei et in lege eius nolentibus ambulare? Sed prostrati rogamus, ut non spernatis uestros miseros peccatores, per eum, qui uos ad apostolicum culmen prouexit humiles piscatores.

(V, 21) [Tenuit sceleratissimus Huniricus dominationem regni 71 annis septem, mensibus decem, meritorum suorum mortem consummans. Nam putrefactus et ebulliens uermibus non corpus, sed partes corporis eius uidentur esse sepultae. Sed ille legis datae transuersor ex Donatianorum heresim ad eos ueniens quondam Nicasius in breui simili morte periit.]

a. 484
mense
Decembri

2 I Paral. 21, 15.

4 Ps. 77, 10.

1 ueniã *W* pestuletur *V* 2 dicaturque *Ms* percutienti *P* 6 misereros *W* per eum *om. a* 7 humiles peccatores β 8 Tenuit *et rel. spuria; del. Halmius* sceleratissimus *W* hunericus *MaLb²* honoricus *Pb¹* 9 morte *W β* 10 consummans *VCW β* bulliens β 11 parte *b* uidetur *V¹* sed et β 12 illa lege *V²CM* datae] data et *BVC* datae et *W* sedata et *M* dator et *s* lata ex *a* transuersor ex] transuerso rex *BV¹a* transuersa rex *V²CM* transgre(*ge-P*)ssor rex *Pb* donationorum *V¹aP¹b* donatistarum *V²Ms* heresi *V²CW^s2* heresium *Pb* 13 condam *W* nicassius *W* ucasius *Pb* in brebi *BV¹* periit. Explicit (*sic BWa: om. rell.*). Incipit passio beatissimorum (*om. φ*) martyrum (martirum *V: om. W*) qui apud cartaginem passi sunt sub imperio (imp. *om. W*) rege (regis *a*) hunirico [hunerici *a*: sub huni(hune-*M*)rico rege φ] die vi non. iul. (nonas iulii *Ms* die sexto nonarum iulii *a*) *BVCW^sa* *Pb sine titulo, alter eadem linea, alter una intermissa pergunt*

INCERTI AUCTORIS PASSIO SEPTEM
MONACHORUM.

PASSIO BEATISSIMORUM MARTYRUM QUI APUD CAR-
THAGINEM PASSI SUNT SUB IMPIO REGE HUNIRICO
DIE VI. NON. IUL.

- 1 (I) Praedicaturus triumphos martyrum beatorum ad enar-
randa quae gesta sunt auxilium exposco diuinum, ut qui illis 5
praestitit superandi uictoriam, mihi indigno et inmerito quan-
tulacumque uerborum porrigat ornamenta. Tunc etenim ualebo
quae desiderata sunt indicare, si ipsi dignentur pro me misero
domino supplicare.
- 2 (II) Septimus namque agebatur annus crudelissimi atque 10
impiissimi regis Hunirici, et ecce antiquus hostis, ueternosus
utique anguis, trisulcis linguae uenena uibrans, Cyrila quondam
Arriomanitarum episcopo ministro usus est, subuertens et ob-
tinens animum regis cruenti, ut ita suaderet, non posse eum
pacatum atque longaeuum obtinere regnum, nisi nomen perderet 15
innocentum. Qui tamen dei iudicio post non multos dies tur-
3 pissima morte praeuentus scatens uermibus exspirauit. Insectari
coepit ore cruento omnem catholicorum multitudinem, quae
per totam prouinciam Africanam in modum, sicut praedictum
est Abrahae patriarchae, harenae maris fuerat multiplicata, 20
ut eam rebaptizationis sauciaret machera atque stolam illam

4 triumphos *P*   martyryū *W*   7 etenim] edenim *W* etiam
P   10 atque impiissimi *om. W*   11 hunerici *φab²* honirici *P*
hostis antiquus *a*   ueternus *W*   12 trisulci lingua *W^sβ*
librans *W*   chirila *BVCsL* cirilla *M* cyrilla *a*   quondam *V²*
CMs: quendam *BV¹R*   quedam *P* quodam *WaLb*   13 arriomani-
tarum *W* arrianitarum *Pb¹R* arrianorum *a*   episcopum *BV¹PR*
optinens *V²sa*   14 ita ut *Ms²*   15 optinere *V²aPb*   17 prae-
uenitur *b*   exspirauit *WaLβ*   20 habrahe *VCs* habrae *a*
patriarce *a*   arenae *WPL*   21 eam] etiam *PR*   sauciare *b*

singularis et puri baptismatis, quam Christus uino carnis suae purificans praelo exprimens crucis fecerat dealbatam, tetrae nigredinis turparet inluuie sordulenta. Accipiens quoque tyrannus, ut erat ducibilis et ferus, serpentinam suggestionem, ferilibus edictis uno tempore totam coepit Africam commouere. Primo sacerdotum et ministrorum copiosissimam et maximam 4 turbam in longinquis et extremis regionibus exilio crudeli destruit: quibus bis acutum genus frumenti, quod iumentis solis edere concessum est, nequaquam industria molari contritum, 10 sed manente furfuris cortice loricatum, pro miseratione dari praecepit; post uero crescente impietatis insania etiam hoc auferri crudelissimus imperauit. Post modicum quoque tem- 5 poris uniuersas simul ecclesias praeiudicatis uenerabilibus portis caementis ingentibus claudi mandauit: uniuersa namque monasteria uirorum uel puellarum sanctarum gentilibus id est Mauris 15 cum habitatoribus donare praecepit. Unus fuit omnibus eiulatus, unus pro Christo moriendi integer et plenus affectus. Paria currebant flumina lacrimarum, quia permiserat dominus cibari eos panem lacrimarum et potari eos in lacrimis 20 in mensuram aut forsitan sine mensura. Et si reperta est exiens de arca inhians cadaueribus mortuis pars aliqua pereuntium coruorum, maior est tamen in nomine trinitatis numerus feliciū columbarum. Quanti nobiles et optimi uiri, ampli et lati cespitis domini, terram cum caelo commutauerunt 25 et simul corpus cum substantia tradiderunt, atque delicatae et nobilissimae feminae contra uerecundiam naturae spectante

18 Ps. 79, 6.

2 proelo <i>BVC</i> 's	prelo <i>C</i> 'a	fecerat] fuerat <i>PR</i>	terrae <i>a</i>
thetre (-ε b) β	3 nigridinis <i>W</i>	4 docibilis <i>aβ</i>	7 et in
longinquis <i>a</i>	8 acutum <i>M</i>	solum β	9 molarum β
contritum <i>om.</i> β	10 loricatum <i>BV</i> ' <i>C</i> '	(<i>Schuch. II, 110; III, 200; Roensch 465</i>)	
Roensch 465)	12 quoque] uero <i>M</i>	14 cimentis <i>W</i>	16 do-
nari <i>s</i> ' <i>aPR</i>	18 promiserat et cybari <i>Pb</i>	19 panem <i>BV</i> '	
(<i>ψωμιεῖς ἡμῶς ἄροτον δαχρῶων</i>): pane <i>rell.</i>		20 mensuram <i>BV</i> ' <i>Ca</i>	
(<i>Commodian. Instr. II, 17, 1 Ludw.</i>): mensura] <i>rell.</i>		21 archa <i>M</i>	
<i>aP</i>	iniens <i>P</i>	22 praeuentium <i>M</i>	24 cespites <i>P</i> '
25 carpus <i>V</i> '	26 expectante <i>BφWL</i>	expetente <i>a</i>	

uulgo uirgis caesae uariisque tormentis cruciatae uictricia tro-
phea portarunt! quanti infantuli inridentes edicta feralia ante
mundum contempserunt, priusquam inlecebrosam eius semitam
introirent!

7 (III) Tunc adprehensi sunt et septem fratres, quantum con- 5
tinet ad concordiam dominicae seruitutis in monasterio habi-
tantes in unum, quia bonum est et iucundum habitare
fratres in unum, id est Bonifatius diaconus, Seruus sub-
diaconus, Rusticus subdiaconus, Liberatus abba, Rogatus mona-
chus, Septimus monachus et Maximus monachus, in numero 10
scilicet Macchabeorum germanorum, quos una mater ecclesia
catholica genuerat et per uiscera fontis aeterni salubriter pe-
pererat, de territorio Capsensis ciuitatis, cui praefuit sanctus
8 Uindemialis sacerdos egregius et Christi fidelis antistes. Qui
adtracti ad urbem Carthaginensem, primo eis inlecebrosis 15
blandimentis serpens uoluit sibilare, promittens honores caducos
et diuitias ingentium uoluptatum nec non et regis amicitias
uel alia multa, quae solent insipientium animas aucupante
diabolo uisco mundiali captare. Sed haec omnia milites dei
acsi contagia respuerunt, clamantes uno ore: 'unus dominus, 20
una fides, unum baptisma. Nec poterit in nobis adiuuante
domino iterari, quod in sancto euangelio semel praeceptum est
dari; quia qui semel lotus est, non habet necesse iterum

7 Ps. 132, 1.   20 Eph. 4, 5.

1 uictoriae β tropea b 2 ferocia a 3 priusquam] quam
 Ws^2 5 et *om.* β continet *om.* β 6 monasteria V^1
7 iocundum ωWab^2 bonum et iocundum est M 8 bonifacius Ms
 LPb^1R bonifacius ab^2 10 septiminus $WaPR$ septimus mo-
nachus et maximus monachus *om.* C et maximus monachus *om.* β
11 machabeorum $WMsaL\beta$ germanorum *om.* C 13 territorio
 BV^1 (*Schuch.* II, 103)   praeerat a 14 egregius s antestis
 BV (*Schuch.* III, 187) antestes C^1 *ut uid.*   qui acti β 15 car-
taginensem BVC^1 cartaginensem WC^2Ms carthaginensem *rell.*
16 serpens] sibi P 17 uoluptatum *om.* b amicitias W
18 occupante Pb 19 captiuare a milites christi β 20 unus
deus unus dominus b 21 baptismum β 23 qui qui P lo-
cutus V^1W^1 est lotus a

lauari, quia mundus est totus. Facite quod uultis, inferte poenas corporibus nostris: melius est temporalia ad modicum sufferre supplicia, quam aeterna pendere et subire tormenta. Habete quae promittitis, cum ipsis diuitiis post paululum perituri. Nobis uero nullus de postibus frontium ualebit euellere, quod in uno baptismo artifex trinitatis dignatus est titulare.

(IV) Quid multa? Dum tali constantia diuinitus munirentur, iussi sunt carcerali custodiae mancipari, et ita crudelius onerati ferri ponderibus tenebrosis deputati sunt locis, ubi nulla miseratio adrideret lenitatis. Sed populus ille memoratae urbis, in domino semper fidelis, dato munere carcerariis die ac nocte Christi martyres frequentabat et ita ab eis doctrina et uirtute fidei roborabatur, ut talia etiam ipsi pro Christi nomine plena delectatione perferre cuperent et capulo persequentis facilia subponerent colla. Hoc autem tyrannicas peruenit ad aures; qui ebrietate furoris accensus iubet eos adhuc inauditis suppliciis adigi et maioribus uinculis onerari, nauemque imperat lignorum aridorum manipulis adimpleri atque in eadem omnibus alligatis in medium pelagus igne supposito concremari.

(V) Eductisque illis de custodia multitudo populi dei bellatores trinitatis quasi agnos innocuos ad uictimam deducebat, et rugientium pondera catenarum quasi quaedam monilia peruidebat, quia non fuerunt illa uincula, sed potius ornamenta. Incedebant itaque cum fiducia ad supplicium, quasi ad epulas

1 lauare <i>P</i> ¹	2 poenis <i>BV</i> ¹	est <i>om.</i> <i>P</i>	admodum <i>b</i>
3 pendere] pati β	4 paulum <i>M</i>	5 de postibus frontium] furentium <i>a</i>	6 unum <i>b</i> ¹
<i>P</i>	8 custodia β	9 honerati <i>a</i> artantis β	10 bap- tismo <i>C</i>
<i>s</i> ¹	11 ille] iste β	12 talia <i>et</i> munerentur	13 ponderebus
β	14 tali <i>PR</i>	15 ipsi <i>om.</i> <i>W</i>	16 christi <i>om.</i> <i>P</i>
17 dilectione <i>M</i>	18 proferre <i>V</i> ¹ ferre β	19 persequenti β	20 facile
<i>ab</i> facili <i>PR</i>	21 tyrannicas <i>W</i>	22 ascensus <i>b</i>	23 honerari
<i>aPb</i> ²	24 nauimque <i>WbL</i> nauem <i>a</i>	25 adque <i>B</i>	26 in
<i>om.</i> <i>BV</i> ¹ <i>L</i>	27 in medio pelagus <i>a</i>	28 per medium pelagus (pelegus <i>V</i> ¹) <i>V</i> ² <i>C</i>	29 <i>Ms</i>
30 <i>Ms</i>	31 trinitatis sequebatur. quos quasi <i>Ws</i> ²	32 deducebat inimicus et <i>Ws</i> ²	33 rugientium <i>a</i>
<i>BV</i> (<i>Schuch.</i> II, 137; <i>Roensch</i> 465)	34 catenarum <i>a</i>	35 munilia	36 peruidebat] plucebant <i>Ws</i> ²
37 fuerant <i>M</i>	38 incedebantque <i>a</i>		

concurrentes, una uoce per ambitus platearum domino decan-
 tantes: 'gloria in excelsis deo et in terra pax homini-
 bus bonae uoluntatis. Uotiuua nobis haec dies est et omni
 sollempnitate festiuor. Ecce nunc tempus acceptabile,
 ecce nunc dies salutis, quando pro fide domini dei nostri 5
 proferimur ad praeparatum supplicium, ne amittamus adquisitae
 fidei indumentum'. Sed et populis publica uoce clamabant:
 'ne timeatis, o populi dei, neque formidetis minas atque ter-
 rores praesentium tribulationum, sed potius moriamur pro
 Christo, quomodo et ipse mortuus est pro nobis, redimens nos 10
 12 pretio sui sanguinis salutaris'. Unum tamen uehementi conatu,
 qui inter eos infantulus uidebatur, nomine Maximum, cupie-
 bant auctores malorum a sanctorum consortio separare dicentes:
 'infantule, quid festinas ad mortem? dimitte eos, insaniunt,
 et audi consilium nostrum, ut possis inuenire uitae remedium 15
 et tanti regis adire palatium'. Tunc ille, aetate quidem pue-
 rili, senili tamen maturitate, clamabat: 'nemo me separat a
 sancto patre meo Liberato abbate et a fratribus meis, qui me
 in monasterio nutrierunt. Cum ipsis sum in timore dei con-
 uersatus, cum ipsis desidero passionem suscipere, cum quibus 20
 13 credo me et futuram gloriam inuenire. Nolite putare, quia
 potestis seducere pueritiam meam: simul nos dominus septem
 uoluit congregare, simul dignabitur omnes uno martyrio coro-
 nare. Quomodo nemo perire potuit de septenario illo numero
 felicitium Macchabeorum, ita etiam septenus nostrae congrega- 25
 tionis numerus nullum inueniet detrimentum. Nam si negauro

2 Luc. 2, 14.

4 II Cor. 6, 2.

1	currentes <i>a</i>	decantes <i>V</i> ¹	canentes <i>W</i>	4	sollempnitati <i>b</i>
5	nuc dies <i>W</i>	dei <i>om.</i> <i>Ms</i>	6	proferimur ad <i>Ba</i>	(ad in <i>B</i>
	<i>erasum</i>): proferimur	<i>V</i> ¹ proferimus	<i>s</i> ¹ <i>PR</i>	perferimus	<i>rell.</i> 7 populi
	<i>W</i> publica <i>P</i>	clamabat <i>b</i>	8	o <i>om.</i> <i>β</i>	adque <i>b</i>
	tortores <i>P</i>	10 et <i>om.</i> <i>W</i>	11	pretio sanguine	<i>PR</i> precioso
	sanguine <i>b</i>	13 seperare <i>s</i>	14	eos si <i>a</i>	16 etatē <i>V</i> ¹
18	abbate liberato	<i>Wβ</i> a <i>om.</i> <i>Ms</i>	22	sēptē <i>W</i>	24 po-
	tuit perire <i>Ms</i>	sptenario <i>W</i>	illo <i>om.</i> <i>Ms</i>	25	macha-
	beorum <i>φa</i> <i>Lβ</i>	monachabeorum <i>W</i>	etiam] et <i>W</i>	26	demen-
	tum <i>V</i> ¹ <i>C</i> ¹				

eum, et ipse negabit me, quoniam ab ipso dictum est: qui me negauerit coram hominibus, negabo et ego eum coram patre meo, qui est in caelis; et qui me confessus fuerit coram hominibus, confitebor et ego eum coram patre meo, qui est in caelis'.

(VI) Perducti itaque cum festinatione ad naualem supplicium 14 pro uoluntate infandi regis uel crudelium ministrorum, extensis manibus et pedibus clauati feruntur potius quam ligati. Qui dum ignis fuisset lignis iniectus, statim imperio diuino uidentibus cunctis extinctus est; et dum saepius renouaretur nutrientibus pabulis, iterum atque iterum extinguebantur rogi globi flammaram. Et cum exinde magis tyrannus furore simul esset et rubore repletus, iussit eos remorum uectibus enecari et ita singulos in modum canum cerebris comminutis extingui. 15 Qui tali genere mortis debitum spiritum feliciter domino reddiderunt, nec expauerunt lignis quatientibus mortificari, quibus semper fuit spes omnis in ligno. Sed cum in mari uenerabilia 15 corpora iactarentur, ilico, quod contra naturam est aequoris, eadem hora inlaesa corpora pelagus litori reddere maturauit, 20 nec ausus fuit, ut moris est, triduana dilatione in profundo retinere, ne praecepto dominico minime paruisset. Ad quod miraculi genus et ipse tyrannus, licet inpaenitens, ut fertur, expauit. Gaudens autem quae aderat multitudo corpora sanctorum martyrum diligenti tradidit sepulturae praeunte clero

1 Mt. 10, 32–33.

1 quoniam] quia *a*   2 et ego *om. P* ego *om. b*   3 et qui
me confessus . . . caelis *om. W*   6 producti *a*   confestinatione
b   naualem *BV¹*: nauale *rell.*   7 nefandi *a*   8 clauati]
eleuatis β legati *b¹*   9 inlectus β 10 extintus *W*
11 papulis *V¹C¹R*   populis *P*   extinguebatur *BV¹C¹aL*   12 globi
Ws²: globo *rell.*   extinguebatur. . . globus *Halmius*   rogi globi flammaram
om. a   14 cominutis *W*   15 generi *M*   reddiderunt *VC*
16 expauerunt *a¹*   linguis *Pb*   18 iectarentur *C¹*   19 eadem
in b *eras. et post hora addit. m. 2*   pelagus *in P* *eras.*   20 au-
sus *B¹* (*Kuehner, Gr. I, 300*): ausum *rell.*   est *om. a¹*   21 de-
tinere β 22 inpenitus *V¹*   penitus *C*

VII.

8

uenerabili Carthaginensis ecclesiae; ubi etiam et praedicandi diacones, tertio iam confessores effecti, Salutaris et Muritta, geruli reliquiarum adfuerunt.

- 16 (VII) Humatae sunt igitur cum hymnis sollemnibus lypsanae beatae sanctorum in monasterio Biguae contiguo basilicae, 5 quae dicitur Celerinae. Et sic in confessione trinitatis beatissimi martyres passi sunt et speciosum cursum certaminis sui coronante domino perfecerunt. Cui est honor et gloria in saecula saeculorum. Amen.

1 uenerabilis *B*¹ cartaginensis *Bφ* carthaginensis *ab* 2 dya-
 conis *PR* diaconi *b* confessoris *β* saluatoris *W* muritte
P murrite *b ex corr.* 4 ymnis *CWMβ* lipsanae *Vav*
 5 beatae *om. P* sanctorum reliquiae *Wa* biguae *om. αβ*
 6 celebrinae *BVCWsaL* cezebrine *M* celerinae *PR* 8 domino
 coronante *a* 9 amen amen *M* amen. Explicit historia africana
a amen. Finit historia *b* *V in marg. inf. paginae sequentis,*
quae uacua relicta est, haec habet: Explicit historia africana. Incipit
 liber primus Eutropii. *In B desinit Passio fol. 88^a; fol. 88^b in*
marg. inf. leguntur:

EXPLICIT STORIA AFRICANA.

INCIPIT STORIAE ROMANAE

LIBER PRIMUS.

NOTITIA
PROVINCiarVM ET CIVITATVM AFRICAE.

A = cod. Laudunensis 113 saec. IX; cf. praef. p. XII.

H = cod. Halleri apud Ortelium in Thes. geogr. (Antverp. 1596).

Incipiunt nomina episcoporum catholicorum diuersarum prouinciarum, qui Carthagine ex praecepto regali uenerunt pro reddenda ratione fidei die $\overline{\text{KL}}$ Februarias anno sexto regis Hunerici.

Nomina episcoporum prouinciae proconsularis uel qui in exilium missi sunt.

- 1 Eugenius Carthaginensis Tamalleni.
Felix Aboritanus. exilium.
Paulus Sinnarensis. exilium.
Felix Piensis Corsica. exil.
- 5 Marianus Hippzaritensis ut $\text{s}\tilde{\text{p}}$.
Pascasius Gunelensis ut $\text{s}\tilde{\text{p}}$.
Sacconius Uzalensis ut $\text{su}\tilde{\text{p}}$.
Bonifatius Membresitanus. $\text{fu}\tilde{\text{g}}$.
Gulosus Beneuentensis Corsic̄.
- 10 Reparatus Utimmirensis ut $\text{s}\tilde{\text{p}}$.
Pastinatus Puppitanus ut $\text{s}\tilde{\text{p}}$.
Reparatus Puppianensis.
Fortunatianus Araditanus. Corsic̄.
Deumhabet Thelensis. Corsica.
- 15 Liberatus Mullitanus ut $\text{s}\tilde{\text{p}}$.

prouintiarum *A* sexto] *inmo* octauo; *cf. Vict. III, 4* prouintiae *A* 1 Tamalleni] *hunc locum* (turris Tamalleni *Itin. Ant. Ruinartus pessime confudit cum* ciuitate Tamallumensi (*Vict. III, 45; Not. Byz. 55*): *cf. Not. Dignit. sect. L, ubi distinguuntur* praepositus limitis Thamallensis *et* praep. lim. Thamallomensis 2 Aboritanus *coni. Ruin.*: abaritanus *A*; Abaritanam prouinciam *scimus*, oppidum *nescimus* 5 hipzaritensis *H* 6 gunelmensis *H* 7 uzialensis *AH* 8 membrositanus *A* 9 benentensis *H* 10 uti-
miensis *H*

- Mannucius Duas-Senemsalensis.
 Hirundinus Missuensis. Corsic.
 Iona Lapdensis. ut sp̄.
 Peregrinus Assuritanus in exil. hic.
 20 Quintianus Uricitanus.
 Cresconius Tonnonensis. pr̄bt.
 Florentinus Uticensis. Corsiċ.
 Pascasius Migirpensis ut sp̄.
 Carissimus Gisipensis. in exil.
 25 Gaius Uzitensis pr̄bt.
 Exitiosus Uerensis. Corsiċ.
 Crescens Cicisitanus. in exil.
 Bonifatius Uolitanus. Corsica.
 Felix Carpitanus ut sup̄.
 30 Carcadius Maxulitanus ut sp̄.
 Cyprianus Bonustensis.
 Dalmatius Tinisensis. Corsiċ.
 Aemilianus Culusitanus. Corsiċ.
 Felix Bullensis. pr̄bt.
 35 Clementinus Neapolitanus. Corsiċ.
 Felix Curubitanus ut sp̄.
 Deuterius Simminensis ut sp̄.
 Aurelius Clipiensis ut sp̄.
 Coronius Meglapolitanus ut sp̄.
 40 Benenatus Timidensis ut sp̄.
 Uincentius Ziggensis. in exil.
 Florentius Seminensis. Corsica.

16 Duassenemsalensis *Halmius* Duas-Senemsal *Baluzius*: duassedemsai
AH 19 hic] *cf. Papencordt p. 371 sq.* 20 urcitanus *A* uraci-
 tanus *H*; *cf. Vict. I, 10* 21 Tonnonensis *ego (conc. Carth. a. 525)*:
 tennonensis *A* pr̄bt] *de hoc siglo conferas Ruinarti admonit. in*
Notit. Afric. (LVIII, p. 267 Migne) et Papencordt p. 372 26 ex-
 itziosus *A* 27 cresces cicisitanus *A (Cicisa Tab. Peut.)* 28 boli-
 tanus *AH (litterae b et u in A saepe confunduntur)* 32 Tinisensis
ego: tinnisensis A, tinicensis H(?) 33 Culusitanus *ego (Vict. III,*
26): culsitanus AH 36 Curubitanus *ego (August. C. D. XXII,*
8): curbitanus A 37 simminiensis *H* 39 megalopolitanus *H*
 40 timidianensis *H*

- Honoratus Tagaratensis pr̄bt.
 Uindemius Altuburitanus. exil.
 45 Cyprianus Cellensis in exil.
 Augentius Uzipparitanus. in exil.
 Cassosus Ausanensis. hic.
 Maximinus Naraggaritanus. hic.
 Felix Muzuensis.
 50 Iohannes Bullensium Regiorum.
 Cresciturus Titulitanus.
 Benenatus Tuburbitensis.
 Uictor Teudalensis.
 Pascasius Tulanensis.
 Sunt numero LIII.

Nomina episcoporum prouinciae Numidiae.

- 1 Felix Berceritanus.
 Augentius Gazaufalensis. pr̄bt.
 Quoduultdeus Calamensis.
 Honoratus Castellanus.
 5 Leontius Burcensis.
 Firmianus Centurionensis. pr̄bt.
 Rufinianus Uadensis.
 Paulus Nibensis. pr̄bt.
 Martialis Girensis.
 10 Uictor Cuiculitanus.
 Cresconius Amporensis.
 Adeodatus Fesseitanus. pr̄bt.
 Uitalianus Bocconiensis.
 Duumuirialis Bamaccorensis. pr̄bt.

43 tagarensis *H*   44 altubaritanus *H*   48 maraggaritanus
A, naraggaritensis *H*   50 regio *A*   53 Teudalensis *scripsi*
 (*Vict. I*, 23): eudalensis *AH*, Theudalensis *Baluzius*
 prouintiae *A*   1 becerritanus *H*   2 gazaufulensis *AH*
 5 bursensis *H*   6 Centurionensis *uulgo*: centurianensis *AH*
 14 dumuirialis *A*; *cf. Hoffmann, Ind. gramm. ad Afr. prou. tit. p. 24,*
Schuch. II, 506 et 330   Bamaccorensis *scripsi*; *cf. Cyprian. ed.*
Hartel I, p. 448, 14: damatcorensis *A*

- 15 Donatus Ausuccurensis.
 Palladius Idicensis. $\overline{\text{prbt.}}$
 Gaudentius Putiensis.
 Uictor Suggitanus.
 Benenatus Lambiritanus.
- 20 Timotheus Tagurensis.
 Melior Fossalensis. $\overline{\text{Nā.}}$
 Frumentius Tubursicensis.
 Felix Lamsortensis.
 Abundius Tididitanus. $\overline{\text{prbt.}}$
- 25 Ualentianus Montensis. $\overline{\text{prbt.}}$
 Adeodatus Noua-Barbarensis.
 Adeodatus Idassensis.
 Florentius Noua-Germaniensis.
 Uillaticus de Casis Medianis.
- 30 Eusebius Susicaziensis.
 Uictorinus de Noua Caesaris.
 Uitalianus Uazaritanus.
 Iunior Tigillabensis.
 Uigilius Rissanensis. $\overline{\text{prbt.}}$
- 35 Leporius Augurensis.
 Pascentius Octauensis.
 Petrus Madensis.
 Felix Matharensis $\overline{\text{prbt.}}$
 Florentius Centenariensis.
- 40 Felix Gilbensis $\overline{\text{prbt.}}$
 Florentianus Midilensis.
 Fluminus Tabudensis.
 Optantius Casensium Calanensium.

19 iamuiritanus *AH*   21 *siglum Nā* (*cf. infr. 49*) *Halmius deprauatum esse censet ex nōc = non occurrit*   22 tubusicensis *AH*
 23 iamsortensis *AH*   24 tiditanus *H*   25 montensis *A*; *cf. Hoffmann l. c. p. 15*   26 nobabarbarensis *A*   27 idacensis *H*
 28 nobagermaniensis *A* nobagermanensis *H*   29 billaticus (*Byz. 96, Maur. Sit. 33*) de casis medianensis *A*: *at cf. Uict. II, 101*   36 octabensis *A*   43 Casensium Calanensium *scripsi*: casensi calanensi *A*
 Casensicalanensis *Ruin.*; *sed cf. prou. proc. 50* Bullensium Regiorum *et Ruin. ad. prou. Num. 29*

- Peregrinus Pudentianensis pr̄bt.
 45 Felix Noua-Sparsensis pr̄bt.
 Felicianus Metensis.
 Domnicus Caesariensis pr̄bt.
 Candidus Noua-Sinensis pr̄bt.
 Quoduultdeus Caelianensis. nam.
 50 Ianuarius Iattarensis.
 Victorinus de Castello Tituliano.
 Fructuosus de Giru Marcelli.
 Cresconius Tharasensis.
 Maximus Sillitanus pr̄bt.
 55 Uigilius Hizirzadensis pr̄bt.
 Uictor Municipensis.
 Seruus Arsicaritanus.
 Felix Casae-Nigrensensis.
 Donatianus Uegeselitanus.
 60 Pudentius Madaurensis.
 Donatus Rusticianensis.
 Donatus Uilla-Regensis.
 Crescens Buffadensis pr̄bt.
 Adeodatus Sistronianensis pr̄bt.
 65 Rusticus Tipasensis.
 Simplicius Tibilitanus.
 Stephanus Sinitensis.
 Pascentius Cathaquensis. Corsica.
 Donatianus Teglatensis.
 70 Cresconius Zabensis.
 Antonianus Mustitanus.
 Reparatus Tubuniensis.

44 Pudentianensis *Ruin.*: pudentianensis *AH*   45 nobasparsensis
A nobaspartensis *H*   48 nobasinensis *A*   50 Iattarensis *ego*
(i = z Schuch. I, 69); *cf. Vict. II, 101*: iacterensis *AH*   51 castelli
tituliano *A*; *cf. Schuch. II, 92 sqq.* castello titulitano *H*   52 giga
marcellae *H*   58 cassenigrensensis *H* cassennigrensensis *A*   59 Ue-
geselitanus *Ruin.*: ueselitanus *A* uesolitanus *H*   62 Uillaregensis
Ruin.: uilladegensis *AH*   63 cresces *A*   66 tibilitanus *H*
68 Cathaquensis *Baluzius*, Corsica *ego*: cethaquensusca *A*   72 tu-
baniensis *H*

- Anastasius Aquae - Nouensis.
 Uictorinus Babrensis pr̄bt.
- 75 Felix Tebestinus.
 Dominus Moxoritanus metallo.
 Secundus Tamogaziensis pr̄bt.
 Uictorinus Legiensis.
 Quoduultdeus Respectensis.
- 80 Ianuarius Uelefitanus.
 Benenatus Mazacensis pr̄bt.
 Donatus Iugurensis pr̄bt.
 Uictor Cirtensis pr̄bt.
 Pardalius Macomadiensis.
- 85 Ianuarius Legensis pr̄bt.
 Quoduultdeus a Turres Concordi.
 Maximus Lamfuensis pr̄bt.
 Marcellinus Uagrautensis.
 Domnicosus Tigisitanus.
- 90 Donatus Gilbensis.
 Fortunius Regianensis pr̄bt.
 Donatus Silensis.
 Uictor Gaudiabensis.
 Ianuarianus Masculitanus.
- 95 Ianuarius Centuriensis.
 Felix Suauensis.
 Crescentianus Germaniensis.
 Annibonius Uadesitanus.
 Ianuarius Gaurianensis pr̄bt.
- 100 Fortunatianus Naratcatensis.
 Maximus Lamiggigensis.

73 aquenobensis *A*   76 maxoritanus *H*   metallo] *cf. Uict.*
III, 68   80 uelesitanus *H*   83 circensis *AH* (*mss antiqui*
Augustin. ep. 139 non habent circensem, sed cirtensem, item ep. 144
cirtensibus, quod propter Ruinartum et Halmium moneo)   85 le-
 giensis *H*   86 a *ego, cf. infr. 105 de Turres Ammeniarum: ad turres*
concordi A   turris concordiae *H*   87 Lamfuensis *Ruin.:* iamfuensis
AH   94 Masculitanus *Ruin.:* marculitanus *AH*   96 suauensis
H suabensis *A*   100 narateatensis *H*   101 lamigginensis *H*

- Felix Garbensis pr̄bt.
 Iulius Uagarmelitanus.
 Ponticanus Formensis pr̄bt.
 105 Uictor de Turres Ammeniarum.
 Seruus Belesasensis.
 Honoratus Fatensis.
 Mensor Formensis.
 Peregrinus Muliensis.
 110 Gedalius Ospitensis.
 Fulgentius Uagadensis pr̄bt.
 Secundinus Lamasbensis.
 Crescentius Tacaratensis.
 Benenatus Mileuitanus.
 115 Quoduultdeus Ullitanus.
 Proficius Seleucianensis pr̄bt.
 Proficius Uadensis pr̄bt.
 Ianuarius Tagastensis pr̄bt.
 Donatus Maximianensis.
 120 Adeodatus Zaradtensis pr̄bt.
 Felicianus de Giru Tarasi.
 Cardelus Lamiggigensis.
 Flauianus Uico-Pacensis.
 Sunt numero CXXV.

Nomina episcoporum prouinciae Byzacenaе.

- Uassinassensis.
 Et Aquis.
 1 Liberatus Amudarsensis pr̄bt.
 Mansuetus Afufeniensis.

103 uagormelitanus *H*   Magarmelitanus *Baluzius*   105 turris
 sammeriarum *H*   106 balesasensis *H*   111 uagradensis *H*
 112 Lamasbensis *uulgo: lamasuensis A*   115 uillitanus *H: Ululi-*
tanus susp. est Halmius   116 seleutianensis *A*   seleuciamensis *H*
 118 tagartensis *H*   119 maximinensis *H*   120 Zaradtensis *Ruin.:*
 zaradtansis *AH*   123 flabianus *A*   uicus pacensis *H*

Nomina etc. *desunt in A*   1 pr̄bt amudarsensis *A: transposui*

- Pascasius Septimunicienſis.
 Hortulanus Benefenſis.
 5 Uictorinus Ancuſenſis.
 Euodius Mididitanus.
 Terentianus Tubulbacenſis.
 Rogatianus Ualentinianenſis.
 Bonifatius Maſclianenſis.
 10 Uictorinus Seuerianenſis.
 Uictor Narenſis.
 Leontius Decorianenſis.
 Seruusdei Tambeitanus.
 Laetus Neptitanus.
 15 Felix Cuſtrenſis pr̄bt.
 Flauianus Bulelianenſis.
 Decimus Theuzitanus.
 Seruandus Putienſis.
 Reſtitutus Thagamutenſis.
 20 Praeſidius Sufetulenſis in exil.
 Eustratius Sufetanus.
 Secundinus Garrianenſis pr̄bt.
 Praefectianus Abaradirenſis pr̄bt.
 Sabinicus Octauienſis.
 25 Adelfius Maectaritanus.
 Reſtitutus Aquiabem*
 Antacius Medianenſis.
 Menſius Turrenſis.
 Filtioſus Aggaritanus.

6 eubodius *A* (= *Εὐόδιος*: cf. *Schuch. II, 523 not.*)   7 tubol-
 bacenſis *H*   8 Ualentinianenſis *ſcripsi*, cf. *Ruin.*: ualentinianenſis
A   10 seberianenſis *AH*   13 cf. *Vict. III, 28*   14 letus
A; cf. *Vict. II, 52*   15 cuſtrenſis *H*   16 flabianus *A*   bu-
 belianenſis *H*   17 zteusitanus *H*   18 serbandus *A*   20 cf.
Vict. II, 45   21 enſtracius *A*; cf. *Vict. I, 23*   22 garrenſis
H   24 sabinicuſus *A*; cf. *Schuch. II, 507; III, 309*   octabi-
 enſis *A*   26 aquiabem// (s *eras.*) *A*, Aquiabeniſis *uulgo*; *ſcrib. fort.*
 Aquis-Albenſis; cf. *infr. 52* Aquis-Albenſium et *Maur. Sitif. 5* Aquae-
 Albenſis

- 30 Fastidiosus Egnatiensis.
 Germanus Paradamiensis.
 Donatus Ermianensis.
 Pascasius Tenitanus.
 Dominus Tarazensis.
- 35 Hilarinus Trofimianensis.
 Fortunatianus Lepti-Minensis.
 Honoratus Tagariatanus.
 Albinus Octauensis.
 Aurelius Feradi-Maiensis.
- 40 Felix Crepedulensis.
 Cyprianus Unuzibirensis.
 Innocentius Muzucensis.
 Possidius Massimanensis non occurrit.
 Uictor Uitensis non occurrit.
- 45 Uictorinus Scebatianensis.
 Adeodatus Pederodianensis.
 Athenius Circinitanus.
 Florentinus Tuziritanus.
 Uindicianus Marazanensis.
- 50 Adelfius Mattaritanus.
 Adeodatus Praecausedensis.
 Restitutus Aquis-Albensium.
 Felix Irpinianensis.
 Uictorinus Usulensis.
- 55 Habetdeum Tamallumensis.
 Concordius Cululitanus.
 Seruus Menefessitanus.
 Quintianus Casulis-Carianensis.
 Restitutus Acolitanus.
- 60 Uindemialis Capsensis.

31 paradamiensis *H* peradamiensis *A* 33 teuitanus *H*
 35 Trofimianensis *scripsi* (*coll. Carth. 133*): trofinianensis *A* 36 lep-
 timiensis *H* 38 octabensis *A* 41 *cf. Vict. II, 33* 43 non
 occurrit] *cf. Papencordt, Gesch. d. vand. Herrsch. p. 372; Ebert, Gesch.*
d. christl.-lat. Lit. p. 434 47 circitanus *H* 49 marazianensis
A 55 habetdeu *A; cf. Vict. III, 45* 60 cabsensis *A*

- Quoduultdeus Durensis pr̄bt.
 Eliodorus Cufrutensis.
 Marcellinus Tasbaltensis.
 Fortunatianus Cilitanus.
 65 Honoratus Tiziensis.
 Bonifatius Foratianensis.
 Seruius Arsuritanus.
 Felix Forontonianensis.
 Succensianus Febianensis.
 70 Iulianus Uararitanus.
 Bonifatius Frontonianensis.
 Secundianus Mimianensis. in exil.
 Donatus Boanensis.
 Bonifatius Maraguiensis.
 75 Pirasius Nationensis.
 Faustus Praesidiensis.
 Rusticus Tetcitanus.
 Primianus Gurgitensis.
 Bonifatius Filacensis.
 80 Honoratus Macrianensis pr̄bt.
 Frumentius Teleptensis.
 Honorius Oppennensis.
 Fortunatianus Tagarbalensis.
 Simplicius Carcabianensis.
 85 Donatus Rufinianensis.
 Liberatus Aquarum Regiarum pr̄bt.
 Uictorianus Quaestorianensis.
 Rufinianus Uictorianensis.
 Maximus Gummitanus.
 90 Peregrinus Materianensis.
 Fortunatus Mozotcoritanus.

62 cufratensis *H*   63 thasbaltensis *H*   66 Foratianensis
Ruin. (*Vict.* II, 101): fortianensis *A*, forianensis *H*   68 feron-
 tonianensis *H*   71 frotonianensis *H*   72 *cf.* *Vict.* II, 45
 74 maraguinensis *H*   78 Gurgitensis *Ruin.*: gurgaitensis *AH*
 82 opemiensis *H*   83 tagarbolensis *H*   85 ruffianensis *H*
 87 Quaestorianensis *Ruin.*: questorianensis *AH*

- Pacatus Uico - Ateriensis.
 Proficius Sublectinus.
 Satorius Irensis.
 95 Mangentius Ticualtensis.
 Uillaticus Auzegeberensis.
 Cresconius Temonianensis $\overline{\text{prbt.}}$
 Paulus Turre-Blandinus $\overline{\text{prbt.}}$
 Restitutus Segermitanus in exil.
 100 Uictor Gauuaritanus.
 Donatianus Aeliensis.
 Stephanus Ruspensis.
 Uinitor Talaptulensis.
 Hortensius Autentensis.
 105 Tertullus Iuncensis.
 Eusebius Iubaltianensis $\overline{\text{prbt.}}$
 Seruitius Unuricopolitanus.
 Donatus Aggaritanus.
 Uigilius Tapsitanus.
 Sunt numero CVII.

Et cathedrae quae episcopos non habuerunt.

- 110 Madassuma.
 Dionisiana.
 Sulianis. Orrea Caelia.
 Cunculiana.
 Ticibus. Sunt numero v.

92 Uicoateriensis *Ruin.*: uicoateirensis *A*   97 Temonianensis
coni. Ruin.: temoniarensis *AH*   99 restutus *A*; *cf. Schuch. II,*
 436   100 gaunaritanus *H*   101 Aeliensis *scripsi* (*Aeliae Tab.*
Peut.): eliensis *A*   102 rufensis *A* rufensis *H*   103 taleptu-
 lensis *H*   104 Autentensis *scripsi*: autentesis *A* auteniensis *H*
 106 iubalcianensis *H*   107 unorecopolitanus *H*; *hunc locum ab*
Hunirico rege nomen accepisse manifestum est   qui *A*   110 ma-
 dyssumma *H*   111 donisiana *AH*; *cf. Schuch. II, 445*   112 su-
 lianae *H*

Nomina episcoporum Maū Caesariensis.

- 1 Glorinus Iuncensis.
 Tiberianus Quizensis.
 Uictor Sufaritanus.
 Syrus Corniculanensis.
- 5 Lucius Itensis.
 Honoratus Timicitanus.
 Donatus Nouicensis pr̄bt̄.
 Patera Milianensis.
 Reparatus Giru-Montensis.
- 10 Auns Altabensis.
 Donatus Panatoriensis.
 Martialis Columnatensis.
 Subdatius Sucardensis.
 Subitanus Idensis pr̄bt̄.
- 15 Donatus Tifiltensis.
 Felicianus Idensis.
 Onesimus Fidolomensis.
 Uictor Taborentensis.
 Uerecundus Nouensis.
- 20 Stephanus Zucabaritanus.
 Apocorius Caesariensis.
 Felix Rusubiritanus.
 Donatus Subbaritanus.
 Ianuarius Aquensis.
- 25 Martianus Murus-Tagensis pr̄bt̄.
 Claudius Uagalitanus.
 Passitanus Tigisitanus.
 Salo Fallabensis.
 Donatianus Usinadensis.
- 30 Paulus Flumen-Zeritanus.
 Nicetius Castello-Minoritanus.

2 teberianus et quidiensis *A*; cf. *Schuch. II, 2; I, 68*   7 nobicensis
AH   9 girumentensis *H*   12 columpnatensis *A*   19 nobensis
AH   20 Zucabaritanus *scripsi*: zucabiaritanus *A*   22 cf. *Ptol.*
IV, 2 'Ρουσουβερισίq   23 subarritanus *H*   29 usidanensis *H*

- Restitutus Florianensis.
 Mensius Ala-Miliarensis.
 Maxentius Tigamibenensis prbt̄.
 35 Urbanus Amaurensis prbt̄.
 Crescens Sestensis prbt̄.
 Donatus Ternamusensis.
 Fortis Caput-Cillensis.
 Ianuarius Nasbincensis prbt̄.
 40 Palladius Bacanariensis.
 Ualens Uillae-Nouensis.
 Passinatus Masuccabensis prbt̄.
 Longinus Pamariensis.
 Honorius Benepotensis.
 45 Burco Uardimissensis prbt̄.
 Felix Ambiensis.
 Emilius Mediensis.
 Arator Catulensis.
 Caecilius Minnensis.
 50 Lucidus Cartennitanus.
 Uictor Regiensis.
 Rogatianus Uannidensis prbt̄.
 Primus Caprensis.
 Metcun Rusuccuritanus.
 55 Rufus Sfasferiensis.
 Eusebius Obbitanus.
 Securus Timidanensis.
 Donatus Frontensis.
 Uictor Icositanus.
 60 Quoduultdeus Tablensis prbt̄.
 Restitutus Lapiensis prbt̄.
 Donatus Uoncariensis.

32 restutus <i>A</i>	34 tigamibemensis <i>H</i>	36 cresces <i>A</i>
37 Ternamusensis <i>Baluzius</i> : ternamunensis <i>A</i>	39 narbincensis <i>H</i>	
41 balens (baleus <i>H</i>) uillenobensis <i>AH</i> ; cf. <i>Num. 25, Maur. Caes. 86</i>		
42 mazuccabensis <i>H</i>	44 Benepotensis <i>Ruin.</i> : benepotentis <i>A</i>	
49 Caecilius <i>scripsi</i> ; cf. <i>infr. 91</i> : cecilius <i>A</i>	minuensis <i>H</i>	
57 timidianensis <i>H</i>	61 restutus <i>A</i>	

- Bonifatius Rusguniensis.
 Uenantius Oppido - Nouensis pr̄bt.
 65 Mattasius Castelli-Abaritanus.
 Felix Aquis - Sirensis.
 Uictor Caltadriensis pr̄bt.
 Crescens Tigauitanus.
 Idonius Rusaditanus.
 70 Gellianus Reperitanus.
 Ingenuus Ubadensis.
 Petrus Oboritanus.
 Faustus Castra - Seuerianensis.
 Uitalis Castra - Nouensis.
 75 Petrus Castellanus pr̄bt.
 Quintasius Mutecitanus.
 Paulinus Rubicariensis.
 Pascasius Mammillensis.
 Tacanus Albulensis.
 80 Emptacius Siccesitanus.
 Talasius Gratianopolitanus.
 Uictor Manaccenseritanus pr̄bt.
 Pannonius Bitensis.
 Felix Flenucletensis pr̄bt.
 85 Campanus Bidensis.
 Valentinus Castelli Mediani.
 Romanus Sufaritanus.
 Secundus Maurianensis.
 Reparatus Uulturiensis.
 90 Lucius Maturbensis pr̄bt.
 Caecilius Balianensis.
 Rogatus Sereddelitanus.

64 benantius *AH* oppidonebensis *A* opidonobensis *H* 65 Abari-
 tanus *scripsi*: iabaritanus *A*; Castellum Aboritanum *Ortelius memorat*
 66 aquisirensis *A* 68 cresces tigabitanus *A* 69 Rusazu *Tab.*
Peut., *Πουσαζούς Ptol. IV, 2*; male ergo *Harduinus coni.* Rusadi-
 ranus 70 Gellianus *ego: cf. Maur. Sit. 16, Trip. 1*: gelianus *A*
 71 ubadensis *H*: ubabensis *A* 73 castraseberianensis *AH* 74 ca-
 stranobensis *A* castronobensis *H* 81 Gratianopolitanus *scripsi*:
 gratinopolitanus *A* 89 Uulturiensis *scripsi*: bulturiensis *AH*

- Mingin Nouensis prbt̄.
 Reparatus Castelli-Tatroportensis.
 95 Filo Arsinnaritanus.
 Bassinus Elefantariensis prbt̄.
 Patera Catabitanus.
 Uincemalos Baparensis.
 Reparatus Tipasitanus prbt̄.
 100 Romanus Tamadensis prbt̄.
 Uictor Uoncarianensis.
 Maddanius Murconensis.
 Crispinus Tabadcarensis.
 Quoduultdeus Subbulensis prbt̄.
 105 Daud Tadamatensis.
 Candidianus Catrensis prbt̄.
 Reparatus Cissitanus.
 Poequarius Tasaccurensis prbt̄.
 Quintus Tabuniensis prbt̄.
 110 Maximus Tuscamiensis.
 Auxilius Gunugitanus prbt̄.
 Reparatus Sitensis.
 Saturninus Uissalsensis prbt̄.
 Felix Maxitensis prbt̄.
 115 Gaius Adsinnadensis prbt̄.
 Crescens Satafensis prbt̄.
 Saturninus Sertensis prbt̄.
 Uictor Numidensis prbt̄.
 Cerealis Castello-Ripensis.
 120 Lucius Tamazucensis.

Sunt n̄. cxx.

93 nobensis *A*   96 Bassinus Elefantariensis *scripsi*: uassinus
 elfantariensis *A*   98 Uincemalos] *cf. Drac. Satisf. 302 Duhn.*
 100 Tamadensis *H* *Ruin.*: tamadempsis *A*   103 tababcarensis *H*
 104 Subbulensis *ego (Optat. III, 4)*: summulensis *A* sumulensis *H*
 105 tadamensis *H*   110 tuscaniensis *H*   111 Gunugitanus *Ruin.*:
 gunagitanus *A* gunaitanus *H*   113 uissalensis *H*   116 cresces
A   119 *hic est* Cerealis Castellensis, *cuius extat* contra Maximinum
 Arianum libellus   120 tamazensis *H*

et cathedrae quae episcopos non habuerunt.

Maiucensis.	Maurensis.
Nabalensis.	Tingariensis.
Tubunensis.	Oboritanus.

Ñ. III.

Nomina episcoporum prouin. Mauř. Sitif.

- 1 Rufinus Tamallumensis.
Donatus Sitifensis.
Maximus Cobiensis.
Domitianus Igilgitanus.
- 5 Honorius Aquae - Albensis.
Festus Satafensis.
Uictor Horrensis.
Maximus Thubusubditanus.
Uictor Ierafitanus.
- 10 Uadius Lesbitanus.
Pacatus Equizotensis.
Felix Castellanus prbt.
Constantius Gegitanus.
Uictor Eminentianensis.
- 15 Saturnius Sociensis prbt.
Iacobus Lemellefensis.
Cresciturus Cellensis prbt.
Emeritus Macrensis prbt.
Redux Noua - Licianensis.
- 20 Argentius Zallatensis.
Uindemius Lemfoctensis.
Auus Ficensis.
Restitutus Macrianensis prbt.
Uitalis Assafensis.

3 couiensis <i>A</i>	4 igillitanus <i>H</i>	8 Thubusubditanus <i>scripsi:</i>
thugusubditanus <i>AH</i>	9 gerafitanus <i>H</i>	10 lesuitanus <i>A</i>
11 equotensis <i>H</i>	16 Lemellefensis <i>ego: lemele-</i>	19 no-
balicianensis <i>AH</i>	22 Auus <i>ego: abus A; cf. Maur. Caes. 10</i>	
23 restutus <i>A</i>		

- 25 Victor Flumen - Piscensis.
 Inuentinus Maronanensis.
 Romanus Molicunzensis.
 Victorinus Serteitanus pr̄bt.
 Montanus Cedamusensis.
- 30 Clemens Thamagristensis.
 Adeodatus Priuatensis.
 Rogatus Parteniensis.
 Uillaticus Mozotensis.
 Honoratus Tamascaniensis pr̄bt.
- 35 Iustus Acufidensis pr̄bt.
 Emilius Asuoremixtensis.
 Uzulus Thuccensis.
 Aufidius Suristensis.
 Victorinus Perdicensis.
- 40 Possessor Zabensis.
 Pascasius Salditanus.
 Flauianus Uamallensis. sunt n. XLIII.

Nomina episcoporum proūin Tripolitanae.

- 1 Callippides Lepti - Magnensis.
 Leo Sabratensis.
 Faustinus Girbitanus.
 Cresconius Oensis.
- 5 Seruilius Tacapitanus. sunt n. v.

Nomina episcoporum insulae Sardiniae.

- 1 Lucifer Calaritanus.
 Martinianus de Foru Traiani.
 Bonifatius de Sanafer.
 Macarius de Minorica.

26 maronensis *H*   27 molicuntensis *H*   30 tamagristensis *H*

1 Callippides (*Καλλιππίδης*) *scripsi*: calipides *A*; *cf. Maur. Sit. 16,*
Maur. Caes. 70   4 oensis *A*; *cf. Vict. I, 23*

2 troiani *A*; *cf. Schuch. I, 171*

5 Uitalis Sulcitanus.
 Felix de Turribus.
 Helias de Maiorica.
 Opilio de Ebuso. sunt ñ. VIII.

Ac sic fiunt omnes episcopi diuersarum prouinciarum numero CCCCLXVI.

Ex quibus perierunt ñ. LXXXVIII. id est
 de proconsulañ. numñ III.
 5 de prouinẽ Numidiaẽ numñ XXXIII.
 de prouinẽ. Mauris. Caesañ numñ XXXII.
 permanserunt numñ CCCLXXVIII.
 Corsica relegati numñ XLVI.
 Hic relegati numñ CCII.
 10 Fugerunt numñ XXVIII.
 Passus numñ I.
 Confessor numñ I.

8 euso A   1 prouintiarum A   5 numidie A
 7 CCCCLXXVIII A

I. INDEX LOCORUM SCRIPTURAE SACRAE.

Prolog. = Prologus.   *Pass.* = Passio.

<p>Gen. 1, 1—2 . . . . . II, 77 1, 26 . . . . . II, 79 Ex. 1, 12 . . . . . I, 23 15, 9 . . . . . II, 31 Num. 6, 23—26 . . . . . II, 80 I Reg. 2, 25 . . . . . II, 87 IV Reg. 8, 12 . . . . . I, 7 I Par. 21, 15 . . . . . III, 70 Iob 1, 21 . . . . . III, 38 2, 10 . . . . . I, 50 33, 4 . . . . . II, 83 Ps. 6, 2 . . . . . II, 90 7, 15 . . . . . II, 43 8, 6 . . . . . II, 64 8, 8 . . . . . III, 56 12, 4 . . . . . III, 40 16, 4 . . . . . III, 66 17, 46 . . . . . III, 65 21, 11 . . . . . II, 64 21, 14 . . . . . II, 17 32, 6 . . . . . II, 77 33, 3 . . . . . <i>Prolog.</i> 2 34, 26 . . . . . III, 65 35, 9 . . . . . I, 49 37, 18 . . . . . III, 65 38, 2—3 . . . . . I, 11 38, 11—12 . . . . . III, 65 41, 4 . . . . . III, 65 41, 10 . . . . . III, 68 41, 11 . . . . . III, 65 48, 2—3 . . . . . III, 61 49, 16 . . . . . II, 90 49, 21 . . . . . II, 90 50, 13 . . . . . III, 28 58, 7 . . . . . III, 57 65, 12 . . . . . I, 20 66, 7—8 . . . . . II, 80 68, 21—22 . . . . . III, 68 68, 27 . . . . . III, 65 73, 5—7 . . . . . I, 4</p>	<p>Ps. 77, 10 . . . . . III, 70 77, 25 . . . . . II, 59 77, 57 . . . . . III, 57 79, 6 . . . . . <i>Pass.</i> 5 98, 5 . . . . . II, 97 101, 21 . . . . . III, 46 103, 30 . . . . . II, 83 105, 32 . . . . . III, 57 108, 18 . . . . . III, 36 109, 3 . . . . . II, 72 118, 68 . . . . . II, 91 123, 7 . . . . . I, 27 132, 1 . . . . . <i>Pass.</i> 7 138, 7 . . . . . II, 90 138, 7—10 . . . . . II, 88 139, 6 . . . . . III, 37 142, 10 . . . . . II, 91 143, 7—8 . . . . . III, 65 149, 9 . . . . . II, 33 Sap. 1, 7 . . . . . II, 88 16, 21 . . . . . II, 59 Eclus. 24, 5 . . . . . II, 78 Esai. 1, 18 . . . . . I, 7 6, 3 . . . . . II, 80. 100 6, 13 . . . . . III, 35 7, 9 . . . . . II, 76 26, 20 . . . . . II, 20 46, 3 . . . . . III, 64 47, 8 . . . . . III, 67 53, 8 . . . . . II, 68 Hierem. 9, 10 . . . . . II, 58 23, 18 . . . . . II, 58 23, 22 . . . . . II, 58 23, 23—24 . . . . . II, 88 Thren. 1, 2—3 . . . . . III, 68 1, 4 . . . . . III, 67 1, 6 . . . . . III, 67 1, 10 . . . . . III, 67 1, 11 . . . . . III, 67 1, 12 . . . . . III, 66</p>
---	--

Thren.	1, 17	III, 67	Ioh.	14, 10	II, 60
	1, 18	III, 68		14, 13	II, 98
	1, 19	III, 67		14, 16	II, 93
	1, 20	III, 68		14, 28	II, 64
	2, 16	III, 66		15, 4	II, 89
	4, 1	III, 68		16, 8	II, 90
	4, 5	II, 32		16, 13	II, 85
	5, 17	II, 40		17, 10	II, 61
Ezech.	36, 27	II, 88	Act.	5, 3-4	II, 86
Dan.	3, 38	I, 22		7, 51	II, 97
	13, 42	II, 84		13, 2	II, 92
Mt.	5, 22	II, 92		13, 4	II, 92
	5, 34	III, 19		20, 28	II, 92
	9, 4	II, 84		21, 11	II, 92
	10, 32-33	<i>Pass.</i> 13	Rom.	12, 15	III, 64
	11, 27	II, 62		15, 19	III, 69
	12, 31-32	II, 87	I Cor.	2, 10-11	II, 85
	16, 17	II, 62		3, 16	II, 89
	18, 18	II, 34		5, 11	II, 46
	18, 20	II, 88		6, 11	II, 94
	22, 12	III, 36		6, 20	II, 89
	22, 13	III, 23		12, 4-6	II, 81
	26, 39	II, 64		12, 11	II, 81
	27, 46	II, 64		14, 24-25	II, 98
	28, 19	II, 79	II Cor.	1, 3-4	II, 94
Luc.	2, 14	<i>Pass.</i> 11		6, 2	<i>Pass.</i> 11
	14, 26	I, 50		6, 16	II, 89
Ioh.	1, 4-5	II, 71		13, 5	II, 89
	1, 9	II, 71		13, 13	II, 79, 100
	1, 14	II, 68	Gal.	1, 1	II, 92
	3, 18	II, 68	Eph.	4, 5	<i>Pass.</i> 8
	5, 18	II, 60	I Tim.	1, 7	III, 2
	5, 19	II, 61, 63		4, 1	II, 92
	5, 21	II, 61		6, 13	II, 83
	5, 23	II, 61	II Tim.	2, 17	II, 46
	6, 32	II, 59		3, 15	<i>Prol.</i> 3
	6, 38	II, 64		4, 6	I, 45
	6, 41	II, 59	Hebr.	1, 3	II, 58, 71
	6, 44	II, 62	Iac.	1, 17	<i>Prol.</i> 2
	6, 64	II, 83	I Pet.	1, 12	II, 97
	6, 65	II, 84		2, 21	III, 68
	8, 25	II, 77	I Ioh.	1, 5	II, 71
	10, 11	II, 91		2, 1	II, 93
	10, 27-28	II, 83		3, 16	II, 33
	10, 30	II, 60, 63		4, 13	II, 89
	14, 1	II, 61		5, 7	II, 82
	14, 6	II, 62, 67		5, 20	II, 66, 67
	14, 7	II, 62	Apoc.	13, 16-17	III, 47
	14, 9	II, 61, 63			

II. INDEX NOMINUM ET RERUM.

(Nomina, quae in Notitia Africae continentur, non recepi.)

Abaritana prouincia I, 13.
Abensa ciuitas I, 40.
Abraham *Pass.* 3.
accedentes ad fidem II, 47; *cf. Lactant. Inst. Diu. VI, 21, 4.*
acetum noxium paralysis morbo III, 44.
actiones publicae II, 23.
Adam I, 49.
Adrumetina ciuitas I, 23. III, 27.
Aethiopes II, 18.
Africa I, 1. 13. II, 21. 23. 39. III, 2. *Pass.* 3. fame uastata III, 55 *sqq.*
Africanæ partes *Prol.* 4. Africana prouincia *Pass.* 3 (*cf. I, 3*). Africanæ prouinciæ II, 4. 41. Africanæ terræ prouinciæ III, 21.
Agabus propheta II, 92.
Alani memorantur in titulo regum *Uuandalorum*: rex Hunirix Uuandalorum et Alanorum II, 39. III, 3.
Alexander inlustris II, 3; *cf. Malchi fr. 13 Dind.*
alleluiaticum melos a lectore in pulpito stante canitur I, 41.
alueus fontis, *Taufbecken* II, 50. III, 34.
Ambrosius III, 61.
ammonere dei populum I, 22.
Andreas abba I, 32.
Anduit presbyter Arrianus I, 41.
annonaæ atque stipendia aulicorum II, 10.
Ansaga fluuius Cirtensis II, 14.
Antonius Arrianorum episcopus crudelis III, 42. 53. 54. Eugenium custodiendum accipit et uariis modis uexat III, 43. 44. Habetdeum episcopum rebaptizat III, 45. 46.

Apulia I, 51.
Aquisregiensis ciuitas III, 28.
Aquitana ciuitas I, 23.
arca *Pass.* 6.
archimimus I, 47.
Ariminense concilium III, 5.
Armogas comes I, 43 *sqq.*
Arriani dolis Deogratias episcopum necare uolunt I, 27. in catholicos crudeliter saeuunt III, 42 *sqq.*
Arriana heresis II, 1. III, 63. 65.
Arrianorum episcopi in Oriente II, 4. 24. Arrianorum prauitas I, 48. serpentina proles III, 63.
Arriomanitæ *i. e.* Arriani *Pass.* 2; *cf. Cereal. contra Maximinum, introd. (LVIII, 757 Migne). uidetur nomen probrosium esse et significare: 'Arius-Narren'.*
Augustinus I, 10. III, 61. permultos libros scripsit I, 11.
aula regia I, 43. II, 10. aula filiorum regis I, 43. *cf. domus.*

Barbari *i. e.* Uuandali I, 27. II, 6. 7. III, 62. barbara ferocitas III, 63.
basilicae I, 4. 46. *cf. Carthago.*
benedictio fontis II, 47. 50.
Bizacena prouincia I, 13. 44. II, 101.
Bonifatius comes I, 19.
Bonifatius episcopus Foratianensis II, 101.
Bonifatius episcopus Gatianensis II, 101.
Bonifatius Sibidensis III, 24.
Bonifatius diaconus *Pass.* 7.
Britii I, 51.

- Calabria I, 51.
 camisiae I, 39.
 Campania I, 15. 51.
 cannaba II, 35.
 Caprapicti eremus I, 35.
 Capsensis ciuitas *Pass.* 7.
 Capsur rex Maurorum gentilis I, 35. 37.
 Carthaginensis ciuitas III, 5. Carthaginensis urbs *Pass.* 8. Carthaginensis ecclesia I, 24. II, 2. 3. 42. *Pass.* 15. uniuersus clerus ecclesiae Carthaginis, fere quingenti uel amplius III, 34.
 Carthago: *aedificia et loca in urbe uel extra urbem.* basilica Celerinae I, 9. *Pass.* 16. b. Fausti I, 25. II, 18. 48. III, 34. b. maior I, 9; *sic etiam Augustin. Serm. 258; at rectius fortasse cum mss plerisque scribendum fuit basilicam Maiorum: cf. Augustin. Serm. 165 et 294.* b. Nouarum I, 25. b. Scilitanorum I, 9. ecclesia Restituta I, 15. Biguae monasterium *Pass.* 16. aedes Memoriae I, 8. III, 17. odium, theatrum I, 8. platea noua II, 13. uia Caelestis I, 8. piscinae III, 16. Mappalia locus, ubi Cypriani martyris corpus sepultum erat I, 16; *cf. Cyprian. ed. Hartel III, p. CXIII.*
 cerei in ecclesia II, 18. cerei manibus gestantur II, 34.
 cilicium III, 43. c. lugubre III, 48.
 cinis capiti iniectus paenitentiae signum III, 48.
 circumcelliones III, 10.
 Clementianus monachus Manicheus II, 2.
 codex I, 41. codices sacerdotum III, 10. codicem ad legendum in manibus gestare III, 20.
 colonatus iure episcopi relegati III, 20.
 conductores possessionum III, 11. c. regalium praediorum III, 11.
 confessores I, 30. 47. 50. II, 28. III, 33. 39. 40.
 Constantinopolis II, 4. III, 30.
 conuenticula populorum II, 1.
 conuentus II, 1. 39. III, 4. 8.
 Corinthii II, 79. 100.
 Corsica I, 13. Corsicana insula III, 20.
 crepido altaris I, 42.
 Crescens metropolitanus Aquitanae ciuitatis I, 23.
 Cresconius episcopus Oeensis I, 23.
 Cresconius presbyter Mizeitanae ciuitatis III, 52.
 Culusitana ciuitas III, 26.
 cymiteria I, 4.
 Cyprianus sanctus martyr I, 16.
 Cyprianus episcopus Unizibirensis II, 33.
 Cyrila episcopus et patriarcha Arrianorum II, 22. 53 *sqq.* III, 29. 49. *Pass.* 2. Eugenium insectatur II, 8.
 Daemon I, 35.
 Dagila uxor cellaritae regis III, 33.
 Dalmatia I, 51.
 Datiua Dionisiae soror III, 24.
 Deogratias episcopus Carthaginensis I, 24. uasa sacra uendit, ut captiuos redimat I, 25. moritur I, 27.
 Diadocus episcopus *Prol.* 2.
 dies dominica II, 33. d. ascensionis domini II, 38. d. Epifaniorum II, 47.
dignitates et magistratus: auctoritates III, 4. cellarita regis III, 33. comites II, 14. 28. III, 30. decuriones III, 10. domestici I, 19. II, 24. honorati I, 14. 15. iulustres I, 7. II, 3. III, 10. insignes uiri I, 17. iudices III, 11. 12. 13. notarii III, 19. notarius regis II, 3. 41. 54. officiales iudicum III, 9. ordines ciuitatum III, 11. ordines urbium III, 12. praepositus regni II, 15. 43. primates officiorum III, 11. principales III, 10. proconsul Carthaginis III, 27. procurator domus filii regis I, 45. p. domus Hunirici I, 48. procuratores III, 11. senatores I, 12. 15. III, 10. spectabiles III, 10.
 Dionisia matrona III, 22.
 domus regia II, 8. III, 11. 13. domus filii regis I, 45. d. Hunirici I, 48. d. germani regis II, 13. *cf. aula.*
 Donatianorum heresis III, 71.
 Ebusus I, 13.
 ecclesiae Carthaginis a Uuandalis occupantur I, 15. 16. ecclesiae Cypriani martyris duae I, 16. ecclesia

- Romana caput omnium ecclesiarum II, 43. ecclesiasticum aurum uel argentum I, 5.
- Edessa Macedoniae ciuitas I, 29. edicta; *uid.* Huniricus.
- Elias homo dei dictus II, 99.
- Ellada I, 51.
- Elpidoforus persecutionis exsecutor III, 34 *sqq.*
- Emilius medicus III, 24.
- Epirus I, 51.
- episcopi et laici catholici a Uuandalis possessionibus eiecti aut serui facti I, 14.
- Eua I, 49.
- Eugenii episcopi Carthaginensis uirtutes II, 6 *sqq.* petit a rege, ut etiam episcopi transmarini ad disputationem fidei ueniant II, 41 *sqq.* relegatur III, 34. 43.
- Eusebius Caesariensis III, 61.
- Eustratius episcopus Sufetanus I, 23.
- Fames incredibilis Africam uastat III, 55 *sqq.*
- Faustus Buronitanus episcopus I, 38.
- Felicitas martyr I, 9.
- Felix Abbiritanus episcopus II, 26.
- Felix Adrumetinae ciuitatis episcopus I, 23.
- Felix caecus ciuis Carthaginensis II, 47 *sqq.*
- Felix procurator domus filii regis I, 45 *sq.*
- femoralia I, 39.
- fiscus regalis II, 23.
- flatus uenenatorum animalium II, 37.
- Florentianus episcopus III, 18.
- fons, *Taufbecken* I, 21. II, 34. 47. 50. III, 35. 36.
- Fornitana porta I, 10 (*i. e.* oppidi Furnorum; *nam* 'qua tempestate Hipporegiorum obsessa est ciuitas,' *nondum Carthaginem tenebant Uuandali*).
- Fruentii duo negotiatores III, 41.
- Fuscus episcopus II, 45.
- Galibus I, 42 (*non* Gales; *cf.* C. I. L. VIII, 758 dulcis parens Galibus et amabilis patria).
- Gamuth Heldicae frater II, 15.
- Geisericus Uuandalos numerari statuit I, 2. Carthaginem capit et opibus priuat I, 12. prouincias distribuit I, 13. catholicorum defunctorum corpora sine sollempnitate hymnorum sepeliri iubet I, 16. episcoporum defunctorum loco alios ordinari uetat I, 23. Romam capit I, 24. post obitum Deogratias episcopi interdicat, ne in Zeugitana et proconsulari prouincia episcopi ordinentur I, 29. imperat, ut prouinciae Zeugitanae episcopi ministeria diuina librosque sacros tradant I, 39. praecipit ut in aula sua filiorumque suorum nonnisi Arriani per diuersa ministeria ponantur I, 43. ecclesiam Carthaginis claudit, Zenone principe supplicante reserat I, 51. fratris uxorem et filios interficit II, 14. constitutio de successione II, 13. durat in regno annis xxxvii mensibus tribus I, 51.
- Genton *uel* Gento Hunirici frater II, 12. 14.
- Germanus episcopus II, 45. III, 24.
- Getulia prouincia I, 13.
- Godagis, Gentunis maior filius, in exilium mittitur II, 14.
- Graeci I, 11. II, 56. Graecus sermo 'omousion' II, 57. Graeca facundia III, 61.
- Habetdeum episcopus Teudalensis I, 23.
- Habetdeum episcopus Tamallumensis III, 45. 46. Hunirico libellum offert III, 53. 54.
- habitus barbarus II, 8. 9.
- Heldica, praepositus regni Geiserici, cum uxore ab Hunirico interficitur II, 15.
- Hieronimus III, 61.
- Hierusalem III, 69.
- Hildirit Hunirici filius III, 19.
- Hipporegiorum ciuitas I, 10.
- Hispania I, 1. 51. III, 29.
- Holofernes I, 22.
- hordeum exulibus ad uescendum datum II, 37.
- Hortulanus episcopus III, 18.
- hospitia III, 15.
- Huniricus (*Hunirix in edictis et a domesticis suis uocatur*: II, 39. III, 3. 17) I, 48. patri succedit II, 1. primo catholicis fauet et episcopum Carthagine ordinari per-

- mittit II, 1 *sqq.* Manicheos persequitur II, 1. 2. pecuniae cupidus II, 2. in portis ecclesiae Carthaginis tortores collocat II, 9. aulicos religioni catholicae deditos persequitur II, 10 *sq.* filiis regnum statuere desiderans consanguineos suos eorumque fautores crudeliter insequitur II, 12 *sqq.* in clerum Arrianum saeuit II, 16. neminem nisi Arrianum in palatio militare et publicas actiones agere patitur II, 23. sacras uirgines cruciat II, 24 *sq.* 4966 catholicos in eremum mittit II, 26 *sqq.* episcopos catholicos Carthaginem conuocat II, 39 *sqq.* nariis insectationibus agitat episcopos eruditos II, 45. 52. Arrianos cum catholicis cenare uetat II, 46. uniuersae Africae ecclesias claudit III, 2. edictum grauissimum in catholicos proponit III, 3 *sqq.* episcopos Carthagine congregatos expoliat III, 15. postea relegat III, 20. tortores per prouincias mittit III, 21. uniuersum clerum ecclesiae Carthaginis in exilium mittit III, 34.
- Hunirici edicta: 1) de ordinatione episcopi Carthaginiensis II, 3. 4. 2) quo episcopos catholicos Carthaginem ad disputationem fidei uenire iubet II, 39. 3) contra catholicos, qui in fide permanere statuerint III, 3 *sqq.*
- hymni in sepultura mortuorum I, 16. h. a confessoribus in itinere cantantur II, 33. h. nocturni per ecclesiam canente populo concrepant II, 49.
- Ianuarius episcopus Zattarensis II, 101.
- Illyricum III, 69.
- imperatorum catholicorum leges et constitutiones contra hereticos III, 2. 7 *sqq.*
- indictionibus prouinciae ab Hunirico oneratae II, 2.
- Iob I, 50.
- Iohannes monachus transmarinus I, 23.
- Israhel populus II, 59.
- Italia I, 14. 51.
- lucundus presbyter Arrianus, post patriarcha I, 44. II, 13. concrematur II, 13. 16.
- Iudaei II, 51. 77. 97. III, 70. Iudaeorum obscura consilia II, 84. Iudaeorum scandalum II, 100.
- Laetus episcopus concrematur II, 52. lampades in ecclesia II, 18.
- Larensis ciuitas II, 28. Laribus II, 22.
- Latini flores (= fl. eloquentiae Latinae) III, 61.
- Lazarus II, 51.
- Leontia filia Germani episcopi III, 24.
- Liberatus medicus III, 50.
- Liberatus abba *Pass.* 7. 12.
- libri sacri arma sacerdotum I, 39.
- Ligula I, 17.
- linteamina baptizatorum III, 36. 48.
- Lucania I, 51.
- Lucas arte medicus, apostoli Pauli discipulus *Prolog.* 3.
- Macchabei germani *Pass.* 7. 13.
- Macedonia I, 29.
- Maiorica I, 13.
- Maioricus Dionisiae filius III, 24.
- Manichei ab Hunirico partim concremantur partim uenduntur II, 1. Manicheus II, 2.
- manna II, 37.
- Mansuetus Uricitanus incenditur I, 10.
- Mansuetus episcopus II, 45.
- Mariadus diaconus Arrianus I, 48.
- Martinianus seruus armifactor I, 30 *sqq.*
- martyria I, 30 *sqq.* III, 22. 24. 26. 27. 28. 41.
- Mascula archimimus I, 47.
- Mauretanea maior III, 29.
- Mauri Uuandalorum socii I, 25. 35. 38. II, 4. 28. 32. 33. 36. III, 68. *Pass.* 5.
- Maxima serua I, 30 *sqq.*
- Maximus monachus *Pass.* 7. 12.
- Maxulitanum litus I, 17.
- metalla III, 68.
- Mezentius III, 63.
- militia palatii II, 23. III, 9. 13.
- millenarii I, 30. *cf. Ducang. et Pappencordt p. 223 sqq. et 293.*
- ministeria diuina *i. e.* uasa ecclesiastica I, 39; *cf. uasa ministerii et Ducangium s. u. ministerium.*
- ministeria diuersa in aula regia I, 43.

Minorica I, 13.
 miracula I, 34. 38. II, 11. 47 *sqq.* III, 26. 30.
 missas agere II, 4. 39.
 Mizeitana ciuitas III, 52.
 monasteria I, 4. III, 68. monasterium puellarum I, 32. *Pass.* 5.
 Moyses homo dei appellatus II, 99.
 Muritta diaconus III, 34 *sqq.* *Pass.* 15.
 mysteria diuina II, 28. 100. III, 4. a catholicis etiam ablatis ecclesiis celebrantur I, 18. III, 29.

Nabuchodonosor I, 22.
 Neapolis Campaniae ciuitas I, 15.
 Nicasius III, 71.
 Numidia I, 13. II, 101.

Obadius praepositus regni II, 43.
 oblatio pro salute altari imponitur II, 51.
 Oduacar Italiae rex I, 14.
 Olibrius II, 2.
 omeliae I, 11.
 omousiani *i. e.* catholici II, 39. III, 4. 12.
 omouision II, 56. 57. III, 5. fides omouision III, 12.
 ordinatio episcoporum I, 23. 24. II, 2. 3. 4. 5. 6. 23. o. clericorum III, 8. 20. ordinator I, 28. III, 8.
 Oriens III, 68. prouinciae Orientis II, 4.

Palatio regiones quaedam tributa pendebant I, 22.
 palatium I, 22. II, 23. p. Zenonis imperatoris III, 30.
 pallia altaris I, 39. p. uelaminum II, 18.
 panis mundissimus ac simulacius I, 20. p. cibarius II, 16.
 Panpinianus episcopus Uitensis I, 10.
 paralysis morbus II, 26. III, 43.
 paschalis sollemnitas I, 41.
 Paulus apostolus *Prol.* 3. III, 64. 69.
 Paulus episcopus Sinnaritanus I, 29. II, 21.
 Peregrinus diaconus II, 48.
 Perpetua martyr I, 9.
 Petrus apostolus III, 69.
 Pharao I, 22.

Placidia relicta Olibri II, 2. 3.
 praedicatio I, 36.
 Praesidius episcopus Sufetulensis II, 45.
 preces super sepulchrum III, 24.
 proconsularis prouincia I, 13. 29.
 Proculus I, 39.
 pulpitum I, 41.

Quintianus episcopus I, 29. II, 22.
 Quoduultdeus episcopus Carthaginensis cum multis clericis expellitur I, 15.

Rebaptizati III, 60.
 rebaptizatio I, 33. II, 29. III, 46. 47. 48. *Pass.* 3.
 reconciliatio = remissio peccatorum II, 34; *cf.* III, 20.
 Regia locus I, 41.
 Reginus legatus Zenonis II, 38.
 Reparatus subdiaconus III, 30.
 ritus diuini sacrificii consuetus II, 34.
 Rogatus monachus *Pass.* 7.
 Roma urbs quondam nobilissima a Geiserico capitur I, 24.
 Romana ciuitas I, 37 (*i. e.* urbs ciuium Latine loquentium).
 Romani = catholici I, 44. = Afri Latine loquentes III, 62.
 Rufinus Eusebii translator III, 61.
 Rusticus subdiaconus *Pass.* 7.

Sabana quibus baptizati teguntur III, 35.
 Sabelliana heresis II, 69.
 sacculus II, 30.
 saccus III, 43.
sacerdotia. 1) *catholicorum*: episcopi *passim.* metropolitanus I, 23. presbyteri I, 37. 51. II, 26. III, 35. seniores = presbyteri III, 67. archidiaconus III, 35. diaconi II, 26. 48. III, 34. subdiaconus III, 30. clerici I, 15. 16. II, 4. III, 8. 38. 39. officium clericorum II, 50. clerus II, 41. ministri I, 37. 51. officium ministrorum III, 35. lector I, 41. lectores infantuli III, 34. sacerdotales III, 10. — 2) *Arrianorum*: patriarcha II, 13. 54. episcopi I, 19. II, 8. 15. 51. III, 29. 38. 42. 48. presbyteri I, 41. 44. II,

1. 16. III, 42. 48. diaconi I, 48.
 II, 1. 16. clerici III, 42.
 sacramenta diuina I, 21. certo tem-
 pore populo porrigebantur I, 42.
 = uasa ministerii I, 40.
 Sallustius III, 61.
 Salutaris archidiaconus III, 35. *Pass.*
 15.
 Sardinia I, 13. 51. II, 23.
 Saturianus seruus I, 30.
 Satorus procurator domus Hunirici
 I, 48 *sqq.*
 Scilitani martyres I, 9.
 scorpionum multitudo in deserto II,
 37.
 Sebastianus comes Bonifatii gener
 I, 19. a Geiserico occiditur I, 21.
 Secundianus episcopus Uibianensis
 II, 45.
 Seleucia II, 92. III, 5.
 senatores Carthaginenses haud pauci
 a Geiserico capiuntur I, 12. s. et
 honorati in exilium mittuntur I, 15.
 Septimus monachus *Pass.* 7.
 sepultura cum sollemnitate hymno-
 rum I, 16. s. cum sollemnibus
 orationibus II, 34.
 Seruus *uel* Seruius uir nobilis III, 25.
 Seruus subdiaconus *Pass.* 7.
 Sesaon cognatus Geiserici I, 35.
 Seuerus patricius I, 51.
 Sicca Ueneria II, 22. Siccensis ciuitas
 II, 28.
 Sicilia I, 13. 51. II, 23. Oduacro tri-
 butario iure concessa I, 14.
 Sion = ecclesia: Sion captiua I, 7.
 Sion ciuitas dei III, 67.
 sortes Uandalorum (*κλήροι γῆς*) II,
 39. III, 4. *cf. Ducang. et Papen-*
cordt p. 180.
 spata I, 41.
 Stephanus sanctus III, 49.
 stola baptismatis III, 36. *Pass.* 3.

Tabracenum monasterium I, 32.
 Tamallumensis ciuitas III, 45.
 Tambaiensis ciuitas III, 28.
 Tertius III, 24.
 Teuchararia II, 15.
 Teucharicus ex lectore III, 39.
 Theodericus Geiserici filius I, 44. II,
 12. 13. in exilio moritur II, 14.
 eius uxor et filius maior occiduntur
 II, 12. 13. alter filius et filiae duae
 adultae longe remouentur II, 14.

Thoma ordinator Deogratias episcopi
 in publico caeditur I, 28.
 thronus episcoporum II, 6. 8. 53.
 Timotheus *Prol.* 3.
 Tipasensis ciuitas Mauretanae ma-
 ioris III, 29.
tormentorum genera uel instrumenta
apud Uuandalos: nerui I, 6. 43.
 cordae I, 43. cannabini funes I,
 43. fustes I, 33. II, 45. 54. III,
 21. 22. 25. 33. 40. flagella II, 16.
 III, 33. uirgae III, 22. uerbera
 III, 23. suspendium II, 24. III,
 21. 26. 28. 31. 63. trocleae III, 25.
 cuspis I, 34. unguulae III, 28. 63.
 cruces III, 63. ignes III, 21. 27. 63.
 lamminae ignitae I, 10. II, 24. III,
 28. incendium II, 13. 14. 15. 52.
 rei quadrigis adligantur I, 37.
 capite deorsum ad unum pedem
 penduntur I, 43. scrobes fodiunt
 I, 44. per plateas ad ostensionem
 omnium ducuntur II, 9. sub sole
 ardente frumentum metunt II, 10.
 ligna caedunt III, 20. bestiis obi-
 ciuntur II, 16. III, 27. caenum,
 aqua marina, acetum, amurca, li-
 quamen eis infunditur I, 6. capil-
 lus cum cute euellitur II, 9. lin-
 guae, manus, pedes, aures, nares
 absciduntur, oculi effodiuntur III,
 30. 31.
 tortores I, 43. II, 9. III, 21. 28. 32.
 Tracia II, 24.
 tractare populo II, 4. 8.
 tractatus quas Graeci omelias uocant
 I, 11.
 Tripolitana prouincia III, 42. Tri-
 politanos duos I, 23.
 Tuburbitana ciuitas maior III, 25.
 Tulliana eloquentia III, 61.
 Tunuzuda I, 42.

Ualentinianus imperator partem Af-
 ricae obtinet I, 13. U. Augustus
 I, 24.
 Ualerianus Abensae ciuitatis epi-
 scopus I, 40.
 uasa ministerii aurea uel argentea I, 25.
 ueredi II, 38. III, 39.
 uexillum crucis II, 50.
 Uicis episcopus Sabratenus I, 23.
 Uictoria matrona III, 26.
 Uictorianus proconsul Carthaginis
 III, 27.

- Uicus Ammoniae I, 42.
 Uillaticus episcopus a Casis Mediana II, 101.
 Uincentius episcopus Gigitanus I, 29.
 Uindemialis episcopus Capsensis *Pass.* 7.
 uirgines sacrae I, 35. II, 24.
 uisio Felicis caeci II, 47. 48. uisiones ante Hunirici persecutionem II, 17 *sqq.*
 Uitarit notarius Hunirici II, 3. 41.
 Uranius Zenonis legatus III, 32.
 Urbanus episcopus Girbensis I, 23.
 urbes multae in Africa desolatae I, 8. III, 60.
 Uticensis campus II, 10.
 Uuandali Africam occupant et deuantant I, 1 *sqq.* eorum numerus octoginta tantum milia I, 2. praecipue in sacerdotes catholicos saeuunt I, 5 *sqq.* aedificia diruunt I, 8. basilicas suae religioni tradunt I, 9. 15. in medio Uuandalorum habitare catholicis non concessum I, 22. cum Mauris praedam ingentem ex Roma capta diuidunt I, 25. ex iussu regis etiam in suos homines poenas exercent III, 31. Uuandali duo confessores III, 38. catholicos sacerdotibus suis adducunt rebaptizandos III, 47. diuites facti retentione Africae et multarum prouinciarum spoliis III, 59. Romano nomini infesti III, 62.
- Zenon imperator I, 51. II, 2. 3. 38. III, 30. 32.
 Zeugitana prouincia I, 13. 29. 39.
 Ziquensis mons II, 20. III, 52.
 Zuritana ciuitas II, 30.

III. INDEX UERBORUM ET LOCUTIONUM.

A, ab. I, 7 sibi ab hospitiibus misericordiam uindicabat. I, 26 ab hoc opere feriabatur. II, 6 esse ab omnibus gratus. II, 54 afflictionem quam a persecutoribus sustinemus. II, 62 a modo = ἀπ' αὐτοῦ. II, 74 splendor ab igne genitus. II, 99 a Christo Christiani nuncupamur. II, 101 Uillaticum a Casis Medianis. *Not. Num.* 86 Quoduultdeus a Turres Concordi. III, 4 si quid ab (= ex) eorum proposito posset aptari. = *abl. instr. uel per.* I, 49 saturatus ab ubertate domus dei. II, 70 a se ipso subsistens. III, 65 defeci non a fortitudine manus tuae. = *abl. separ.* II, 26 a lumine temporali priuati (*cf. Indic. ad Cyprian. ed. Hartel, Commodian. Instr.* I, 24, 2, *Iordan. Get. cap.* 57). III, 67 ab omnibus desolatam. = *quam.* II, 66 nam si alterius a patre substantiae est.

ab *ante* s. II, 83 ab spiritu; *item* II, 90. 92. 99. — *ante t.* III, 26 ab terra.

abiecte ambulas II, 30.

ablatiuus. I, 1 bisseus milibus angusto se limite coartauit. I, 8 nullis habitatoribus incoluntur. I, 15 miseratione bonitatis suae Neapolim perducere dignatus est. I, 44 capite truncari. II, 15 capite detruncauit. = in *c. abl.* II, 3 praesentia eius. III, 32 cuius praesentia. = *per.* III, 4 auctoritatibus (= *per auct.*) enim cunctis populis fecimus innotesci.

ablat. pro accus. II, 39 Carthagine ueniatis. *Not. tit.* qui Carthagine uenerunt.

ablat. absol. mire positus. I, 9 con-

gregatis innumerabilibus turbis... cruciabant. II, 14 sui fratris uxori ligato pondere lapidum in Ansaga fluuium demersit. II, 28 statim illis clamantibus... includuntur. III, 12 quos abstinere decernimus, in persecutione uenturis. III, 39 suggerente Teucharis... debere dicit (*scil.* Teucharis) duodecim infantulos separari. III, 45 alio autem nostro episcopo Habetdeum similiter relegato quantum poterat infestari (*scil.* Habetdeum).

abl. gerund. pro partic. praes. I, 23 crescendo firmabatur. I, 38 orando atque psallendo animas emisere. I, 43 tibias torquendo constringerent cordis. I, 47 blandiendo inuitabat. II, 11 orando ingemuerunt. II, 14 affligendo proiecit. *ibid.* iactando demersit. II, 19 purgando proicere. II, 27 trahendo perducant. II, 38 laniando perderet. III, 32 ascendendo ad palatium et descendendo transire. III, 46 clamaudo defendi. III, 56 torrendo desiccans. III, 67 defecerunt quaerendo sibi escas. III, 68 manducaret fel et potaretur aceto domiui sui passiones imitando. III, 69 gemunt lugendo. *Cf. Draeger, Hist. Synt.* II, p. 814. *Roensch, It. u. Uulg.* p. 432 sq.

abl. loci. Prol. 1 quae prouiciis, locis aut regionibus euenissent. I, 41 pulpito sistens. I, 24 Tunuzuda contigit, Galibus, Uicu Ammoniae. II, 27 animali sedere. II, 38 legendum media ecclesia. III, 9 qui suis palatiis militarent. III, 14 ecclesias quibuscumque terris et regionibus constitutas. III, 16 me-

diis stercorebus uolutamus. III, 22
 celsiori loco consistunt. III, 34
 media urbe caederentur. *Cf. Draeger, Hist. Synt. I, p. 480.*
abl. temp. I, 40 multo tempore iacuit. I, 51 durauit in regno annis triginta septem, mensibus tribus. II, 15 tota die iacentia. *ibid.* temporeque multo eum ibi degere statuit. II, 52 fit silentium diebus multis. III, 36 decem mensibus texui. III, 71 tenuit Huniricus dominationem regni annis septem mensibus decem.
 absque solacio seruuli II, 14. absque pedibus III, 31.
abstractum pro concreto. I, 3 speciositatem terrae depopulabantur. I, 7 barbarus furor insontem infantiam elidebat ad terram. I, 8 pulcritudinem parietum solo aequabant. I, 9 hostilitas = hostes. *ibid.* arcente murorum defensione. I, 13 totius Africae ambitum obtinuit. I, 25 multitudo captiuitatis. *ibid.* libertatem de seruitute liberare. *ibid.* coniugia = coniuges. I, 34 lignorum soluta est fortitudo. II, 22 magnitudo consumpta est gregis. II, 36 sepultura = sepulchra. II, 42 sine uniuersitatis adsensu. II, 72 diuinitas = deus; *cf.* II, 76. 96. III, 14. — II, 79 aequalitatem distinctionis (= distinctarum) personarum. III, 2 placuit tyrannicae potestati. III, 10 iniquitas = inimici. III, 19 cogitauit multorum pia simplicitas. III, 31 coacernare diuersitates poenarum. III, 36 maiestas uenerit iudicantis. III, 38 miseratio Christiana uictui contulerat profuturum. III, 39 bisseus numerus puerorum reuocatur. *ibid.* quos uiolentia heretica reuocauit. III, 43 asperitate cilicii adtereret corpus. III, 44 nisi heretica feritas ingessisset. *ibid.* pietas Christi subueniens sanum exhibuit. III, 49 insontem infantiam in suum gurgitem demerserunt. III, 50 cogitauit impietas Arriana filios separare. III, 52 nulla succurrente sustentatione ciborum. III, 56 herbae edidcrat tellus uirorem. III, 63 si disputare nitebatur de fide barbara ferocitas. *Pass.* 9 ubi nulla miseratio adrideret.

abyssus putei sulphurantis = gehenna III, 36.
 accessus = copia, potestas. I, 50 interdicitur ei prodeundi accessus. III, 33 ueniendi haberet accessum.
 accipere = intellegere. II, 78 ne uocis editio acciperetur in uerbo.
accus. c. inf. I, 2 statuit omnem multitudinem numerari; *cf.* II, 9. 15. III, 14. — I, 24 factum est episcopum ordinari. II, 70 non fieri posse unam eandemque esse substantiam geniti atque ingeniti. III, 3 facit expendi. III, 4 fecimus innotesci. III, 6 facerent perueniri. III, 11 facerent praesentari. III, 31 faciebant uagari pendentem. II, 15 corpora trahi mandauit; *cf. Pass.* 5 ecclesias claudi mandauit. II, 15 quae sepeliri concessit. III, 12 quos ab omnibus supradictis abstinere decernimus. III, 28 petiuit sese deponi. III, 43 nullum introire permetteret. *cf.* contingit. — *in enunt. relat.* III, 33 ubi nullum humanum esse consolantis affectum.
accus. Graecus. I, 49 torrentem deliciarum eius potatus. III, 36 induisti te maledictionem. *ibid.* exutum stolam nuptialem. *Pass.* 5 cibari eos panem lacrimarum; *fort. etiam* II, 18 *cum BV¹ scrib.* repletam porcorum multitudinem. *cf. Roensch, It. u. Uulq.² p. 437.*
 acsi = tamquam, quasi *Pass.* 8.
 actiones publicas agere II, 23.
 ad. I, 43 dum ad unum penderet pedem. II, 99 ad nomen dei patris homines dei appellantur. III, 11 tenerentur ad poenam. III, 27 ad quod (= qua re) tyrannus excitatus. — *pro in saepe.* II, 10 dirigit uiros ingenuos ad campum Uticensem; *cf.* II, 26. 30. 33. 45. III, 19. 38. 50. 53. 60. — ad modicum = breue tempus. III, 27 ad modicum atque temporaliter gloriari. III, 51 ad modicum gloriare. *Pass.* 8 temporalia ad modicum sufferre supplicia. — ad *pro a*—*ab in mss.* III, 18 ad rege *BV¹*. III, 26 ad terra *B* (ad terrā *V¹*). III, 65 ad persecutione *B*. *Not. Num.* 86 Quoduultdeus ad Turres Concordi *A. Res eo magis digna est quae*

- memoretur, quod in cod. Lucensi saec. VIII, qui Computum Carthaginiensem a. 455 compositum continet, ad pro a sexies legitur. Cf. Krusch, Studien z. christl.-mittelalt. Chronologie, p. 147.*
- addere .cum inf.** = insuper, praeterea. II, 10 addidit quoque et laboribus eos conterere rusticanis. III, 21 addidit itaque bestia illa per uniuersas Africae terrae provincias tortores crudelissimos destinare; *cf. Roensch p. 453.*
- adeo** = ideo. III, 7 adeo in his est necessarium ac iustissimum retorquere. III, 12 diem autem praestitutum adeo pietas nostra constituit. *Cf. Paucker, Subrelict. lexicogr. lat. scrut. p. 60.*
- adfectum eleuare** ab terra III, 26. — **adfectum germanum commodare** III, 64.
- adgestio seruorum** III, 59.
- adiectiuorum in alis usus frequens.**
- carceralis *Pass.* 9. carnalis II, 29. coniugalis I, 30. III, 26. episcopalis III, 63. feralis I, 9. 22. III, 15. *Pass.* 3. 6. generalis III, 47. maritalis I, 31. martyrialis III, 27. matronalis III, 49. molaris *Pass.* 4. mundialis *Prol.* 2. *Pass.* 8. naualis III, 29. *Pass.* 14. poenalis I, 16. regalis I, 48. II, 23. 56. III, 11. specialis II, 41. III, 8. spiritalis I, 32. II, 1. 99. temporalis II, 23. 26. *Pass.* 8. triumphalis III, 3.
- adiectiuum uel participium loco substantiuo positum.** I, 3 praerupta terrarum uel seclusa quaeque. I, 7 inlustribus. I, 14 laici; *cf. III, 63.* I, 33 inplacabilis ferus. I, 36 gentiles = gentes; *cf. II, 98. Pass.* 5. — I, 38 in angusto (= periculo) fugae. *ibid.* mirabilia = miracula. I, 49 coaeuas. II, 4 et 39 missa, ae. II, 9 masculinum = uirum. II, 16 modico aquae; *cf. Pass.* 5 post modicum temporis. II, 18 beatorum turba. II, 24 uerecunda pudoris. II, 40 catholicos et sic. *passim.* II, 44 aduersariorum obiecta. II, 45 uenerabiles. II, 79 caelestia. II, 86 de terribilibus. III, 8 de proprio ablati. *ibid.* specialia. III, 10 spectabiles, principales, sacerdotales. III, 39 uocalis = cantor. III, 58 silnarum secreta.
- adiectiuum pro genetiuo substantiuo uel pro substantiuo cum praepos.** I, 6 reuerentia sacerdotalis (i. e. sacerdotum, quae sacerdotibus debetur). I, 7 senilis maturitas. *ibid.* ab uberibus maternis. I, 25 de seruitute barbarica. I, 31 maritali fiducia. I, 42 regio iussu; *cf. I, 48.* II, 41. 56. — II, 6 sub barbara dominatione. II, 31 uisitacionis humanae consolatio. II, 40 cor barbarum. II, 60 paternae unitatis adsertio. III, 20 nauibus dominicis. III, 50 auctoritate uxoria. III, 63 disputatio episcopalis. *Pass.* 3 serpentinam (= diaboli) suggestionem. *Pass.* 4 industria molari. P. 6 cadaueribus mortuis. *ibid.* uictricia trophea. P. 7 dominicae seruitutis. P. 10 tyrannicas ad aures. P. 14 naualem supplicium. P. 15 praecepto dominico.
- adiectiuum pro aduerbio.** I, 12 abstulit rapax. I, 14 serui perpetui remanerent. I, 29 apud Edessam commanet peregrinus. I, 47 callidus occulte praeciptions. II, 30 inportuna uideretur iungi. III, 44 pergit festinus. *Pass.* 4 crudelissimus imperauit. *Pass.* 9 facilia subponerent colla.
- adigere.** III, 27 adigat bestiis. III, 28 adigite suppliciiis. *Pass.* 10 suppliciiis adigi.
- adimplere.** II, 89 hoc totum in spiritus habitatione adimpletur. *Pass.* 10 nauemque imperat lignorum manipulis adimpleri.
- aditus** = copia, facultas. III, 8 aditus supplicandi. III, 29 aditum nauigandi.
- adponere.** II, 12 crimine adposito. II, 52 calumniis adpositis.
- adprobare de fide** II, 39.
- adridere** = consolari. *Pass.* 9 ubi nulla miseratio adrideret lenitatis.
- adensum facilem commodare** III, 27.
- adsertio** II, 60.
- adstruere** = adserere, adseuerare. III, 5 dum se conflictui paratos adstruerent. = narrare. III, 31 in ipsa quoque quae gesta sunt Carthagine si nitatur scriptor singillatim astruere.

- adsumere. II, 54 sibi nomen Cyrila adsumpsit. III, 3 censuram seueritatis adsumimus. III, 4 nullos conuentus omousiani sacerdotes adsumerent. III, 6 hoc uidentur adsumpsisse temeritate transacta. III, 7 quam (obstinationem) prauis uidentur adsumpsisse consiliis. II, 53 prae adsumpta; cf. II, 42.
- adtere in credulitatem II, 50.
- adulescentula II, 6. III, 57.
- adestimare = existimare II, 52. 76. 93. III, 51.
- affatibus saecularibus inuitabat I, 47.
- afflictio (adfl.) I, 44. II, 52. 54. III, 52.
- affligere (adfl.) II, 31 grauitur affliguntur. cf. III, 11. 16. 27. 45. 65. 69.
- agere. I, 33 agens cum eis. II, 1 coepit mitius et moderatius agere. II, 4 missas agere. II, 28 blandis sermonibus cum dei confessoribus agere. II, 30 dum iter ageramus. II, 44 hoc agebat Eugenius. II, 45 agens argumentationibus crebris. III, 8 conuictus agere. I, 22 hoc persecutionis genus agebatur. III, 40 dum cum eis non blanditiis ageretur.
- agger publicus = uia publica II, 36.
- agones II, 33.
- agentes inuicem singuli nobis II, 13 (ubi libri meliores agentes fort. recte; cf. agere).
- ait = inquit. II, 18 subito, ait, luminis illius extinctus est fulgor; cf. II, 20. — II, 88 'ubicumque', ait, 'fuerint duo uel tres collecti'. — orationi rectae praemittitur. II, 62. 63. 66. 71. 80. 81. 82. 88. III, 20.
- alieni = ethnici III, 61.
- alii = reliqui, ceteri. II, 4 (bis). III, 11.
- aliquando = quondam II, 32. = nonnumquam III, 62. = umquam II, 37. III, 62.
- aliquanti = aliquot I, 49. III, 5.
- alius = alter I, 16. 49. II, 31. III, 27. 41. — abundat. III, 28 cui frater alius metuens.
- alleluaticum melos I, 41.
- alter = alius. II, 66 si alterius a patre substantiae est.
- altissimus = deus II, 78.
- ambigere *trans.* II, 68 quod nullus ambigit Christianus.
- ambitus. I, 13 totius Africae ambitum. *Pass.* II per ambitus platarum domino decantantes.
- amputare = extinguere, delere II, 17. quod in Ariminensi concilio uel apud Seleuciam amputatum est III, 5.
- anacothon.* II, 68 cum ergo non dixerim — *apodosis deest.* III, 31 aliosque uideas nimio suspensio palis euulsis caput, quod eminere solebat, in medio scapularum fuisse demersum. III, 45 nam cum diuersis eum persecutionibus affligeret nec posset facere Arrianum — promiserat enim suis — at ubi in sua promissione minor inuentus est, cogitat aliud.
- anguis = diabolus *Pass.* 2.
- angustia, ae II, 31.
- animal = iumentum, equus II, 27. III, 15.
- antiptosis in mss antiquioribus obuia.* I, 16 ad sepulturae B. II, 24 contra iure BV. II, 58 super semitae desertae BV¹. *ibid.* ad pecore BV. II, 76 ob breuitatis compendio BV¹. II, 83 sine dubium BV¹. II, 86 pro totum BV¹A. II, 101 (ubi uid. adnot.). III, 71 ex heresim BV¹Ma. Cf. Roensch p. 406 sqq. Hoffmann, *Ind. gramm. ad Afr. prou. tit. p. 66. Reusch, Die Würzburger Itala - Fragmente, Theol. Quartalschr. 1872, p. 377.*
- antistes = episcopus. I, 10. 26. II, 49. *Pass.* 7.
- apostatare III, 34.
- aptare. III, 17 fraudem sibi nescientes aptatam. III, 22 fustibus aptare.
- argumentatio = ars, fraus, calumnia. II, 45 agens argumentationibus crebris, ut quoscumque episcoporum audierat eruditos, uariis insectationibus agitare; cf. argumentum.
- argumentum = ars, stropha. I, 21 quem alius generis argumento postea bellicosum uirum occidit; *uid. Ducang.*
- armifactor I, 30.
- arpagare III, 63.
- artare = uexare, cruciare. I, 28 dum uariis insidiis saepius artaretur.

- III, 22 artata poenis. III, 28 poenis Christianos artate. III, 35 artatur poenis. III, 46 uinculis artat episcopum. = cogere. II, 35 artabatur multitudo ad currendum; *cf.* coartare.
- artifex trinitatis *Pass.* 8. artifice deo de fonte mundus ascendi I, 21.
- aspiratio neglecta.* III, 63 arpagaret. III, 36 *et* 47 caracterem, III, 47 caracteris. III, 17 *et* 18 carta. III, 36 clamidem. I, 43 cordas *et* cordis (*bis*). *Prolog.* 4 debaccantibus. *Prolog.* 2 Diadoco. I, 51 Ellada α . II, 36 exalabant; *cf.* III, 31. 52. 58. I, 11 omelias α . — omousion *et* omousiani α *semper*, β *plerumque*; *cf.* II, 39. 56. 57. III, 4. 5. 12. — III, 22 pulcriorem, I, 8 pulcritudinem. I, 41 spatia. I, 23 Teudalensem. II, 24 Traciae. III, 25 trocleis. *ibid.* Tuburbitanae. I, 42 Tunuzuda. *Not. Num.* 110 Ospiensis. *Byz.* 32 Ermianensis, 62 Eliodorus, 94 Irensis, 107 Unuricopolitanus, 113 Orrea. *Cf. Moeller p. 13 sq., Hoffmann p. 37 sqq. et p. 51. Vita Fulgent. Rusp.* 4: uolens eum (mater) peregrinae linguae teneris adhuc annis percipere notionem, quo facilius posset uicturus inter Afros locutionem Graecam seruatis aspirationibus, tamquam ibi nutritus exprimere.
- aspiratio addita.* III, 12 coherceant. II, 84 Danihelis. — heremus *semper* (I, 35. II, 26. III, 33. 42). — II, 59 Israhel.
- asyndeton.* I, 21 *et* iterum conspergatur, mittatur in furnum. II, 47 surge, uade ad seruum meum Eugenium. II, 48 orat ueniens cum ingentibus lacrimis, suggerit cuidam diacono. III, 43 ut nullum ad eum introire permetteret, insuper extinguere cogitaret. III, 53 pergit tunc ad Carthaginem, adire censuit nefarium regem.
- attestari = adseuerare II, 6.
- aucupari. II, 31 ubi aduersarius nullum potuit aucupari (*i. e.* capere). *Pass.* 8 aucupante diabolo.
- audientia = collatio, disputatio. II, 55. III, 1.
- auditu mentis percipere II, 72.
- aufugare I, 14.
- aula uenerabilis = ecclesia I, 4.
- autumare I, 5.
- auocare = delectare I, 27; *cf. Roensch p. 351.*
- B**aiulare III, 35.
- balbutientia uerba producere III, 44.
- beneficientiae? *sic BVC²WMS Pb* II, 93; *cf. munificentia C. I. L. VIII, 32.*
- bis acutum genus frumenti *Pass.* 4.
- bissenis milibus I, 1. bissenus numerus puerorum III, 39.
- bonum de uobis cogitauit III, 17.
- burdo II, 27.
- C**aedes = uerbera. III, 25 post caedes innumerabilium fustium. III, 34 clerus caede inediaque maceratus. *cf. Cassian. Collat. XVI, 22.*
- calathi (= flores) historiae *Prolog.* 1.
- calculi = lapides I, 23.
- calumniae = uexationes, iniuriae I, 22. II, 2. 52.
- calumniator = uexator II, 2.
- calumniosa series III, 19. calumniosus dies II, 52.
- camisia I, 39.
- cannaba II, 35.
- capere mansionem II, 35.
- capessere = capere, $\chi\alpha\rho\epsilon\iota\nu$. I, 25 *et* quia loca nulla sufficiebant ad capessendam multitudinem tantam.
- captiuare I, 12. 24. 39. III, 53.
- capulus = gladius. *Pass.* 9 *et* capulo persequentis facilia subponerent colla.
- character = littera *uel* scriptura. III, 47 nisi descriptam characteris indicio suam miseri ostenderent mortem.
- carcerarii *Pass.* 9.
- cariosa senectus I, 26.
- castra = oppida. I, 9 congregatis in circuitu castrorum innumerabilibus turbis, *i. e.* in circuitu oppidorum, quae obsidebant. III, 57 nec castra omnino remanserant ('castra' *uox pertinet ad id, quod dixerat* nullum gestum est tempore illo commercium). *cf. Ducang.*
- catomos ($\chi\alpha\tau' \acute{\alpha}\mu\omicron\varsigma$) ceciderunt I, 28; *cf. Ducang.*
- causas asserendae fidei adsumere II, 42.

cellarita III, 33.

censere = imperare II, 23.

cespes = ager, fundus. II, 10 cespites messium (*Erntefelder*) desecarent. III, 55 non sata respersa uultus cespitum uiridabant. III, 56 graminosus cespis. III, 57 nullum cespitem terrae uertit aratrum. *Pass.* 6 ampli et lati cespitis domini.

cibari *Pass.* 5.

circa. II, 1 coepit moderatius agere et maxime circa religionem nostram. II, 4 si hoc circa eos non fuerit obseruatum.

circuibat I, 26. circuibant III, 48; *contra* III, 57 circumeunt.

claret = apparet *c. acc. et inf.* II, 62. 82.

clauatus. *Pass.* 14 clauati feruntur potius quam ligati; *uid. significare* clauis confixi.

coartare = cogere. I, 39 qui coartaret ad tradendum ministeria diuina domini sacerdotes; *cf. artare.*

coëpiscopus II, 39. 41. 43. 44.

coërcere = impedire II, 36.

cogitare = statuere. — *cum. inf.* I, 17 cogitauerunt supplicandi gratia regem adire. III, 44 cogitauit simul extinguere. — *cum con.* ut. I, 19 cogitauit rex ut Sebastianum taliter conueniret. II, 10 cogitat ut nostrae religionis homines neque annonas neque stipendia solita potirentur.

cognitor = quaesitor II, 53.

cognoscere = scire, nouisse. I, 49 cognoscit deus quia inuitus facturus es hoc. III, 9 publico crimini huiusmodi personae se cognoscerent esse subiectos (*pleonastice pro subiectae essent*).

cognoscor = constat, $\delta\eta\lambda\acute{o}s\ \epsilon\iota\mu$. II, 7 ubi ecclesia ne unius nummi habere cognoscitur facultatem. III, 5 dilationem aliquantorum dierum dedisse cognoscimur.

collatio = disputatio II, 53. III, 63.

collocati = degentes, morantes II, 37.

collocatio uerborum. I, 11 tunc illud eloquentiae, quod ubertim per omnes campos ecclesiae decurrebat, ipso metu siccatum est flumen. I, 19 famosi illius gener comitis Bonifatii. I, 21 quam propositionem

Geisericus cum omnibus qui ad erant cum audisset. I, 27 nisi consilio prudenti, dum auocatur (*scil. multitudo*), nesciente multitudine sepeliretur. I, 35 uirtutem neglexit cognoscere diuinam. I, 44 a suo prohibetur Iucundo presbytero; *cf. Augustin. C. D. XVIII, 13* de fabro Daedalo et eius Icaro filio. I, 49 quod ille plenus deo magis ut uelociter prouenisset, impios prouocabat. *ibid.* suis genua conplectitur ulnis. II, 8 cotidianis et praecipue eum Cyrila calumniis insectantes. II, 11 illa arida incolomis confessoris restituta est manus. II, 23 ut nostrorum episcoporum defunctorum fiscus sibi substantiam uindicasset. II, 53 deligunt de se nostri qui pro omnibus responderent decem. III, 3 quod quibusque personis, prout eorum facta meruerint, seu bona seu forte talibus contraria, dum facit expendi, simul etiam prouenit compensari (*pro quod, dum et rel.*). III, 23 talibus itaque filium solidans uerbis. III, 25 Serui quoque Tuburbitanae ciuitatis maioris, generosi et nobilis uiri, pro Christo quas pertulit quis explicet poenas. III, 26 uel horum quos genuisti miserere impia paruulorum. III, 61 eius translator Graecae facundiae Latinisque floribus Rufinus ornatus. colonatus iure ad excolendum agros accipiatis III, 20.

colorare. III, 18 scripturae tenorem, qui huiusmodi sermonibus fuerat coloratus. III, 51 fallaciam suam colorare minime potuerunt; *cf. Roensch p. 384.*

comitari cum. I, 49 secum comitantibus filiis. II, 30 cum dei exercitu comitantes; *cf. Roensch p. 523.*

commanere I, 15. 29. 35. III, 41.

comparationis gradus ita inter se confundit auctor, ut iam interpositiuum, comparatiuum, superlatiuum discrimen non sit. 1) *comp. pro posit.* I, 5 facilius. I, 11 dulcius. I, 27 saepius, *item* I, 28. 34. 43. II, 39. III, 25. — I, 43 crebrius. II, 1 mitius et moderatius. II, 2 uehementius. II, 9 minoribus. II, 12 acrioribus. II, 14 longius. II,

24 peiora. II, 28 grauiori . . . latiori. II, 43 grauius. II, 71 euidenti. III, 38 libentius. 2) *comp. pro superl.* I, 4 sceleratius. II, 1 sollicitius. II, 9 uehementius. III, 36 acrius. III, 42 crudelius; *cf. Pass.* 9. — III, 43 artiori. II, 64 quam plura = quam plurima; *cf. Coripp. in laud. Iust. II, 311; Paucker, Subrelict. p. 14.* 3) *iunguntur posit. et comp.* II, 7 ingentia et maiora. 4) *iung. posit. et superl.* I, 20 mundissimus ac simulacrius. I, 24 nobilissimam atque famosam. II, 31 angusta et teterrima. II, 52 peritos et doctissimos. *ibid.* strenuum atque doctissimum. II, 76 multis et creberrimis. III, 7 necessarium ac iustissimum. *Pass.* 4 longinquis et extremis. *Pass.* 6 nobiles et optimi. *ibid.* delicatae et nobilissimae. 5) *comparatio additur magis.* II, 2 magis laudabilior. III, 59 maiore magis inopia. 6) *superlatiuo additur nimis.* III, 44 acetum asperum nimisque acerrimum.

compositum pro simplici. I, 9 enecare; *item* II, 52. *Pass.* 14. — I, 27 peruidere; *cf.* I, 37. — II, 41 compromittere. — II, 71 perdocere. II, 76 praeualere; *cf.* III, 8. — II, 96 abnegare. — III, 5 praedamare; *cf.* III, 12 (*bis*). — III, 20 incidere. — III, 22 computare; *cf.* III, 50. — III, 48 imputare.

conceptio = sententia, tenor III, 8. concremare = cruciare III, 21; *cf. cremare.*

concrepare II, 49.

concupiscibilis II, 18.

condemnare. I, 44 ad fodiendas eum condemnat scrobes. II, 16 ad faciendas scrobes condemnauit.

condemnatio = poena III, 9. = multa III, 11.

conexus = uinctus III, 51.

confector librorum I, 10.

confessor, *femin.* III, 33.

confidere sibi de salute II, 99.

conflictus = disputatio II, 39. 53. 55. III, 5. 6. 16.

confusio = pudor II, 51. = ignominia, dedecus II, 99.

confusus = ἀλοχυνθεῖς I, 35; *cf. Roensch p. 354.*

coniugatio. 1) *formae quaedam singulares.* II, 9 iectis. II, 13 parciturus. II, 45 nectabat. III, 29 confugiuit. III, 36 dicebit; *cf. Roensch p. 291.* III, 51 uideam = uidebo; *cf. Roensch l. c.* — III, 66 carpiunt. III, 67 capessuri. — iui *in compos. uerbi ire:* I, 20 transiuit. II, 94 praeteriuimus. III, 38 exiui. III, 59 rediuit. — 2) *genus uerbi mutatum.* a) *act. pro depon.* I, 31 sortire. I, 36 lucrauerunt. II, 31 partibo. II, 86 mentires. III, 51 gloriare. III, 64 lamentare; *cf. Roensch p. 298.* β) *act. = pass.* I, 33 quantibus tergis *i. e.* quae quantuntur. III, 50 lacrimae siccauerunt. III, 56 siccauerant uenae. γ) *depon. = pass.* I, 41 sagitta in gutture iaculatus *i. e.* ictus. δ) *pass. = act.* II, 29 aliae moriendos diluio rebaptizationis nitebantur a confessione fidei reuocare; *i. e.* morituros per rebaptizationem (*altera lectio* moliendo ferri nequit). 3) *tempus mutatum.* II, 34 qui nos sollempnibus orationibus sepulturi sunt morientes (*pro:* mortuos); *cf.* III, 58 expirantium (= mortuorum) funera. — *Notatu digna etiam haec sunt:* I, 26 feriebatur = feriabatur *BV¹CW¹L¹.* III, 11 celere = celare *BVs¹.* III, 20 celebratur *V.* III, 38 parentes *pro* parantes *BVMs¹a¹P.* III, 36 texti = textui *mss.* III, 48 texerunt *pro* texerunt *BVCWs¹aL.* III, 60 defientium *BVC.* — II, 30 *in BVC* iungeri *pro* iungi *extat;* *similiter Victorini cod. Darmstadt. saec. VII (Rhet. Lat. Min. ed. Habm p. 156, 1)* detegeri *pro* detegi *exhibet.*

coniugatio periphrastica pro futuro. 1) *act.* I, 46 quod dixi facturus es. I, 49 inuitus facturus es hoc. II, 13 nobis parciturus est iste. II, 34 qui hos baptizaturi sunt . . . qui nobis paenitentiae munus collaturi sunt et peccatorum uinculis soluturi . . . qui nos sepulturi sunt. II, 65 uenturus est iudicare. II, 90 ipse uenturus est arguere omnem carnem. III, 17 semper dicimus et diximus et dicturi sumus. III, 25 qui redditurus est pro fide mer-

cedem. III, 28 quod frater meus facturus est. III, 36 quid facturus es. III, 50 perditurus es animam tuam. — 2) *pass.* I, 47 promittens multis eum diuitiis cumulandum. II, 34 a quibus diuini sacrificii ritus exhibendus est.

coniunctio copulatiua mire posita.
Prol. 2 et illi ut laudarentur in saeculo (*ubi expectes illi enim*). II, 9 palis minoribus dentatis iectis in capite crinibusque in eisdem conligatis ac uehementius stringentes . . . pelliculam capitis auferabant. II, 17 amputatis igitur in breui omnibus quos timebat et solidans sibi ut putabat regnum. II, 39 et quia in prouinciis a deo nobis concessis scandalum esse nolimus, ideoque hoc nos statuisse cognoscite. II, 50 adtendens quoque Eugenius in uerecundam credulitatem, et quia iam tempus urgebat, pergit.

coniunctiones copulatiuae. I, 23 et — et — sed et. II, 4 tam — uel — sed et. III, 8 tam — quam etiam. III, 16 non tantum — et. III, 26 et — simul et. — simul et *pro* et I, 30. 35. II, 33. III, 33. 63. — sed et *pro* et *passim.* *cf.* et, uel.

coniunctiones disiunctiuae. I, 3. III, 46 aut — uel. II, 30 aut — aut = et — et; *cf.* II, 53. — II, 70 aut — immo. III, 8 siue — siue — uel. III, 9 nec — nec — aut.

coniunctiuus in enuntiatis relatiuis sine causa positus. I, 8 ubi ministerium ignis minus ualuerit. I, 9 quas hostilitas barbarici furoris obpugnare nequiret. II, 5 qui nulla posset ratione sedari. II, 7 quantum diei sufficeret. II, 37 quae etiam in procul positos ueneni uirus infundat. III, 33 ubi nullus ueniendi haberet accessum. *Pass.* 9 ubi nulla miseratio adideret lenitatis.

conpungere. I, 32 conpunctus atque mutatus; *cf.* *Roensch p.* 354.

computare. I, 28 ad mercedem computans gloriae suae. II, 9 quod sibi lucrum maximum computabant.

consecutio temporum. II, 28 poteratis, si festinetis. II, 53 ne Ar-

riani dicerent, quod eos nostrorum oppresserit multitudo. II, 79 illud est intuendum, quomodo deus sacramentum trinitatis ostenderet. III, 24 in sua domo maluit sepelire, ut quotiens super sepulchrum eius trinitati preces effudit, alienam se a filio nunquam esse confidat.

consequentia sic loquuntur II, 79.

consistere = constituere III, 22.

consolari = adiuuare I, 17.

consonantes litterae: b = p. I, 48 obtione. — c = g. III, 4 neglectum (*cf.* I, 35 crassari *Wβ*, III, 34 crassantibus *BVCWsaPb*¹, II, 65 augmentum *BV*). — (d = t in *BVC*. II, 36 et 43 capud. I, 19, II, 43, 88, 89, 90, 92 (*ter*), 93, 94, 97, 98 inquit; *cf.* ad *pro* at I, 31 *BV*, III, 47 *BV*¹*C*¹; *Pass.* 10 adque *B*). — f = ph. II, 47 Epifaniorum. III, 34—37 Elpidoforus. *Not. Maur. Caes.* 95 *Filo.* — h; *cf.* 'aspiratio'. — n = m. I, 10 Panpinianus. III, 55 panpineis. — qu = c. II, 95 quur, III, 30 loquuti (*cf.* III, 56 dequocens *BV*¹*C*¹, dequocens *β*). — s = ss. II, 5 musitantes. — t = d. I, 11 Dauiticum (*sic mss Sedulii et Aratoris*). I, 32 et 44 haut. III, 34 aput. — *assimulatio:* mm *pro* dm. I, 22 ammoneret. II, 28 ammonitionis. II, 41 ammonere. III, 5 ammoniti. II, 32 ammissi. II, 35 ammissus.

conspetus. II, 28 qui esse poteratis in conspectu regis honorabiles.

constitutio = lex. II, 13. III, 12.

constitutus 'befindlich'. II, 10. 24. 39. III, 14. 23. 34. 38. 67.

constructio ad sensum. I, 2 statuit omnem multitudinem numerari, usque ad illam diem quem (*i. e.* quemcumque) huic luci uterus profuderat uentris. I, 15 turbam clericorum nauibus fractis inpositam nudos atque expoliatos expelli praecepit. I, 30 sed etiam martyria quam plurima esse probantur, confessorum autem ingens et plurima multitudo, ex quibus (*scil.* martyriis et confessionibus) aliqua narrare temptabo. I, 32 conuersus itaque cum tribus

- fratribus suis nocte clam egredientes Tabraceno monasterio sociantur. II, 18 illa beatorum turba minata est foras, ob hoc iugiter lamentantum, quod eam in claritate pristina nequaquam uiderit (*scil.* turba) iterum restitutam. II, 23 quorum ingens numerus, uigore inuicti, militiam temporalem abiecit. II, 34 turba fidelium inestimabilis descendebat cereos manibus gestantes. II, 37 sed cum illic aluntur horiaciis granis, postea et hoc (*scil.* hordeum) ablatum est. II, 69 detestantes Sabellianam heresem, quae ita trinitatem confundit, ut eundem dicat esse patrem quem filium eundemque credat esse spiritum sanctum, non seruantes tres in unitate personas. III, 9 publico crimini huiusmodi personae se cognoscerent esse subiectos. III, 15 ut nullus quempiam illorum hospitio reciperet aut alimoniam praestitissent; *cf.* II, 46 ut cum nostrae religionis illorum mensam nullus communem haberet neque cum catholicis omnino uescerentur. III, 34 uniuersus clerus ecclesiae Carthaginis caede inediaque maceratus procul exilio crudeli traduntur. III, 55 non pomorum uirgulta gemmas producerant florum, postea fructus edituræ (*scil.* pomi). III, 57 puerorum uel etiam puellarum agmina simul et funera passim diffundebantur, circumeuntes oppida. III, 60 dum uterque sepulturam suam in uultu portarent. *ibid.* dum promittitur transactio uitae, nec illud obuinit. *Pass.* 10 hoc tyrannicas peruenit ad aures; qui accensus iubet.
- consubstantius II, 75.
- consumere. I, 39 turpissima consumptus est morte.
- consummare. III, 27 feliciter consummans (*i. e.* moriens). III, 71 meritorum suorum mortem consummans. III, 24 cursum palmyferum consummauit *i. e.* martyr factus est.
- contentio = disputatio III, 4; *cf.* conflictus.
- conterere = uexare I, 15. II, 10.
- continentia = tenor, sententia 'Inhalt, Wortlaut'. III, 7 quod ipsarum legum continentia demonstratur.
- continere *intrans.* 'lauten'. III, 19 sic enim calumniosa series continebat. II, 3 edictum in hunc continens modum. *Hist. Apollon. reg. Tyri c. 25:* scripturam sic continentem.
- continet = attinet. *Pass.* 7 quantum continet ad concordiam dominicae seruitutis.
- contingit *cum acc. et. inf., pleonastice additum.* III, 7 quas (leges) tunc contigit promulgari *i. e.* quae tunc promulgatae sunt. III, 8 quos ad clericos pertinere contingeret. III, 9 quam (poenam) si quinque uicibus in errore perdurantes contigisset inferre. III, 13 quemquam contigit promereri.
- contradere *Prol.* 4.
- contritum et contribulatum spiritum exalabant III, 52.
- contubernium = turba II, 11.
- conuenire = compellere, admonere. I, 19 cogitauit rex ut Sebastianum taliter conueniret; *cf.* Paucker, *Subrelict. p.* 38. = citare, in ius uocare. I, 48 conuenitur accusante Mariado.
- conuenticula populorum II, 1.
- conuentus = *σύναξις.* II, 39 ut in sortibus Uuandalorum sacerdotes uestri conuentus minime celebrarent. III, 4 ut in sortibus Uuandalorum nullos conuentus omousiani sacerdotes adsumerent. III, 8 exercere conuentus.
- conuersari = *ἀναστρέφειν, βιοῦν, wandeln Pass.* 12.
- conuersatio I, 36; *cf.* Roensch *p.* 310. II, 6 per conuersationem operum honorum ('*Ausübung*').
- conuerti = sententiam mutare. I, 32. II, 55.
- conuictus agere III, 8.
- corona = martyrium I, 50. II, 30. 34. III, 41.
- creatura = mundus II, 77.
- credere *cum inf.* = statuere, uelle. I, 30 credidit Uuandalus Martinianum Maximamque coniugali consortio sociare.

credulitas = fides, *πίστις* II, 50. 75.
cremare = cruciari. II, 24 cremantes
grauis suspendio. III, 26 dum con-
tinuato suspendio cremaretur; *cf.*
concremare.

crepare = dirumpi. I, 43 nerui ut
fila aranearum crepabant. *Fulgent.*
Myth. III, 8: solis ardoribus cre-
pans (myrrha) rhagades efficit; *cf.*
ibid. II, 15 et Uulgat. act. apost.
1, 18.

crispare *intrans.* II, 50. III, 56.

cubitare = concumbere I, 31.

cum *caus. c. ind.* II, 70 cum uero
ingenitus pater de se ipso filium
generauit, apparet una esse gi-
nentis genitque substantia. =
quamdiu. I, 31 poteris et ipse tibi
praestare, cum licet. = quod. II,
84 quod sit autem occultorum co-
gnitor, ex hoc manifestum est, cum
obscura consilia Iudaeorum tradu-
cens dicebat.

cupiditas = auaritia. II, 2. 7.

cursitare *uerb. trans.* III, 69 uni-
uersum orbem cursitastis.

Daemonicus III, 48.

data: *haec subscriptio legibus, edictis,*
suggestionibus additur. II, 39. 42.
III, 14. *cf. directa* II, 101.

datiuus. 1) *pro ad uel in.* I, 2 quem
huic luci uterus profuderat uentris.
I, 16 exilio truderetur; *cf.* I, 22
exilio trudebatur, II, 14 exilio
delegauit, III, 33 exilio arido et
inuiuo relegatur, III, 53 exilio rele-
gastis, *Pass.* 4 exilio crudeli de-
trusit. — I, 18 uicino mari de-
mergere; *cf.* II, 22 ollis demerge-
bant. — I, 33 conicit uinculis. I,
42 pauimentis sparserunt; *cf.* III,
46 aquam corpori spargit. — II,
38 uniuersae Africae destinauit
(= per uniuersam Africam misit).
III, 17 dimittit uos ecclesiis et
domibus uestris. III, 39 Cartha-
gini reuocauit; *cf.* III, 60 suis pro-
uinciis reuocari. III, 58 perpetuae
seruituti redigere. — 2) I, 34 ar-
tatur durae custodiae cuspidique
crudeli extenditur; *cf.* III, 36 ten-
dicularae crucis extendens. — I, 35
propriae uoluntati dimisit. II, 14
uxori ligato pondere; *cf.* II, 24

pondera pedibus conligantes. — II,
4 populo tractare; *similiter* II, 8
dei populo uerbum faceret con-
suetum. II, 28 uerbum ammoniti-
onis fratribus facere, III, 24 trini-
tati preces effundit, *Pass.* 11 po-
pulis clamabant, *Pass.* 8 eis ser-
pens uoluit sibilare.

de. I, 19 occasionem mortis de reli-
gione quaesiuit. II, 6 exultans de
ordinatione. III, 10 quod de libris
huiusmodi praecipimus faciendum;
cf. III, 19 similiter factum est ut
de illis, III, 50 ita de filiis medici
uenerabilis Liberati factum esse
probatur. — III, 5 pontificibus de
toto orbe. *Pass.* 7 septem fratres
de territorio Capsensis ciuitatis.
Not. prou. Num. 31 Victorinus de
Noua Caesaris; *cf.* 51. 52. 121.
ibid. 105 de Turres Ammeniarum.
Not. Sard. 2–8. = *abl. instrum.*
uel caus. Prol. 1 de quibus ex-
acerent stilum ingenii. I, 23 qua
de re plurimos nouimus relegatos.
I, 37 de qua re surgens in inuidia.
= ex. I, 30 fuit hic Uandalus
de illis, quos millenarios uocant;
cf. I, 37. 39. II, 2. 39. 56. 57. 66.
67. 69. 70. 72. 73. 77. III, 69.
— de proximo = statim, mox. III,
29 omnis simul ciuitas euectione
nauali de proximo ad Hispaniam
confugiuit. *Augustin. C. D. XIII,*
19: qui stultam duxerint uitam,
ad corpora suis meritis debita siue
hominum siue bestiarum de pro-
ximo reuoluantur. *cf.* de reliquo
(*fernerhin*) apud *Paul. Hist. Rom.*
XV, 11, de cetero *Jordan. Get.*
cap. 25, de futuro *ibid. cap. 52.*
— de *enuntiato praefixum:* de id
quod ipse est II, 66. 70.

dealbare = album facere I, 7. deal-
batus = albus *Pass.* 3.

debaccari = saeuire *Prol.* 4.

debite supplicabo II, 96.

declinatio. 1) *nominum.* — *nomina-*
tiuus. III, 56 cespis. I, 46 Ar-
mogas; *accus.* Armogastem I, 43.
45. — *genet.* II, 2 Olibri. II, 58,
62, 64, 68, 74 et III, 20 filii. III,
43 Antoni. — I, 41 innocentum,
item III, 21 et *Pass.* 2. — II, 18
lamentantum. III, 4 mensuum. II,
1 et III, 48 hereseos. — *locatiuus.*

II, 27 Carthagini. — *accus.* I, 47 Masculan. II, 69 heresem (*cf. Augustin. C. D. I, p. 225, 6 Domb.*). — *abl.* I, 34 sequenti. I, 43 inuocanti. I, 44 dicenti. III, 25 uentri. II, 28 grauiori . . . latiori. III, 13 superiori. III, 22 celsiori. III, 43 artiori. *cf. Cass. Felic. de medicina ed. Rose p. 240.* — II, 53 satellibus. — 2) *pron. et num.* I, 11 duo (*accus.*). II, 80 ipsud. III, 21 nullo (*dat.*). III, 41 ipsiusdem. 3) *declinationis mutatio.* α) *prima pro sec.* III, 59 spolia, ae; *cf. folia, ae Zeitsch. f. öst. Gymn. 1874, p. 100; castra, ae Rhein. Mus. 1879, p. 638; Roensch p. 268 sq.* — *Pass.* 16 lypsanae = τὰ λείψανα. β) *prima pro tertia.* I, 51 Ellada. I, 23 examina; *cf. moenia, ae Anonym. Uales. 67.* γ) *sec. pro prima.* III, 58 quisquilia; *cf. Petron. 75.* δ) *sec. pro tertia.* II, 20 penetratio; *cf. Gloss. Cyrill. p. 456, 23 ἐνδόμυχον penetratium.* ε) *tertia pro sec.* II, 16 diacones, *item* II, 26, *Pass.* 15. — III, 30 subdiaconem; *cf. Roensch p. 262.* ζ) *quarta pro sec.* I, 42 Uicu. II, 15 et III, 48 uicus. I, 26 lectus. *Not. prou. Num.* 52 Giru Marcelli. 121 Giru Tarasi. *Not. Maur. Caes.* 9 Giru — Montensis. *Not. Sard.* 2 Foru Traiani. — 4) *indeclinabilia.* II, 14 in Ansaga fluuium. II, 22 Sicca Ueneria et Laribus duas esse ciuitates; *cf. Closs ad Iordan. Get. cap. 18.* — 5) *genus mutatum.* α) *masc. pro fem.* I, 46 intexti radices; *cf. Neue I¹, p. 692.* β) *masc. pro neutr.* III, 44 cubilem; *cf. Roensch p. 266. Pass.* 15 pelagus . . . ausus. γ) *neutr. pro masc.* I, 32 thesaurum quod; *cf. Roensch p. 271.* II, 27 quoddam truncum. δ) *in casu accusatiuo numeri singularis substantiuo neutrius generis adiungitur adiectiuum genus masculinum.* I, 32 thesaurum, quod inuenerat, haberent communem. I, 44 maiorem obprobrium. II, 32 naturalem officium. III, 27 talem responsum. III, 33 ingentem gaudium. III, 43 senilem corpus. III, 60 communem sepul-

chrum. *Pass.* 14 naualem supplicium. *cf. Roensch p. 277.* (*his addere libet formas quasdam in codicibus obuias sed in textum non receptas.* — *nom. sing. in is.* II, 67 Iohannis BV¹. II, 71 Iohannis BV¹A¹. — *in ur.* I, 28 ordinatur BVCW¹β. II, 18 fulgur BVCa. II, 35 consolatur BV. — *in os.* II, 50 populos BV. III, 39 bisseos numeros BVs¹; *cf. Schuch. II, 168 sq. Kuehner, Gramm. I, p. 277. Rhein. Mus. 1879, p. 637.* — *genet.* III, 13 domos nostrae B VM. — III, 55 sulphoris BW; *cf. Schuch. II, 167. 159. III, 220.* — II, 77 ueteri pro ueteris B VCA. — I, 51 Epiro uetus mss; *si lectio librorum uera est, uetus hoc loco pro indeclinabili accipiendum erit; cf. tamen adn. crit.* — *abl. in e.* II, 39 omne BV. III, 30 omne BV¹C¹; *cf. Schuch. II, 85; Closs ad Iordan. Get. cap. 49.* — *in i.* III, 8 religioni BV¹. — *nom. et accus. plur. in is.* I, 12 impietatis B. II, 85 altitudinis BVC¹. III, 63 crucis BV¹. *cf. Schuch. I, 247 sqq.* — *declinatio mutata.* II, 18 ornato BVCs. III, 50 meato BV¹. III, 28 parique supplicia BV¹C¹.)
decoquere = exsiccare III, 56.
defendere = usurpare, sibi asserere. I, 13 insulas maximas . . . superbia sibi consueta defendit.
dei *genetiuus nominibus uir, homo, populus, pontifex et similibus saepissime additur.* *cf.* I, 17. 23. 32. 33. 35. 37. 39. 41. 42. 46. II, 6. 8. 9. 28. 30. 31. 34. III, 17. 27. 44. 46. 54. *Pass.* 10.
deitas II, 56. 76.
delegare = iubere, imperare. I, 37. 46. III, 34.
delinquens *adiect.* II, 49 peccator sum et indignus et super omnes homines delinquens.
demonstror = constat, δηλός εἶμι, *pleonastice additum.* II, 30 qua ratione de tam longo itinere huc pergere demonstraris (*i. e. pergis*). II, 82 qui cuncta operari et . . . dona largiri apertissime demonstratur.
denique = igitur, itaque. II, 71. 94.

- deorsum. I, 43 capite deorsum dum ad unum penderet pedem; *cf. Augustin. C. D. XIX, 12*: uelut si quisquam capite deorsum pendeat.
- depopulari = rapere, auferre I, 39.
- deputare = tradere, ἀποπέμειν. *Pass.* 9 tenebrosis deputati sunt locis.
- deriuatio II, 73.
- desideria = desiderabilia. III, 26 mundum cum suis desideriis contemnebat.
- despicare = rumpere, frangere, destruere. I, 8 tectis admodum despiciatis pulcritudinem parietum solo aequabant. III, 48 despiciatis postibus ianuarum; *cf. Ducangium s. u. dispecare et Zeitsch. f. öst. Gymn. 1880, p. 819.*
- destinare = mittere. I, 37. II, 3. 26. 32. 38. III, 18 (bis). 21. 38. 47.
- dextra = dextrorsum. II, 20 clamabat dextra laeuaque.
- dextralis (*scil.* securis) I, 4; *cf. Ducang.*
- dicere = iubere. II, 46 cum dicat apostolus cum nefariis nec cibum habere communem.
- die κλ. Februarias in titulo *Notitiae. dies fem.* I, 2. II, 15. 33. 41. III, 2. 6. 28. *Pass.* 11.
- diffamare = peruulgare *Prol.* 2; *cf. Augustin. C. D. III, 10* Romanum imperium tam longe lateque... et tam grandi gloria diffamari.
- differre = diffamare, infamem reddere; *syn.* traducere. III, 16 quare traducimur, quare differimur. *cf. Roensch p. 385.*
- dignanter = animo benigno II, 42.
- dilatatio. II, 21 arborem, quae dilatatione sua omnem paene Africam opacabat (*ms. plerique* dilatione fort. recte; *cf. Ducang. s. u. dilatio.*)
- dimittere = sinere. I, 40 ut nullus eum neque in domo neque in agro dimitteret habitare. II, 33 se ultro-neum, si dimitteretur, talibus passionibus dare. = relinquere, ὑπολείπειν, übrig lassen. I, 18 decreui ego de nomine et genere uestro nullum dimittere. II, 12 quorum nullum dimitteret, nisi ei mors desiderii sui uoluntatem auferret. III, 15 non animal, non seruus... penitus dimittantur. *cf. Roensch p. 359.*
- dirigere = mittere. II, 4. 10. 24. 38. 39. 44. 47. 101. III, 2. 19. 21. 29. 30.
- disconiungere III, 50.
- discussio = quaestio iudiciaria I, 48.
- discutere = inquirere in aliquem. I, 50 discutitur, expoliatur. III, 62 discutite nomen et intellegite mores.
- disponere. II, 55 proponere quod disponis. III, 19 secedant in parte, qui iurare disponunt. — disp. de. II, 79 cum de mundi et hominis creatione disponeret.
- dissipare = dissecare. I, 7 a meatu prorsus naturali usque ad arcem capitis dissipabant. = dilaniare. I, 34 dissipatis carnibus uiscera nudarentur. II, 16 flagellis crudelibus dissipabat. III, 40 uariis uerberibus dissipauerant.
- distentus = extensus, longus. I, 37 mittunt legatos per itinera distenta deserti.
- distrahere = uendere. I, 25. 48. 50. II, 1.
- diuersus = uarius II, 55. III, 45. — diuersi = singuli III, 2. 9. 12. 13.
- doceor = constat. II, 37 quorum feritas uirulenta nullum nocuisse docetur.
- dominari cum dat. I, 30 et Maxima uniuersae domui dominabatur.
- dominium = regnum. III, 60 in tantum sibi deuastans uindicauit fames dominium.
- domus orationis = ecclesia I, 4.
- dormitio = mors I, 45.
- ducibilis *Pass.* 3 (*u. l. docibilis.*)
- dudum, *adiectiui loco positum.* III, 37 quia se ipse separare uoluit a catholicis dudum fratribus suis; *cf. quondam et tunc.*
- dum. 1) *coni. temporalis.* α) cum *coni. imperf.* I, 5. 16. 22. 25. 28. 34. 41. 43. 45. II, 5. 9. 18. 19. 30. III, 5 (bis). 6. 16. 25. 26. 28. 34 (bis). 35. 39. 40. 43. 60. *Pass.* 9. 14. β) cum *coni. plusquamperf.* I, 17. 23. 40. II, 20. III, 29. 43. 54. *Pass.* 14. γ) cum *indic.* III, 36 dum maiestas uenerit iudicantis. *cf.* I, 17. II, 46. — 2) *coni. causalis.* α) cum *coni.* II, 40. III, 60. β) cum *indic.* II, 58. 71 (*quater*). 79. — 3) = *indem, dadurch*

- dass.* III, 3 quod quibusque personis, prout eorum facta meruerint, dum facit expendi, simul etiam prouenit compensari. — 4) *coni. concess. cum indic.* III, 60 idcirco maior rebaptizatorum perditio potuit prouenire, quia, dum (*i. e.* quamquam) promittitur ab Arrianis praesentis transactio uitae, nec illud obuenit.
- E**, ex. I, 7 e regione pedes tenentes = distinctentes. I, 14 ex qua (Sicilia) eis Oduacar tributa dependit. I, 38 e uicino currentibus indomitis equis. II, 27 ex trauerso. II, 74 non natus ex tempore. II, 98 ex adfectu. III, 29 ex notario. III, 39 ex lectore.
- ebullire uermibus III, 71.
- editio uocis II, 78.
- efficientia uisibilis ac mundani luminis II, 74.
- egraminare. I, 36 ager egraminatus uomere praedicationis.
- elatio = superbia, arrogantia. *Prol.* 2. II, 53.
- elidero = deicere, prosternere. I, 7. II, 21. 52.
- ellipsis substantiui.* I, 2 et 38 usque in hodiernum (diem). I, 4 dextralium. I, 43 cannabini (funibus); *cf.* III, 25. II, 18 ipsam Fausti (ecclesiam). I, 42 praesertim maturioris aetatis (homines). II, 41 debere etiam transmarinarum omnium partium (homines), qui nobiscum sunt in una religione uel communiione consortes, agnoscere. II, 44 catholicae (*scil.* ecclesiae). II, 46 imperat, ut cum nostrae religionis illorum mensam nullam communem haberet, *i. e.* ut nullus illorum cum hominibus nostrae religionis mensam communem haberet; *cf.* II, 10. nostrae religionis homines in aula eius constituti.
- ellipsis uerbi.* II, 7 humilitatem in illo . . . si quisquam incipiat (*scil.* narrare), non poterit explicare. II, 55 nescio Latine (*scil.* loqui). II, 67 et ipse dominus in euangelio (dicit). II, 91 de se autem ipse unigenitus. II, 92 in actis autem apostolorum. *ibid.* item in eodem libro. III, 7 statuimus ut eorum ecclesiae clauderentur, hac illis condicione praescripta, ut tamdiu essent (*scil.* clausae). III, 28 quod frater meus facturus est, hoc etiam ego.
- ellipsis copulae.* esse *post sentiendi et dicendi uerba fere deest.* I, 5 autumantes non totum oblatum. I, 23 nouimus relegatos. I, 42 probantur occisi. I, 45 dormitionis suae proximum cerneret-diem. II, 1 quos paene omnes Manicheos suae religionis inuenit. II, 12 sciens astutam. II, 45 audierat eruditos. II, 62 confitenti eum Christum. II, 69 unius substantiae cum patre filium profitemur. III, 5 se paratos adstruerent. III, 22 uiderent audacem. III, 23 formidolosum conspiceret. III, 26 conspicerent mortuam. III, 39 nouerat uocales. III, 40 se superatos erubescunt. III, 45 uideretque constantem. III, 50 uides clamantes. III, 51 uerum aestimans. III, 57 infensam sentirent. III, 69 cognoscentes afflictam. — est *omissum.* II, 31 tunc eis etiam uisitacionis humanae negata consolatio. III, 9 officialibus etiam . . . poena proposita. III, 13 poena, quae talibus praescripta. III, 25 saepius tractus et lapidibus acutissimis defricatus. — sunt *omissum.* II, 9 alii ipso dolore defuncti. III, 58 alii diffusi per campos. — sit *omissum.* II, 91 nam et quod bonus pater.
- enallage praepositionis.* I, 11 conuenire = euenire. I, 43 respicere = suspicere. II, 16 adurere = comburere. II, 39 agnoscere = cognoscere, *item* II, 41. 42. 53. — II, 77 aspirare = inspirare. III, 40 conspicere = adspicere. III, 43 adterere = conterere.
- enim *mire positum.* I, 20 Sebastianus . . . ita effatus est: 'hic enim panis ut ad tantum decorem splendoris uenisset'. = autem, *δὲ.* I, 40. 43. II, 33. 66. III, 34. *cf.* *Ducang.*
- enucleare *Prol.* 1.
- enuntiatorum condicionalium forma:* I, 18 uoluit demergere, nisi rogaretur. I, 27 potuerat rapere, nisi sepeliretur. II, 12 quorum nullum

dimitteret, nisi mors uoluntatem auferret. II, 16 quibus haec supplicia proficere poterant, si catholici fuissent et fidei suae merito ista perferrent. II, 28 qui esse poteratis in conspectu regis honorabiles, si eius festinetis facere uoluntatem. II, 34 uobiscum et nos libebat pergere, si liceret. II, 40 nullum inuenit remedium calamitas, nisi suggerenda daretur. II, 51 uolebant eum, si fas esset, necare. III, 16 si recederent, renocarentur. *cf.* III, 63.

eo quod II, 51. III, 1. eo adiecto ut III, 8.

ergo *in apodosi.* II, 63. 67. 69 (*bis*). 96. essentia II, 56. 57.

et. — *interrogationi praecedit* II, 30. III, 50. 61. — *aduerbiis* maxime, praecipue, praesertim *praemittitur.* II, 1. 8. 40. 43. III, 16. 21. 28. — et non *pro* neque *passim.*

euacuare II, 18.

euaginare spatias I, 41.

euectio naualis = nauigatio III, 29.

exalare = mori III, 31.

examinator II, 53.

exanimus III, 26.

exarare unguis III, 28.

excepto: ut nulla excepto (*Wβ*) superstitionis suae antistitibus ecclesia patuisset *sic β* III, 8; *recte? Cf. Pauli Hist. Rom. XV, 4: excepto duabus regionibus... cetera omnia praedatorum sunt auiditate uastata.*

excurrere = enumerare, narrare I, 24. — pergebat excurrrens per singulos lectus I, 26. — a mille et quod excurrit III, 5 (quod excurrit *etiam in Computo Carthag. a 455 composito* II, 2; quot excurrunt *nusquam legi*).

exercitus = gens I, 13. III, 60; *cf. Edict. Rothar. praef.: undecimus Alboin... qui exercitum (i. e. gentem Langobardorum) in Italia adduxit.*

exhibere = reddere, facere. III, 44 pietas Christi... sanum exhibuit.

expeditus magisterii gentium (?) *Prol. 3.*

explere = facere I, 37.

explicare = absoluere, finire II, 7.

expoliare = uestibus exuere III, 22.

extentis III, 35. *extensis Pass. 14.*

exterminare = uastare, delere I, 3. 13. *cf. Roensch p. 365 sq.*

exuere = uestibus exuere III, 35.

exulare = in exilium mittere II, 14.

exultare = prominere II, 36.

Facere stercora et urinam II, 32.

facies. I, 28 in publica facie. III, 21 in facie publica. III, 28 a sua facie proiecerunt. III, 53 quos abieecistis a facie omnium populorum.

factura = creatura, *Geschöpf* II, 69.

faex = ignominia, dedecus. III, 32 ad obprobrium uidelicet ipsius rei publicae et in nostri iam deficientis temporis faecem.

femoralia I, 39.

fixis genibus II, 50. *Hieronym. de uir. inl. cap. 2 (ex Hegeippo): solusque ingrediebatur in templum et fixis genibus pro populo deprecabatur. Non recte igitur Sauppis ap. Eugipp. uit. Seuer. XI, 3 scripsit humi cum eis fixis genibus precaretur.*

flagella = flagellorum uerbera III, 33; *cf. fustes.*

foederatus = iunctus I, 25.

foris *praep. cum abl.* — foris muro I, 16. III, 15. foris ciuitate I, 40. III, 16. — *aduerb.* II, 6 qui foris (= extra ecclesiam) sunt.

forsitan *abundat.* III, 9. 13.

forte *saepissime eodem sensu accipiendum, quo Graecorum ἄν, nostratum etwa, wohl; cf. Prol. 1 I, 4. 7. 46. 49. II, 13. 31. 35. 53. III, 3. 8. 10. 11. 16. 33. 51. 57. 60.*

fortis = firmus, ualidus. I, 43 allatis fortioribus cordis.

fortitudo = firmitas I, 34.

fractus = fragilis. I, 15 turbam clericorum nauibus fractis inpositam.

frustra = sine causa III, 55.

funiculo hereditatis diuisit I, 13; *cf. Uulgat. I Par. 16. 18, Ps. 104, 11. Zeitsch. f. öst. Gymn. 1880, p. 818.*

funus = cadauer. III, 58 nec deerant cotidie ubique expirantium funera *i. e. mortuorum corpora.*

fustes = fustium uerbera, *Stockstreich.* II, 54 iubentur uniuersi

fili catholicae ecclesiae centenis fustibus tundi. III, 93 flagellis et fustibus omnino debilitata; *cf.* III, 21.

fustigare II, 45.

futurum tempus pro praesenti. III, 27 quantis eum adfixerit poenis, humanus sermo non poterit explicare. III, 36 talis interesse non poterit epulis meis. — *pro imperatio.* II, 47 uade et dices.

Gaudere cum dativo II, 21: magnitudini et speciositati gauderent; *cf. Arntzen. ad Arator. ep. ad Parthen. u. 16.*

gehenna III, 36. caminus gehennae III, 51.

generatus = regeneratus. III, 34 quem . . . de alueo fontis susceperat generatum.

genetivus pro de. *Prol.* 2 catholici dogmatis monumenta dictorum *i. e.* dictorum de dogmate catholico. II, 41 disputatione fidei. II, 42 disputationem legis; *cf. titulum* 'liber fidei catholicae'.

genetivus gerundii pro inf. II, 32 secedendi ad naturalem officium nulla ratio sinebat loci. III, 9 quod eis nec donandi nec testandi aut capiendi . . . subiaceret.

genetivus qualitatis. I, 45 siliquae arbore. I, 46 comes bonae confessionis. II, 26 exilium heremi. II, 46 mensa ciborum. III, 3 inclitae recordationis patris nostri (*ut nos 'unser Vater ruhmreichen Andenkens'*; *cf. Cod. Theod. XIV, 17, 14; XVI, 5, 5*). III, 24 certamine confessionis, *item* 41. — III, 43 stratum sacci sui. *ibid.* paralysis morbum. III, 44 cubilem exilii. — *insolentius dictum est* mortis damnatio III, 46. — *ad genetivum qualitatis aliquotiens accedit alter genetivus uel adiectivum.* III, 55 caenosi gurgitis aqua ignis et sulphuris (*i. e.* aqua ignea et sulphurea caenosi gurgitis; *cf. Augustin. C. D. XXI, 10* gehenna illa, quod etiam stagnum ignis et sulphuris dictum est). III, 3 triumphalis et maiestatis regiae probatur esse uirtutis (*sic mss*

recte; intellegendum enim uirtus quae est triumphalis et maiestatis regiae). III, 23 filium admodum adhuc tenerae aetatis et delicatum. III, 27 quantorum temporum et quantis eum adfixerit poenis. III, 61 Graecae facundiae Latinisque floribus Rufinus ornatus.

genetivus substantiui pro adiectiuo. *Prol.* 4 oboedientiae ceruicem. I, 3 impietatis agminibus (= impiis). I, 37 loca siluarum (= siluosa). II, 15 loca latrinarum. II, 36 lapidum loca. II, 37 solitudinis loca. II, 42 iustitia sapientiae. II, 57 impietatis professionem. II, 63 sublimitatis potentia. II, 82 differentiae qualitate. . . separationis interuallo. III, 3 censuram seueritatis. III, 19 dolum fraudis. III, 39 suspiriis lacrimarum. III, 43 insidiarum atque poenarum supplicii. III, 48 manu fidei. III, 52 uiolentia inmanitatis. III, 55 decoris sui tegmen. III, 58 miserationis sepulturam. III, 63 cupiditas furoris et auaritia crudelitatis. III, 71 meritorum suorum mortem consummans. *Pass.* 9 miseratio lenitatis.

gerere. I, 33 quod gestum erat, celari non potuit. I, 51 persecutionis a Geiserico crudeliter gestae. III, 28 gesta certamina martyrum. III, 57 nullum gestum est commercium.

gerundium. I, 39 ad tradendum ministeria diuina. II, 73 in generando de se ipso. . . in condendo uniuersa. III, 20 ad excolendum agros accipiatis. *ibid.* ad legendum codicem in manibus gestetis. III, 62 ad utendum seruitiis. III, 65 ad condolendum conuenire.

gerundium pro inf. praes. pass. I, 29 episcopus interdiceret ordinandos. II, 1 statuit requirendos hereticos. III, 10 hoc obseruandum praecerant; *cf.* III, 13.

gratia muneris = pro munere I, 35. gratulari = gaudere III, 65 (*sec. Ps. 34, 26 of ἐπιχαίροντες*).

gratulatio = gaudium I, 35.

Habere = se habere I, 26. II, 1. — habens in episcopatu xxxxiij an-

nos II, 26. — se habere aliquod secreti genus intimum II, 48.
 habilis = agilis, ualidus II, 37. *Placid. Gloss. ap. Mai. Auct. Class. III, p. 470*: habilis dicitur qui se habet, id est integer et fortis.
 hostile = hasta. II, 35 hastilium cuspidibus ad currendum tundi.
 hic. I, 22 qui in his regionibus uersabantur, quae regiones palatio tributa pendebant. I, 49 ab his qui exsequebantur. *ibid.* inuitus facturus es hoc, quod forte uoluntarie aliquanti fecerunt.
 honor = sollempnitas. I, 41 ob diem paschalis honoris.
 honorabilis II, 22. 28. III, 35.
 honorificentia = honor II, 99. III, 2.
 hospites = aduenae, peregrini, hostes I, 7.
Hypallage. I, 5 diuersis poenarum generibus extincti sunt. I, 7 camelis uel aliis generibus iumentorum. III, 27 generibus omnium tormentorum. II, 27 qui eum conligatis funibus trahendo perducant. II, 50 crispantem benedixit alueum fontis. II, 56 in sua proprietatis persona. II, 72 de sua ineffabilis naturae substantia.
 Iam iam III, 61. — iam iamque = continuo III, 70.
 iam dudum = olim, antea II, 12.
 ibi Carthagine I, 8. III, 49; *cf.* III, 5 huc ad Carthaginensem confluerent ciuitatem.
 idem = is II, 9. 52.
 ignitus II, 24. III, 28.
 ille = *o.* *Pass.* 9 sed populus ille memoratae urbis.
 illo = se. I, 31 et Martinianus nesciens quid de illo decreuerat deus.
 immolare = sacrificare, missas agere I, 22.
 impendere = ingruere, irumpere. I, 3 quaquauesum impietatis agminibus impendebant; *cf. Coripp. Ioh. VI, 669, VIII, 149; Possid. uit. Augustin. cap. 30.*
 impiissimus III, 53. *Pass.* 2.
 impulsio manuum III, 31.
 in. — in domino laetabatur I, 28. II, 10. tripudians in domino III, 27. fortes in domino III, 29. gau-

dentis in domino III, 34. in domino gloriantur III, 40. in domino fidelis *Pass.* 9. in plurimis factum est I, 14. in frontibus cruciabant I, 6. in una religione consortes II, 41. in sua promissione minor inuentus III, 45. libellum in hac similitudine uerborum III, 53. in confessione trinitatis passi sunt *Pass.* 16. in commune = communiter II, 6. in tantum = adeo III, 60. in unum = una, simul *Pass.* 7. — in *ablatiuo temp. additum.* in breui I, 39. II, 17. III, 71. in illa hora I, 47. — in = *abl. instr. uel. caus.* II, 2 in uno displicens. II, 9 palis minoribus dentatis iectis in capite crinibusque in eisdem conligatis. II, 18 solito in ornatu fulgentem. II, 30 in his sermonibus consolantem. II, 82 in differentiae qualitate seiuncti. III, 35 in his uerbis totam ad fletum et lacrimas commouisse dicitur ciuitatem. *Pass.* 5 potari in lacrimis. *Pass.* 8 quod in uno baptisate artifex trinitatis dignatus est titulare. — *pro abl. modi.* II, 97 spiritus, quem beatus Petrus in tanta sublimitate (= tam sublimiter) praedicauit. = inter. II, 35 in his uocibus et lacrimis nullus ammissus est consolator.
 in *cum accus.* = in *cum abl.* II, 1 in primordia regni coepit mitius agere. II, 4 qui in Constantino-polim sunt. II, 44 non quia deessent in Africam. *Pass.* 5 potari in lacrimis in mensuram. *Pass.* 10 in medium pelagus concremari. *cf. Prol.* 1 in totum = in toto.
 in *cum abl.* = in *c. accus.* I, 4 in ecclesiis saeuiebant. I, 11 in amaritudine absinthii uersa est. I, 15 transmarina in parte proiecit. I, 22 in persona regis dixisset. I, 37 surgens in inuidia. I, 41 in gutture iaculatus. II, 1 in illis exarsit. II, 9 iectis in capite. II, 13 crudelis in sacerdote. II, 16 impietatem regis in suis. II, 17 in persecutione conuertit. II, 18 in claritate pristina restitutam. II, 20 intrantes in penetralio. II, 23 in insulis Sicilia et Sardinia relegauit. II, 32 in gurgite mergi. III, 7 in

- his retorquere. *ibid.* inductis in errore. III, 11 in conductoribus obseruari; *cf.* III, 13 in priuatos obseruandum. III, 12 in persecutione uenturis. III, 19 secedant in parte. III, 33 in mitiori heremo translata. III, 35 in ostensione cunctorum extentis. III, 36 demergendum in abysso. III, 42 incredibilia in nostris exercuit. III, 43 in ipsis heremi partibus relegare. III, 44 in gaudio conuersus. III, 48 in latrinis fetidisque locis proiecerunt. III, 68 abierunt in captiuitate Maurorum. *Pass.* 4 in longinquis et extremis regionibus detrusit.
- inbuere = implere. I, 6 acetum, amream liquamenque et alia multa atque crudelia, tamquam utribus inbutis, ore adpositis sine misericordia porrigebant; *i. e.* cum iam inbuti essent tamquam utres, tamen eos ore ad acetum . . . adponebant et porrigebant.
- incendere = concremare, igni cruciare I, 10. II, 1. 14. 15. 16.
- incendium = crematio II, 15. III, 15.
- incurrere. III, 3 quisquis enim aliquid prauitatis inuenerit, sibi imputat quod incurrit; *i. e.* quod pati uel pendere debet; *cf. Ducang. s. u. incurrere et Indic. ad Cyprian. ed. Hartel.* — III, 9 infamiam incurrerent.
- indesinenti canentes ore II, 80.
- indicare = narrare *Prol.* 4. II, 49. *Pass.* 1.
- indicatiuus.* I, 10 quam numerosi ab eis cruciati sunt sacerdotes, explicare quis poterit. I, 31 nesciens quid de illo decreuerat deus. II, 37 quasi non poterat deus. II, 54 legatur nobis quo concedente istud sibi nomen Cyrila adsumpsit. *ibid.* si examinare non licebat. II, 70 si, quid illud est, aut dici potest. II, 78 uide quam plena sit breuitas et quam clare . . . recurrit. II, 86 quid hic uult beatus Petrus intellegi spiritum sanctum, utique clarum est. II, 97 audiat quomodo David . . . hortatur. III, 2 nesciens quid loqueretur neque de quibus adfirmabat. III, 19 iurate, si Hildirrit desideratis esse regem, uel si nullus uestrum . . . epistulas diriget. III, 24 quanti per eam . . . adquisiti sunt deo, longum est enarrare. III, 28 quantis iam lamminis ignitis adusti sunt . . . ipsa res docet. III, 45 quantum potuerat infestari, res ipsa demonstrat. III, 46 quasi ualeret conscientiam ligare . . . , aut non aderat qui audit gemitus compeditorum. III, 48 nihil sibi, quod nolentibus ingestum est, obesse gaudebant. III, 63 si disputare nitebatur barbara ferocitas et heresis Arriana rationabiliter disputaret. III, 69 cognosce quid Uuandali faciunt Arriani.
- indictiones = uectigalia, tributa II, 2. indifferentia trinitatis II, 92.
- indignus *cum genet.* III, 51. 61.
- industria. I, 12 auitas atque paternas opes tali industria abstulit rapax; *recte in VCs adiecta est glossa calliditate; cf. Ducang. s. u. industriose.*
- indutiae = mora, prolatio I, 49. III, 28.
- inesse. I, 35 cui nomen inerat Cap-sur.
- infantulus *adiect.* II, 14 filium qui supererat infantulum. III, 34 lectores infantuli.
- inferendus = non ferendus III, 1. 60.
- inferre = adiungere. II, 81 cum gratiarum differentias partiretur, in ultimis intulit dicens; *cf. Meyeri Ind. ad Porphyriorem s. u. infero.* = pendere (multam uel poenam) III, 9. 11; *cf. inlatio.*
- infinitiuus.* I, 14 exirc tardarent; *cf.* III, 17 oboedire tardetis. I, 19 adhaesisse iurasti. I, 25 sategit distrahere. I, 30 credidit sociare. I, 31 delecteris seruire; *cf.* II, 5 non delectatur (= non uult) habere. I, 46 timens contristare; *cf. Pass.* 14 nec expauerunt mortificari. II, 4 liberum arbitrium habeant tractare. II, 13 accenditur perpetrare. II, 28 nobis copia dabatur et introire. II, 35 nullus iam pergere ammissus est; *cf.* II, 32 ammissi sumus intrare. II, 43 urguebatur parturire; *cf.* III, 60 urguebatur se congregare. II, 55 cognoscere desideratis. II, 65 uenturus est indicare; *item* II, 90 uenturus est

arguere. II, 69 absit hoc ita credere. III, 2 proponere non erubuerunt. III, 8 commorari licentia. III, 11 celare diligenter. III, 18 adcelerauerunt propalare. III, 22 facere computatis. III, 27 fecissem gloriari et ingratus existere. *Pass.* 4 edere concessum est. *Pass.* 5 donare praecepit; *cf. sub* addere et negligere.

infundere *cum duplici accus.* (?) II, 37 quae procul positos ueneni uirus infundat; *sic BVCWs^aab.*

inlatio = pensio multae III, 13.

inluminari = oculorum lumen recipere I, 38.

inminere = consulere, operam dare. III, 11 qui huic rei non imminabant.

innotescere *uerb. trans.* III, 4.

inpassibilitas diuinae generationis II, 74.

inpassibiliter II, 73.

inpendere sepulturam III, 58.

inponere fustes II, 45.

inquirere = quaerere. II, 51 inquiritur ab eo quid factum sit.

inreuocabilis strepitus II, 51.

insinuare = demonstrare, docere. II, 74. 79. = narrare III, 29.

inspicere uenam I, 26.

instantissime = seuerissime III, 11.

insuetudo nauigii I, 26.

intellegentiam sui dare II, 76.

intendere = animaduertere, uidere III, 31.

inter Mauros mitti II, 4.

interpretatur *passiue* II, 57.

intimare II, 48. 56. 72.

intra nomina personaeque se praestitit diuinitas II, 76. intra unum diuinitatis nomen spiritum sanctum praedicans II, 79.

inuenire. III, 3 quisquis enim aliquid prauitatis inuenit. III, 58 cupiebant libertatem suam seruituti redigere, et non poterant inuenire. *Pass.* 13 septenus nostrae congregationis numerus nullum inueniet detrimentum. III, 34 superior omnibus exsecutor persecutionis inuentus. III, 40 superiores suis inuenti sunt annis. III, 45 in sua promissione minor inuentus est. — non inuenire = considerare. III, 23 ne ueniens in-

uitator uestem non inueniat nuptialem.

inuicem. II, 13 aientes inuicem singuli nobis. II, 31 iactantur confessores Christi super inuicem. II, 62 aequalitatem patris et filii ad se inuicem credentes adducere. = simul. III, 28 super corpus et sanguinem eius iurauimus, ut pro eo inuicem patiamur.

ipse *pro* idem. I, 19. 43. II, 18. 52. III, 43. — *pro* is. III, 7. 22. *Pass.* 12.

is *pro reflexiuo.* II, 48 suggerit cuidam diacono, ut eum (= se) episcopo nuntiaret.

iste = hic, *saepe*; *cf.* I, 51. II, 34. 64. III, 25. 28. 42.

iugis amicitia I, 19.

iugiter II, 18. III, 31. 40.

iuxta = secundum II, 94.

Laboriosus = miser, *μοχθηρός* II, 35.

lactare. I, 49 quae tunc lactabatur.

laeua = laeuorsum II, 20.

laudabiliter = in laudem suam *Prolog.* 2.

legatio = mandatum, quod per legatum defertur. II, 3 mittit ad ecclesiam Alexandrum inlustrem huiusmodi legationem ferentem.

liberare = saluare, deo acquirere. III, 22 quae suo sancto exemplo paene uniuersam suam patriam liberauit.

libet *cum accus.* II, 34 nos libebat.

licet. II, 19 dum ingentis massae, licet confusae, magnitudinem miraretur. III, 16 licet mendicantes. — licet . . . tamen. II, 19 uix magnitudinem illius massae, licet probatae, ad aceruum tamen perduxit exiguum. III, 51 cum ipsa uel maritus, licet seorsum, carceris tamen custodia tenerentur.

limes *de freto Gaditano* I, 1.

liquescere = putrescere I, 9.

locatus = situs. III, 56 graminosus cespis, humida tunc in ualle locatus.

locutiones mirae. I, 16 quis possit sine lacrimis recordari, dum praeciperet. I, 24 cuius si nitatur

quisquam quae per illum dominus fecerit, paulatim excurrere. I, 31 respondit *pro* dixit. I, 48 nouimus et alium ea tempestate (*scil.* fuisse), nomine Saturum. qui cum lucidum esset membrum ecclesiae . . . conuenitur accusante Mariado . . . ut fieret Saturus Arrianus. I, 50 si diligeres maritum, numquam ad secundam mortem adtraheres proprium uirum. I, 51 persecutionis nostrae . . . iste sit finis (*i. e.* narrationis de persecutione). II, 4 ut nostrae religionis episcopi, qui in Constantinopolim sunt et per alias prouincias Orientis, ex eius praeecepto episcopi nostri liberum arbitrium habeant. II, 11 hinc iam Hunirici persecutio doloris atque parturitionis nostrae sumpsit initium; *i. e.* nos dolore et parturitione afficere coepit. II, 16 sed ideo istud silere nequiuimus, ut impietatem regis etiam in suis minime sileremus. II, 26 quibus prosequar fluminibus lacrimarum, quando episcopos . . . ad exilium heremi destinauit. II, 43 ut ueniant coepiscopi mei . . . et praecipue ecclesia Romana. II, 53 uidentes igitur nostri uociferationis tumultus, ne forte postmodum Arriani dicerent, quod eos nostrorum oppresserit multitudo, deligunt de se nostri . . . decem. II, 55 libellum de fide conscripserant satis decenter sufficienterque conscriptum. III, 12 diem autem praestitutum adeo pietas nostra constituit. III, 24 qualibusque cruciatibus euisceratae uel euiscerati sint (*quasi* euiscerati *non sufficeret!*). III, 37 se ipse uoluntarie separare uoluit. III, 50 cum iussu regis ad exilium mitti iuberetur. *ibid.* nonne uides eos clamantes et dicentes. III, 52 alii se in speluncis . . . sese claudabant. III, 59 deficiebant fame torquente defecti. III, 67 eo quod nemo conueniat in die festo; *cf. Arator. ep. ad Florian. u. 6.* III, 69 quare siles (= non loqueris) pro ouibus.
loricatum genus frumenti *Pass. 4.*

lucrari animam I, 32. — ut et imminentia adhuc tormenta lucreris III, 26.

Machera *Pass. 3.*

macilenta grana II, 19.

magis = potius. I, 4 ut domos orationis magis quam urbes concremarent. I, 43 frontem rugatam magisque aratam. II, 9 quod sibi magis quae patiebantur lucrum maximum computabant. III, 4 nec aliquid mysteriorum, quae magis polluant, sibimet uindicarent. — *ut nostrum 'erst recht'*. I, 27 ut tunc se putarent magis tradi manibus barbarorum, quando ille perrexit ad caelum. I, 47 si gladii pertimesceret ictum, magis eum occideret. I, 49 quod ille plenus deo magis ut uelociter prouenisset, impios prouocabat (*junge* quod ut prouenisset, magis . . . prouocabat). III, 54 sciens se magis impio regi ob hoc multum posse placere. — magis uiolenter *pro* uiolentius II, 11. — magis *omissum*. III, 48 ut ludum prorsus suae hereseos quam aliquam religionem ostenderent.
magistrare = regere, ducere. I, 49 consilio magistrata serpentis.
magnis litteris institutus II, 13.
maleficia = artes magicae II, 51; *cf. Roensch p. 316.*
mancipare = tradere. I, 9. 15. II, 16. 37. III, 19. *Pass. 9.*
mandare = significare, aperire, *eine Eröffnung machen*. II, 43 Eugenio per Obadum praepositum regni sui mandasse uidetur. III, 27 mandatur ei a rege familiariter. III, 51 mandatur mulieri diciturque illi.
manifeste I, 22; *at* manifesto II, 55.
manifestor = constat. II, 74 sicut splendor ab igne genitus gignenti manifestatur aequaeuus.
manifestus = notus I, 15. *cf.* II, 51. III, 53.
mausiones cereae apum I, 23.
mares = uiri II, 8.
maritare = fecundare III, 55.
materiam malae persuasionis tenere III, 12.
meatus naturalis = anus I, 7. in

ipso meatu exitus sui lacrimae siccauerunt III, 50.
 meditantibus dolis malorum II, 5.
 melos I, 41.
 memoratus. I, 15. 17. 28. 30. 31. 35.
 II, 2. 13. 42. III, 35. *Pass.* 9.
 merere *cum inf.* = contingit I, 40.
 = consequi, impetrare III, 8.
 merito = propter. I, 35 sanctorum merito. II, 16 fidei suae merito. II, 41 merito religionis ac fidei (?). = re uera. II, 42 merito suppliciter peto magnificentiam tuam; *cf. Indic. ad Dracont. carm. min. ed. de Duhn.*
 meritum = dignitas, praestantia, qualitas. I, 25 quantum quis pro merito acciperet. II, 81 has diuisionum differentias pro qualitate ac merito participantium spiritum sanctum docuit operari. III, 9 pro dignitatis merito; *cf. Paucker, Subrelict. p. 46 sq.* = delictum. III, 70 malis meritis supplicia debebantur.
 metans = comitans, sequens, cum. I, 48 primo discussione metante amissa domo uel substantia. II, 50 pergit cum eo metante officio clericorum ad fontem. II, 51 fit strepitus gaudio metante inreuocabilis populorum. III, 46 quem iam homo dei metantibus lacrimis miserat legatum in caelum.
 metropolitanus I, 23.
 militare = officio fungi in aula regis. II, 23 ut nemo in eius palatio militaret. III, 9 qui suis palatiis militarent.
 militia = officium palatii. II, 23 militiam temporalem abiecit. III, 13 domus nostrae occupati militia.
 minare = agere, ducere II, 18. 33.
 minime = non. *Prol.* 1. II, 16. 28. 39. III, 6. 8. 11. 19. 51. *Pass.* 15.
 ministrare = regere, ducere I, 50.
 misereri *cum. genet. et dat.* I, 49.
 monetarii solidi *Prol.* 4.
 monstror = constat. III, 12 qui neglecte dira supplicia diuersis intulisse monstrantur.
 mortes = cadauera III, 60.
 mugire = chordis crepare I, 43; *cf. remugire.*
 multotiens III, 33.
 multum placere III, 54.

mundialis amor *Prol.* 2.
 munere propinatos *Prol.* 1. munere condonauit III, 2.
 mutanda uestimenta, *camisiae, bra-cae* III, 15; *cf. Ducang. s. u. mutandae.*

Nam et namque = autem, uero, sed.
 — nam: I, 42. II, 4. 18. 29. 52. 90. 91. III, 38. 48. — namque: *Prol.* 4. I, 15. 31. 42. II, 15. 60. 74. *Pass.* 5. — nam et = sed et I, 12.
 naturale officium II, 32.
 ne = an III, 50. = ne quidem II, 7; *cf. Paucker, Subrelict. p. 12.*
 nebulare = obscurare III, 56. 62.
 necdum = nondum II, 19. *cf. Paucker l. c. p. 64.*
 necessarius = aptus, utilis. I, 9 et ut de necessariis loquar. I, 19 cuius Geisericus sicut eonsilia necessaria habebat. I, 20 rem inueniens miram multisque necessariam. *ibid.* hic panis ut . . . mensae regiae necessarius haberetur.
 necesse est persona subsistens II, 78.
 necesse est suggeratur II, 41.
 necessitas = munus publicum III, 13.
 negatio duplex. II, 29 nullum tamen tunc nec blandimenta uicerunt.
 neglecte = neglegenter III, 12.
 neglegere *cum inf.* = fastidire, nolle. I, 35 uirtutem neglexit cognoscere diuinam. II, 5 suggestionem legatus accipere neglexit. III, 13 iudices quod statutum est neglegentes exsequi.
 nequaquam = non. *Prol.* 1. I, 14. 35. II, 8. 18. 34. 36. III, 1. 6. 16. 19. *Pass.* 4.
 neruicae cordae I, 43.
 nescio Latine II, 55.
 nigredo *Pass.* 3.
 nihilominus = etiam, item, pariter. II, 12. 56.
 nimis = admodum, ualde. I, 23. II, 96. III, 44.
 nimium = ualde II, 22. III, 30. 34.
 nimius = magnus I, 35.
 nisi: non ante . . . nisi II, 23.
 nocere *cum accus.* II, 37.
 nomen uerbalē in tor uerbi loco positum. I, 5 oblatores = qui obtulerant. — ordinator = qui ordina-

- uerat I, 28. exsecutor I, 39. imitator II, 14. uiolator II, 15. occisores II, 22. temptatores II, 95. raptores III, 49. translator III, 61. transuersor legis datae III, 71.
- nominatiuus cum inf.* II, 32 praecipi sunt praeparari. II, 56 praecipimur reddere rationem. *Pass.* 8 quod praeceptum est dari. II, 39 reperti sunt missas egisse. II, 70 apparet una esse substantia. II, 71 coaeternus patri. . . esse perdocetur. II, 85 praescire omnia non dubitatur. II, 96 exigor confiteri. *cf.* cognoscor, demonstror, doceor, manifestor, monstror, noscor, probor. *Paucker, Subrelict. p. 22.*
- non *pro* ne. I, 49 non subiaceant . . . non subiciar. III, 23 non perdamus.
- non quia *cum con.* = non quo II, 44.
- noscor = *δηλός εἰμι*, constat. III, 54 quia ipsi huius rei habere noscuntur per omnia potestatem. III, 62 et ubi adhuc noscuntur parcere subiectis.
- nostri = catholici. I, 16. 22. 43. III, 22. 42. 45. *cf. etiam* II, 8. 10.
- nouisse = ualere, posse. III, 38 dominus nouit esurientibus cibum porrigere. III, 64 sola germanum commodare nouit adfectum. *cf. Paucker, Subrelict. p. 22 adn. et p. 48; Zink, Der Mythol. Fulgentius p. 57.*
- nubilare *act.* II, 51 lumen non poterant nubilare.
- nudo iacuit sub aëre I, 40. nudo sub aëre iacerent III, 16. nudam super humum cubitans III, 43.
- nullatenus I, 22. II, 42.
- numeros *cum duplici nom.* I, 2 qui reperti sunt . . . LXXX milia numerati.
- nunc = tunc, tum. II, 3. 37. III, 25.
- nuntiare = narrare III, 26.
- O**b hoc II, 73. 75. III, 40. 54. — ob hoc ne II, 50. — ob hoc quod I, 23. II, 8. 13. 14. 18.
- obdormire in mortem III, 40.
- obiectio = crimen. II, 14 obiectio-nibus falsis insectans.
- obiectum uel subiectum uerbi finiti ex ablatiua absoluto praecedente sumendum est; cf. sub 'ablat. absol. mire positus'.*
- oblatio, *Opfergabe* II, 51.
- officia sacramentorum diuinorum I, 21.
- omnia *aduerb. ?* II, 70 dici omnia non potest *BV¹L*; *cf. Draeger, Hist. Synt. I, p. 362.*
- omnimodis III, 61.
- omnino *negationi addi solet.* I, 3. 46. II, 46. 65. III, 8. 56. 57. 59. 62. — omnis omnino II, 19. 73.
- omousiani *subst.* II, 39. III, 12. — *adiect.* II, 39. III, 4.
- omousion *subst. indeclin.* II, 56. 57. III, 5. 12.
- operari mirabilia I, 38.
- oratio recta et obliqua confusae.* II, 20 qui autem uidit, ait, cum se in quodam cubiculo abscondisset, miseratione diuina ad eum flamma non potuit peruenire; *cf. Muncker ad Hyg. f. 40.*
- ostendere. I, 43 frontem rugatam magisque aratam ostenderent. — ostendere miraculum II, 47.
- ostensio. II, 9 ad ostensionem totius ciuitatis. III, 35 in ostensione cunctorum extentis.
- oxymoron*: huius uitae amara dulcedo I, 50.
- P**abula = cibi I, 3.
- paenitentia = reconciliatio, peccatorum remissio. II, 34 qui nobis paenitentiae munus collaturi sunt.
- palmatas = incisis in modum foliorum palmae, serratus. I, 33 iubet in modum serrarum fustes robustos ueluti palmatos cum stirpibus fieri.
- panpinea uirgulta = pampini III, 55.
- pars = terra, regio. *Prol.* 4 in partibus Africanis. I, 15 turbam clericorum transmarina in parte proiecit. II, 24 in partibus Traciae. II, 41 transmarinarum omnium partium. III, 27 in Africae partibus. III, 68 quaesuit a partibus Orientis.
- participium absolutum.* *Prol.* 2 uenerabilitas studii tui historiam texere cupiens, inquiris. I, 2 trans-

iens igitur quantitas uniuersa . . . ilico statuit. *ibid.* quae opinio diuulgata . . . tantus numerus aestimatur. I, 3 et sic . . . furentes, ab eorum contagione nullus remansit locus immunis. I, 25 diuidentes Uuandali et Mauri . . . mariti ab uxoribus . . . separabantur. I, 29 qui (numerus) paulatim deficiens, nunc . . . tres tantum esse uidentur. II, 32 data ingentia munera Mauris, uix clam ammissi sumus intrare. II, 34 quae agmina uenientium nequaquam capientes, per uertices montium turba descendebat. II, 40 cognoscentes simulque legentes, contritum est extemplo cor nostrum. II, 50 uexillo crucis consignans oculos eius, statim cecus uisum recepit. II, 52 aestimans tali exemplo timorem incutiens reliquos elisurum. III, 2 nesciens quoque quid loqueretur neque de quibus adfirmabat, legem . . . aduersum nos illi proponere non erubuerunt. III, 4 spatia temporis praerogata mensuum nouem. III, 25 nunc in sublime tollentes . . . super silices platearum ut lapis super lapides conuebat. III, 50 auctoritate uxoriam increpatus . . . ilico lacrimae siccauerunt. III, 54 sed neque Antonium haec res ab insania potuit reuocare, sciens se magis impio regi ob hoc multum posse placere. III, 71 nam putrefactus et ebulliens uermibus, non corpus, sed partes corporis eius uidentur esse sepultae. *Pass.* 8 qui adtracti ad urbem Carthaginiensem, primo eis serpens uoluit sibilare.

participium praes. = *uerb. finit.* I, 50 discedens mulier cum filiis refutata; confortatur Saturus ad coronam. II, 6 gaudium cumulatam est ecclesiae dei. exultans multitudo catholica . . . de ordinatione pontificis. II, 24 cremantes graui suspensio atque ingentia pondera pedibus colligantes, lammasque ignitas dorso adponebant. III, 9 in populos quoque praefati imperatores similiter saeuientes. III, 15 non animal, non seruus . . . penitus dimituntur; addens

adhuc. III, 28 cui frater alius metuens ne fidem negaret, et de suspensio clamabat.

participium praesentis pro tempore praeterito. I, 1 Africae miserabilis attigit fines, transuadans per angustias maris. I, 3 inuenientes pacatam prouinciam, speciositatem totius terrae depopulabantur. I, 18 recedentes illi . . . coeperunt diuina mysteria celebrare. I, 33 inueniens Christi mancipia conicit uinculis. I, 35 peruenientes traduntur regi Maurorum. I, 41 cadente de manibus codice mortuus post cecidit ipse. I, 42 introeuntes corpus Christi pauimentis sparserunt. II, 9 uidentes feminam uel masculum ambulantes . . . simul cum capillis omnem pelliculam capitis auferebant. II, 15 quae tota die iacentia uix uespere sepeliri concessit. II, 28 superuenientes comites duo cum dei confessoribus agere coeperunt. II, 33 exeuntes itaque die dominica . . . crudeliter minabantur. II, 48 orat ueniens. II, 49 audiens episcopus iussit hominem introire. III, 29 quod ille cognoscens relationem Carthaginem direxit. III, 38 parantes dorsa sua uerberibus alacres ad exilium pergunt. III, 71 ad eos ueniens quondam Nicasius in breui simili morte periit. *Pass.* 3 accipiens tyrannus serpentinam suggestionem, edictis feralibus coepit Africam commouere.

parturitio = dolor II, 11.
 paruissimus III, 8.
 paruuli = infantes. I, 2. 7. II, 34.
 III, 26.
 passio = morbus III, 44.
 pastor = abba I, 32.
 paulatim = ex ordine. I, 24 quae per illum dominus fecerit paulatim excurrere. *Gloss. ant. ap. Mai. Auct. Class. VII, p. 573:* paulatim, particulatim.
 peccator *adiect.* II, 50 peccator ego homo sum.
 pellicula capitis II, 9. — pellis = cutis *ibid.*
 penitus *negationi additum* II, 26. 60. III, 8. 9. 15. 28. 51. 56.
 per. II, 80 per Moysen benedictio. III, 48 per fila consciderunt. =

- abl. instr. uel causac.* I, 21 per officia sacramentorum de fonte mundus ascendi. I, 33 per rebaptizationis caenum fidei suae ornamenta turparent. II, 36 per gladios petrarum caput conterebatur. II, 72 per uteri appellationem proprietatem generationis ostenderet. II, 73 per hoc. *Pass.* 7 per uiscera fontis aeterni salubriter pepererat. = *ἀνά.* I, 25 decernens per singulos dies (*ἀν' ἐκάστην ἡμέραν*). II, 16 quos duodecies per annum, id est per singulos menses flagellis erudelibus dissipabat. I, 26 quos per momenta singula (*von Zeit zu Zeit*) cum medicis circuibat. *ibid.* pergebat excurrans per singulos lectus (*von Bett zu Bett*). = in *cum abl.* I, 43. II, 4. 23. 39. III, 25. per omnia II, 61. III, 54. = in *cum accus.* III, 21 per uniuersas Africanæ terræ pro-uincias tortores crudelissimos destinare. = propter. II, 6 per conuersationem operum bonorum coepit uenerabilis haberi. II, 26 per aetatum annos a lumine priuati. percussus scorpium II, 37. percuti morbo II, 26. perditio III, 36. 47. 60. *perfectum tempus pro praesenti.* I, 19 adhaesisse iurasti. I, 49 uxor indutias uisa est petisse. II, 39 reperti sunt missas egisse. — fuisse = esse I, 38. II, 32. 55. 92. III, 19. 26. 31. 50. — fuerit = sit II, 99. fueritis = sitis III, 17. — *Pass.* 1 ualebo quae desiderata sunt indicare. *perf. et pracs. iunct.* 1, 46 respondit Felix et dicit. *periphrasis. Prol.* 2 uenerabilitas studii tui = tu. II, 24 praeceptio uestra. II, 41 regalis prouidentia — potestas regia — paruitatem meam — humilitas mea. II, 42 magnificentiam tuam — eius clementia. II, 43 potestas regis. III, 3 clementia nostra — mansuetudinis nostrae. III, 12 pietas nostra. perniciēs = error, haeresis III, 8. 10. persuadere sibi errorem III, 10. peruidere = considerare. *Pass.* 10 pondera catenarum quasi quaedam monilia peruidebat. petere. I, 37 explet cum gaudio quod petebatur pontifex. II, 27 ut a suis rex peteretur. II, 42 peto magnificentiam tuam; *cf. Roensch p. 375.* picturare solidos *Prol.* 4. pignera = liberi I, 25. plaudebam mihi de Saturo meo I, 49. plebs = laici II, 41. plenitudo uirtutis II, 78. *plconasmus.* I, 10 quanti et quam numerosi. I, 30 ingens et plurima multitudo. II, 7 ingentia et maiora. II, 15 annosum atque ueteranum. II, 76 multis et creberrimis. *Pass.* 4 copiosissimam et maximam turbam. — I, 38 aderat praesens. II, 18 iterum restitutam. I, 36 tunc deinde; *cf.* III, 17 tum deinde. II, 19 adhuc necdum. III, 21 necdum adhuc. II, 52 incendio concremauit; *cf.* III, 15. II, 54 saltem . . . uel. II, 55 ante . . . praeuidentes. III, 22 amplius magis furentes. III, 68 simul contristaretur. *Pass.* 6 ante . . . priusquam. — I, 6 sed quin immo. I, 13 nec non et; *item* II, 16. 45. *Pass.* 8. — II, 10 quoque et. III, 60 etiam . . . quoque. II, 71 denique . . . *ideo.* III, 8 et *Pass.* 15 etiam et. III, 70 et . . . etiam. plerunque . . . aliis I, 6. *pluralis nominum abstractorum.* I, 12 impietates. I, 28 impietatibus. I, 31 cubiculi secreta silentia. I, 44 afflictionibus. II, 1 primordia regni. II, 24 iura uerecundiae; *cf.* III, 21 iura naturae. II, 33 squalores carceris; *item* II, 52. II, 34 multitudines. II, 53 uociferationis tumultus. II, 65 condicionum necessitatibus. II, 82 diuersitatum. II, 100 diuersitates. II, 101 apostolicis traditionibus. III, 4 spatia temporis. III, 15 edicta. III, 25 fidei sacramenta. III, 26 foedera coniugalitatis amoris. *ibid.* filiorum fletus. III, 55 uultus cespitum. *Pass.* 8 regis amicitias. *pluralis numerus pro singulari.* II, 25 cutibus. II, 32 stercora. III, 16 stercoribus. II, 36 cadauera animalium. II, 48 somnos. III, 10 ignibus, *item* III, 27. III, 25 cutibus . . . pelles. III, 28 liuores (*Striemen*). III, 51 tribunalibus.

pluriores III, 32; cf. *Roensch p. 278. plusquamperfectum pro imperfecto.*

1) *indic.* fuerat I, 26. 51. II, 8. 17. III, 16. 18. 58. 63. fuerant I, 15. III, 15. potuerat I, 27. III, 45. potuerant III, 57. solitus erat II, 48. remanserat... produxerant III, 55. ediderat... aruerant... siccauerant III, 56. — 2) *coniunct.* α) *in enuntiatis finalibus.* I, 20 ut uenisset et haberetur. I, 39 ut nudaret et captiuasset. I, 47 ne fecisset. I, 49 ut prouenisset. II, 2 ut ordinasset. II, 12 ne armasset. II, 23 ut uindicasset. II, 27 ut iussisset. II, 28 ut perdixissent. II, 44 ut uenissent. III, 8 ut patuisset... liceret... iungerentur... prouenissent... patuisset... redderentur. III, 15 ut nullus quempiam reciperet aut alimoniam praestitisset. III, 21 ut remansisset. III, 30 ut abscedisset. *Pass.* 15 ne paruisset. β) *in enuntiatis consecut., rel., interrog., condicional.* III, 11 si celare diligerent et minime publicassent. III, 16 factum est ut exisset. III, 19 ex qua ciuitate fuisset. III, 21 ubi non fuisset eiulatus. III, 27 si haec praesens uita sola fuisset et aliam non speraremus. III, 61 si nunc superessent uel eis fari licuisset. — *saepe etiam in plusquamperf. pass. fueram pro eram et fuisset pro essem positum est; cf. exempli gratia* III, 34 fuerat baptizatus et fuisset inuentus.

podagri II, 26.

pontifex = episcopus. *Prol.* 2. I, 5. 10. 37. III, 5. 14. 44. 54.

populi = homines. I, 24. II, 1. 18. 34. 51. III, 53. *Pass.* 11. = laici III, 9.

populariis pro popularibus *B φ W* I, 11 (?); cf. *iocularis et iocularius.*

positus *'befindlich'* I, 23. III, 2; cf. *constitutus.*

post paululum II, 18. III, 31. 58. *Pass.* 8.

potare = *ποτιζειν* I, 49. *Pass.* 5; cf. *Roensch p. 376.*

potiri *cum accus.* = accipere II, 10. prae omnibus habere III, 27.

praeceptum = edictum II, 38. 41 (*bis*).

praecipitum = perditio III, 39.

praeconium = uaticinium I, 11. uaticinante praeconio III, 69.

praefati sumus = supra diximus I, 15. III, 53. — praefatus *passiue* II, 41. III, 9.

praeiudicare = interdicere. II, 1 ut etiam ubi antea sub rege Geiserico praeiudicatum fuerat, ne spiritalis fierent conuentus, conuenticula concurrerent populorum. — praeiudicatis uenerabilibus portis (ecclesias) caementis ingentibus claudi mandauit *Pass.* 5, *sensu obscuro.*

praelum = machina qua uestimenta lota exprimuntur *Pass.* 3.

praeparari = se praeparare II, 32.

praerogare = dare, tribuere, dispensare. III, 4 spatia temporis praerogata mensuum nouem. cf. *Fulgent Rusp. ad Mon. I, cap. 7* aut gratuitam misericordiam praeroget misero, aut debitam iustitiam rependat iniusto. *C. I. L. VIII, 1296* benefici(s) in ciues remq(ue) p(ublicam) praerogatis. *Fulgent. Uirg. Cont. init. (p. 138 Munck.):* quae plus periculi possent praerogare quam laudis. *Uid. Muncker. ad hunc locum et ad Myth. I, 2.*

praesens tempus pro praeterito. I, 30 martyria quam plurima esse (= fuisse) probantur. III, 22 et quia est scripturarum diuinarum scientia plena. III, 24 hostiam suam in sua domo maluit sepelire, ut quotiens super sepulchrum eius trinitati preces effundit, alienam se a filio numquam esse confidat. III, 25 si homini gratis fideliter exhibuit fidem, quantum debet illi, qui redditurus est pro fide mercedem. *Pass.* 6 si reperta est pars aliqua pereuntium coruorum, maior est tamen numerus felicitum columbarum.

praesens = futur. II, 4 habetis, *ibid.* iubentur. II, 5 gubernat. II, 43 et facio. II, 44 et ego scribo. II, 76 non intellegitis. II, 87 remittitur. III, 3 imputat. III, 17 dimittit. *Pass.* 12 separat. — cf. II, 101 permanere confidimus et speramus.

praesumere = inuadere, usurpare III, 8. = audere III, 20.

praeventus turpissima morte *Pass.* 2. primo = primum I, 15. 39. 48. II, 23. 36. III, 22. 29. 35. 59. *Pass.* 4. 8.
 pro = propter *uel* ad. II, 41 ut die constituta pro disputatione fidei ueniatur; *cf. Notit. tit.* uenerunt pro reddenda ratione fidei. — III, 32 sese pro defensione ecclesiarum catholicarum uenisse. III, 47 Uuandali pro hac re ubique fuerant destinati. = causa. *Pass.* 4 bis acutum genus frumenti . . . pro miseratione dari praecepit.
 probor = constat, *δῆλός εἰμι.* I, 18. 30. 42. II, 5. 7. III, 3. 50.
 proficere = iuare, emolumento esse III, 14 (*bis*). — ad laudem proficit patientis I, 28.
 profuturus = idoneus, utilis III, 20. 38.
 prohibitio diuina III, 19.
 promereri = impetrare III, 13.
 promouere = procedere, proficisci II, 30; *cf. Sulp. Seuer. Chron. I, 21, 4. Iordan. Get. cap. 4.*
 promulgatio = decretum III, 13.
 propinare = erhibere, dare. *Prol.* 1. I, 11.
 proponere = iubere, mandare. III, 7 ad conflictum propositum peruenire. *cf. Lactant. Placid. p. 217 (Muncker):* Perseus euicit propositum laborem.
 propositio 'Vorschlag' I, 21.
 propositum = *ὑπόθεσις*, sententia (?) III, 4: si quid ab eorum proposito posset aptari. *sensus uideatur esse: 'ob vielleicht etwas von Seite ihrer Lehrmeinung (ihres Principes) vorbereitet werden könnte'.*
 proprie adprobare II, 39. III, 5. uere ac proprie creditur II, 75.
 proprietatem personae II, 56. personarum proprietates *ibid.*
 prorsus *negationi additum* I, 8. III, 55.
 prosecutio = custodia militaris. III, 8 in exilium sub prosecutione idonea mitterentur. *cf. Cod. Theod. XVI, tit. 5, 52.*
 prouenit compensari III, 3. — eorum patrimonia suis antistitibus prouenissent III, 8.
 prouincia = terra, regio. *Prol.* 1 prouinciis, locis aut regionibus

euenissent. I, 3 inuenientes pacatam quietamque prouinciam (*i. e.* Africanam). *Pass.* 3 per totam prouinciam Africanam. *cf. operis titulum* 'Historia persecutionis Africanae prouinciae' (*i. e.* Africanae terrae) *et Comput. Carthag. a. 455 script.* II, 12 de incognitis prouinciarum (= terrarum) spatiis.
 publica uoce = publice, palam *Pass.* 11.
 puella = uirgo I, 32. *Pass.* 5.
 pusillum aliquantulum II, 20.

Qualiter I, 45. II, 33. 51. III, 22. 27.
 quamdiu = donec I, 33. III, 7.
 quam plurimi = multi. *Prol.* 2. I, 8. 27. 30. 42. II, 11. 14. 16. 26. 29. III, 34.
 quando = quomodo II, 13. = ubi III, 38. = quoniam *Pass.* 11. — quando tunc I, 7.
 quanti = quot. I, 5. 7. 10. III, 24. 28. *Pass.* 6.
 quanto . . . tanto magis I, 23. persecutionis quanto sublimiter tanto crudeliter gestae I, 51. quanto sibi uidebantur superbi, tanto amplius deficiebant III, 59.
 quantum ad deitatem II, 100.
 quantus est benignitate II, 42.
 quaquaersum *relatiue positum* I, 3; *cf. Augustin. C. D. II, 6. XVIII, 22 et 46. XIX, 12. XXII, 8 et 29.*
 quare = quod III, 1. 20.
 quasi = utpote, scilicet III, 40.
 quatenus = ut III, 14.
 qui = quis II, 53.
 quia = nam II, 34. III, 19. = *ὅτι*. α) *cum coniunct.* I, 8 ut antiqua illa speciositas ciuitatum nec quia fuerit prorsus appareat (= *οὐδ' ὅτι ἦν ποτε*). β) *cum indic.* I, 19. 49. II, 47. 60. 73. 83. 99 (*bis*). III, 23. 67. 70. *Pass.* 13.
 quid multa I, 12. II, 32. III, 35. 61. *Pass.* 9; *cf. Iordan. Get. cap. 16. 17. 56.* — quid plurimum II, 8; *cf. Iordan. l. c. 34. 53.* — quid ultra I, 50. II, 23.
 quidam = quilibet. III, 8 nec ecclesias aut in urbibus aut in quibusdam paruissimis locis penitus obtinere.

quis = quisque. I, 25 quantum quis acciperet. I, 26 quid cui opus esset. II, 67 de duobus eligat quis quod uelit.

quis quid diceret III, 19; *cf. Graecorum τίς τί.*

quisquam = quisque. I, 26 qualiter quisquam haberet.

quisque = quicumque, quilibet. I, 3 seclusa quaeque.

quo = ut II, 39. 42.

quod *cum coni.* II, 13 eo quod maior omnibus esset. II, 51 eo quod Felix uniuersae ciuitati manifestus esset. — quod *cum coni.* = *accus. cum inf.* (*ὄτι*). II, 6. 27. 53. 84. 88 (*bis*). 90. 91. 92. 95. III, 19. 27. — quod *cum coni.* = ut *consec.*

III, 9 in populos quoque praefati imperatores similiter saeuientes, quod eis nec donandi nec testandi . . . penitus subiaceret. III, 12 omnes supradictae fidei omission erroribus implicatos . . . uniuersis rebus praedictis praecipimus abstinere, quod nihil sibi nouerint esse permissum (*hoc loco fort. quo scribendum*); *cf. Paucker, Subrelict. p. 24 adnot.* — quod *abundat.* III, 14 non dubitantes quod plus alimoniae inopiam proficere (*sic mss.; proficeret edd.*); *cf. Domb. ad Augustin. C. D. XXII, 28; Indic. ad Cyprian. ed. Hartel.*

quodcumque *cum. genet.* I, 12.

quondam *adiect.* I, 28. II, 30.

quoniam *cum indic.* = *ὄτι* II, 25. 86. III, 68.

quoque = autem, sed, uero. I, 13. 41. II, 50. III, 18. 19. 28. 31. *Pass.* 3. 5. *cf. Iordan. Get. cap. 14 et 24.*

quousque *cum coni.* = donec II, 50. 52.

quousque *cum coni.* = donec II, 50. 52.

quousque *cum coni.* = donec II, 50. 52.

quousque *cum coni.* = donec II, 50. 52.

quousque *cum coni.* = donec II, 50. 52.

quousque *cum coni.* = donec II, 50. 52.

quousque *cum coni.* = donec II, 50. 52.

quousque *cum coni.* = donec II, 50. 52.

quousque *cum coni.* = donec II, 50. 52.

quousque *cum coni.* = donec II, 50. 52.

quousque *cum coni.* = donec II, 50. 52.

quousque *cum coni.* = donec II, 50. 52.

quousque *cum coni.* = donec II, 50. 52.

quousque *cum coni.* = donec II, 50. 52.

I, 20 qui cum ignorasset Geisericus. I, 21 quem . . . bellicosum uirum occidit. I, 39 qui tamen Proculus. II, 27 qui ita fertur tyrannus cum furore dixisse. II, 48 qui . . . surgere noluit caecus. II, 80 quod hoc ipsud. III, 1 qui cum noster libellus legeretur oblatus (*cf. II, 55*). III, 35 qui cum senior coepisset extendi. *Pass.* 14 qui dum ignis fuisset lignis iniectus (*cf. §. 10*). *cf. Hyg. f. 29. 119. Iordan. Get. cap. 26. 45 extr.*

relicta = uidea II, 2; *cf. Ducang.*

relictio quae mortis causa appellatur III, 9.

remugire = crepare I, 6.

reprobus III, 51. — *cum dat.* = non aptus. II, 19 grana simulagini reproba.

reputare = tribuere, assignare. II, 63 homini reputamus adsumpto. *cf. Iordan. Get. c. 19. Roensch p. 387. Jahrb. f. class. Phil. 1874 p. 845.* = intellegere, accipere. II, 78 ne autem flatu in spiritu reputetur.

resolutio = mors I, 45.

retentio Africae III, 59.

rhetorici uel poetici sermonis exempla. I, 7 arcem capitis = caput; *cf. III, 31 arcem cerebri; simil.* III, 46 oris ianuam et praetorio cordis. *Pass.* 8 de postibus frontium. — I, 22 respirare = uiuere, habitare. I, 31 cubiculi adirentur secreta silentia. I, 33 rebaptizationis caenum; *cf. II, 29 diluuiio reb. Pass.* 3 reb. machera. *praeterea uocem* 'rebaptizatio' significant haec: III, 46 aqua mendax. III, 47 fallacis aquae gladio (*sic!*). III, 48 imbre igneo atque fulmineo. III, 55 caenosi gurgitis aqua ignis et sulphuris. — I, 36 uomere praedicationis et imbre sacri baptismatis. II, 7 tali hora, quando iam sol diei explicans cursum nocturnis tenebris ordinem daret et locum *i. e.* uespere. II, 10 fidei murum. II, 26 et 33 fluminibus lacrimarum; *cf. III, 43 imbribus lacrimarum, III, 64, Pass.* 5. — II, 34 uoce clamabant. II, 36 per gladios petrarum. II, 47 ignis persecutionis; *cf. III, 37*

reputare = tribuere, assignare. II, 63 homini reputamus adsumpto. *cf. Iordan. Get. c. 19. Roensch p. 387. Jahrb. f. class. Phil. 1874 p. 845.* = intellegere, accipere. II, 78 ne autem flatu in spiritu reputetur.

reputare = tribuere, assignare. II, 63 homini reputamus adsumpto. *cf. Iordan. Get. c. 19. Roensch p. 387. Jahrb. f. class. Phil. 1874 p. 845.* = intellegere, accipere. II, 78 ne autem flatu in spiritu reputetur.

reputare = tribuere, assignare. II, 63 homini reputamus adsumpto. *cf. Iordan. Get. c. 19. Roensch p. 387. Jahrb. f. class. Phil. 1874 p. 845.* = intellegere, accipere. II, 78 ne autem flatu in spiritu reputetur.

reputare = tribuere, assignare. II, 63 homini reputamus adsumpto. *cf. Iordan. Get. c. 19. Roensch p. 387. Jahrb. f. class. Phil. 1874 p. 845.* = intellegere, accipere. II, 78 ne autem flatu in spiritu reputetur.

reputare = tribuere, assignare. II, 63 homini reputamus adsumpto. *cf. Iordan. Get. c. 19. Roensch p. 387. Jahrb. f. class. Phil. 1874 p. 845.* = intellegere, accipere. II, 78 ne autem flatu in spiritu reputetur.

reputare = tribuere, assignare. II, 63 homini reputamus adsumpto. *cf. Iordan. Get. c. 19. Roensch p. 387. Jahrb. f. class. Phil. 1874 p. 845.* = intellegere, accipere. II, 78 ne autem flatu in spiritu reputetur.

reputare = tribuere, assignare. II, 63 homini reputamus adsumpto. *cf. Iordan. Get. c. 19. Roensch p. 387. Jahrb. f. class. Phil. 1874 p. 845.* = intellegere, accipere. II, 78 ne autem flatu in spiritu reputetur.

reputare = tribuere, assignare. II, 63 homini reputamus adsumpto. *cf. Iordan. Get. c. 19. Roensch p. 387. Jahrb. f. class. Phil. 1874 p. 845.* = intellegere, accipere. II, 78 ne autem flatu in spiritu reputetur.

reputare = tribuere, assignare. II, 63 homini reputamus adsumpto. *cf. Iordan. Get. c. 19. Roensch p. 387. Jahrb. f. class. Phil. 1874 p. 845.* = intellegere, accipere. II, 78 ne autem flatu in spiritu reputetur.

reputare = tribuere, assignare. II, 63 homini reputamus adsumpto. *cf. Iordan. Get. c. 19. Roensch p. 387. Jahrb. f. class. Phil. 1874 p. 845.* = intellegere, accipere. II, 78 ne autem flatu in spiritu reputetur.

reputare = tribuere, assignare. II, 63 homini reputamus adsumpto. *cf. Iordan. Get. c. 19. Roensch p. 387. Jahrb. f. class. Phil. 1874 p. 845.* = intellegere, accipere. II, 78 ne autem flatu in spiritu reputetur.

reputare = tribuere, assignare. II, 63 homini reputamus adsumpto. *cf. Iordan. Get. c. 19. Roensch p. 387. Jahrb. f. class. Phil. 1874 p. 845.* = intellegere, accipere. II, 78 ne autem flatu in spiritu reputetur.

reputare = tribuere, assignare. II, 63 homini reputamus adsumpto. *cf. Iordan. Get. c. 19. Roensch p. 387. Jahrb. f. class. Phil. 1874 p. 845.* = intellegere, accipere. II, 78 ne autem flatu in spiritu reputetur.

reputare = tribuere, assignare. II, 63 homini reputamus adsumpto. *cf. Iordan. Get. c. 19. Roensch p. 387. Jahrb. f. class. Phil. 1874 p. 845.* = intellegere, accipere. II, 78 ne autem flatu in spiritu reputetur.

reputare = tribuere, assignare. II, 63 homini reputamus adsumpto. *cf. Iordan. Get. c. 19. Roensch p. 387. Jahrb. f. class. Phil. 1874 p. 845.* = intellegere, accipere. II, 78 ne autem flatu in spiritu reputetur.

reputare = tribuere, assignare. II, 63 homini reputamus adsumpto. *cf. Iordan. Get. c. 19. Roensch p. 387. Jahrb. f. class. Phil. 1874 p. 845.* = intellegere, accipere. II, 78 ne autem flatu in spiritu reputetur.

reputare = tribuere, assignare. II, 63 homini reputamus adsumpto. *cf. Iordan. Get. c. 19. Roensch p. 387. Jahrb. f. class. Phil. 1874 p. 845.* = intellegere, accipere. II, 78 ne autem flatu in spiritu reputetur.

reputare = tribuere, assignare. II, 63 homini reputamus adsumpto. *cf. Iordan. Get. c. 19. Roensch p. 387. Jahrb. f. class. Phil. 1874 p. 845.* = intellegere, accipere. II, 78 ne autem flatu in spiritu reputetur.

reputare = tribuere, assignare. II, 63 homini reputamus adsumpto. *cf. Iordan. Get. c. 19. Roensch p. 387. Jahrb. f. class. Phil. 1874 p. 845.* = intellegere, accipere. II, 78 ne autem flatu in spiritu reputetur.

reputare = tribuere, assignare. II, 63 homini reputamus adsumpto. *cf. Iordan. Get. c. 19. Roensch p. 387. Jahrb. f. class. Phil. 1874 p. 845.* = intellegere, accipere. II, 78 ne autem flatu in spiritu reputetur.

Recapitulatio II, 95.

recensere = recitare II, 41.

reconciliare = peccatis absoluere III, 20.

reconciliatio, qua quis peccatis absoluitur II, 34.

recurrere = pertinet, refertur II, 78.

relatio adiungitur substantiuum uel demonstratiuum. I, 14 quarum unam illarum; *cf. Roensch p. 444.*

- igne conscientiae. II, 50 pulsans singultibus caelum. III, 23 uerberans eum nutibus oculorum. III, 24 cursum palmiferum = martyrium; *cf.* III, 28 praelium passionis. III, 26 uteri = liberorum. III, 40 lucernam euangelici luminis. III, 55 indulgentiae caelestis pluuiam. III, 60 sepulturam (= mortem) suam in uultu portarent. III, 63 spiritus tempestatis et procella furoris. III, 67 ecclesiarum cuneis fultam. *Pass.* 3 uino carnis. *Pass.* 7 uiscera fontis aeterni. *Pass.* 8 aucupante diabolo uisco mundiali captare.
- rugata frons I, 43.
- rugire = tonare. II, 20 rugiente caelo. = stridere. *Pass.* 10 rugientium pondera catenarum.
- Sacerdos** = episcopus I, 5. 10. 28. II, 6. *Pass.* 4. magni sacerdotes I, 17.
- sacerdotium = episcopatus I, 27.
- satagere I, 25.
- satis = admodum. I, 11. 30. II, 45. 55.
- se *in constr. acc. c. inf. saepe omittitur.* I, 46. II, 52. 72. 86. III, 26. 32.
- secunda mors = perditio aeterna. I, 50. III, 60. — secundo responso suggerendam me promisi oblaturum II, 42 (*an prospero uel laeto?*)
- sed = immo II, 82.
- sedere thronum II, 8.
- semiplena fides II, 96.
- sempiternae = ἀναιώρος II, 66.
- senior = senex III, 35.
- sensim = strictim. *Prol.* 4 sensim breuiterque indicare.
- septenus numerus *Pass.* 13.
- sequitur dicens II, 67. *cf. Optat. III, 2. 3. Augustin. C. D. VIII, 26. X, 28. XIII, 23.*
- series = tenor scripturae III, 19.
- series legis III, 2.
- sermo = uerbum, uox. II, 57. III, 18.
- serpens = diabolus. I, 49. III, 17. 26. *Pass.* 8.
- serpentina proles (*Schlangengezucht*) Arrianorum III, 63. serpentinam suggestionem *Pass.* 3.
- sexagensimus I, 1.
- si = quamquam I, 47. *Pass.* 6. — si *cum coni.* I, 21. 31. II, 97. = num, an. *cum ind.* III, 19. 66. *cum coni.* II, 39. 40.
- sibi consueta superbia I, 13. sibi securi de domino III, 28.
- signaculum = signum III, 36.
- simplex pro composito.* I, 23 firmare = confirmare; *item* II, 24. I, 37 ligare = colligare. II, 14 = alligare. I, 37 carpere = discernere. I, 50 ferre = auferre. II, 19 uolare = auolare. II, 33 ponere = deponere. III, 3 temnere = contemnere. III, 8 tenere = continere. III, 26 uulsis = euulsis. *Pass.* 2 suadere = persuadere. *Pass.* 6 portare = reportare.
- singularis = solus I, 40. 49. = unicus *Pass.* 3.
- sistere = stare I, 41.
- sociari *reflexiue* II, 30. 33.
- solacium = auxilium, adiutorium II, 14. III, 33.
- solidans sibi regnum II, 17. — s. filium III, 23.
- sollicitudo = diligentia III, 69. — sollicitus = diligentissime II, 1.
- soniuago flatu II, 19.
- soporatus = dormiens III, 48.
- sordens = impurus *Prol.* 4.
- sordulentus = sordidus *Pass.* 3.
- specialia merere III, 8.
- species = habitus II, 9. = metallum fabricatum *Prol.* 4.
- spurcicia furfuris I, 20.
- statim = mox, paulo post I, 46.
- stilus ingenii *Prol.* 1.
- strata III, 58. = str. publica I, 40.
- sub = cum *in abl. modi.* III, 8 sub persecutione idonea. III, 39 sub festinatione; *cf. Iordan. Get. cap. 16. 36. 37 et Ducang. = abl. instr.* III, 56 puluerea tempestas arido sub aëre decoquens cuncta. = *abl. temp.* data sub die II, 39. III, 14. — sub eo = ea condicione II, 4. — sub *cum abl.* = sub *cum acc.* II, 43 ut sub potestate mea totus mundus redigatur.
- subdere poenae III, 13. s. fustibus III, 40.
- subesse = superesse III, 57.
- subiacet = penes aliquem est, ius

- uel facultas est III, 9. *cf. Indic. ad Lactant. ed. Bucnem.*
- subiectos facere condemnationi grauiissimae III, 9. — *ibid.* publico crimini esse subiectos.
- subire sententiam capitalem I, 47.
- subiugare uerberibus III, 9.
- sublimiter = superbe I, 51.
- subreptio = dolus, fraus. III, 13 nihil ualituris quae forsitan per subreptionem quemquam talium contigit promereri; *cf. Iordan. Get. cap. 36. 48.*
- subrigere ignibus III, 27 (*an tollere in ignes, i. e. in rogam? cf. Ducang. s. u. surrigere*).
- subsistere = existere, esse. II, 56. 57. 67. 69. 70. 78
- substantia = *oſta*, bona. I, 35. 48. 50. II, 23. III, 2. 15. 16. 53. 63. *Pass. 6. = essentia, passim in Libro fidei.*
- substantium post relatiuum iteratur. I, 22 in his regionibus uersabantur, quae regiones palatio tributa pendebant. II, 1 statuit requirendos hereticos Manicheos... quos paene omnes Mauicheos suae religionis inuenit. II, 20 ingentes coeperunt lapides iaculari: qui lapides dum cecidissent in terram.
- subtilitas = calliditas, astutia, uersutia. II, 1. 28. III, 17. *cf. Iordan. Get. cap. 36. 43 et Ducang.*
- suggerenda = libellus supplex II, 40. 42; *uid. suggestio.*
- suggerere = loqui uel scribere ad magistratum uel ad regem referendi, rogandi, monendi, suadendi causa. I, 35. II, 8. 24. 27. 41 (*ter*). III, 1. 38. 39 (*bis*). = petere ab aliquo. II, 48 snggerit cuidam diacono, ut eum episcopo nuntiaret. = suadere. III, 45 suggerente sibi diabolo.
- suggestio = oratio, declaratio, 'mündliche Vorstellung' II, 5. III, 16. = consilium *Pass. 3. = libellus supplex uel litterae rogatoriae* II, 42. 43.
- super corpus et sanguinem eius iurauimus III, 28.
- supinum in u. I, 20 aspectu clarus et esu suauis.
- suspendium = machina qua quis suspenditur. III, 28 de suspendio clamabat.
- suspensio = suspendium. III, 31 de illa altitudine suspensionis ictu ualido conruentes.
- sustentatio ciborum III, 52.
- suis et se pro is et ipse. I, 15 uniuersas (ecclesias) cum suis (= earum) diuitiis abstulit. II, 54 sibi (= ab eo) nomen usurpatum. III, 7 secum = cum ipsis. III, 8 ut nulla exceptis superstitionis suae (= ipsorum) antistitibus ecclesia patuisset; *cf. ibid.* suae fidei, suis antistitibus. III, 26 illa... mundum cum suis (= eius) desideriis contemnebat.
- synonymorum coaceruatio. Prol. 2* gloriam elationis. I, 1 populus Uuandalicae gentis. I. 2 uterus uentris. I, 3 deuastando depopulabantur. I, 6 palorum uectibus; *cf. Pass. 14* remorum uectibus. I, 6 torquendo cruciabant. *ibid.* ira furoris... honorem dignitatis. I, 8 aedificiis magnarum aedium uel domorum. I, 9 hostilitas barbarici furoris. I, 11 dulcedo suauitatis. I, 20 decorem splendoris. I, 22 prophetiae uaticinium. I, 49 pro sapia generis; *cf. III, 69* stirpe generis. II, 12 desiderii uoluntatem. II, 18 palleis uelaminum... fulgoris candore. II, 37 ueneni uirus; *cf. III, 15* ueneno toxicato. II, 48 neloci agilitate. II, 53 disputationis conflictum. II, 54 afflictionem persecutionum. II, 68 secreti arcanum. II, 74 generationis natiuitatem. II, 76 breuitatis conpendium. II, 77 uirtute potentiae. III, 14 imperii nostri regimine. III, 25 caedes innumerabilium fustium (*cf. fustes*). III, 26 regiae iussionis praeceptum. III, 38 iu itinere longioris uiae. III, 43 poenarum suppliciiis. III, 46 uoluntatis propositum. III, 48 pollutionis sacrilegium. III, 50 pignera filiorum... meatu exitus. III, 70 probrorum scelera. *Pass. 1* superandi uictoriam. *Pass. 3* tetrae nigredinis inluuie sordulenta.
- Talis = hic, is II, 9. III, 3. 8. 11. 13. taliter I, 19. 38. III, 16. 26.
- tanti = tot III, 12. 67.

- temporalis = saecularis, ad hunc mundum pertinens II, 23. 26. *Pass.* 8.
- temporaliter = ad tempus (*opp.* in aeternum) III, 27.
- tendicula = lignum, quo uestes tenduntur uel suspenduntur III, 36.
- tenere = occupare, potiri I, 12. — teneri ad poenam III, 11.
- tenor = sententia II, 38. 39. 40. 41. III, 18.
- terribiliter indignatus III, 36.
- tinnientibus (= sonantibus, crepantibus) cordis I, 43.
- titulare = inscribere *Pass.* 8. *Gloss. ant. ap. Mai. Auct. Class. VII, p. 583* titulatur, significat.
- titulus = munus, dignitas III, 13.
- totum = omnia, cuncta, uniuersa. I, 3. 50. II, 7. 33. 51. 78. III, 56. 63.
- totus = omnis *Prolog.* 2.
- toxicatus III, 15.
- tractare populo II, 4; *i. e.* tractatus habere ad populum, praedicare, *die Schrift auslegen, predigen.*
- traducere = detegere, manifestare. II, 84 cum obscura consilia Iudaeorum traducens dicebat. = illudere, diffamare III, 16. *cf. Roensch p. 383.*
- transactio uitae III, 60.
- transeuntes itinera III, 47.
- transigere temeritatem. III, 6 hoc uidentur adsumpsisse temeritate transacta *i. e.* temeritatem perficientes, temere agentes.
- transitus = discessus I, 3.
- transuadare I, 1.
- transuersor legis datae III, 71.
- transuersus = imbutus. III, 15 edicta feralia ueneno toxicato transuersa.
- tripudiare = exultare, gaudere III, 27.
- trisulcis, e *Pass.* 2.
- triumphus = pompa (*an* gaudium? *cf. Ducang.*) I, 46.
- tropaea pro tropaea *Pass.* 6.
- trucidare poenis et incendiis II, 15.
- tunc *adiect. positum.* II, 32. 33. III, 34.
- tundere = caedere II, 54.
- Uanescere = non ualere I, 43.
- ubi = quo II, 10. 27. 28. 32. III, 16. 17. 59. = cum, quando I, 38. II, 7. 24. III, 47. 51. — ubi *cum coni. plusquamperf.* III, 47.
- ubique = quoquo uersus III, 42. 47. — ubique *adiect.* II, 88 de sua ubique praesentia.
- uel = et *Prolog.* 1 (*bis*). I, 2. 4. 8. 9. 11. 13. 14. 25. 35. 39. 42. 48. 51. II, 4 (*quater*). 13. 16. 30. 34. 41 (*bis*). 42. 56 (*bis*). 57. 63. 74. III, 3. 5. 8. 11. 13. 16. 19 (*bis*). 24. 32. 48. 51. 52. 57. 58. 61. *Pass.* 5. 8. 14. — uel etiam III, 26. 57. = saltem, minime I, 29. II, 54. 76. III, 9. 26. — uel *abundat.* III, 14 ecclesias uniuersas uel totius cleri, III, 48 alii sese, uel quia factum est, cilicio lugubri texerunt.
- uenire = euenire III, 70. *cf. Indic. ad Cyprian. ed. Hartel; Muncker. ad Fulgent. Myth. III, 6.*
- uenire in persecutione III, 12. — uentum est ad Armogastem I, 43. — uentum est ut cubiculi adirentur secreta silentia I, 31.
- ueraciter = uere I, 46. II, 11. 60. 70.
- uerba pleonastice posita: plurimis uerbis nulla alia causa utitur auctor, nisi ut sententiae exornentur concinnioresque reddantur. 1) coepisse. I, 18 coeperunt celebrare = celebrauerunt. II, 1 coepit mitius et moderatius agere = egit; *similiter* II, 5. 19. 20. 32. 54. III, 35. 55. *cf.* I, 24 ante incipient uerba deficere, I, 44 incipient eum martyrem praedicare, II, 24 peiora incipient pati. *cf. Munckeri Indic. ad Hygin. et adnot. ad fab. 4.* — 2) dignari. I, 15 Neapolim perducere dignatus est *i. e.* perduxit. *cf.* I, 45. II, 5. 7. 24. 41. 42 (*bis*). 50. 72. *Pass.* 8. 13. — 3) malle. III, 7 quamdiu mallent ad conflictum propositum peruenire *i. e.* donec peruenirent. *cf.* III, 16. 24. 54. — 4) posse. II, 23 [qui autem defuncto succedere poterat *i. e.* succederet. II, 70 tunc magis diuersa posset esse substantia *i. e.* esset. *cf.* III, 16. 45. 51. 54. 60. *Pass.* 13. — 5) uelle. I,

- 27 uoluit liberare *i. e.* liberauit. *similiter* III, 6. 20. 37. 43. 63. *Pass.* 8. 13. — 6) uideri. I, 17 occurrere nisi sunt *i. e.* occurrerunt. I, 29 tres tantum esse uidentur *i. e.* sunt. *cf.* I, 49. II, 43. III, 5. 6. 7. 8. 11. 13. 71. *Haud aliter iudicandum est de passiuis cognoscor, demonstror, doceor, manifestor, monstror, noscor, probor, quae suo quodque loco commemorauit, item de uerb. impers. contingit.*
- uerbum facere *cum dat.* = praedicare II, 8. 28.
- uerecundia = pudendum facinus, turpitudine, ignominia. III, 53 nec eum retinere potuit Antonius propter uerecundiam suam *i. e.* propter turpe facinus, quod antea in eum commiserat (*cf.* §. 45. 46.); *uid. Ducang.*
- uerecundus = turpis, ignominiosus, ἀσχήμων. I, 28 et quia tacendum semper non est de impietatibus hereticorum, nec uerecundum poterit esse quod ad laudem proficit patientis. *cf. Jordan. Get. cap. 7 et 10; Jahrb. f. class. Phil. 1874 p. 846.* — uerecunda membra = membra turpia III, 22. uerecunda pudoris II, 24.
- ueredi = ueredarii II, 38. III, 39.
- uergi in somnos II, 48.
- uestigia = pedes. II, 34 suosque infantulos uestigiis martyrum proicientes; *cf. Ducang.*
- ueteranus = uetus II, 15.
- ueternosus = uetus *Pass.* 2.
- uexillum = signum (crucis) I, 43. II, 50.
- uicinari = uicinum esse III, 42.
- uicis. III, 9 quinque uicibus.
- uictima = mactatio, σφαγή. *Pass.* 10 quasi agnos innocuos ad uictimam deducebat; *cf. Roensch p. 327.*
- uideri = esse. I, 9 ubi munitiones aliquae uidebantur. I, 30 uidebatur acceptus. II, 2 laudabilior tyrannus uidebatur. II, 12 prudens et sapiens uidebatur. II, 82 non potest uideri condicio seruitutis. *Pass.* 12 qui infantulus uidebatur. *cf. Ducang.*
- uindicare sibi = impetrare. I, 7 nullo sibi ab hospitibus misericordiam uindicabat.
- uindicatrix ira I, 35 (*uar. lect.* uindicatrix).
- uires fisci III, 8 (*saepe in Cod. Theod.; cf. exempli gratia lib. XVI, tit. 5, 3. 7. 8. 17. 21. 58).*
- uirgulta = arbores. III, 55 pomorum uirgulta.
- uiridare *uereb. act.* III, 55 non sata respersa uultus cespitum uiridabant.
- uirtus = uis, δύναμις II, 71. 77. 78. 86. III, 3. *Pass.* 9. — supernae angelorum uirtutes II, 80. — uirtutes = miracula II, 95.
- uisere = uidere III, 56.
- uisitare II, 47. 50.
- uisitatio II, 31. 48. 49.
- uisus = uisio. II, 47 diciturque ei nocte per uisum.
- unus = *articul. indefin.* I. 20 unus panis mundissimus ac simulacius adferatur. I, 41 lector unus. II, 21 unus asinus. II, 30 manu infantulum unum tenentem. III, 29 in domo una congregati.
- uocales litterae:* e = ae. cespes, teter, heresis *passim.* II, 1 Manicheos (*bis*). II, 2 Manicheus. *Pass.* 3 machera. *Pass.* 6 trophea. *Pass.* 7 et 13 Macchabeorum. III, 24 Emilius; *item Not. Maur. Caes. 47, Maur. Sit. 36.* — e = ee. II, 7 elemosynas. — e = i. I, 11 omelias. II, 18 palleisque. III, 29 Mauretanae. (*cf.* II, 95 praefecit = praeficit αA, III, 13 praecipit = praecipit αW, II, 101 Numediae BVP's^t, III, 8 antestibus B bis, *Pass.* 7 antestis BV). — i = e. I, 20 simulacius. II, 37 hordiactis. II, 72 liniamentis (*cf.* I, 17 saltim BVCWsL, III, 24 aduliscens B). — i = ii. II, 2 Olibri. II, 58. 62. 64. 68. 74. III, 20 filii. III, 43 Antoni; *cf. Hoffmann, Ind. gramm. ad Afr. tit. p. 85 sqq.* — i = y. Bizacena semper (I, 13. 44. II, 101). II, 2 Olibri. III, 22 Dionisiam. III, 36 clamidem. III, 61 Hieronimus. — o = u. I, 34 incolomes. II, 11 incolomis. — u = i. I, 20 simulacius, simulaginis, simula. II, 19 simulagini. — u = o. II,

12 et 14 Gentunis (*Γέντινος*); *cf.* *Append. Chron. Prosp.* (LI, p. 607 *Migne*): Trasamundus Gentunis filius. II, 31 lucustarum. II, 15 Teucharia. III, 39 Teucharario; *cf.* *Θεοχάρης, Θεόχαρις* (*alia id genus sunt* III, 41 negotiatores *B, Pass.* 4 luricatum *BV¹C¹, Pass.* 7 territurio *BV¹, Pass.* 10 munilia *BV*). — *y* = *ει*. *Pass.* 16 lypsanae = *λείψανα*. — *y* = *ου*. I, 4 cymiteriis. — *prothesis*. *Pass.* 6 expectante = spectante *BVCWM sL*. — *syncope*. domnus septies (II, 3. 28. 30. 42. 44. III, 19. 20.). *Not. Num.* 47 Dominicus, 89 Dominicosus; *Num.* 76 et *Byz.* 34 Domininus; *proc.* 39 Meglapolitanus. — *in cod. Laud.* quater est Restutus pro Restitutus (*Not. Byz.* 99, *Maur. Caes.* 32, 61, *Maur. Sit.* 23); *item in titulis Africanis* (*cf. Moeller p. 43*) saepe eadem no-

minis forma occurrit. at ne Restutus retinerem, idem nomen aliis quattuor locis (*Byz.* 19. 26. 52. 59) rectius scriptum prohibuit.
uolutare = se uolutare III, 16.
urbici captiui *i. e.* captiui Roma abducti I, 27. *cf. Optat.* I, 9; II, 4 et *Ducang.*
urguere = cogere. I, 7 ad ambulandum urguebant.
ut. II, 28 quid uobis uidetur, ut ita pertinaces sitis. II, 39 esse prohibitum ut. III, 16 sapienter fecerunt ut. III, 20 iussit rex ut. III, 28 iurauerunt ut. — ut nullus pro ne quis (qui) III, 4. 8. 15.
ut quid = *ὅτι τί*. III, 16 ut quid taliter adfligimur. *cf. Roensch p. 253 sq.*
uterque = quisque III, 60.
utpote qui *cum indic.* II, 49.
uultus = species, forma III, 55.

ADDENDA ET CORRIGENDA.

- p. 2, 4 uerba satis est . . . magister eius sunt euang. *Matth.* 10, 25.
p. 49, 19 interpunge patrem. quomodo.
p. 66, 12 lege quis.
p. 157, col. 2, uers. 1 adde extensam II, 23.

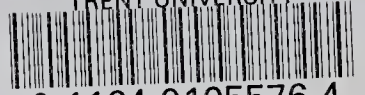

TRENT UNIVERSITY

0 1164 0195576 4

LR BR60 .C6 v.7
Corpus scriptorum ecclesiasticorum latinorum.

DATE	ISSUED TO
	92651

92651

